

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI FÜZETEK 14

Cahiers d'histoire de l'art

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

14

Gervers-Molnár Vera SÁROSPATAKI SÍREMLÉKEK

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI FÜZETEK

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI FÜZETEK
CAHIERS D'HISTOIRE DE L'ART

14

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KUTATÓ CSOPORTJÁNAK KIADVÁNYAI

Főszerkesztő

ARADI NÓRA

Szerkesztő bizottság

ARADI NÓRA, DERCSÉNYI DEZSŐ, MIKLÓS PÁL,
POGÁNY Ö. GÁBOR, VAYER LAJOS

Technikai szerkesztő

SZABÓ JÚLIA

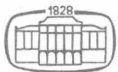

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST 1983

SÁROSPATAKI SÍREMLÉKEK

Írta

GERVERS-MOLNÁR VERA

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST 1983

ISBN 963 05 2999 8

© Akadémiai Kiadó · Budapest 1983 — *Gervers-Molnár Vera örököse*

Printed in Hungary

TARTALOM

Előszó	7
Bevezetés	9
A sárospataki római katolikus plébániatemplom építéstörténete	11
A plébániatemplom síremlékei	18
A Pálócziak kora (1429 – 1526)	20
Sírkövek és sírkőtöredékek a XV. századból és a XVI. század elejéről	20
Egy modrusi ispán vörösmárvány sírkövének töredéke	21
Német nyelvű vörösmárvány sírkőtöredék (1496?)	22
Roychai István sírköve (1513)	22
Pálóczi Mihály és Antal síremléke (1519)	23
A Perényiek kora (1526 – 1569)	25
Perényi Gábor tumbájának oldallappjai (1567)	25
Országh Ilona emléke	28
Töredékek (1526 – 1569)	28
Dobó Ferenc kora (1573 – 1602)	31
Sebesi Ferenc síremléke (1565)	31
A Melith család temetkezése	32
Miskolci Márk gyermekeinek sírköve (1584)	33
Ragyóczi Péter sírköve (1599?)	34
Maykóci Gábor sírköve (1602)	34
Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit síremléke (1613)	35
Töredékek (1569 – 1602)	40
A Zeleméri Kamarás, a Lorántffy és a Rákóczi család kora (1602 – 1714)	43
Zeleméri Kamarás Borbála	43
Lorántffy Mihály	43
Rákóczi Zsigmond	45
Rákóczi Zsigmondné Pfalzi Henrietta	45
Lorántffy Zsuzsánna	46
II. Rákóczi György	47
Archy András sírköve (1614)	49
Csernel György gyermekeinek sírköve (1621)	50

Ibrányi Mihály édesanyjának, Rákóczi Sárának és gyermekeinek sírköve (1623)	51
Saári Mátyásné Szakmári Nyireő Katalin sírköve (1634)	51
Bezerédi Imre és Bottka Ádám temetése (1708)	52
Velics Zsigmond sírköve (1714 körül)	54
Töredékek (1602 – 1714)	55
Magyar nyelvű emlékek	55
Latin feliratos emlékek	57
Felirat nélküli sírkő a XVII. századból	60
Lecsiszolt sírkő a XVII. századból	60
Festett halotti címerek	60
A Bretzenheim család tagjainak síremléke	63
Rendszerező kitekintés	64
Rövidítések	74
Jegyzetek	81
Személynévmutató	95
Helynévmutató	100
Summary	102
Figures	110
Képjegyzék	115
A Pálóczy és Dobó család leszármazási táblázata (Melléklet) a 120–121. oldalak között	
Képek	121

Az Országos Műemléki Felügyelőség 1949-ben kezdett hozzá a sárospataki vár, majd az egész, hajdan fallal körülvett belső város kutatásához és helyreállításához. Ez a munka mind a mai napig folytatódik. A vár munkálatait Borsos László (1955), Détsky Mihály (1958 – 62, 1965 –), Gerő László (1950), Koppány Tibor (1964 – 65) és Vladár Ágnes (1964) építészek vezették. A templom helyreállítását Ferenczy Károly (1964 – 69) végezte. A helyreállítást segítő falkutatásokat és az ásatást Dercsényi Dezső és Szakáll Ernő kezdte meg (1950), majd Kovalovszky Júlia (1958 – 63), e sorok írója (1963 – 65), Gömöri János (1968 – 69) és J. Dankó Katalin (1970 –) folytatták.

A régészeti kutatások nagy mennyiségű korábban ismeretlen emléket és új problémákat hoztak napvilágra. Nagy lendülettel indult meg a levéltári kutatás is, amelynek kiemelkedő eredményeit Détsky Mihály és Román János közölte. Egy olyan összefoglaló monográfia elkészítése, amely Sárospatak bonyolult régészeti, történeti és művészettörténeti kérdéseivel foglalkoznék, nagyon sürgető feladat, s ez a tanulmány is csak egy részletkérdés bemutatására vállalkozhat.

A sárospataki római katolikus plébániatemplom helyreállítását megelőzően a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Műemléki Felügyelőség megbízásából alkalmam volt az épület belsejében és közvetlen környékén régészeti feltárást végezni 1964 augusztusától 1965 novemberéig. Az ásatások célja a templom építési periódusainak és korábbi szintjeinek tisztázása volt. Az eredmény minden várakozást felülmúlt.

Előkerült egy, a XI. századra datálható körtemplom (10. kép), a legrégebb pataki egyház, amelynek létezéséről eddig semmiféle tudomásunk nem volt. A plébániatemplom belsejéből kihordatott feltöltés alatt több mint egy méter mélységben kriptarendszert (3. kép) és számos kriptán kívüli sírt találtunk. A különböző szintek (1 – 2. kép) a templom építéstörténetének tisztázását segítették elő. A történelmi viharok és viszontagságok következtében a templom belsejében a régen látható síremlékeket megbolygatták, szétdobálták, összetörték, s ezeknek a síremlékeknek épen maradt, illetve darabokra zúzott darabjait hozta felszínre a kutató ásó. Az ép síremlékek sem eredeti helyükön kerültek elő, hanem másodlagos helyzetben; a töredékek pedig a különböző időkben végzett szintjavítások, felfalazások és feltöltések darabjaiként láttak napvilágot.

A templom belső teréből kihordatott feltöltés után több mint egy méterrel megnőtt a templom belső tere, előkerültek az oszlopok lábazatai, s a helyreállítás után a felvidéki gótikus templomokhoz hasonló egyház ejti bámulatba a látogatót. (207. kép.)

Tanulmányommal a régészeti, művészettörténeti, genealógiai s éppen ezért történeti szempontból is nagyon fontos sírkövekről és sírkőtöredékekről eddigi kutatásaim összefoglalásával szeretnék hozzájárulni Sárospatak múltjának jobb megismeréséhez.

Tanulmányom elkészítése lehetetlen lett volna továbbgondolkodásra ösztönző hasznos tanácsok, bírálatok nélkül, amelyeket ezúton is hálásan megköszönök. Lektoraim: Henszmann Lilla (MTA Művészettörténeti Kutató Csoport) és Tóth Sándor (ELTE Művészettörténeti Tanszék) sok lényeges adatra hívták fel a figyelmet; segítő bírázataikat nemcsak megköszönöm, hanem fontos megállapításait a tanulmányban fel is használtam.

Köszönetet mondok Marosi Ernőnek és Galavics Géának azokért az értékes gondolatokért és bibliográfia adatokért, amelyeket a kézirat első vázlatának elolvasása és bírálata során kaptam tőlük.

Köszönetet mondok Leonard E. Boyle (Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto) professzornak néhány töredékes sírkő szövegének kiegészítéséért, Kuklay Antalnak a síremlékek feliratainak olvasásában nyújtott segítségéért és az egyes síremlékek latin szövegének magyar fordításáért. Détsy Mihálynak köszönöm, hogy a budapesti Egyetemi Könyvtárban levő Kaprinai Gyűjtemény Sárospatakra vonatkozó kézirat anyagára felhívta figyelmemet.

Itt kell megemlítenem a feltárást majd már csak fotodokumentációból ismerő későbbi kutatók segítségére, hogy a templom kriptájában talált viselet-darabokat tudományosan feldolgozó V. Ember Márián kívül a templom kriptájának feltárasakor a következő szakemberek voltak jelen: Baráti Katalin, Filep Antal, Hajnalné Kozák Éva, Karát József, Korek József, K. Kovács László, Kőfalvi Imre, Lakos János, László Gyula, Nemeskéry János, Némethy Endre, Szakáll Ernő, Szarvas László és Varju Domokos.

Az ásatás közben és a kripták feltárasa után az MNM és OMF számára folyamatosan készített hivatalos jelentéseimen kívül néhány pataki sírkövet a hazai és külföldi folyóiratokban s a Vajay Szabolcs Emlékkönyvben ismertettem, de a síremlékekre vonatkozó kutatásaim összefoglalása ez a tanulmány. Ennek első kidolgozása 1969-ben készült el, amelyet az elmúlt 10 év alatt különböző közlési szempontok figyelembevételével többször átdolgoztam. Mivel ennek még elmélyültebb és alaposabb kidolgozására – más munkáim miatt – lehetőségem nincs, jelen formában való közzététele lelkiismereti kötelességem, hogy a további kutatás megfelelő és hiteles adatokra támaszkodhasson. Az ásatás megkezdése óta eltelt másfél évtized így is nagyon halványítja a munkálat közben átélt és tapasztalt élményeket, megfigyeléseket. Jelen tanulmányban a síremlékeket a maguk teljességében és összefüggésében vizsgálva mutatom meg. Erre azért is van nagy szükség, mert a sárospataki római katolikus plébániatemplomot a hazai és külföldi látogatók mind nagyobb és nagyobb számmal keresik fel, és a feltárásról semmiféle hiteles tájékoztatás nem áll rendelkezésükre, sőt Sárospatak érdeklődő közönsége sem ismeri eléggé a mindnyájunk számára oly fontos emlékek történeti hátterét.

Budapest, 1978. szeptember 1.

Gervers-Molnár Vera

BEVEZETÉS

A Bodrog nyugati partján fekvő Sárospatak (9. kép) és környéke az elmúlt évezred során fontos helyet foglalt el a magyar történelemben. A XI. század közepétől a XIV. század végéig (1390) királyi, majd királynői birtok volt. A XIV. század végétől uralkodóink ismételtelen kedves híveiknek adományozták, s ezért a birtokosok között találjuk Magyarországon jelentős főúri családjainak tagjait.

Patak várát és városát 1390-ben Perényi Miklós főpohárnok, szőrényi bán nyerte el; 1401-ben fiai kapták meg Zsigmond királytól Újhely és Patak városát, valamint Patak várát. 1429-ben a birtok visszaszállt a koronára, de még abban az évben a király Pálóczi György esztergomi érseknek és fivéreinek adta cserébe más birtokokért. Sárospatak a Pálóczi család tulajdona volt 1526-ig, a mohácsi csatáig. 1527-ben az uradalmat Perényi Péter koronaőr foglalta el, majd halála után (1548) fiáé, Perényi Gáboré lett. Perényi Gábor halálát követően (1567), mivel utóda nem maradt és özvegye is hamar meghalt (1569), a birtok visszaszállt a kincstárra. 1573-ban a Pálóczi családdal közös őstől származó Dobó István, majd özvegye, Sulyok Sára és gyermekei, Dobó Ferenc és Krisztina lettek Sárospatak birtokosai. Dobó Ferenc 1602-ben bekövetkezett halála után unokahúga, Perényi Zsófia és annak fia, Székely Jakab örökölte a birtokot. Az ő haláluk után (1608) a Dobó családdal rokon Zeleméri Kamarás Borbála és férje, Lorántffy Mihály szerezte meg Sárospatakot. Amikor Lorántffy Mihály meghalt (1614), leányaira, Zsuzsánnára és Máriára szállott. Lorántffy Zsuzsánna 1616-ban Rákóczi György felesége lett, így Patak a Rákóczi család legjelentősebb uradalmi közé került.

A szatmári béke után (1711) II. Rákóczi Ferenc birtokainak elkobzásával I. József a birtokot főudvarmesterének, az osztrák Trautsohn Lipót János hercegnek adományozta. A herceg halálával az uradalom 1776-ban a királyi kamara fennhatósága alá került, s 1808-ban I. Ferenc a pataki és regéci uradalmat elcserélte Bretzenheim Károly Ágost herceg lindai uradalmával. 1875-ben a pataki várat Windischgrätz Lajos herceg vette meg a Bretzenheim-örökösöktől, s az ő leszármazottai tulajdonában maradt a vár egészen a második világháború végéig. 1945-ben Patak vára a magyar állam tulajdonába került és a Rákóczi Múzeumnak adott otthont.

A gazdag történelmi hagyományokra visszatekintő vár és város építészeti emlékei – elsősorban vára és temploma – kiemelkedő helyet foglalnak el hazánk műemlékeinek sorában. Mindezek ellenére a legutóbbi időkig csak váráról jelentek meg részleteibb, azonban a témát mind ez ideig korántsem kimerítő tanulmányok.¹ Római katolikus plébániatemplomáról – amely Észak-Magyarország egyik legjelentősebb gótikus egyháza és a vár birtokosainak, a vár és a város kiváltságosainak temetkezőhelye volt évszázadokon keresztül – az elmúlt két évtizedet megelőzően csak utalásokat ismertünk: fontossága teljesen elkerülte a kutatók és a nagyközönség figyelmét.²

A SÁROSPATAKI RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNIATEMPLOM ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE³

Sárospatak legkorábbi temploma egy hétméteres belső átmérőjű patkóíves szentélyű, tört kőből falazott rotunda volt (10. kép). A kis kerektemplom alapfalai a gótikus egyház déli oldala közelében, 1965-ben, ásatásaim közben kerültek napvilágra. Noha okleveles adatok sem építéséről, sem fennállásáról, illetve pusztulásáról nem állanak rendelkezésünkre, valószínűnek tartjuk, hogy a XI. század közepe táján, I. Endre (1047–1060) korában épült. Endre király Sárospatakot és környékét birtokcserével szerezte meg, majd egy királyi erdőispánság központjává tette; feltehetőleg udvarházat is építtetett itt, hiszen Anonymus megemlíti, hogy felesége, a kijevei Anasztázia, szívesen és gyakran időzött Patakon. Ahogy udvari kápolnaként épültek a legkorábbi magyarországi kerektemplomok Esztergomban és Veszprémben, a pataki rotunda is az udvarházhoz tartozó királyi kápolna lehetett.

Következtetésünk mellett szól az a tény, hogy a város plébániatemploma még a XIV. században, sőt a XV. század elején is közvetlenül az esztergomi érsek fennhatósága alá tartozott, ami a királyi kápolnák jellegzetes kiváltsága volt. Az sem lehet véletlen, és ugyancsak királyi kápolna jellegével állhat szoros kapcsolatban, hogy a templom papjai az egész középkor folyamán a királyi udvarral a legszorosabb kapcsolatban álltak.⁴

Véleményünk szerint legkésőbb a XIII. században a rotundából a város plébániatemploma lett. Ez a változás talán azzal hozható összefüggésbe, hogy Patak ugyancsak XIII. századi eredetű kővárát nem a korai kerektemplom közelében, vagyis a XI. századi királyi udvarház helyén építették fel, hanem a Sárospatak és Sátoraljújhely határában álló Sátorhegyen,⁵ mivel az akkori – olasz telepésekkel is népes – város meglehetősen jelentőségre tett szert. Ekkor már a királyi kápolnából plébániatemplommá lett rotunda méretét tekintve sem tudta ellátni a plébániatemplom funkcióját, ezért mellé egy nagyobb szabású, a talált faragványok után ítélve késő román stílusú templom épült. Ennek az épületnek az alapfalai a későbbi átépítések során nyomtalanul elpusztultak; létre és arra, hogy a jelenlegi gótikus templom helyén állott, csak kerítőfala és béli kapujának a töredékei alapján következtethetünk. (1. kép.)

A XIV. század újabb nagy változást hozott a templom történetében, amelyet első ízben 1350-ben említenek Keresztelő Szent János titulussal. A század második felében, nem lehetetlen, hogy az 1377. évi pataki tűzvész után építették át háromhajós, bazilikális gótikus templommá. Mellékhajói egyenes záródásúak voltak, főhajója pedig két boltszakaszos, a nyolcszög három oldalával záródó szentéllyel. Meszes terrazzóból öntött padozata a hajóban – 263 cm mélységben, a szentélyben valamivel magasabb szinten (– 253 cm) volt.

A XV. század vége felé a templomot késő gótikus csarnoktemplommá építették át a XIV. századi alaprajz megtartásával. Déli bejárata elé négyszögletes toronyszerű előcsarnokot emeltek, amelynek földszinti részébe ajtó nélküli íves bejárat nyílt, s emeletét egyszerű csillagboltozat fedte. Ezt a részt a templom belsejéből nyíló keskeny, sokszögű csigalépcsőn keresztül lehetett megközelíteni. Oratóriumként használhatták, és hatalmas ívvel nyílt a déli mellékhajóba. A háromhajós monumentális belső teret négyszögletes, prizmás lesarkítású lábazatból kiinduló, homorúan ívelt oldalú, nyolcszögletes pillérek választották el egymástól, amelyeknek az oldalfalak mentén keskeny, magas lábazatból induló falpillérek feleltek meg. A pillérekből kétszer hornyolt bordák indultak ki sugarasan, minden bizonnyal hálóboltozatot formálva. Az átalakított templom négyszögletes téglákból rakott padozatának szintje a hajóban megegyezett a korábbi bazilikális templom szintjével (11. kép). szentélye azonban azénál jóval magasabban feküdt (–210 cm). Ezen a szentélyszinten in situ találtuk meg Roychai István sárospataki plébános kőből rakott sírjának faragott fedőlapját (1513).

A XV. századi építkezés idejét pontosan nem ismerjük; mindenesetre hogy a munkák 1492-re fejeződtek be, arra a déli előcsarnoktorony egyik támpilléren címerpajzsban nemrég még látható évszám a bizonyíték. Az építészeti stílus és a kőfaragójegyek elemzése ugyancsak egy a XV. század utolsó negyedében dolgozó műhely tevékenységére utaló, amelynek tagjai sziléziai, szászországi, felvidéki és budai építkezéseken is munkálkodtak. Bizonyos részletek – különösen az északi fal tágas ablakívei – arra vallanak, hogy a XV. századi építkezések nem egyidőben, hanem műhelyváltással mentek végbe. A templom felépítésében és kialakításában az észak-magyarországi polgárvárosok késő gótikus plébániatemplomaival mutat közeli rokonságot.

Kik lehettek ennek a nagyszabású építkezésnek a megbízói? Az épület méretét és színvonalát figyelembe véve a vár uraira és a Vörös Torony XV. századi építetőire, a Pálóczi családra kell gondolnunk. Figyelmet érdemel az, hogy sem a déli előcsarnok támpilléreinek három címere, sem annak az emeleti oratóriumban látható boltindító címerpajzsa nem egyezik a Pálóczi család címérével.

Viszont az egyik támpillér kétkeresztes címere rokon a templomban talált német feliratú vörösmárvány sírkőtöredék címerábrázolásával (1496). Talán nem lehetetlen, hogy Patak városának nemesi rangra emelt polgárai is szerepet játszottak a templom építetői között, s hogy esetleg éppen ezek a polgári családok építették a templomot.

Perényi Péter birtoklása idején, 1540 körül, a templom protestánsná lett. Ezzel nagyjából egyidőben az új birtokos kőből épült fallal vetette körül a középkori város központjának a vár felé eső részét (1534–1541). A kőfallal mesterségesen kettévágott városban a templom része lett az új erődítményrendszernek. Az új városfal hozzáépült a templom északi falának mind külső, mind belső oldalához. Mindez végül is az épület teljes átalakítását eredményezte. Az átépítést még Perényi Péter indította meg, de valójában fia, Gábor vitte véghez. Ezért írta róla halotti beszédében Szikszai Fabricius Balázs: „templum in hac urbe Sarospatak, ubi frequentius aulam suam habebat, privata impensa erexit, pro Regionum istarum modo sumptuosum et magnificum.”⁶

A templom korábbi keskeny szentélye lebontásra került. Helyén és a mellékhajók két boltszakasznyi meghosszabbításával az épületet téglalap alaprajzúvá alakították. A nagy változás ellenére az új építőműhely messzemenően figyelembe vette a templom XV. század végi stílusát. A régi szentély mérműves ablakait gondosan megőrizték és visszahelyezték az újonnan épült falakba. A hajókat elválasztó újonnan épült négy keleti pillér is a korábbi pilléreket utánozta, bár részletformáik nem mutatnak hasonló finomságot. A várfal megépítése miatt az északi oldalon a belső falpilléreket ki kellett cserélni. A nyugati és déli belső falpilléreket is új, nehézkes, szögletes pillérekkel váltották fel. Az új boltozat részben a régi bordák felhasználásával készült. Valószínű, hogy a belső térben megvastagított északi fal adta az ötletet, és a protestáns egyházi gyakorlat követelményei igényelték, hogy a keleti és déli fal mentén nagyszabású körben futó karzat emelését tervezték. Míg az északi belső várfal kétségtelenül karzatként is szolgált, a másik két oldalon a karzat magasságát a városfal szabta meg. Minden egyes déli és keleti falpillér világosan mutatja az ehhez a karzathoz tervezett boltváll helyét. A falpilléreken kívül egyéb olyan maradványra nem bukkantunk, amely egy kőből épült karzat felépítését bizonyította volna. Legvalószínűbb tehát, hogy a karzat tartószerkezetét délen és keleten végül is fából oldhatták meg. Nem lehetetlen, hogy az a kétszáz személy befogadására alkalmas kórus, amely 1698-ban készült, s amely a főhajó főoltár felőli végében és a déli oldal mentén futott végig, ennek a korábbi karzatnak az újjáépítését jelentette. Faoszlopait Dávid király és a tizenkét apostol figurája díszítette.

Feltehetően a Perényi-féle építkezések emléke az a négyszögletes, szabadon álló, kőből falazott harangtorony is, amelynek az alapfalait az ásatások a templom délnyugati sarka közelében tárták fel.

Ez a nagyméretű átalakítás természetesen a templom szintjének a megemelését is magával hozta. A négyszögletes téglákból rakott új burkolat a hajóban kb. 250 cm mélységben feküdt, a szentélyben vagyis inkább a két keleti boltszakaszban – 205 cm volt. Sem in situ, sem másodlagos helyzetben levő síremléket ezen a szinten nem találtunk, de a XVI.⁷ (12. kép), XVIII.⁸ (13. kép), XIX.⁹ (14. kép) és XX.¹⁰ (15. kép) számú kripták minden valószínűséggel ehhez a padozathoz épültek. Az I.¹¹ (16. kép) és a IX.¹² (17. kép) kriptá fedőlapja és egy hozzájuk kapcsolódó téglapadló maradványai, az előbb említett padozatot takarva, néhány centiméterrel magasabban kerültek elő. Ez arra látszik utalni, hogy a XVII. század elején a szentély szintjét kissé megemelték. Ezen a szinten került elő Maykóci Gábor (1602) síremléke, s amennyiben az eredetileg az elhunyt sírját fedte korábban, a XVI. kriptához tartozott.

A XVII. század folyamán még több javítás és alakítás is történt a templomban. 1629-ből arra vannak adataink, hogy a templom jelentősebb helyreállításra szorult. Ezekre a munkálatokra 1634 és 1642 között került sor. I. Rákóczi György kivánsága az volt, hogy a templom egész homlokzatát a vár Vörös Tornyához hasonlóan építsék újjá, úgy, hogy a tetejére ágyúkat lehessen állítani. A fejedelem a déli előcsarnok tornyát is jelentősen meg akarta magasíttatni, hogy arra is ágyúkat lehessen felvonni. A falak azonban nem voltak elég erősek ahhoz, hogy a fejedelem elképzelései kivitelezésre kerülhessenek. Ezért a hajók feletti fedélszéket egyszerűen

újraszindelyezték, a déli tornyot pedig faszerkezetű vázzal emelték meg, ahogy azt Sárospatak 1685-ben készült látképe mutatja.¹³

A templom 1642 utáni padlószintje a szentélyben megegyezett a korábbi padozat szintjével. A II.¹⁴ (18. kép), sőt valószínűleg az V.¹⁵ (19. kép) és a VI.¹⁶ (20. kép) kripta tartozott hozzá. A hajóban ugyan az eredeti padlóburkolatnak nem maradt nyoma, de négy másodlagos helyzetben előkerült sírkő ennek az átalakításnak enyhén megemelt (circa – 230 cm) padozatához tartozhatott: Miskolci Literati Márk gyermekeinek sírköve (1584), Ragyóczi Péteré (1599), egy felirat és évszám nélküli sírkő és Szakmári Nyireő Katalin kriptájának fedőlapja (1634). A X.¹⁷ kripta (21. kép) ugyancsak ebben az időben épülhetett.

1651-ben Sárospatakon tartották meg az ifjú Rákóczi Zsigmondnak és a pfalzi választófejedelem leányának, Henriettának pompás esküvőjét. Nagyon valószínű, hogy erre az ünnepélyes alkalomra a templomnak nemcsak berendezését csinosították, hanem a padozat egy részét is újraburkolták. Az új szint négyszögletes téglákból kirakott padlójából a főhajó nyugatról számított harmadik tengelyében került elő egy darab (– 209 cm mélységben). Feltehető, hogy annak az 1623-as évszámú sírkőnek a töredéke, amelyet Ibrányi Mihály állíttatott édesanyja és két fia emlékére, ezenkívül a XXI., XXII. és XXIII.¹⁸ kripták ezzel a padozattal álltak összefüggésben. (22 – 24. kép)

1671-ben, a Wesselényi-féle összeesküvés bukása után, Báthori Zsófia a szövetkezésben részt vett fia I. Rákóczi Ferenc szabadon bocsátása ellenében kénytelen volt hozzájárulni ahhoz, hogy valamennyi Rákóczi-várban német őrség vegye át az uralmat; s így Sárospatakot is idegen katonaság szállta meg. A császári csapatok parancsnoka, gróf Rüdiger Stahremberg, a templom átadását is követelte, hiszen az az erődítmény szerves része volt. Az idegen parancsnok megszüntette a vár külső kapuját a templom keleti oldala mellett; s helyette a templom északi és déli oldalának második tengelyében vágatott kaput, amelynek mérete kocsik áthaladására is alkalmas volt. Így a fallal övezett belső várost csak a templomon keresztül lehetett megközelíteni. A forgalom megkönnyítésére a templom belsejében az átjáráshoz közeli pillérek lábazatát részben lefaragták. A templom déli oldalán vágatott kapu felirata – „ANNO 1671” – a kutatások megkezdése előtt is látható volt. Az északi fal várfalba vágott kapujának csonka maradványa csak a templom belsejében végzett falkutatás közben került elő. Egy 1750 körüli feljegyzésből tudjuk, hogy annak zárókövén kétfejű sasos címer volt.

A megszállás alaposan megviselte a templomot. A város jegyzőkönyvében megörökítették, hogy a belső berendezéseknek csak egy kis részét sikerült kimenteni a templomból, mielőtt a katonák birtokba vették volna. Idővel ezeknek a megmentett daraboknak is nyoma veszett.¹⁹

1672-ben a császári csapatok megszállása idején a templomot a jezsuiták kapták meg. A városi forgalom továbbra is a templomon keresztül bonyolódott, ami igen megnehezítette a szertartások végzését. Végül is a templomul használt részt kőfallal választották el az átjárótól. Ennek a falnak a maradványai az ásatások során megmutatkoztak.

Az idegen megszállás Thököly Imre szabadságharcának idején szűnt meg. A fejedelem Patakra történő bevonulásával, 1683. június 12-én, a templom visszakerült a reformátusok tulajdonába. Thököly rendeletére még az év szeptemberében

kibontották a város régi kapuját, s 1684-ben pedig kővel falazták be a szűk-ségtelenné vált és rossz emléké templomi átjárót.

Thököly szabadságharcának bukásával Sárospatak ismét császári kézre került. 1685 decemberében a templomot visszaadták a jezsuitáknak, akik azt a Szeplőtlen Szűz tiszteletére szentelték fel. Források alapján 1687-ből négy új oltárról van tudomásunk. A négy keleti pillér nyugati oldala mellett előkerült, kőből készített oltárasztalok ezeknek lehetnek a maradványai. 1690-ben a toronyóra megjavításáról, az ablakok üvegezéséről és egy muzsikuskarzat építéséről vannak adataink. 1696-ban kimeszelték a templomot s a következő évben új padokat csináltattak.

Ezekkel a munkálatokkal egyidőben a padlóburkolatot is megemelték (a szentélyben – 170 cm, a hajóban – 190 cm). Ez a padlószint, sorozatos javításokkal, egészen a XVIII. század végéig megmaradt. 1698-ban a padozatot vagy annak egy részét kőlapokkal burkolták. 1726-ból arra van adatunk, hogy a szentélyt burkolták kőlapokkal, a hajót pedig téglával rakták ki. 1728-ban szintén javították a padozatot. Ennek jelentős és jó állapotban előkerült maradványai világosan megmutatták a sorozatos javításokat és a burkolat változásait. A köves padozat a fő- és mellékhajóban téglaburkolattal váltakozott. A téglák rakásában kisebb-nagyobb különbségeket lehetett megfigyelni. A sok töredékes kőlapon és a síremlékeken kívül ebben a padozatban számos korábbi és nagyjából épségben maradt sírkő őrződött meg másodlagos helyzetben, amelyek közül a Pálóczy-emlék (1519), Sebesi Ferenc sírköve (1565), Perényi Gábor szarkofágjának oldalpajjai (1567), Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit kettős síremléke (1613) és Archy András sírköve a legfontosabbak (1614). (55., 61., 93., 110., 111., 137. kép). A Kaprinai Gyűjteményben ezeknek a sírköveknek XVIII. század elején rögzített feljegyzését is megtaláljuk.

A XVIII. század elején a régebbi kripták egy részét, köztük a II. és az V. kriptát,²⁰ tovább használták. Lejárataikat az új szinthez felmagasították s új fedőlappal látták el. A X. kriptá lejáratát ugyancsak megemelték s észak felé új helyiséggel kibővítették.²¹

A III – IV.²² (25. kép), VII – VIII.²³ (26. kép), XI.²⁴ (27. kép), XIII.²⁵ (28. kép), XV.²⁶ (29. kép) és XVII.²⁷ (30. kép) kriptát pedig már ehhez a szinthez építették.

1737. március 12-én hatalmas tűzvész pusztított Sárospatak belső városában, amelynek következtében a templom is kimondhatatlan károkat szenvedett. Tetőzete elpusztult, boltozatai megrongálódtak, a déli előcsarnoktorony faszerkezetű felső része elhamvadt, a harangok megalvadva hullottak le, az óraszerkezet megsemmisült, a belső berendezésből nem maradt meg semmi.

1738 – 1740 között a súlyos károkat nagyjából kijavították. A főhajó boltozatát újjáépítették, az oldalhajókat vasrudakkal erősítették meg. Az előcsarnokot újraboltozták, addig nyitott bejáratának ívére faajtót szereltek és az emeleti helyiségbe felvezető csigalépcsőtornyot használhatóvá tették. A templom belsejét kimeszelték, a tetőt újracsindelyezték. A templomtól kissé délkeletre levő harangtornyot is kijavították.

Ezekkel a munkálatokkal egyidőben, a korábbi szint megtartásával a három hajó padozatát kijavították és az előcsarnokot újraburkolták. Sajnálatos, hogy az 1737 utáni változásokat igen nehéz, sőt csaknem lehetetlen volt a korábbi burkolat

maradványaitól megkülönböztetni.²⁸ Az azonban bizonyos, hogy az 1490-ből származó német feliratú vörösmárvány sírkő, amely 1728-ban még a templom falát díszítette, a tűzvészt követő munkák során került a padlóburkolatba. A korábbi kripták jó része továbbra is használatban maradt. 1749-ből a Rákócziak és a jezsuiták kriptájáról van említés. 1772-ből hat kriptáról tudunk, amelyek közül kettő a szentélyben (XV.²⁹ és XVII.³⁰), kettő (II.³¹ és X.³²) a templom közepe táján, kettő (XI.³³ és XIII.³⁴) pedig nyugatra helyezkedett el. Ezek közül négy ekkor már harminc éve betelt.³⁵ Egy 1773-ból való feljegyzés két kriptáról tesz említést. Az egyiket (II.) világi, a másikat (XIII.) egyházi személyek számára tartották fenn. E két kripta korábban a Rákócziak (II.) és a jezsuiták (XIII.) kriptája néven szerepelt.

1773-ban, a jezsuita rend feloszlatása után, a templom plébániatemplom lett. Kegyura a pataki uradalmat kezelő kamara volt. 1779-ben hivatalosan megvizsgáltatták a templom állapotát, s a jelentésből világos, hogy az 1737 utáni helyreállítások felületesek voltak. A templom oldalhajóinak a boltozata beomlással fenyegetett, a pillérek elhajoltak. Az oldalhajókat a vizsgálat után azonnal feldúcolták, sőt bizonyos boltszakaszokat le is bontottak. 1781-ben bezárták a templomot, s a szertartásokat a közeli trinitárius kolostor kápolnájában tartották. 1782-ben elkészült a helyreállítási terv, s 1787-ben megkezdték a templom renoválását, provinciális késő barokk stílusban.

A háromhajós belső teret az eredetnél jóval alacsonyabb fiókos dongaboltozattal fedték be. A nyugati részen monumentális orgonakarzatot emeltek, amely az északi várfal felett keskeny kórusban folytatódott. A nyugati homlokzat főkapuja elé némiképpen már gótizált nyolcszögletes tornyot építettek. Ez az átalakítás a műemlék korábban egységes jellegét teljesen megváltoztatta. A templom szintjét is jelentősen feltöltötték (mintegy 110 cm-rel) és kőlappal burkolták. Az a kőlapburkolat, amely a régészeti kutatások megkezdésekor még a padok alatt megvolt, valószínűleg ezzel a szinttel azonos. Az új padozat elfedte a korábban még látható síremlékek nagy részét. Egyedül a Pálóczi-sírkövet és Perényi Gábor szarkofágjának egyik töredékét mentették ki a törmelékek alól, és állították a templom északi belső falához.

A XVIII. század végi építkezés a jezsuiták idejéből való oltárokat is megszüntette, s új főoltárt vásároltak a budavári karmelita rendház templomából, s 1789-ben Bécsben festett oltárképet hozattak. Két mellékoltárt pedig a Sárospatakon feloszlatott trinitárius rend kápolnájából szereztek meg. 1788-ban elkészült az új orgona is.³⁶

A XIX. században a sárospataki uradalom új birtokosa, a Bretzenheim család, csupán kisebb javításokat végeztetett a templomon. Valószínűleg ők helyezték a déli előcsarnoktorony emeleti oratóriumát használaton kívül, s lebontották az abba felvezető csigalépcsőt tornyocskájával együtt. Az ő nevükhöz fűződik a déli falhoz csatlakozó kétszintes sekrestye építése is, noha az sincs kizárva, hogy az már a XVIII. században is fennállott. 1823-ban elkészítették családi kriptájukat a déli mellékhajóban, amelynek ásása közben került felszínre Csernel György gyermekeinek sírköve (1621), s ezt a templom északi belső falához állították. (145. kép.)

1889-ben a templom tetőzete és a torony sisakja leégett. A helyreállítás során a tetőt bádoglepokkal burkolták, s a tornyot neogótikus bádogsisakkal fedték be. A megmaradt gótikus ablakokat festett üveggel díszítették. A padlószintet néhány

centiméterrel felemelték. A padok alatt meghagyták a korábbi kőlapokat, míg a járósávot mintás keramikockákkal rakták ki. A templom ebben az állapotában maradt meg az 1964-ben megkezdett régészeti feltárásig.

Az 1964–65. évi kutatások során erről a XIX. század végén keletkezett szintről elindulva érkeztünk el az előzőkben részletezett mind mélyebben és mélyebben fekvő szintekig, s tárult fel a templom építéstörténete. (4–8. kép.) A műemlék belső tere az ásítás eredményeképpen végül a XV–XVI. századi padlószintig lemélyítve a gótikus egyház impozáns látványát eredményezte. (207. kép)

A régészeti munkák és a falkutatások során nagyjából épen előkerült síremlékek többsége a műemléki helyreállítás során a templom északi belső falához erősített páros vaskonzolokon került bemutatásra. Néhányat megtalálásuk helyén az új vörösmárvány padozatba süllyesztettek.³⁷

Az ásítás során előkerült sírkőtöredékeket egy ideig a vár belső udvarának folyosóján helyeztük el, de mivel ott útban voltak s a Rákóczi Múzeumban nem akadt hely számukra, az OMF a római katolikus plébánia udvarán levő műemléképületben létesített kőtárban és egy újonnan épített raktárban helyeztette el. A Pálóczi-síremléket már előbb a Vörös Toronyban kialakított kápolnában állították ki.

A sírkőtöredékeknek a feltáráskor rögzített méretét adjuk, mert az egyes esetekben a többszöri helyváltoztatás közben változást szenvedett. Tehát egyes feliratok szövege is bővebb a rajzokon, mint a töredékről készített fényképeken.

A PLÉBÁNIA TEMPLOM SÍREMLÉKEI

Sárospatak várának birtoklástörténetét szem előtt tartva a sírkövek tárgyalása nagyjából időrendi sorrendben történik. A hangsúly a feltárt emlékeken van. Néhány esetben azonban az említésből ismert adalékokat is felsorakoztatjuk (pl. a Rákóczi és rokon családok templomban való eltemetéséről), s azoknak a személyeknek a temetéséről is megemlékezünk, akikről írásos források alapján tudjuk, hogy a sárospataki templomban helyezték őket örök nyugalomra, s akiknek emlékét minden valószínűség szerint síremlékek is megörökíthették, de azok a viszontagságos történelmi időkben elpusztultak. Ezzel a régészeti kutatás eredményeit történelmi perspektívába állítjuk.

A töredékes sírkőanyag java része ugyancsak időrendi csoportosításban (már amennyire kikövetkeztethető) a várat birtokló családokról szóló közlések végén kerül felsorolásra. Néhány esetben sikerült az elhunyt nevét, halálozási évét is megállapítani a töredékes feliratokból. Többnyire azonban csak stiláris alapon lehetett azok korát kikövetkeztetni. A sokszor jelentéktelennek tűnő maradványok jobb datálása érdekében ezeknek elhagyása lelkiismeretlenség lett volna.

Nem volt mód arra, hogy a sírkövek anyagát geológussal megvizsgáltathattuk volna, azért az emlékek leírásánál kőbányákra, ahonnan a sírkő származik, nem történhet utalás. A XV. és XVI. század elejéről származó darabok nagy részéről azonban bizonyos, hogy süttöi vagy tardosi vörös mészkőből készültek. Mivel ez a kitűnő minőségű mészkő általában vörösmárványként ismert, a leírásokban is így nevezzük. A későbbi vörös mészkő és márvány síremlékek esetében a bányák helye ismeretlen.

Az emlékeket általában vertikális helyzetben írtuk le. A sírkő jobb és bal oldalát szembenézetből adjuk, a címerek leírásánál azonban betartottuk a heraldikai jobb és bal oldalt.

A feliratokat a sírköveken található szövegnek megfelelően az esetek legnagyobb részében nyomtatott nagybetűkkel közöljük. Az U és V betűk használata megfelel a feliratokban alkalmazott helyesírásnak. A rövidítéseket lehetőség szerint kerek zárójelben kisbetűvel oldjuk fel. Amennyiben a szövegek hiányzó részeit kétségtelenül ki lehet egészíteni, korabeli írásos adatok vagy következtetés alapján, azokat is kerek zárójelben közöljük. A bizonytalan olvasat után kérdőjelet alkalmazunk. A hiányzó részt a sor elején és közben három ponttal jelöljük. Sírkőtöredékek esetében az egyes sorok hiányzó végét nem jelezzük.

A templom padlószintjeinek tárgyalásakor és az egyes sírkövek leírásakor feltüntetett szintmélységek a templom ásatása előtti padlózat feletti egy méterrel felvett szintvonaltól mért távolságot jelentik.

A templomban feltárt kripták³⁸ és sírok jellegével, jelentőségével jelen tanulmányban nem kívánok foglalkozni. A gazdag, egyedülálló aránylag jó állapotban megmaradt viselettörténeti leleteket az ásatás kriptabontási munkálataiban részt vevő V. Ember Mária dolgozta fel, akinek az ásatásra vonatkozó, teljes jegyzetanyagomat rendelkezésére bocsátottam. Néhány sírról és kriptáról csak anynyiban teszek említést, amennyiben azok datáló szerepe fontosnak mutatkozik az egyes síremlékek értékelésében vagy az azokat megőrző padlószintek megállapításában.

Illusztrációs anyagként szükségesnek tartom a kripták rajzainak közlését. A sírleletek közül itt csak azoknak a gyűrűknek képét közöljük, amelyek címerük vagy monogramjuk alapján biztos segítséget nyújtanak néhány fontos temetkezésről. A X. kriptában talált festett halotti zászlók hasonló okból kerülnek bemutatásra.

*

Mivel Sárospatak története még megírásra vár, a várat birtokló és városban lakó családokról sok esetben bővebben kellett beszámolnunk. A sírkövek vizsgálatához szélesebb körű történeti távlatra van szükség. A családi leszármazási táblázatok a bonyolult családtörténeti kapcsolatokat illusztrálják. Az előkerült síremlékek sok új adattal segítik majd a későbbi kutatókat.

Azt is vizsgálni kellett, hogy kik voltak azok, akiket a templomban eltemettek, s akiknek az emlékére faragott sírkövet állítottak. Ezért olykor a várurakon és bensőbb híveiken kívül utalnunk kellett a papság és a kollégium szerepére is. A XV. századtól a város gazdag polgárainak a befolyása is felmerül, még ha erre vonatkozóan eredeti okleveleink nincsenek is. A XVI. századtól azonban a polgárság művészetet patronáló szerepe elhalványodik, s a síremlékek a birtokos urakon kívül az udvarukhoz tartozó tekintélyes nemeseket képviselik. A XVII. századtól a város vezetőségének is van joga egyes személyeknek megengedni a templomban való eltemettetését. Ezért megfelelő összeget kellett azoknak fizetni, akik a templomban kívántak nyugodni. Nemzeti jogok alapján pedig Sárospataktól távol lakó személyeket is eltemethettek a templomban.

Minden esetben a helyi kapcsolatokat és családi összefüggéseket vettük figyelembe. Megkíséreltük egyes sírkövek közelebbi vagy távolabbi analógiáinak jelzésével a szélesebb művészeti kapcsolatokra utalást tenni.

A Pálóczi család csaknem száz évig volt birtokos Sárospatakon. Zsigmond király 1429. július 29-én Perényi Miklósról a koronára visszaszállt Újhely várát és mezővárosát, továbbá Nagypatak „civitas”-t, illetve „oppidum”-ot cserében adta más Pozsony, illetve Sáros megyei várakért Pálóczi Péter fiainak: György esztergomi érseknek, Máté nádornak és Imrének.³⁹ 1453-ban V. László újabb adománylevéllel erősítette meg Patak és Sátoraljaújhely birtokában Máté fiait: Simont, Jánost és Imre fiát, Lászlót.⁴⁰ 1465-ben Mátyás király oklevele arra adott engedélyt Pálóczi Lászlónak, „hogy ő a kúriáját, amely Zemplén vármegyében fekvő Patak nevű mezővárosban áll, vár módjára megerősítse és megépítse . . .”⁴¹ Az 1490-es években a Pálóczi-birtok János fia, Imre özvegyére, Rozgonyi Dorottyára és Anna nevű leányára, csáktornyai Ernuszt János feleségére, valamint István gyermekeire: Pálóczi Mihályra, Antalra, Katalinra és Magdolnára szállott.⁴² 1499-ben Pálóczi Imre özvegyét és leányát a teljes újhelyi vár, Sárospatak és Sátoraljaújhely mezőváros birtokainak a felébe iktatták be, ami arra enged következtetni, hogy a család megosztozott a birtokon.⁴³ Az újhelyi vár Imre örököseinek a tulajdona lett, a sárospataki pedig István gyermekeié maradt egészen a mohácsi csatáig, amikor a család utolsó férfitagja elesett a harcokban.

A magas állami hivatalokat betöltő Pálócziak kegyurasága szorosan kapcsolódott a templomhoz, hiszen a mohácsi csata előtt, az utolsó ismert plébános, Ráskai Mihály, rokoni kapcsolatok alapján Pálóczi Antaltól kapta meg a nagy jövedelmű stallumot.⁴⁴

SÍRKÖVEK ÉS SÍRKŐTÖREDÉKEK A XV. SZÁZADBÓL ÉS A XVI. SZÁZAD ELEJÉRŐL

Az eddigi kutatások alapján nem sikerült megállapítani, hogy mikortól kezdve létesítettek kriptákat a templomban, s hogy mióta temetkeztek ezekbe a kriptákba. Köztudott, hogy Kálmán király 1100 körül keletkezett törvénykönyve kimondja: „A keresztények temetkezési helye csak a templomok körül lehessen.”⁴⁵

Már ezt megelőzően, 1092-ben Szent László király előírja a templom mellé temetkezés fenntartását.

Gömöri János a templom körül végzett ásatása alapján megállapította, hogy „a templom körüli temetkezés a XIII. század második felében vagy a XIV. század elején kezdődött.”⁴⁶ 1363-ban arra is van adat, hogy a templom körül temető volt.⁴⁷

A templomban végzett kutatás közben több régi síremléknek ma már összeilleszthetetlen darabja került elő, amelyek az átépítéseknek, a rosszindulatú

felekezeti és ellenséges rombolásnak következtében kerültek a falazásba vagy a feltöltésbe.

Előkerült hét darab feltétlenül összetartozó, noha össze nem illeszthető finom eleganciával faragott vörösmárvány töredék, amelyek kétséget kizáróan a Pálóczi család⁴⁸ birtoklása idejéből valók lehetnek:

- 1 – 3. Gazdag profilozású faragvány háromfelé tört darabja vadászsapkás férfi mellképével. Ovális medalionban szakállas-bajuszos, hegyes sapkát viselő férfifej profilban, mellét sugaras gallér fedi. Előkerülési helye az északi gótikus ablak felfalazása. Mérete: 37 × 22,5 × 12,5 cm. (33 – 34., 37 – 38. kép.)
4. Nyolcszögletes pillér vagy félpillér lábazatának töredéke. (36. kép.)
5. Domború, kanellurás darab, feltehetően félpillér töredéke. (35. kép.)
6. Sima középmézejű, profilált keretes faragvány. (35. kép.)
7. Klasszikusan mintázott akantuszos pilaszterfő.⁴⁹

A talált töredékek kis száma nem tette lehetővé annak az építészeti-szobrászati alkotásnak a rekonstruálását, amelyhez a darabok eredetileg tartozhattak. A nemes anyagú, gondos megmunkálású faragványok talán egy siremléknek lehetnek töredékei, s az 1737. évi tűzvész után kerültek a feltöltésbe. Talán az a vörösmárvány angyalfej (mérete 30 × 24 × 8 cm.) is ehhez a siremlékhez tartozott, amelynek művészi formája magas színvonalú ízlésre vall. (39 – 40. kép.)

EGY MODRUSI ISPÁN VÖRÖSMÁRVÁNY SÍRKÖVÉNEK TÖREDÉKE

Ezt a sírkőtöredéket (43 – 44. kép) a Rákóczi Múzeumban 1958-ban leltározták (Lt. sz. 58.8. 55.), de előkerülési helye ismeretlen. Mérete 57 × 122 × 21,5 cm.

Hús cm széles keretében gótikus minusculás, domborművesen faragott feliratának szövege:

modrusseq co | mes qui obiit XX die mensis no | uembris Ann

Az enyhén mélyített belső mezőt ferdén elhelyezkedő címerpajzs tölti ki a takaró maradványaival.

Töredékünkhöz legközelebb áll a budavári domonkosok templomában talált úgynevezett Chatillon-címeres sírkőtöredék (1433)⁵⁰. (41. kép.) Ferdén elhelyezkedő címerpajzsa Zsigmond király uralkodásának idejére jellemző.⁵¹ Szerkezeti megoldásához és címerelhelyezéséhez nagyon hasonlít Perényi János Töketerében (Trebišov) épségben megmaradt sírköve (42. kép) 1458-ból.

A feliratból világos, hogy a sírkő egy modrusi ispán sírja fölé készült, akinek Sárospatakkal való kapcsolatát még homály fedi. A modrusi ispánságot III. Béla a Frangepán családnak adományozta. A Pálócziaknak ilyen családi kapcsolatairól azonban nincsenek adataink.⁵²

NÉMET NYELVŰ VÖRÖSMÁRVÁNY SÍRKÖTÖREDÉK (1496?)

Mérete: 173 × 66 × 18 cm. 1964-ben került elő a templom 1685 utáni padlószintjéből, melyet sokszoros javítással egészen 1781-ig használtak. Az északi pillérsor keletről számított harmadik és negyedik pillére között találtuk meg (– 186 cm). 1728-ban még a templom falán volt elhelyezve,⁵³ feltehetően ép állapotban s csak később kerülhetett a törmelékes feltöltésű padlószintbe. (45. kép.)

A sírkő (47. kép) szélén késő gótikus szalagornamentikás keret fut körbe. Belső mezejét epitáfiumszerűen formálták meg. Alsó részében egy félkörökkel bővített négyzet alakú keret címerpajzsot zár magába. A címerpajzs bal oldala nagyon megrongálódott, jobb oldalán két közös alappal bíró kereszt látható, amelynek a szárai között nyolcágú csillag és két vésett betűforma HY? HP? áll. A címer felett a belső mezőt vízszintes sorokban gótikus minusculás felirat tölti ki. A következő töredékes szöveg olvasható rajta:

.....vu.....
pegrab[e]n dem got gn...
m° cccc° LXXXX und se[chsten jahr?]
w madlen und ma[ria?]
hab ich yma[n]t guetz...
pyt got fir mich hah
wuer yema[n]t gethan...
durch gotes will ...

Ez a német szövegű sírkő egy nemesi rangra emelt polgári család két nőtagjának számára készült, akik esetleg apácák is lehetek. A sírkövön ábrázolt címer nagyon hasonlít ahhoz a címerhez, amelyet Myskovszky Viktor rajzolt le a templom déli előcsarnokának egyik támpilléréről, amikor az még látható volt.⁵⁴ A Myskovszky által 1883-ban lerajzolt címerek mind sisak nélküliek, mely azt bizonyítja, hogy tulajdonosaik polgári személyek voltak, mert a címertudomány szerint polgárok nem alkalmazhattak sisakot címerpajzsaikon, csak külön királyi engedéllyel.⁵⁵

Hasonló keretbe foglaltan helyezkedik el a budavári firenzei humanista Henrik jogi doktor vörösmárvány síremlékén a sisak nélküli címer 1373-ból.⁵⁶ (46. kép.) Ugyancsak hasonló hozzá még egy 1486-ban készült kassai német nyelvű sírkő címerkerete is.⁵⁷

ROYCHAI ISTVÁN SÍRKÖVE (1513)

Anyaga: homokkő. Mérete a rajta levő építmény miatt nem állapítható meg. Előkerülési ideje 1964. A templom főhajója keletről számított első tengelyének északi felében találtuk meg, a XV. század végén készített padlószintbe volt in situ beágyazva (– 210 cm). (48–49. kép.)

A teljesen sima kőlap egyetlen dekorációja a szélén 10 cm széles szalagban körbefutó vésett felirat:

HIC JACET V | ENERABILIS D[omi]N[u]S S[teph]AN[us] DE ROY | CHA PLEBA[n]VS | DE
PATHAK ET CANO[ni]CVS ECCLES[iae] AGRIEN[sis]

A felirat a sírkő sarkának sérülése miatt nem teljes, de minden valószínűség szerint Roychai halálozási évével fejeződött be. Forrásokból tudjuk, hogy Roychai István 1509-től haláláig (1513-ig) volt Sárospatak plébánosa és egyben egri kanonok.⁵⁸

A sírkő (50. kép) egyik sarkára a templom XVI. századi keleti zárófala épült rá. Bal felső sarka a XVI. század második felében vagy a XVII. század elején sérülhetett meg az I. kriptá ásásakor. A protestáns időkben az új padozat⁵⁹ a követ már teljesen eltakarta.⁶⁰ Az I. kriptá építői, akik minden bizonnyal véletlenül bukkantak a kőlapra, az alatta levő sírt is megtalálták és megbolygatták. Az ásások során a kriptá északi falán elfalazott bejáratszerűséget találtunk, s azt kibontva jutottunk a Roychai sírkövével fedett sírkamrába. Összefüggő váz helyett csak néhány összehányt csontját találtuk meg minden melléklet nélkül.

PÁLÓCZI MIHÁLY ÉS ANTAL SÍREMLÉKE (1519)

Anyaga: vörösmárvány. Mérete: 260 × 131 × 17 cm. (55. kép.)

Valószínű, hogy tumba fedőlapjának készült, de hogy eredetileg hol állt, ma már nem lehet megállapítani. A templom 1787-ben kezdődő átépítések az északi belső falhoz erősítve került felállításra, szemben a déli bejáratral. Nagyjából ezen a helyen maradt meg a XX. század közepéig. 1951-ben a Vár Vörös Tornyának múzeumává történt átalakításakor a harmadik szinten rekonstruált kápolnába helyezték el.⁶¹

A síremléket Pálóczi Antal, a pataki vár ura és Zemplén megye főispánja, állíttatta 1519-ben testvére Pálóczi Mihály főkamrás (†1514) és a maga számára. A 13,5 cm széles keretben antikva betűs körirat olvasható:

HIC SITVS ANTONIES MICHAEL | Q[ue] PALOCIA P[ro]LES QVOS PRIVS VNVS
AMOR NV[n]C HABET VRNA DVOS | ISTE DOMI CLARVS REGALI CLA | RVS IN
AVLA ALTER [qui] SVPERO EST CLARVS VTERQ[ue] POLO 1519

A síremlék belső mezejét plasztikusan faragott, lábát oroszlánon nyugtató páncélos vitéz teljes fekvő alakja tölti ki. Viselete a XV – XVI. század fordulóján készült síremlékekre jellemző. A vitéz állatmaszkos, páncélsisakos feje díszes párnán nyugszik, melynek négy sarkát bojtt díszíti. Nyakát forgácslánc övezi. Mellvértje lemezes, váll- könyök- és térdvasait körbe foglalt rozettákkal díszítették. A felkar és a csipővasak pikkelyesek, az alkaron levők lemezesek, a lábszárt védők simák. Dereára jobbról jatagánszerű törkés van csatolva. Jobb kezében zászlórudat tart, melynek lobogóján dícsfényel körített IHS monogram látható. Baljában hosszú, egyenes keresztmarkolatú pallos van. Lemezes lekerekített orru saruira csillagos sarkantyúk vannak csatolva. Jobb lába mellett a Pálóczi család címere látható: nyugvó oroszlánra helyezett ötágú koronából kinövő, bő talárba öltözött idős férfi alakjával, aki jobbajával szakállát markolja és baljában kapcsos könyvet tart.⁶² (59. kép.)

A feltételezett tumbának sem oldallapjai sem töredékei nem kerültek elő a régészeti kutatások alkalmával. A síremléket talán már a XVI. századi átépítéskor szétbontották, s fedőlapját a templom padozatába illesztették. A domborműves

alak, és különösen az arc kopása annak a bizonyítéka, hogy a kőlapon hosszabb ideig jártak, s a XVIII. században ráépült a Nepomuki Szt. János-oltár.

A Pálóczi testvérek vörösmárvány egész alakos sírköve beletartozik azon reneszánsz szobrászatból jól ismert síremlékek sorába, amelyeknek hasonló típusát a XIV. századtól kezdve ismerjük. Néhány analógiát érdemes itt felemlíteni: Stibor vajda sírköve 1434-ből (Budapest), Szentgyörgyi és Bazini György síremléke 1467-ből (Mosonszentgyörgy), Zápolya Imre nádor sírköve (51. kép) 1487-ből (Szepeshely), Bátori István sírköve 1493-ból (Nyírbátor), Kinizsi Pál sírköve 1494-ből (Nagyvázsony), Zápolya István nádor sírköve (52. kép) 1499-ből (Szepeshely).

Mindegyik vörösmárványból készült, s a tumba fedelén az elhunyt fekvő alakja páncélban, párnán fekve, karddal és zászlóval, legnagyobb részt lábuk oroszlánon pihen. Divatos ez a típus a vitézi síremlékeken az egész XVI. században is.

Ilyen Horváth Márk síremléke 1512-ből (53. kép) (Nagyvázsony), Perényi Imre síremléke 1519-ből (54. kép) (Töketerebes). Ebbe a sorba tartozik a Pálóczi testvérek sírköve Sárospatakon, 1519-ből. De tovább is divatos ez a típus: Varkocs Kristóf síremléke 1520-ból (56. kép) (Kézsmárkon), Serédy György (57. kép) (Bártfán) 1557-ből.

Minden valószínűség szerint az ilyen síremlék adta a mintát Dobó Ferencnek, amikor édesapjának halála (1567) után elkészíttette Dobó István vörösmárvány tumbáját a dobóruszkai templomban (ma Egerben) (58. kép), de ebbe a típusba tartozik Zeleméry László sírköve is 1570-ből Nyitrasárfőn.

A tumbafedél mind ugyanazt a típust képviseli, úgy látszik ez a síremlék az egész országban el volt terjedve, s előkelő uraink emlékét ezzel a formával tartották legméltóbban megörökíteni.

A PERÉNYIEK KORA (1526–1569)

Pálóczi Antal elesett a mohácsi csatában, s vele kihalt férfiágon a család. Halála után nem a leányági rokonság örökölte Sárospatakot, hanem a Szapolyai Jánost pártoló koronaőr, Perényi Péter foglalta el, jóllehet a Pálóczi-örökségre Szapolyai János is igényt tartott. Perényi Péter 1527-ben I. Ferdinándhoz pártolt, s a királytól birtoklását biztosító adománylevelet is nyert Sárospatakra.⁶³ Azonban Buda elfoglalása után (1541) csakhamar ellentétbe került Ferdinánddal. Elfogták és Bécsben, illetve Bécsújhelyen tartották fogságban, s csak 1548-ban engedték szabadon. A börtön annyira megviselte, hogy kiszabadulása után hamarosan (1548. július 28.) még Bécsben meghalt. Felesége, Ormosdi Székely Klára és fia, Perényi Gábor Sárospatakra vitették, s a templomban temették el.⁶⁴ Ugyancsak a templomba temették el második feleségét, Ormosdi Székely Klárát, s fiának Perényi Gábornak korán elhalt ikertestvérét, Perényi Borbálát. Ezeknek síremlékeiből semmiféle töredék sem került elő.

PERÉNYI GÁBOR TUMBÁJÁNAK OLDALLAPJAI (1567)

Anyaga: homokkő. Mérete: hosszoldal 1.: $61 \times 132 \times 15,5$, 2.: $60 \times 76 \times 15,5$ cm, rövid oldal: $60 \times 58 \times 11$ cm.

A tumba 1671-ig feltehetően sértetlen állapotban állt a templomban. Akkor azonban a templomot elfoglaló császári katonaság, kincset keresve, széthányta. A XVIII. századi helyreállításkor a tumba két hosszoldalát (64–67. kép) és az egyik rövid oldalát (61., 63. kép) az északi mellékhajó új padozatának burkolatába illesztették a déli kapuval szemben. 1779-ben a templom restaurálása során Csízi András sárospataki református lelkész megtalálta a tumba két feliratos hosszoldalát, s annak feliratát a két utolsó sor kivételével Kovács András, a sárospataki nemesek hadnagya le is másolta.⁶⁵ A feljegyzett szövegből bizonyos, hogy akkor még a két hosszabbik oldal teljes épségben megvolt. Az ekkor induló építkezések során a két kőlapot megcsonkították, majd az omlatag padozat törmelékeivel betemetődött. Szombathi Jánostól tudjuk, hogy amikor 1787 júliusában a templom padlóját javították, és a Pálóczi-sírkövet más helyen állították fel, Perényi Gábor tumbájának egyik csonkított hosszoldalára bukkantak. A töredék megtalálói – Szombathi János, Őri Filep Gábor és Vécsei Farkas – augusztus 3-án elrendelték, hogy a követ a piszoktól meg kell tisztítani, s utasításukra a töredéket a templom északi falához rögzítették (67. kép) a Pálóczi-sírkő mellé.⁶⁶ A töredék 1964-ig ott is maradt. Ez a kőlap a felerősítéskor újabb sérülést szenvedett. A gondosan vésett antikva betűs, rövidítéseket nem tartalmazó és az egyes szavakat ugyancsak vésett

kis háromszöggel elválasztó 12 latin nyelvű hexametert tartalmazó hiányos (67. kép) sírköszöveg Szikszai Fabricius Balázs 1568-as szövege és a XVIII. századi másolatok (66–68. kép) segítségével így egészíthető ki:⁶⁷

[Pannoniae]PROCERES INTER CLARISSIMVS HEROS
 [Vnica spes]STIRPIS LVX GLORIA SOLA PERENAE
 [Religion]IS HONOS PATRIAE PATER(HEV BREVE REGNI
 [Solamen]p)OPULI DVBIIS IN REBVS ASYLVM
 [Pacis aman]S SANCTAE BELLIS CIVILIBVS HOSTIS
 [Imperioque] BONIS CLEMENS VT SONTIBVS ASPER
 [Securam s]OLITVS REQVIEM PRAESTARE COLONIS
 [Musarum p]ORTVS TVVS O ECCLESIA VINDEX
 [Quo duce P]ANNONICIS SPES FVLSIT LAETIOR ARVIS
 [Quo morien]TE LABANT ET SVALENT CVNCTA VIDEMVS
 [Hic jacet a]D LVCTVM REGNI PATRIAE QUE PERENNEM
 [Illustris Ga]BRIEL PROCERVVM DECVS ILLE PERENVS⁶⁸

A tumba másik hosszoldala (62, 64–65. kép) 1964-ben a régészeti feltárás közben került elő. A töredék feliratos oldalával felfelé fordítva az északi mellék-hajó keletről számított harmadik tengelyében (–199 cm) a XVII. század végén keletkezett padlószintbe volt másodlagosan beleillesztve. Alsó és felső pereme profilosan keretezett, középmézejében az előző oldallaphoz hasonlóan ezt is vésett 12 hexameteres sor díszíti, amelyet ugyancsak Szikszai Fabricius Balázs szövege segítségével lehet kiegészíteni:

[In templo sibi quod]NUPER FVND AVERAT IPSE
 [Qui licet hic summis] PERFVNCTVS HONORIBVS AMPLV[m]
 [Jam nomen meruit] CVI FVNTERA NVLLA NOCEBV[nt]
 [Stemmatis ecce ta]MEN FATALIA STAMINA PRISCI
 [Quod per sexcen]TOS NVNQVAM DEFECERAT ANN[os]
 [Finit et patriis ob]DORMIIT IPSE RVINIS
 [Hunc Petrus in t]VMVLVM SVA CLAVSERAT ANTE PERENV[s]
 [Ossa parens han]C QVI VALLAVIT MOENIBVS VRBEM
 [Clara dehinc con]IVNX ZEKELINI SANGVINIS ILLA
 [Cum natis gem]INIS RAPVIT QUOS PARCA PRIORES
 [Vltimus his Ga]BRIEL IVNGIT SE NOMINIS HAERES
 [Quae nunc to]TA DOMVS CELEBRAT SVPER AETH[era Christum]⁶⁹

Előkerült a templom délkeleti sarkában ugyanezen a padlószinten a Perényi-tumbának egyik rövidebb oldala (61, 63. kép) is 58 × 60 × 11 cm méretben. Felirata János evangéliumának V. részéből a 28–29. vers:

JOAN V VENIET HORA | IN QVA OMNES QVI IN | MONVMENTIS SVNT | AVDIENT
 VOCEM FILII | DEI ET PRODIBVNT QVI | BONA FECERVNT IN | RESVRECTIONEM
 VITAE | QUI VERO MALA EGER | VNT IN RESVRECTI | ONEM CONDEM | NATIONIS⁷⁰

Perényi Gábor 1532-ben született, Perényi Péternek és Ormosdi Székely Klárának volt a fia. 16 éves korában halt meg apja, Perényi Péter. Fiatalon magas tisztségeket töltött be. 1552-ben felső-magyarországi kapitány és tárnokmester, 1554-ben királyi tanácsos volt. Ferdinánd pártjáról 1556-ban Izabella mellé állt, 1558-ban azonban visszatért Ferdinánd hűségére, s nagy kiváltságokban részesült.

Így kapta meg zálogbirtokként hatvanezer forintért Diósgyőr várát. 1565-ben a saját költségén tartott négyszáz lovassal, nyolcszáz gyalogossal és négy hatalmas rézagyúval sietett a Tokajt ostromló Schwendi Lázár segítségére, akit Elzászból rendelték Magyarországra a János Zsigmond erdélyi fejedelem ellen indított hadjárat vezetésére. Tokaj után Szerencset is megostromolták.⁷¹ Sebesi Ferenc, a Dobó családdal rokon fiatal hős, ebben a csatában esett el s nemzeti jussal temették el a sárospataki templomban. Az emlékére állított síremléket az ásatás közben meg is találtuk.

Perényi Gábor apja halála után egész életében perben állott Dobó Istvánnal, aki, a Pálócziakkal közös törzsből származva, igényt tartott Sárospatakra. Perényi a per kimenetelében nem volt biztos, éppen ezért átvette egy özvegyasszony perét azon az alapon, hogy a Dobó testvérek az illető asszony férjét valamikor fogságban tartották.

Perényi Gábor fiatalon halt meg 35 éves korában, 1567. július 28-án Pozsonyban az országgyűlés alkalmával. Holttestét felesége, Országh Ilona Patakra hozatta, s a templomban temettette el végrendeletének megfelelően: „Az en Bwnös testemnek eltakarása walahol isten akarya ot leezen rohdadando por es hamw . . . akarnam ha az wr isten mykor az terminus elő Jw az atyam koporsoya melle Byrnia.”⁷²

Perényi Gábor tumbáját özvegye, Országh Ilona állíttatta. Hasonlíthatott ez a Báthori István (†1605; 70. kép) nyírbátori református templomban épen megmaradt vagy a Rákóczi Zsigmond (†1608) szerencsi református templomban álló szarkofágjához. (71 – 72. kép.) A nyomtalanul eltűnt fedőlap esetleg márványból is készülhetett, s annak feliratát Szikszai Fabricius Balázs gyászbeszédének végén az oldallapok szövegével együtt reánk hagyományozta (69. kép); erre utal Takáts Sándor tanulmánya is.⁷³

INSCRIPTO AREAE SEPULCHRALIS

ILLUSTRI ET MAGNIFICO HERO. GENERE, Pietate et Virtute Inclyto, de Repub. et Ecclesia Vngarica optime merito. Gabrieli Pereno, Comiti perpetuo Comitatus Abawyuariensis, Supremo Curiae Regiae Judici, feliciter et sancte mortuo, anno aetatis XXXV. Christi 1567 Junii 28. amoris constantis ergo, moerens multis cum lacrymis Coniux fidissima. Helena Orzag posuit.

Szikszai Fabricius Balázs fogalmazta meg a gyászszászlóra írt szöveget is, s érdemesnek tartjuk ezt is közzétenni:

VEXILLI AD TVMVLVM ERECTI INSCRIPTIO

D.M.S.

GENERE MAGISTRATIBVSQUE SPECTABILI

Opibus Magnifico Domino Gabrieli Pereno, Comiti Abawyuariensis Comitatus Perpetuo, Eodem Anno, Summo Militia superiorum Partium Vngariae Praefecto, et Thavernicorum Magistro, Consiliario Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis, et postremo Judici Curiae Regiae, quem Posonii in Conventu omnium Baronum lethalis dysenteria confecit. 28.Jun.1567. Vixit Annos 35. menses 11. Q Vxor Helena Orzag moesta F.F.

A zászló másik oldalának felirata:

ALTERA FACIES VEXILLI

D.M.S.

GABRIELI PERENIO MAXIMO HERO FINITAM ob Posteritatem Pereniacam miserando: Virtutem perennem felici, Cujus sexcentorum Annorum Familiam Illustrem, cum Regni spe exigua

brevis hora exstitit, Memoriam tantum reliquam fecit. Vltimus hic Haeres, Patriae poene cineribus suos conjunxit, aeterna spectans, nomen futurae vitae oentinum paravit. Vixit Annos XXXV. Menses XI. Q vicit Anno 1567.IIII Cal.Quint.Tryumphat aeternum.

Vxor Helena Orzag moesta, amoris ergo posuit.

Szikszai Fabricius Balázs gyászbeszéde s a Perényi Gábor sírjára és zászlajára írt szöveg Wittenbergben jelent meg Ország Ilonának ajánlva 1568-ban.

ORSZÁGH ILONA EMLÉKE

Perényi Gábor halála után özvegye, Ország Ilona örökölte az óriási vagyont, de 1569-ben ő is meghalt. Felette is Szikszai Fabricius Balázs mondott gyászbeszédet,⁷⁴ s elkészítette sírversét is, amely 1570-ben szintén Wittenbergben jelent meg nyomtatásban:

Hic Helena moriens post tristia fata Marito
Jungitur. Országihiae stirpis memoranda propago,
Ut quos certus amor vivos tenuisset eodem
Foedere nec posset mors dissociare sepultos.
Digna erat haec Helenae Gabrieli soli Pereno:
Nam praelustre genus, formae speciosa vetustas,
Dotibus ast animi speciosior, aemula quando
Virtutis solidae laudes cumulavit avitas,
Innumeris exulta bonis, Heroidas inter
Pannonicas tamquam lux spectatissima fulsit,
Mente pia Christum coluit, sic fida maritum
Est venerata suum, verecunda modestia pectus
Ornavit, castusque pudor, nec prodiga lingua.
Officiosa inopum nutrix, mens nescia frangi
Tristibus aerumnis, quibus est luctata per omnem
Infelix vitam, siquidem nunc illa triumphat,
Et requies animam fovet immortalis Olympo,
Spes eadem tumulo recubantia sustinet ossa.⁷⁵

Ország Ilona síremlékéből, amely szintén a pataki templomban állott, semmi sem maradt meg. Írásos bizonyíték van rá, hogy Szikszai 18 sorból álló verses szövegét köre vették. Szombathi János 1787-ben a templom átépítésekor még látta a sírkő egy darabját. Lácza József pataki diákjával azt megtisztította, s a rajta levő vésett feliratnak 8 sorát feljegyeztette. A felirat egy nagyobb méretű sírkövön állhatott, nem pedig szarkofágon. Szombathi a töredéket nem menthette meg; az egyik mesterember szeme láttára horzsolta le róla a betűket, hogy a követ a templom padozatába illeszthessék.⁷⁶

TÖREDÉKEK (1526–1569)

A templomban végzett régészeti feltárás közben a feltöltésből és a régi szintekről sok sírkőtöredék került elő, amelyeknek személyhez tartozását csak kivételes esetben lehetett megállapítani. A felszínre került töredékek közül néhány darab a Perényiek pataki birtoklása idejére tehető. Az 1527–1567 közötti csaknem fél

évszázad alatt a protestantizmus diadalával a templom továbbra is temetkezési helyül szolgált, s ebben az időben a templomban több síremléket is felállítottak. Ezek nagy része az uralomváltozások, felekezeti elfogultság, idegen katonaság pusztítása következtében megrongálódott, s később a széttört darabokat felhasználták a templom padozatának burkolatául, falazáshoz vagy kriptalépcsőként. A jelenleg számba vehető töredékek az említett időszakból az alábbiak:

1. Tumba négy oldallapja (73–77. kép) a XVI. század közepéről. Anyaga: homokkő. Hosszoldalai: 40 × 145 × 15 cm, rövidebb oldalai: 40 × 80 × 15 cm.

A XVIII. században másodlagosan a II. kripta lejáratának lépcsőfokaiként alkalmazták. Eredetileg nagyobb lehetett. Mind a négy oldallapot antikva betűs, gondosan vésett felirattal látták el. Jelenleg összeállítva a templomban látható. Rekonstruált fedőlapja nem tartozott eredetileg a tumbához. Betűit eredetileg fekete festékekkel hangsúlyozták. Hosszabb és rövidebb oldalának betűi csekély eltérést mutatnak, ami arra enged következtetni, hogy nem egy kéz készítette, de összetartozásukhoz nem fér kétség. A hosszoldalon két-két latin nyelvű disztichonos szöveg olvasható:

HIC THOMAE PLACIDA REQUIESCUNT MEMBRA QUIETE
NOBILE CUI VIRTUS STEMMA DECVSQUE DEDIT
SPIRITVS AETHEREA AST LAETVS VERSATEVR IN AVLA
EST VBI COELESTI TVRBA SACRATA DEO

IN GRAVIBVS CIVIS PRVDENTIA MAXIMA REBVS
ET DVBIIS PATRIAE COMMODA MVLTA TVLIT
ERGO LICET VITA HAC PROPERANTIA FATA TVLERINT
VIRTVTIS DVRAT FAMA DECVSQVE TAMEN

A két rövidebb oldal felirata:

HOC DVM VIA COLVIT S[an]C[t]A D[e]O S[anc]TA CHRISTI
SOLIVS EST CIVIS SANGVINE PARTA SALVS
CONSILII NESTOR LEGVMATIONE LYCVRGVS
TVLLIVS ELOQVIO MORIBVS IPSE CATO

[Inter]EA DVM CHR[ist]VS MELIORI SORTE BEABIT
[Cor]PORA IVSTORVM MOLLITER OSSA CVBENT
[Vt]i]MA IVDICII VENIENT CVM TEMPORA RVRVS
[Ivn]CTA ANIMAE SECUM CHR[ist]vs] AD ASTRA FERET⁷⁷

A síriratban említett Tamás a Perényiek udvarához tartozó fontosabb személy lehetett, de eddig nem sikerült kinyomozni kilétét.

2. Egy faragott, kettétört sírkő összeilleszthető része. (78–80. kép.) Anyaga: mészkő. Mérete: 34 × 95 × 15 cm. A Stahremberg-kapu elfalazásából került elő. Antikva betűs feliratát eredetileg fekete festékekkel hangsúlyozták. Felirata Jób Könyvének XIX. részéből a 25–26. versszak szövege:

SCIO QVOD REDEMPTOR MEVS VIVIT ET IN | NOVISSIMO DIE DE TERRA SVPRARECTVRVS SVM ET RVR | SVS CIRCVM DABOR PELLE MEA ET IN CARNE MEA | VIDEBO DOMINVM QVEM VISVRVS SVM EGO IPSE | ET OCVLV MEI CONSPEC[t]VRI SVNT. IOB XIX.⁷⁸

Ez a szöveg nem egyezik meg mindenben a Vulgata-féle latin szöveggel.

3. Homokkőből faragott tumba hosszoldalának töredéke (81 – 82. kép) a XVIII. századi főoltár alapozásából került elő. Mérete: 75 × 24 cm. Eredetileg feketére festett, vésett antikva betűs feliratából két sor maradt meg:

FLEBILE SVPREMI PONIT AMORIS OPVS | [P]ATRIIS EADEM CVM VELLEIT PONERE
TER

4. Homokkőből készített tumba két össze nem illeszthető darabja (84. kép) a templom nyugati oromfalának felfalazásából került elő a déli részen. Antikva betűs feketére festett feliratából csak igen töredékes szöveget lehet elolvasni: Mérete: 20 × 25 cm és 30 × 25 cm.

a) DAEDA...
NE...
HAEC...

b) ...S LAPIDVM...
NE...RES OSS;...
NO.BIA MA.TER...

5. Homokkő síremlék bal felső sarka (83., 85. kép), amelynek vastagsága a keretnél 17 cm, a középmezőnél 13,5 cm. Egyéb méretei: 66 × 38 cm. Előkerült a templom nyugati oromfalának XVIII. századi felfalazásából. Keskeny, felirat nélküli pálcátagos keret övezi. Mélyített középmezőjében nagyméretű, vésett, antikva betűs felirat megmaradt szövege:

HI[c]... GE[nerosus]... DNU...

6. Sírkö jobb felső sarkának mészkőből faragott töredéke. (86., 87. kép.) Mérete: 52,5 × 15 × 23 cm. Előkerülési helye az északi Stahremberg-kapu elfalazása. Keretén vésett antikva betűs felirat futott körbe, amelyből töredékesen olvasható szöveg:

T HOMAE
...AE ...E ...RIS ...OS

7. Homokkőből készített síremlék (88 – 89. kép) belső mezejének 30 × 26 × 15 cm méretű töredéke. Az 1686. utáni padlóburkolatból került elő. Vésett antikva betűs feliratából 3 sor töredéke betűzhető ki:

....IA... DEDA... ED...

8. Homokkő síremlék két darabja (90 – 91. kép). Mérete: 18 × 42,5 cm és 22 × 32,5 cm. A déli csigalépcsőtorony XIX. századi felfalazásából került elő. Domborúan faragott betűi a Sebesi-síremlékre emlékeztetnek.

DOBÓ FERENC KORA (1573 – 1602)

Perényi Gábor és felesége, Országh Ilona halála után a kincstárra visszaszállt pataki uradalomért megindították a harcot a Pálócziakkal rokon ruszkai Dobó, Csaholyi, Ráskai, brebiri Melith és más rokon családok örökösei. Ezek között a legtekintélyesebb a Pálócziakkal közös őstől származó Dobó István volt. Őt azonban sógorával, Balassi Jánossal együtt összeesküvés gyanúja miatt elfogatta a király (1569) és Bécsújhelyen bebörtönöztette. Emiatt a pör kimenetele nemcsak nagyon reménytelennek látszott, de nagyon el is húzódott. 1572-ben kiderült, hogy Dobó István és Balassi János elfogatása rágalomhadjárat eredménye volt, tehát Dobó Istvánt kiengedték a börtönből. Sógorát, Balassi Jánost már előbb Lengyelországba szöktette felesége. Dobó István a nagy örökségért folyó harc közben 1572-ben meghalt Szerednye várában s következő év október 13-án Miksa császár 180 ezer forintért átengedte a 800 ezer forintra becsült sárospataki uradalmat Dobó István özvegyének, Sulyok Sárának és gyermekeinek: Dobó Ferencnek és Krisztinának, valamint a közeli rokon Dobó Domokos fiának, Dobó Jakabnak.⁷⁹

A Pálóczi és a vele rokon családok nemzetségi temploma és temetkezőhelye volt a pataki egyház, s ezt a jussukat akkor is igényelték a család tagjai, amikor a pataki uradalmat a Perényi család foglalta el erőszakkal. A már említett Sebesi Ferenc síremléke ennek egyik bizonyítéka. Őt Perényi Gábor életében temették el a templomban, de van arra is adatunk, hogy Dobó Ferenc idejében a távolabbi Pálóczi leányági atyafiak jogot formáltak a pataki templomban való temetkezésre.

SEBESI FERENC SÍREMLÉKE (1565)

Anyaga: homokkő. Mérete: 177 × 84,5 × 11 cm. (93. kép.) Előkerülési helye a templom északi pillérsorának keletről számított első és második pillére között egy a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt padlószintből került elő másodlagosan beágyazva (– 170 cm).

A sírkő szélén körbefutó keretben domborművesen faragott betűkkel a következő felirat olvasható:

[Monumentum hoc]... EGRE | GII D[omi]NI FRA[n]CISCI SE | BESII EX GENEROSA
D[omi]NA CATHARI[n]A DOBO | AN[n]O CH[rist]I 1565

A síremlék belső mezejének felső részét címer tölti ki. A címerpajzs heraldikai jobb oldalán pártázatos torony áll, amelyre egy a bal oldalához támasztott létrán, kezében kivont szablyát tartó vitéz kapaszkodik fel.⁸⁰ A címer alatti sarkokat két szárnyas puttófej tölti ki. Hasonló puttófej látható Szepeshelyen C.B. 1607-ből való síremlékén. (92. kép.)

Az alatta levő mezőben kidomborodó betűkkel faragott felirat töredéke olvasható, amelyet a Kaprinai-gyűjtemény⁸¹ XVIII. századi kéziratos feljegyzése alapján sikerült kiegészíteni:

AETATI[s] | SVAE XX[III] | DEFVN[ctus est in] | CASTR[is cla] | RISSIMO H[er]O LASA | RO
DE SCHVE[n]DI | CAPITANEO EXIS | TENTE

1565-ben Perényi Gábor még életben volt, tehát ez a síremlék annak biznysága, hogy a Pálócziakkal rokon Dobó-leszármazottnak lehetősége nyílt a templomban való eltemetésre. Ugyanis Sebesi Ferenc Dobó István testvérének, Dobó Katalinnak volt a fia, s ezt a kapcsolatot a síremlék felirata is hangsúlyozza. Dobó Katalin előbb Csapy Györgyné volt, aztán pedig Sebesi Synka Ferenchez ment feleségül, s ebből a házasságból született Sebesi Ferenc.⁸²

A síremlék belső mezejében levő felirat arról tesz biznyságot, hogy Sebesi Ferenc Schwendi Lázár (1522 – 1584) kapitány seregében szolgált János Zsigmond erdélyi fejedelem és Miksa, Habsburg király versengésének idején. Schwendi 1565. február elején megtámadta Tokaj várát, s azt február 11-én el is foglalták. A vár ostroma közben a császáriak közül mintegy hatszázan estek el. Ezt követően Szerencs várát vették ostrom alá, s azt is elfoglalták.⁸³

Sebesi Ferenc feltehetően ezeknek a harcoknak egyikében esett el.

A MELITH CSALÁD TEMETKEZÉSE

Sebesi Ferencen kívül egy a Pálócziakkal leányágon rokon személynek a pataki templomban való eltemetéséről is vannak adataink. A Horvátországból Magyarországra menekülő brebiri Melith családból származó Melith György a XVI. század közepe táján feleségül vette Csaholyi Annát, akinek nagyanyja, Csaholyi Imréné Pálóczi Katalin volt. Amikor Melith György Patakon tanuló diák fia meghalt, azt a pataki templomban, a család nemzetségi templomában temettette el.⁸⁴

Arra is van bizonyítékunk, hogy Melith György nemcsak a vérségi leszármazottaknak igényelte a pataki templomban való eltemettetést, hanem édestestvérének, az 1575-ben meghalt Melith Ferencnek is. Az ő síremlékének a templomban való felállítására is jogot formált. Ekkor írta Melith György fiának, Melith Istvánnak, hogy amikor testvérét, Ferencet Patakon akarta eltemettetni és abban megakadályozták, saját rokonai erősen nehezítették rá: „Húga Sára (Tibai Eödönffy Gergelyné) úgy megharagudott rá, hogy szólni sem akart hozzá. Azt mondták Petrichevich György öccsének, hogy nem bánta volna, ha valamely horvátországi rokonra hagyta volna Melyth Ferenc birtokait, de azt bánják, hogy Melyth Györgyre hagyta.”⁸⁵

Ennek a temetésnek ideje már Dobó Ferenc birtoklására esik, s a családi jog érvényesítése nem ment könnyen. Két esztendőnek kellett eltelnie, amíg a pataki templomban a síremlék felállítását Dobó Ferenc megengedte. Melith György ugyanis 1575-ben szintén meghalt, de a síremlék felállításának ügyét fiára és még élő testvéreire, Melith Jánosra bízta. Dobó Ferenc 1577. október 5-én Melith Jánosnak írt levele erre a leghitelesebb bizonyíték: „Amyth kegmed Ihr Zegyn ez wylagbwł ky mwłth kegmed Batthya koporsoya fel chynalasa felöl, megh hagyam wdvar(birárnak) Harthay Balynthnak, hogy walamykor Akarya . . . fel chyana-lyak . . . az koporsonak. Legy(en) . . . wgy megh zorwlna az Egyhaz. Hanem Annera Legyen fel chynalwa, Amynth Az thöb fő embörök koporsoy Ith az Zenthegyhazban wannak fel chynalwa.”⁸⁶

A „koporsó felcsinálása” jellegzetes korabeli kifejezés, bizonyára tumbaszerű síremlékre utal. A templomban ekkor még sok főember koporsója, tehát tumbaszerű síremléke állott. Dobó Ferenc csak azt köti ki, hogy a felállításnál vigyázzanak, nehogy a templom belső tere nagyon megszoruljon, vagyis alkalmazkodjék a többi síremlék elhelyezkedéséhez.

Azt is tudjuk Szikszai Fabricius Balázs 1575. július 31-én Melith Istvánnak írt latin nyelvű leveléből, hogy annak nagybátyja és apja halála után a pataki iskola egyik diákja, aki eddig vidám témájú dalokkal tisztelgett előtte, most e szomorú és gyászos események következtében megpróbál atyjának és nagybátyjának haláláról epitáfiumot készíteni.⁸⁷

MISKOLCI MÁRK GYERMEKEINEK SÍRKÖVE (1584)

Anyaga: homokkő. Mérete: 190 × 78 × 28,5 cm. (95. kép.) Előkerülési helye: az 1634 utáni padlószintből (94. kép.) az északi pillérsor második és harmadik pillére között, másodlagos helyzetben (–213 cm).

A kőlap szélén vésett felirat fut körbe:

SEPVLCHRV[m] FAMILIAE EGREGII | D[omi]NI MARCI LITERATI DE MISCOLC IN
QVO SEPVLTA | EST SVSAN[n]A QVAE | OBIIT XXIII 7BR[is] A[nno] D[omini] | 1584 ET
GEORGIVS QVI OBIIT [28 7br] A[nno] D[omini] | 1584 MATRE CATHARINA CECEI

A sírkő belső mezejének alsó részét keresztet ábrázoló címerpajzs díszíti. E felett a két gyermekre emlékeztető verses felirat áll ugyancsak vésett betűkkel:

CO[n]IVGII FRVCTVS LAETI | VIDERE PARENTES | ILLOS SED RAPVIT | MORS
INOPIA CITO | NATA DECE[m] ME[n]SES | SVpra VIXERAT A[n]OS | FILIVS IPSE
DVOS | DI[mi]DIV[m]Q[ue] SVPER | SIC NIHIL IN VITA | STABILE E[st] MORS
O[mn]IA FRA[n]GIT | QVO MINI[m]E SPERAS | TE[m]PORE F[un]VS ADEST

Kempelen családtörténeti munkájában azt írja, hogy Ambrosius Tánczos de Misschowc 1554-ben december 4-én szerzett nemeslevelet. Egyik fia Ambrus, Perényi Gábor diósgyőri várának prefektusa volt. Ennek kisfiát, Miskolci Istvánt 1588-ban temették el a miskolci református templomban. Hasonló szerkesztésű síremlékét Megay Géza találta meg, de a rajta levő címer nem hasonlít a pataki

sírkövön levő címerhez.⁸⁸ (96–98. kép.) Másik fia, az itt említett Miskolci Literati Márk előbb Perényi Gábor terebesi várának volt a gondnoka, majd a sárospataki vár várnagya lett. Felesége Cecei Katalin volt. Két gyermekét a sárospataki templomban temettette el. Dobó Ferenc a pataki várral együtt Perényi Gábor várnagyát is tovább alkalmazta hivatalában. Miskolci Márk 1596-ban a mezőkeresztesi csatában a harcmezőn lelte halálát.⁸⁹

RAGYÓCZI PÉTER SÍRKÖVE (1599 ?)

Anyaga: homokkő. Mérete: 200 × 75 × 21 cm. (101. kép.) Előkerülési helye: a templom északi mellékhajójának nyugatról számított második tengelyében az 1634 utáni szintbe volt másodlagosan beágyazva (–256 cm). (99–100. kép.)

Reneszánsz jellegű profilos keret övezi, amelynek 7 cm széles szalagjában a következő vésett felirat fut körbe:

MONVMENTVM G[ene]ROSI AC | PETRI RAGIOCZII DE EADEM SPECT[abilis]
AC MAG[nifici] | D[omini] D[omini] | FRANC[isc]I DOBO DE RVZKA CONSILIARII | S[uae]
C[esareae] R[egiae] MAJESTATIS QVONDAM | SECRETARII LECTISS[imi] PIE DEFVNCTI
ANNO C[h]R[jisti] | MD [dece]M BRIS AETAS SVAE XLVI

Ragyóczi Péter Dobó Ferencnek volt kedves titkára. Halálozási évszámának második fele teljesen olvashatatlaná vált, így csak kikövetkeztethető. Mivel neve egy 1598-as összeírásban Tolcsva és Vámosújfalú egy részének birtokosaként szerepel,⁹⁰ valószínű, hogy 1599-ben halhatott meg.

A sírkő belső mezeje nincs gondosan kidolgozva. Belső részén durván faragott és befejezetlen kör alakú díszítmény emelkedik ki, amelyet minden bizonnyal a címert körülvevő koszorúnak tervezett a mester. Alatta az elhunytól megemlékező vésett felirat betűi is elstetett munkára vallanak:

HOC SVA RAGIOCIDES MORIE[n]S | DEDIT OSSA SVB ANTRVM RAGIOCII PETRVS
GLOR | IA PRIMA SOLI | QVE MERITO CHARITES PRO | BITAS CONSTANTIA CANDOR
IVSTICIA INTEGRITAS SIM | PLICITASQVE GEMVNT | LABE LITE PROCVL CASTA |
CVM CONIUGE VIXIT | REDDITAVI EST TERNA | PROLE BEATA DOMUS ERVTVS
HVMANIS REB | VS PETIT AETERA VITAE | POST VBI COMPLE | VIT TER TRIA LVST |
RA SVAE⁹¹

A sírkő faragásának elnagyoltsága arra vall, hogy a követ előkészítő kőfaragónak nem volt ideje megfelelően kidolgozni, s meghagyta azt és a címert félkész állapotban.

MAYKÓCI GÁBOR SÍRKÖVE (1602)

Anyaga: homokkő. (104. kép.) Mérete: 183 × 91 × 20 cm. Előkerülési helye (102–103. kép): a templom keletről számított első tengelyében a főhajó közepén, másodlagos elhelyezésben. A sírkő szélén reneszánsz jellegű profilos keret fut

körbe, amely a rajta való sok járás következtében megkopott. Kevés gonddal vésett felirata és kidolgozatlansága a Ragyóczi-síremlékre emlékeztet:

A GENEROSI AC VERE NOBILIS ET EXIMI | AV[spica] ... CHA[rit]ATE PRVD[en]TIA
O[ptimi] | CONSPICVI D[omini] | GABR[ielis May]KOCI M[agnifici] M[agistri] ... PIA | DI
MENSE I[unio] ANNO MDCII MO[numentum] DICAT(ur)

A sírkő középmezéjét egyenlőtlen sorokba tördelt felirat foglalja el:

STEMMA VETVSTISSIM[um] INDE | VSQVE A PROAVIS MAYKOCI | IS D[omi]NO
ANTIQVITATE GENERIS | ET VIRTUTE QVONDAM NOBI | LISS[im]Q NEC NON
SP[ectab]B[i]LIS ET MA | [gnifi]CI D[omi]NI FRANCISCI DOBO A | SECRETIS CONSILII
D[omi]NO | GABRIELIS MAYKOCI ORELI | QVI OBIIT A[nni]MDCII MENSIS | IVNII
DIE XII ANNO AETATIS | SVAE LIV

Maykóci Gábor Dobó Ferenc hűséges embere, uradalmának igazgatója volt, akit végrendeletében temetésének megrendezésével és sírkövének elkészítésével bízott meg. Meghalt 1602. június 12-én, megelőzve urát, aki ez év októberében fejezte be életét.

Maykóci Gábort a templom keletről számított második tengelyében, a főhajó északi részén levő, XVI. kriptába temették el kettős fakoporsóban. Lapos tetejű süvege, skarlátszín dolmánya, piros selyemmel bélelt kékeszöld mentéje és ún. „sprang” technikájú csipkeszerű sálöve jó állapotban került elő a feltárás közben. Ujján egy hatszirmú, virágfejes hármas női aranygyűrű (108–109. kép) (Sárospataki Rákóczi Múzeum lt. sz.: 67.55.4.) és egy G M G[abriel] M[aykóci] monogramos (105., 106., 107. kép) arany pecsétgyűrű volt. (U. o. lt. sz.: 67.55.2.) A címer hármas osztású: alsó háromszögében két farkánál összetekeredett kígyó, felette háromszögletű mezőben két ágaskodó oroszlán karddal és szablyával, a felső sarokban kígyók láthatók. A koporsó mellett zászlórudak feküdtek.⁹²

DOBÓ FERENC ÉS KERECSENYI JUDIT SÍREMLÉKE (1613)

Anyaga: vörösmárvány. (112–113. kép.) A kettős sírkő mérete: 270 × 108 × 31,5 cm és 270 × 105 × 33 cm. Előkerülési helye: a templom északi mellékhajójában a keletről számított harmadik pillér mellett, egy a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt padlószintbe másodlagosan elhelyezve. (110–111. kép.)

A hatalmas méretű síremléket közös profilos keret övezi. Bal oldalon Dobó Ferenc címere (60., 114–115. kép), jobb oldalon Kerecsényi Judité. (116–117. kép.) A vörösmárvány sírkő felső harmadát díszíti a címer s alatta tíz pár latin nyelvű disztichon dicsőíti az elhunytat és családját, ahogy azt Dobó Ferenc végrendeletében meghagyta.

A sírkő profilozása, a címerek faragása kivételesen finom munka. A feliratok antikva betűi igen gondosan vésettek, kevés rövidítést tartalmaznak. A szöveg vésésében és a rövidítés jelzésében megmutatkozó árnyalatnyi különbség arra vall, hogy a két rész nem egy kéz munkája.

A síremlék a hozzá tartozó zászlóval együtt 1661-ig érintetlen állapotban maradt meg a templomban, akkor azonban Stahrenberg katonái a sírokat feldúlták és a

sírkövek jelentős részét tönkretették. A Dobó-emléket nem törték össze, de elmozdították eredeti helyéről. Egy fából faragott Dobó-címet ekkor a hívek kimentettek a templomból,⁹³ ennek azonban nyoma veszett. A XVIII. század végi helyreállításakor a kettős vörösmárvány lapot beleillesztették a templom új padozatába. A Kaprinai-gyűjtemény kéziratos feljegyzésének tanúsága szerint a XVIII. század elején szövegét lemásolták.⁹⁴ A templom XVIII. század végi nagy átalakításakor törmelékkel temették be, s 1964 augusztusában innen került újra felszínre.

Dobó Ferenc sírkövén a címerpajzsban levő koronából kinövő, elől egyenesre nyírott hajú férfi alakja áll bő talárban. Az alak jobb kezével mellig érő szakállát markolja, baljában könyvet tart. A címersisakon levő koronából ismét a pajzsban ábrázolt szakállas alak emelkedik ki, a pajzsot finoman faragott díszítményű leveles takaró fogja körül. A teljes címet koronás sárkánykígyó övezi. Ez a címer a magyar heraldika szempontjából nagyon fontos, mivel a Dobó és Pálóczi család közös törzsből való eredetét és címerközösségét bizonyítja. (59 – 60. kép.) Hasonló címer látható Pálóczi Antal és Mihály síremlékén, és az 1572-ben elhunyt Dobó István sírkövén (58. kép), amelyet 1575 és 1580 között Dobó Ferenc készíttetett.⁹⁵ A koronás sárkánykígyó, amely más családok címerénél általában csak a pajzsot övezi, itt mindkét esetben a teljes címet veszi körül. Ebből arra lehet következtetni, hogy az a Sárkány-rend jelvényeként került a síremlékre.⁹⁶ A címer alatt olvasható a következő vésett antikva betűs szöveg (113. kép):

FRANCISCV[m] DOBO DE RVZKA PIETATE CELEBREM
 CONTEGIT HOC MARMOR JVNOQ[ue] MARSQ[ue] DOLE
 QVI STIRPE ILLVSTRI DOBOIANA ET PALOCIANA
 EGREDIENS FAVSTE LVCIS INIVIT ITER
 PATRE SATVS STEPHANO Q[ui] TRA[n]SILVANICA GESSIT
 SCEPTRA AGRIAEQ[ue] TRVCES DEPVLIT ARCE GETAS
 FILIVS HEROICI INGRESSVS VESTIGIA PATRIS
 BARSENSIS DEXTRA SORTE COMES MICVIT
 CAESAREAE MAIESTATI SVBSERVIIT ACRIT
 CONSILIO FORTI CORPORE MARTE GRAVI
 MILITIAE EXISTENS PRAESES SVPREMVVS AD ISTRIT
 LITTORA TVRCARV[m] TERROR ET HORROR ERAT
 SAEPIVS HOS FVDIT VEL SIGNIS IPSIVS ILLI
 CONSPECTIS TREPIDAE TERGA DEDERE FVGAE
 ARCES LEVA FILEK HATVAN TESTANT[ur] ABVNDE
 QVANTVM PROFVERIT PANNONIA TERRA TIBI
 POST OPERA[m] BELLO DARE CV[m] CESSASSET OB ART[us]
 CONVVLLOS MORBO FATA SVPREMA SVBIT
 DEFVNCTI DECUS EXIMIVM FLORESCET IN ORIS
 PANNONICIS DONEC PONTVS HABEBIT AQVAS⁹⁷

Kerecsényi Judit címerében kis halmocskán örvös nyakú madár (feltehetőleg sólyom) áll. Felette két ágaskodó oroszlán ötágú koronát tart. A teljes címet négy gyűrűvel összefogott babérleveles koszorú veszi körül, amely formájával jól ellensúlyozza a sárkánykígyós Dobó-címet. Alatta vésett szöveg áll:

FLOS KERECHENIADV[m] KANYAFÖLD CVI NOME[n] ADAVXIT
 JUDITH AB HOC RVBEO CONTEGITVR TVMVLO
 APTA MARITA VIRO SA[n]CTO TIBI FOEDERE IV[n]CTA EST

FRANCISCE HVNGARICI MARTIS ALVMNE DOBO
 PATRE LADISLAO KERECHENI NATA CANVNT QVEM
 RECTOREM BELLI PORTIA CASTRA GYVLAE
 QVE[m] (POSTQVA[m] FREGIT TVRCARV[m] ROBORA PASSAE)
 MOX IBI MARS SAEVO FVNERE SVBRIPVIT
 TE BATHORI STEPHAN[vs] GE[n]TIS QVOQ[ve] GLORIA NOSTRAE
 RARVS REX REGNI TERRA POLONA TVI
 SANGVINE CONIUVNCTA[m] RARA PIETATE SOROREM
 EX MVLTIS VNAM FOVIT AMORE FIDE
 IMPIA TVRBA PERIT DIRIS DEVOTA PIORVM
 EST IN CONSPECTV MORS PRECIOSA DEI
 MORS PIA PRINCIPIV[m] VITAE EST QVA DESINIT O[m]NIS
 CVMQ[ve] LABORE DOLOR CVMQ[ve] DOLORE LABOR
 TV QVIA FVNCTA PIE SIS FATO VNIVS IN VNA
 NOTICIAQ[ve] DEI NOTICIAQ[ve] TVI
 HANC DEDIT ECCE TIBI CHRIST[vs] BON[vs] OPTIMA IVDITH
 PATTACHIAMQ[ve] DIV PROTEGAT IPSE DOMVM⁹⁸

A kettős síremlék alsó részére Lorántffy Mihály hangsúlyozottan nagy méretű betűkkel latin nyelvű feliratot vésetett, amelyben megörökítette, hogy a síremléket Dobó Ferenc végrendelete értelmében ő készítette el 1613 júliusában:

GENEROSVS D[ominus] MICHAEL LORANTFFI DE SERKE SP[ectabilis] LIS ET MAGNIFI[ci] |
 QVONDA[m] D[ominus] FRANCISCI DOBO DE RUZKA AC AFFINIS IVXTA TESTA |
 MENTARIA EIVS DISPOSITIONE[m] AMORIS ET PIAE RECORDATIONIS | ERGO HOC
 MONVMENTVM ANNO 1613 MENSE JULIO F[ieri] F[ecit]

Kerecsényi Judit és Dobó Ferenc síremlékéről hiteles forrás maradt ránk, amely egyúttal fényt vet a XVI. és XVII. század fordulóján szokásos főúri temetkezésekre és emlékállításokra. Dobó Ferenc végrendeletéből megtudjuk azt is, hogy milyen igényei voltak az élőknek saját sírkövével kapcsolatban és hogy kívánságát az örökösök hogyan teljesítsék.

Amikor Kerecsényi Judit 1594-ben meghalt, férje minden valószínűség szerint tumba formájú síremléket kívánt számára készíttetni, mint ahogy hasonlót állíttatott korábban édesapja, Dobó István számára. Feleségét még a halottas ágyon le akarta festetni, feltehetően azzal a céllal, hogy aztán arról a kőre hitelesebben faraghassák meg annak alakját. 1594. december 29-én levelet intézett Kassa város vezetőségéhez: „Erről kelletik megtalálnom kegyelmeteket, hogy a szegény Istenben elnyugodt atyámfjának, feleségemnek, akarnám leiratni az képét abban az állapotban, az mint vagyon, a végre, hogy jövendőben arról koporsója kövére is hasonlóképpen kifaraghatnánk, és képiróért oda Kassára küldöttünk vala, de az mely képiró ott vagyon semmiképpen . . . reá, hogy ide jöjjön hozzánk . . . két ok . . . magát, az kik miatt, mondotta, hogy el nem jöhet. Egyik azzal, hogy a városnak tartoznék valami számadással és abban volna occupatus, mással azzal, hogy nem szinte volna szerencsés az emberi képnek igazán való leírásában. De mivelhogy nincsen egyéb, kegyelmeteket azon kérjük mint barátunkat, hogy ez kevés időre való idejövését és ilyen szükségünkben való szolgálatját ne neheztelje kegyelmetek, a számadás maradhat és abban kegyelmeteknek ne essék semmi fogyatkozása, és ne tartson ellent benne, hanem bocsássa mindjárt ide

kegyelmek. Hogyha szinte perfecte nem tudná is leírni, csak írja annyira való hasonlatossággal, hogy legyen valami representatioja ábrázolatjának és állapotjának, hogy a kőfaragó tudja kifaragni az kővön róla.

Hogyha pedig szinte annyi mulatása itt nem lehetne, hogy itt az írását teljességgel elvégezhetné, ottan jöjön csak annyi időre ide, hogy jegyezgesse le raptim és végezze otthon háznál az írását. Az kegyelmek barátságát mi is minden barátsággal meg akarjuk hálálni kegyelmeknek. Isten tartsa meg kegyelmeket jó egészségben. Datum ex arce nostra Sárospatak 29 decembris anno 1594.”⁹⁹

Nem valószínű, hogy a képiro eljutott volna Patakra, mert Kerecsényi Juditnak még 1602-ben sem volt csak ideiglenes sírköve. Dobó Ferenc 1602. június 28-án készítette el végrendeletét, s abban útmutatást ad, és meghagyja örökösének, hogy milyen sírkövet készíttessen az ő és felesége emlékezetére:

„Én ruszkai Dobó Ferencz Barsvármegyének főispánya és császár ő felsége tanácsa... az én halhatatlan lölkömet az halhatatlan Istennek, az ki azt az én testömbbe adta, és az ő megmérhetetlen irgalmasságának szentséges kezeibe ajánlom; testemet pedig az földbe, az honnét vétetött és formáltatott, tisztességesen és keresztyén módra eltemettetni hagyom. És temetésemet az sárospataki szentegyházban, az én Istenben kimúlt szerelmes feleségemnek elnyugodt teste mellett, ugyanazon kőből rakott sírban (ha életemben az ő testét máshova nem vitetem); mert valahol feleségöm teste leszön, temetésöm nekem is, hagyom, ott legyen. Mely temetésömnek helye felől, hogyha atyámfiak közül valamelyiknek különböző akarata lönne is; de testamentumomat exequaló szolgálaim ehhez tartsák magokat és ez szerint cselekedjenek, ha casus necessitatis ellenség miatt nem mívelteti velök, kiért az Úristen adjon ő kmekek is boldog kimúlást és testeknek kívánságok szerint való nyugovó helyet

Magam és feleségöm koporsójára való követ (ha magam életömben meg nem csináltathatnám) hagyom Balassy Jánosra csináltassa meg emlékezetünkre vörös márvány kőből, kinek csinálására, ha Magyarországon mestere találkozik, jó, ahol pedig nem találhatnák Bécsből, az vagy Lengyelországból hozasson mestert, mellyel megcsináltassa, mely koporsó kő mindenestül befoglalja azt a faragott követ, az ki most sírunkon vagyon, ki csak egyenesen legyen és nem szökrényesen, magassága is fél singnyi legyen, melyen semmi kép faragás ne legyen, hanem az melyikünk mely aránt fekszik, az en szerelmes üdvezült feleségemmel fejünknel, avagy lábunknál, az hol szokás az címernek lenni, címerünk az aránt legyen kifaragva, és az címer felött legyen az epithaphium, az koporsó körül pedig vas rostélyt csináltasson. Zászlómat kamukából vagy kanavászból csináltassa meg, kit arannyal gazdagon megírasson, azonképen fából címerünknek emelt virágosan való kimetszését s annak festékkel és arannyal való megfestését azon forma szerint, az mint én az szegény atyámnak böcsületes emlékezetire az ruszkai szentegyházban csináltattam, csináltasson, kit szintén Bécsben is, ha közelben egyébütt jó mestert az csinálásra nem találhat, mind az megnevezett aranyos zászlómmal egyetömben azon Balassy János, s ha töle interim Patakot ki nem váltanák is, ha első esztendőben nem is, de másodikban sub vinculo laesionis conscientiae suae ezeket megkészíttesse. Melyre ezer forintot hagyok, avagy ha Balassy János interim meghalna, az kik ő utána az én dispositiom szerint succedálnak, azon kötél alatt iisdem per omnia modis et temporibus tartozzanak megkészíttetni. Ha mi arra való

pénzből megmaradhatna, azt osszák szegényöknek elemozsinára. De mind az én magam, mind az én szerelmes feleségömnek, atyánkról, anyánkról való nemzetségünknek és magunk élete viselésének is állapotjáról való böcsületes emlékezetünk írás szerint ki legyön faragtatva azon Balassy Jánostól avagy több haeresimtől, kik utána az megírt rend szerint succedálnak az megmondott kötél alatt azon megírt időben. Mely írásnak módját és rendit, mint legyön, Malikóczy Gabrielt és Vásárhely Tamást, több böcsületes jámbor szolgálmat, kik deáki tudományban clareálnak, hittem meg rajta, kéröm is őket, hogy ne legyen nálok elfelejtve. Hagyom annak felette ugyan Balassy Jánosnak, és in casu immaturae ejus mortis, az ki legatariusom utánna succedal, hogy egész életéig tartsa épen, tisztán és böcsületesen koporsónkat maradékinak is hagyja meg, hogy azok is legyenek hálaadással ennyiből hozzánk, az mint ő cselekeszik.

Temetésömrre való költség, szolgálimnak gyászban való ruházatjok, koporsómra, előttem vívő lovamra való bársony öltözet, előttem vívő fekete kamuka zászló megszörszésének gondviselése az testamentumom executorié leszen. – Annak felötte az papokra, deákokra és szegényökre az temetéskor való elemozsinának osztogatását pénzü és egyéb ételre, italtra való költséget, borom, búzám, barmom és egyéb élésön kívül az mi készön nem volna, pénzzel szerezzék meg testamentumomnak executori és az jószágon semmiféle élést ne szedettessenek. Mind ez megnevezett temetésömrre való költségben pie et decenter cselekedjenek, az mint Malikoczy Gabriel és Vásárhely Tamás ítélik, hogy köll meglenni.”¹⁰⁰

Ebben az első végrendeletben Dobó Ferenc Balassi Jánost (Balassi Bálint és Dobó Krisztina fiát) tette meg általános örökösének. Ezzel bizonyára jóvá akarta tenni a régi nagy sérelmet, hűgának (Dobó Krisztinának) és unokatestvérének (Balassi Bálintnak) kiűzését a pataki várból, s nevük vérfertőzés vádjával való meghurcolását az egész ország előtt. Balassi János azonban még a végrendelet megírása előtt, 1601. december 18-án meghalt Boroszlóban (Wroclaw), ahol tanulmányait végezte. 1602. március 14-én temettette el Boroszlóban Dobó Ferenc a Szent Magdolnáról elnevezett templomban.¹⁰¹

Éppen ezért 1602. április 22-én új végrendeletet írt, amelyben legközelebbi rokonainak hagyta a hatalmas örökséget. Legfőbb örökösének Perényi Zsófiát, gimesi Forgách János özvegyét tette meg, rajta kívül örökösének jelölte apja testvérének unokáját, Zeleméri Kamarás Jánosné Dobó Anna leszármazottját, Lorántffy Mihályné Kamarás Borbálát. Ha pedig ezekből a családokból nem maradt volna örökös, úgy végrendelkezett, hogy birtoka Balassi János és Sulyok Anna leszármazottaira szálljon, illetve Sulyok Krisztina, Bocskai György feleségének utódai örököljék.¹⁰²

Dobó Ferenc 1602. szeptember 15-én, Eperjesen hirtelen meghalt.¹⁰³ A hírt már virradóra gyors futárok vitték Bécsbe és Prágába. A kincstári kamara emberei a lehető legnagyobb gyorsasággal igyekeztek lefoglalni a Dobó-vagyont. Közben az örökösök, Perényi Zsófia, zeleméri Kamarás Borbála és férje Lorántffy Mihály, Patakra gyültek össze, és mindent lepecsételve készültek a halott temetésére. A császári biztosok ugyanakkor arra kaptak parancsot, hogy még a temetés előtt német őrséget vigyenek a pataki várba, és hogy írják össze a kincstár értékeit. Perényi Zsófia tiltakozott e gyalázat ellen: „Méltatlan dolog, hogy a temetés előtt ilyen kiváló, a haza és őfelsége szolgálatában megöszült főúr halotti házában idegen

katonaságot vessenek, s a tisztességes temetést imígyen megakadályozzák. Még nagyobb méltatlanság, hogy a végrendelet felbontását és javainak összeírását a temetés előtt kívánják! Hiszen Dobó Ferenc nem esett hűtlenségbe, nem volt áruló! Törvényes végrendelete és örököse vagyon!”¹⁰⁴

1602. december 14-én a pataki várat mindezek ellenére megszállták a császár katonái, akiket csak a nagyváradi püspök segítségével tudtak belőle kivezényelni. Így a holttestet bevihették a várba, felállíthatták a ravatalt s 1603. január 8-án Dobó Ferencet eltemették felesége mellé a pataki templomban. Temetésén nagyszámú részvevő közönség között a pozsonyi börtönből kiengedett tisztjei is megjelentek.¹⁰⁵

Dobó végrendeletét a bécsi udvar érvénytelennek nyilvánította, noha azt a Szepesi Kamara 1603. február 15-én érvényesnek ismerte el. Az egész ország Perényi Zsófiát tartotta jogos örökösének. Ebből óriási per keletkezett, ami csaknem az országgyűlés elé került. A királyi kamara rátette kezét a Dobó-örökségre, és többre tett szert belőle, mint amennyi jövedelme az évben az egész országból származott. Végül a csaknem mindenéből kifosztott Perényi Zsófiával az udvar 1603. október 24-én egyezséget kötött, amely szerint örökségének maradványait megkaphatja, ha férjhez megy Kollonics Szigfridhez.¹⁰⁶

1605. január 15-én a Kincstár és Perényi Zsófia között újabb egyezség jött létre, amelynek értelmében Sárospatakért még 270 000 forintot kellett fizetnie. Közben a többi követelődző örökös is bejelentette igényét. A követelések végrehajtásának Perényi Zsófia halála vetett véget 1607-ben. Jogos örököse első férjétől származott fia, Székely Jakab lett, de ő is hamar meghalt (1608). Mindkettőjüket a pataki templomba temették. Székely Jakab halotti címerét 1671-ben a Stahremberg-féle megszálláskor vitték ki a templomból.¹⁰⁷

Hogy Patak vára és a Dobó-birtokok végül mégiscsak a törvényes örökösök tulajdonába került, azt az 1605-ben erdélyi fejedelemmé választott Bocskai István segítségével érték el. A pataki vár megnyitotta kapuit Bocskai előtt, aki ott fogadta a török szultán követeit s ezt követően a bécsi béke megkötésével sikerült olyan egyezséget kötni a Szepesi Kamarával, hogy 1608. november 11-én az örökséget Lorántffy Mihály és felesége zeleméri Kamarás Borbála kapta meg. Kamarás Borbála Dobó István testvérének volt unokája.¹⁰⁸ Lorántffy Mihály, a vár új tulajdonosa, tett eleget Dobó Ferenc végrendeletének, s ő készíttette és állíttatta fel a vörösmárvány síremléket a templomban. A kettős címerű síremlék analógiaként idézzük Franciscus Rothwet kassai síremlékét (118. kép), Nyáry Istvánné Telegdy Anna kisvárdai sírkövét (119. kép) és nagylyucei Dóczy Zsuzsanna kézsmárki síremlékét. (120. kép.)

TÖREDÉKEK (1569 – 1602)

Dobó Ferenc birtoklása idejében több udvarához tartozó protestáns személyt temettek el a templomban. Sajnos az eddig ismertetett ép sírköveken kívül csak töredékeket tárt fel a kutatás, amelyeknek egyikén-másikán néhány szó vagy betű olvasható csak, s ez nem ad lehetőséget arra, hogy személyekhez kapcsoljuk, de töredékükben is fontosnak tartjuk a közlését, mert nem lehet tudni, hogy mikor adódik megfejtésükre lehetőség.

1. Egy minden bizonnyal 1585-ös töredék. (121 – 122. kép.) Mérete 85 × 71 cm. Előkerülési helye a templom nyugati falának felfalazása. Véssett feliratából ennyi olvasható ki:

...RSV | ...TERE | ...DIE | ...TAD | ...[an]NO | ... [15]85 | | ...N |

2. Sírkö négy töredéke 1591-ből. (123 – 124. kép.) Eredeti mérete: 175 × 82 × 19 cm lehetett. Anyaga homokkő. Előkerülési helye a templom XVII. század végi szintje alatt levő törmelékes feltöltésből.

A sírkő szélén profilos reneszánsz keret futott körbe, véssett antikva betűs feliratának maradványa a következő, a 123. kép rajzának értelmezett módosításával:

EPITAPH. | ...RAE CELLENTIS VIRI GRIGORI ... |DENTI |
FILII DEI INVOCATIONE AN[no] 1591 AETATIS VERO SUAE XL

A sírkő belső mezejét a hosszoldallal párhuzamosan véssett felirat töltötte ki, amelyből két sor szövege a következő:

IN TESTIMONIVM AMORI FIDIO CONIVGALIS VXOR | ANNA MAGIAR MVLTV CVM
LACRYMIS APPOSVIT

3. Egy sírkő sarkának töredéke (125 – 126. kép) a XVI. század végéről. Anyaga: homokkő. Mérete: 101 × 43 × 17 cm. Előkerülési helye: az 1686 utáni keletkezett padlószintben volt másodlagosan felhasználva. Antikva betűs szövegéből ennyi olvasható:

....S AMORE PROPINQVOS |PIETATE MEAM

4. Sírkö két összeilleszthető töredéke (127 – 128. kép) a XVI. század végéről. Mérete: 24 × 57 × 5,7 + 42 × 27 × 11 cm. Előkerülési helye: a templom nyugati falának XVIII. századi felfalazása, északi rész. Reneszánsz profilos keretében antikva betűs feliratának töredéke:

....ET RINAE CONIGER. S.

Mélyített mezejét a hosszoldallal párhuzamosan szöveg tölti ki:

....S QVIS ADES ERGO | DICENS DEFVNCT...

5. Sírkö jobb felső sarkának töredéke (129 – 130. kép) három darabban a XVI. század végéről. Anyaga: homokkő. Mérete: 51,5 × 51 × 26,5 cm. Előkerülési helye: a XVII. század végi padlószint alatti törmelékes feltöltés, a nyugati karzat alatt. Szélén egyszerű pálcátagos profilú keret véssett antikva betűs felirat maradványával:

...ATHUMER | AG

Mélyített középmezéjének feliratából pár szó olvasható:

...ACTE HIC PATIAE |MA THOMA... | ...VISCI

6. Sírktöredék a XVI. század utolsó harmadából. (131–132. kép.) Anyaga: homokkő. Mérete: 70 × 41,5 × 25 cm. A templom feltöltéséből került elő. Két szélét felirat nélküli profilos keret övezi. Középmezéjében a vésett antikva betűs felirattól 5 nehezen olvasható sor maradt fenn:

AN SV..... AARE | AERE TEVARIOR AETAS ECCE RAPIT SVBITO P CA SEVERA
MANV SPIRITVS ..IS ...TIS

7. Sírkö sarkának töredéke (133–134. kép) a XVI. század végéről. Anyaga: homokkő. Mérete: 94 × 36 × 5,5 cm. A XVII. század végén és a XVIII. század elején készült padozatból került elő, amelyhez másodlagosan használták fel. Szélét profilos keret övezi, vésett antikva betűs feliratából néhány szó olvasható:

...PRVDENTIA |ONIS

Mélyített belső mezéjét a hosszoldal irányában vésett szöveg díszítette, a két felsorból ez olvasható:

RELIGIONE DEVM SYNCE... | ET COLVI PATRIAM C...

(A töredék később tovább pusztult a fényképen láthatóan.)

8. Sírkö jobb felső sarkának töredéke (135–136. kép) két darabban a XVI. század végéről. Anyaga: homokkő. Mérete: 19 × 34 × 12,5 cm és 36 × 42 × 12,5 cm. Előkerülési helye: a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt padlószint feletti törmelékes feltöltés. Profilos keretét és belső mezéjét gyengén vésett, a Ragyóczi- és Maykóci-sírkövekre emlékeztető felirat díszítette, amelynek maradványai olvashatatlanná váltak.

A ZELEMÉRI KAMARÁS, A LORÁNTFFY ÉS A RÁKÓCZI CSALÁD KORA (1602–1714)

E három család tagjainak a templomba való temetkezéséről vannak hiteles forrásaink, de rájuk vonatkozó sírkövet vagy töredéket egyetlen darabot sem találtunk az ásatás folyamán. Mégis itt kell számba venni azokat az adalékokat, amelyek e családok tagjainak a templomba való temetésére vonatkoznak, mivel-hogy későbbi kutatókat is tájékoztatnunk kell a kérdés állásáról.

● ZELEMÉRI KAMARÁS BORBÁLA

1608. november 11-én a Szepesi Kamara zeleméri Kamarás Borbálának mint Dobó Ferenc törvényes örökösének és férjének, Lorántffy Mihálynak adta át Sárospatakat. A nehezen szerzett örökséget Kamarás Borbála nem sokáig élvezhette, mivel 1609. november 22-én meghalt.¹⁰⁹ Erről és temetéséről Lorántffy Mihály Kapy Zsigmondnak küldött gyászjelentése ad számot, s innen tudjuk azt is, hogy 1610. március 7-én temették el a sárospataki templomban:

„Adjon Isten kegyelmeknek minden jókat. Engedte volna a jó Isten, más örvendetesebb dologban kellett volna kegyelmeket megtalálnom, de úgy kell mindeneknek lenni, az mint az jó Isten akarja és végezte. Mivel az úr Isten bölcs tanácsából az én szerelmes és kedves atyámfiát, feleségemet, az néhai boldog emlékezetű Zeleméry Borbála asszonyt ez árnyék világbul az elmúlt szent András havának 22-ik napján 1609. esztendőben az örök életre szólította, kinek hideg testének becsülettel való eltemetését itt az pataki szentegyházban rendeltem és végeztem ez jövő március hónap hetedik napjára az az Reminiscere vasárnapra: kegyelmeket kérem, hogy az megírt következő mártiusnak hetedik napján nyolcz órakor regvel kegyelmed jelen legyen itt Sárospatakon több jóakaró uraim s atyámfiái jelenléte által Istenben elnyugodt szerelmes és kedves atyámfiának, feleségemnek testét tisztességesen temethessem és takaríthassam el. Mely kegyelmed fáradságát és munkáját nem ez féle keserves és szomorú, hanem más kedvesb és kívánatosb dolgokban adja Isten szolgálhassam meg. Datum in praedicta Sárospatak 11 Februarii anno 1610. Michael Lorantffy.”¹¹⁰

LORÁNTFFY MIHÁLY

1613. június 16-án Lorántffy Mihály feleségül vette csikszentkirályi Andrassy Katalint.¹¹¹ 1614. október 6-án megírta végrendeletét és november 26-án meghalt. Haláláról Szepesi Laczkó Máté krónikája számol be: „a nemzetes és nevezetes

Lorándfi Mihály Sáros-Patakon éjszaka tizenkét óra tájban meghala. Eltemették a sárospataki templomban 4 januarii anno 1615. A község igen szányja vala, mert olyan vala mint édes atyja.”¹¹²

Emlékét faragott kövel és zászlóval jelölték meg.¹¹³ A sárospataki jegyzőkönyv tanúsága szerint címerét 1671-ben vitték ki a templomból.¹¹⁴ Minden valószínűség szerint első feleségével egy kriptába temették el.¹¹⁵ Ez a templom közepe táján feltárt II. számú kriptá volt, amelyről Szalárdi János krónikájában Rákóczi Zsigmondné Pfalzi Henrietta temetésével kapcsolatban ezt írja: „... testét a fejedelemasszony (Lorántffy Zsuzsanna) ugyan a sárospataki belső egyházba édes atyja néhai serkei Lorántffy Mihály temetőhelyébe ... fejedelmi pompával temettette vala.”¹¹⁶ A kriptá falába vésett halálozási évszám (1651) és díszesebb kiállítás ezt kétségelenné teszi.

Lorántffy Mihály végrendeletében birtokait a következőképpen osztotta meg: „Hogy mivel énnekem kétféle gyermekeim vadnak, két leányom: Susánna és Mária, az nemzetes és jó emlékezetű néhai Zeleméri Borbála asszonytól, elébbeni feleségemtől, egy kis leánykám pedig az mostani atyámfiától, feleségemtől az nemzetes Andrási Kata asszonytól...Az két nagyobbik leányomnak Lorántfi Susánnának és Máriának az néhai tettes és ngos ruszkai Dobó Ferenc atyjokfia volt. Kinek dispositiojából az egész S.Patak és Lednicze várainak jószágai, a ruszkai jószág és minden azokhoz tartozó arany, ezüst, gyöngyös műv és egyéb minden névvel nevezett marhák, kikirül inventarium és regestrum vagyon, szállottak a Dobó uram testamentoma szerént Zeleméri Kamarás Borbála asszonyra, elébbeni feleségemre; azok az jók mindenstül azon megnevezett két leányimé. Susánnáé és Máriáé, holtok után pedig et defectum earum szállanak arra, a kire Dobó uram testamentuma mutat.

A zeleméri jószág és a borsi jószág, kit én eddig megírt két gyermekimre, Susánnára és Máriára bírtam, ugyan ezen két leányomat Susánnát és Máriát illeti, ők pedig deficiálván, szálljanak az ő atyjokfiaira.”¹¹⁷

1614-ben Lorántffy Zsuzsanna és Mária a pataki vár és uradalom birtokosa lett. Zsuzsanna 1616-ban április 18-án férjhez ment a később erdélyi fejedelemmé választott (I.) Rákóczi Györgyhöz;¹¹⁸ Mária pedig 1620-ban György testvéréhez, Rákóczi Zsigmondhoz.¹¹⁹

A két testvérpár rövid ideig birtokolhatta közösen Patakot. Rákóczi Zsigmond még házasságkötése évében meghalt, ahogy azt a sárospataki városi jegyzőkönyv feljegyzése bizonyítja: „Anno 1620 decembris 26 sent Jstuan napan Solytotta kj Ez Világbol az Vristen az mi Nagsagos vrunkat az io Emlékezetw io hirw Newu Rakoczy Sigmondot, serenczien nyiolic es kilencz ora közöt estue.”¹²⁰ Miskolczi István feljegyzése szerint 1621-ben Szerencsen temették el édesanyja mellé.¹²¹ özvegye, Lorántffy Mária 1621-ben halt meg, s földi maradványait a sárospataki templomban helyezték örök nyugalomra.¹²²

Tehát az egész Dobó-, Zeleméri Kamarás- és a Rákóczi-vagyon egy része Lorántffy Zsuzsanna és Rákóczi György tulajdona lett.

Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsánna elsőszülött gyermekéről és a gyermeknek a templomban való eltemetéséről igen keveset tudunk.¹²³ Ez az első gyermek, amint azt a sárospataki Református Kollégium Gyűjteményében őrzött ezüst keresztelőtál felirata bizonyítja, 1618. június 27-én született, s augusztus 22-én keresztelték meg. A „szegény idvezült kis úr” azonban nem sokáig élt, 1619 márciusában meghalt, s ezüstszegekkel kivert bársonnyal borított fakoporsóban temették el a templomban. Minderről a sárospataki vár 1619. évi számadáskönyve őrzött meg hiteles adatokat.¹²⁴

RÁKÓCZI ZSIGMONDNÉ PFALZI HENRIETTA

Rákóczi György s Lorántffy Zsuzsánna negyedik fia, aki ugyancsak a Zsigmond nevet viselte, 1651-ben, 31 éves korában nősült meg. Felesége V. Frigyes pfalzi választófejedelem és egykori cseh király leánya, Pfalzi Henrietta lett, akinek anyja I. Jakab angol király leánya volt.¹²⁵

A kimondottan politikai házasság megkötése Sárospatakon történt s az esketést a kollégium professzora, Komensky (Comenius) János végezte a templomban 1651. június 27-én.¹²⁶

A fiatalasszony azonban még annak az évnek augusztusában megbetegedett. A család mindent megtett gyógyulásáért, fürdőkre, levegőváltásra vitték, időnként Henrietta jobban is érezte magát s már egy erdélyi utazást is terveztek számára, amikor láza újra visszatért, s a száraz, forró nyár és a vérhasjárvány nagyon elgyengítette. Közrejátszhatott ebben a szokatlan éghajlat s az otthoninál primitívebb életkörülmények. Betegsége súlyosbodott, s 1651. szeptember 28-án Sárospatakon meghalt. Szalárdi János krónikájából tudjuk, hogy a sárospataki templomban Lorántffy Zsuzsánna családjának kriptájában temették el.

A temetési előkészületek és a szertartás a legnagyobb fénnel és gazdagsággal ment végbe. Lorántffy Zsuzsánna és Rákóczi Zsigmond gondoskodtak arról, hogy a teljes német cselédség gyászruhát kapjon. Krakkóból szereztek be bársonyt és selymet erre a célra. A temetésre két gyászbeszédet is terveztek, és a gyászjelentést elküldték mindazokra a helyekre, ahova fél évvel korábban a lakodalmi meghívót címezték.¹²⁷ Az ifjú hercegnő hamvai fölé Krakkóból hozatott díszes síremléket emeltek.¹²⁸ A hercegnőt megillető temetésért Henrietta anyja, Erzsébet asszony mondott hálás köszönetet 1652. február 26-án.¹²⁹

A Krakkóban megrendelt díszes síremléknek egyetlen felismerhető darabja sem került elő az ásatások folyamán. Henriettát a II. számú kriptába, Lorántffy Mihály mellé temették, mely a templom keletről számított harmadik tengelyében a főhajóból nyílt, vagyis központi és ünnepélyes helyen, amely csak a várúr családját illette meg. A kriptá a XVII. század elején épülhetett s az északi falába bevésett 1651-es évszám bizonyosága a temetés idejének.

A hercegnő koporsója számára a boltozott helyiséget kicsinosították, kék színű festésnek nyomai a feltáráskor láthatók voltak a falon. A Stahrenberg-uralom idején kifosztott kriptát az uralomváltkozás után még a XVIII. században is

használták, több dátummal (1774, 1783, 1787) ellátott katolikus személy koporsóját találtuk meg benne. Egy papi személy, továbbá Kossuth Sára és Antoni Anna koporsója (1787) (204. kép) állt a kriptában. Ennek ellenére a XVIII. század közepén ezt a kriptát Rákóczi-kriptaként tartották számon.

LORÁNTFFY ZSUSZÁNNA

I. Rákóczi György végrendeletében meghagyta, hogy a gyulafehérvári templomba temessék el feleségével együtt: „Hová temessék testemet, azt már nemcsak elrendeltük, de meg is mutattuk és monumentumok faragásához is hozzákezdettünk, s ha életünkbe el nem végeztethetjük, végeztesse el Rákóczi György, úgy, az mint mi kirajzoltattuk; melyet mi úgy rendeltünk ... hogy az édes feleségünknek is életét itt benn kellene elvégezni (kit ha az ő neki úgy tetszenék, azt is javallanám) őt is mellém temettethessék; mivel bizonságom isten, ha ő elébb meghalt volna is nálunknál, de mi soha mást nem vettünk volna.”

I. Rákóczi György halála (1649) után Lorántffy Zsuzsánna Sárospatakra tette át székhelyét Zsigmond fiával együtt. 1659. október 30-án Patakon kelt végrendeletében saját szavaival erősítette meg férje kívánságát: „Midőn penig az életnek ura ennyi keserves könyvhullatásaimat és szomorúságos busulásimat meglegedvén ez árnyékvilágból kiszólít, akár itt kinn s akár ott benn Erdélyben temetésem legyen a fejevári templomban, minthogy szerelmes idvözült uram és az édes fiam is ott fekszenek. — Mint és hogyan legyen penig temetésem, arrúl már bizonyos rendelést is tettem.

Ha penig itt kinn leszen halomásom, testemnek bevitele és ott letétele felől miképen disponál az fiam, álljon az ő jóakaratójában. — Istenül veszi jutalmát, ha őtet istenesen és jól nevelő anyjának böcsületit megadja; istennek parancsolatja és fiúi engedelmsége is azt kívánván ... Ezen testamentomomat töttem Sárospatakon, sok szomorúságaim és szübeli keserűségim miatt megbágyadt állapothoz képest ép elmével és türehető egészségben.”¹³⁰

Egy fél esztendő sem telt el a végrendelet megírása után, amikor 1660. április 18-án Lorántffy Zsuzsánna meghalt Patakon. Erről Szalárdi így emlékezett meg: „Ezenközben az idősbik melsgos Lorántfi Zsuzsánna fejedelemasszony a következő nagy gonoszokat érezvén, s jól látván, addig törődék, gondolkodék elméjében, hogy die 18 Aprilis tiz órakor éjjel ez világból szép csendesen halál által kimulék. És így nem érheté, láthatá meg azokat a nagy gonoszokat, melylyek azon esztendőnek jelenvaló hónapjában már bekövetkezendők valának.”¹³¹

A fejedelemasszonyt már nem lehetett Gyulafehérváron eltemetni az állandó hadviselés miatt. Fia, (II.) Rákóczi György ekkor vívta harcát fejedelmi méltóságáért a törökkel. Lorántffy Zsuzsánna 1660. október 17-én „illendő tiszteséggel” temettetett el a sárospataki templomban¹³² minden bizonnal a II. számú kriptában helyezték örök nyugalomra ezüstkapsokkal ékesített koporsóban, drága öltözetekben,¹³³ de síremlékéről már senki sem gondoskodott, hiszen fia, II. Rákóczi György nemsokára követte őt a halálba. A Stahremberg-időkben, mint Szilágyi Sándor írja: „A sírbolt, amely hamvait fedé, zsákmánnyá lett. Koporsója kiraboltatott, hamvai szétszórattak.”¹³⁴

II. RÁKÓCZI GYÖRGY

II. Rákóczi György a török Erdélybe való betörésének hírére 1660 májusában abbahagyta Szeben várának az ostromát, s Gyalu és Fenes között megütközött. A csatában súlyosan megsebesült. Ónodi vitézei nagy betegen vitték Nagyváradra, ahol tizennyolc napi szenvedés után, negyvenéves korában meghalt. Haláláról Szalárdi így számol be:

„Az méltóságos fejedelemasszony Báthori Zsófia a fejedelem súlyos állapotját értvén die 6 Junij ifjú fiával Munkácsbul úgy indult, hogy másnap délest négy óra tájban Váraddá érkezett vala . . . Másnapra pedig, die 7 Junij, szava elállván [a fejedelemnek], éjszaka egy óra tájban ez nyomorúságos életből az más boldogságos életre, életének 40-ik, uralkodásának pedig négy hónapok hiján 12. esztendejében, általköltözött vala; midőn üdvözült bold.eml.mlsgos édes anyja halála után csak hét hetet és egy napot élt volna.”¹³⁵

Holttestét Sárospatakra szállították: „Az fejedelem testével, hogy híre menvén, az utban valami szerencsétlenségtől ne tanálatnának, megindulni semmit nem késének: hanem hovahamarébb koporsóba záratván, a városbeli egyik prédikátor által, egy illendő prédikáztótétel után, maga hintószekerébe tetetvén és fejér koporsója szőnyeggel betakartatván, vele megindultak s a várbul mind magyar, német gyalogot kivívén, az nap az testtel Székelyhídra mentek vala. Onnan is pedig die 9 Junij Keresztes Andrással s a fizetett gyalogsággal megindulván, Ecsedbe békével bementek vala.” „Vezér Szejdi Achmed passa szerdársága alatt pusztító török, tatár hadaktól mihelyt a föld júniusban üresednék, a mlsgos fejedelemasszony Báthori Zsófia, még akkor a fejedelem testét Ecsedben felvétetvén, mlsgos édesanyja, Lorántffi Zsuzsánna fejedelemasszony teste mellé Patakra vitette vala; magok is, ott nevelkedő mlsgos fiával, a váradi romlás alatt nagyobb bátorságban lehetvén. Azonban a török hadak miatt az üdőnek valami csendessége lévén, die 17 Octobris a dicséretes emlékezetű, keresztyén, istenfélő Lorántffi Zsuzsánna fejedelemasszony testét a sárospataki egyházba illendő tisztességgel temetteté; a fejedelem teste temetését pedig még mostantul más alkalmatosságra halasztotta vala, azon méltóságos személyek környül való dolgok is Mikes Mihály által igazittatván. . .

Ez üdő közben a méltóságos Báthori Zsófia fejedelemasszony, szegény II. Rákóczi György fejedelem testének tisztességes takaríttatására ad diem 24 Aprilis (1661) az erdélyi méltóságos fejedelmet, a ki követül ifjabb Rédei Ferenczet küldötte vala és magyarországi s erdélyi főrendeket is s vármegyéket is összehivatván, ugyan Patakon a belső öreg egyházba nagy fejedelmi tisztességgel temettette vala.”¹³⁶

A Teleki család levéltárában fennmaradt Báthori Zsófia Teleki Mihálynak küldött temetésre hívó levele: „Az isteni mindent szabadosan igazgató titkos gondviselésnek felbonthatatlan rendi semminek az ég alatt örökös megmaradhatást nem engedvén, közönséges s általhághatatlan törvényt szabott, hogy mindennek, a mi eredetet vett, vége is legyen, és a ki született, meg is kellessék halni. Ezen magasságbeli tanácsnak tetszéséből amaz halhatatlan emlékezetet érdemlett vitéz fejedelmek és hatalmasságok is, kiknek karjok s kardjok ellenségeket meghódítanak, az halál kemény kételenségének ellene nem állhatnak. Attúl

ment nem lehetett az én szerelmes uram is, az néhai méltóságos második Rákóczy György, Erdélyországnak fejedelme, Magyarország Réseinek ura és székelyek ispánja. Míg élt, hazájának erős oszlopa, és nemzetére szakadójuul függő végső veszedelem vérrel s rabsággal teljes felhőit egyedül maga életének gyakor szerencsétetésével tartoztató s halasztó pajzsa; ki midőn azon keresztyéni ügyében már harmadik derék harczot adott volna az pogánnak, Fenes és Gyalu közt, midőn példájával bátoritanája hadait s kezével hullatná ellenségét, sok pogányságtúl környülvétetvén, négy sebeket vett, a mely sebektül megbágyadván, kételenített az harczhelyet (melyet mind maga és pogány vérével fogadása szerént megfestett) az ellenségnek engedni. Mely sebek miatt Váradon, azon helynek ottan következett pogány kézben esésével (s adná Isten, a magyar nemzetnek bár jövendőben nem több s fájdalmasb kárával) nekünk és szerelmes árva fiunknak örökös keserőségünkre s gyámoltalanságunkra az elmúlt esztendőbeli júniusnak hetedik napján éjjel egy óraker, életének negyvenedik esztendejében keresztyénül kimulék e világból, vére hullásával s élete letételével pecsételvén meg nemzetéhez való szeretetét, magyaros magyarságát s jó keresztyénységét. Kinek siralmas földben takarítását méltóságához illendő szomorú solemnitással, keresztyéni házasságbeli szeretetünk s kötelességünk szerént akarván celebráltatni, rendeltük azt e jelen való esztendőbeli Szent György havának 24-ik napján, nyolcz óraker tájban reggel, sárospataki külső várunkbeli templomunkban lenni. Mely hogy annyival méltóságosabban s tekintetesebben mehessen véghez, Kegyelmedet igen bizodalmasan kérjük, mind az aszonnyal ő kegyelmével együtt jelen lenni ne nehezeltje. Melyért Isten örvendetes áldásokkal boldogítsa Kegyelmedet s szomorúságtul oltalmazza. Datum in arce nostra S.Patakiensi, die 18 Martii 1661. Sofia Bátori mp.”¹³⁷

Temetésén a neves kassai református lelkész, Czeglédi István és a sárospataki pap Pósa-házi Mihály mondott beszédet.¹³⁸ A részvét kifejezésére Zemplén vármegye vehécsi Báróczy Zsigmond alispánt, csernekházi Cserneky Bálint táblabíró, Bornemisza Mihály szolgabíró és Virány István esküdte küldte Báthori Zsófiához.¹³⁹ Emlékére hatalmas vörös selyem-damaszt zászlót függesztettek fel a templomban, amelyet Erdély és a Rákóczi család címere díszített. Ennek két oldalán aranyhímzésű felirat állott, s a XVIII. században még megvolt, Szirmay Antal látta és le is másoltatta a feliratát.¹⁴⁰ A Kaprinali-gyűjteményben is fennmaradt latin nyelvű szövege.¹⁴¹

Ez a zászló nyomtalanul eltűnt, talán az 1737. évi tűzvész, talán az átalakítások során. A ránk maradt írásos feljegyzések hallgatnak arról, hogy II. Rákóczi György emlékéért kőből faragott emlékmű őrizte volna. Az ásatások sem hoztak elő semmi ilyen tárgyat. Valószínűnek látszik, hogy a fejedelem halálát követő zavaros évek nehéz körülményei között az özvegynek nem volt módja síremlék elkészíttetésére. S maga is vissza térvén a katolikus hitre, 1680-ban meghalt, s Kassán temették el 1681. március 16-án.

Elgondolkoztató azonban, hogy olyan síremléknek még a töredéke sem került elő, amelyet bizonyíthatóan a zeleméri Kamarás, Lorántffy és Rákóczi családhoz, vagyis a pataki vár birtokosaihoz lehetne kapcsolni, akiknek a templom kriptájába való temetéséről bőséges adalékaink vannak. Úgy tűnik, hogy különösen a Rákócziak és közvetlen rokonaik annyira gyűlöltek voltak az 1671. esztendővel

kezdődő vizsontagságos időkben, majd II. Rákóczi Ferenc szabadságharca következtében, hogy emlékeiket mind feldúlták, tönkretették vagy éppenséggel elszállították, hogy nyoma se maradjon a nemzeti függetlenségre emlékeztető monumentumoknak.

*

A Rákóczi család udvartartásához kapcsolódó fontosabb személyeknek és a család rokonainak joguk volt a sárospataki templomba temetkezni, s abban síremléket is felállítani, aminek több sírkő a bizonyága. A templomba való eltemetést a városi tanács is engedélyezhette időnként, megfelelő összeg lefizetése után. Ezek az emlékek több szempontból fényt vetnek a XVII. század első felének északkelet-magyarországi sírkőfaragására és a megrendelők ízlésére.

ARCHY ANDRÁS SÍRKÖVE (1614)

Anyaga: homokkő. Mérete: 198,5 × 94,5 × 12 cm. (138–139. kép.) Előkerülési helye: a templom északi pillérsorának nyugatról számított második és harmadik pillére között került elő (137. kép) egy a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt szintbe másodlagosan beágyazva (–193 cm).¹⁴²

A szélén körbefutó keret vésett feliratának tanúsága szerint az emléket felesége, Gerency Anna állíttatta 1614-ben. Felirata:

HOC MONVMENTVM SVO | GENEROSO AC EGREGIO DOMINO ANDREAE ARCHY | ANNO [M]DCCXIV DIE | X XBRI[s] A FRATRE INTERFECTO F[ieri] F[ecit] MOESTA MARITA ANNA GERENCY

A sírkő középmezőjének felső részét reneszánsz ornamentikával keretezett négy-szögletes tábla tölti ki, melynek vésett felirata a rajta való járkálástól csaknem teljesen lekopott. Maradványa:

ANDREAS TE | TE FIDI

Alatta címer helyezkedik el. (143. kép.) A címerpajzs bal oldalán jobbra forduló oroszlán mancsában kardot tart, a jobb oldalon páncélos vitéz áll jobbujában pallossal. A sisakdíszén balra forduló oroszlán félalakja, mancsában pallossal.

A XVIII. század elején még jobban olvasható volt a felirat, amikor lejegyezték a Kaprinai-gyűjteményben.¹⁴³ Hasonló felépítésű sírköve van Kassán Julianna Hagerinnak (142. kép), Késmárkon Georgius Günthernek (140. kép) és Szepeshelyen Daniel Putischernek (141. kép).

A sírkövön jelzett „testvér”-gyilkosságra vonatkozóan Miskolczi Simon János, miskolci levéltáros tett közzé történeti dokumentumokon alapuló, de szépirodalmi formában feldolgozott adatokat.¹⁴⁴ Adatai szolgáltak forrásul Jókai Mór „A Miskolczyak” című történeti elbeszélésének.¹⁴⁵

Kempelen Béla családtörténeti munkájában említi Miskolczi Literati Márk és Cecei Katalin harmadik gyermekét, Miskolczi Simont, aki féltestvérét, Baronyai Archy András Sárospatakon párbajban megölte.¹⁴⁶

Miskolczi Simon János családi iratok alapján megállapította, hogy Miskolczi Márkné Cecei Katalin korábban Archy Istvánnak volt a felesége, s ebből a házasságból született fia, Archy András, féltestvére volt Miskolczi Simonnak. Ez féltékenységből támadt testvére, akit meg is ölt. Ezért el kellett bujdosnia, s minden vagyonát elkobozták, de később vitézségének jutalmául újra nemesi rangra emelte a király 1630. május 12-én Simon Mihály Literatus de Almás néven. Leszármazottai később a Miskolczi Simon családnéven váltak ismertté. Ebből a családból származott Miskolczi Simon János is.¹⁴⁷

CERNEL GYÖRGY GYERMEKEINEK SÍRKÖVE (1621)

Anyaga: homokkő. Mérete: 191 × 95 × 32 cm. (144 – 145. kép.) Előkerülési helye és ideje: 1823-ban a Bretzenheim-kripta ásása közben. Valószínűleg ugyanarról a XVII. századi szintről került elő, amelyről Szakmári Nyíró Katalin kriptájának a fedőlapja (1634).¹⁴⁸ A sírkövet ekkor a templom belső északi falához állították fel, közvetlenül az északi Stahremberg-kapu elfalazása elé, s ezen a helyen maradt 1964-ig.

A sírkő profilos keretében vésett felirat fut körbe dupla sorban a jobb alsó saroktól kezdve:

GENEROSVS D[ominus] GEORGIVS CERNEL | DE CERNELHAZA PRAEFECTVS | SAROSPATAKIEN[sis] ET PARENS MOESTISSIMVS LIBERIS | CHARISSIMIS FILIOLAE SVSANNAE AETAT SESQVITERTIVM | ANNORVM 19 NOV AC FILIOLO FRA[n]CISCO 6 MENSIVM 6 XBRIS PI | E IN CHRISTO OB[dormientibus] A D 1620 EXTREMVM | PATERNI AMORIS OFFICIV DEC... HOC MONVMENTVM POSVIT

Mélyített belső mezejének alsó részén a Csernel-címer foglal helyet: A címerpajzsot ötágú koronából kinövő, balra forduló, felágaskodó ló félalakja, szájában kivont kardot tartva tölti ki. Sisakdíszként ugyanez a címeralak látható.¹⁴⁹ Fölötte verses szöveg van bevésve:

QVID LAPIS HIC SIGNET GENEROSO | STEMMATE CVLTVS | QVAERIS MERSA DVO HIC FVNERE | CORDA CVBANT | VIX INGRESSA SOROR PVERILES | MOLLITER ANNOS | RAPTA SVBIT VITAE FATA SVPREMA SVAE | MASCVLA PROLES ADHVC GENITRICIS AB | VBERE PENDENS SVBSEQVITVR PO | SITAE MEMBRA SORORIS HVMO | QVOS DEDIT VNVS AMOR LAPIS | TETEGIT VNVS HVMATOS PROTEGIT | HOS GREMIO CHRISTVS VTRO | QVE SVO QVISQVIS | ES EXEMPTO MEDITARE | NOVISSIMA NOSTRO | DISCE MORI MVNDO VIVERE | DISCE DEO | ANNO D[omi]NI 1621 | MEN[sis] AP[rilis] 15¹⁵⁰

Csernelházi Csernel György Csernel Pál és Mikola Anna fia volt. Mikola Anna szoros kapcsolatban és rokonságban állott a Petrichevich Horváth és Brebiri Melith családdal. Csernel György volt egyik legmeghittebb embere I. Rákóczi Györgynek. 1619-ben a pataki vár és az uradalom prefektusi tisztét töltötte be,¹⁵¹ majd az összes Rákóczi-birtok főkormányzója lett. Ezt a tisztségét 1632-ig viselte, s a fejedelem követeként jelent meg a magyar országgyűléseken.¹⁵² Mint a fejedelem udvarához tartozó főember temettette el gyermekeit a pataki templomban, s állíttatott síremléket tiszteletükre.

IBRÁNYI MIHÁLY ÉDESANYJÁNAK, RÁKÓCZI SÁRÁNAK
ÉS GYERMEKEINEK SÍRKÖVE (1623)

Anyaga: homokkő. Mérete: 181 × 93 × 35 cm. (148. kép.) Előkerülési helye: alsó fele a templom főhajójának egyik XVII. századi téglás padozatába volt beágyazva a nyugatról számított első déli pillér mellett. (146–147. kép.) Felső része tőle nem messze került elő a főhajó törmelékes feltöltéséből.

A sírkövet a helyén épült kriptá készítése közben törhették ketté, s a XVIII. századi építkezéskor került külön egymástól.

Profilos keretében magyar nyelvű vésett felirat fut körbe:

EZ KÖ[v]ET AZ NEMES ÉS VITÉZLŐ | IBRÁN'I MIHÁL' MOSTAN AZ FEL[séges]
BET[hlen] GÁBORNAK EG'IK RÉSZ | UDVARI HADANAK FŐCAPITANN[y]A ÉD |
ES ANN[y]ANAK ES KEDVES MAGZATIN[ak emlé]KEZETERE [ké]SZITTETTE

A sírkő belső mezejének felső részét eredetileg az Ibrányi család címere díszítette,¹⁵³ amelyet később erőszakkal levéstek róla. Ábrázolását ma már töredékesen sem lehet kivenni. Felette jobb oldalt az 1623-as évszám második fele: „23” látható. Alatta három szakaszos magyar nyelvű vers olvasható:

IT N'UG[szik] RAKOCI SARA
IB[ranyi] M[ihály] [hites]TARSA
[gyerme]KEI [es uno]KAYA
IBR[ani] IBRAN'I MIHAL KEG'ES AT'A
S | | BAI ANNA UG MINT EDES AN'A
SZÜLTENEK VOLT BOLDOGUL EZ VILÁGRA
IBRANI BALINTOT ES GEORGEOT DE VÉGRE
MIKOR AZ CHRISTVS ELIEŐ ITILETRE
FELTÁMAZT S BE VISZEN ÖRÖK ELETRE

Vajai és Ibrányi Ibrányi Mihály édesanyja Rákóczi György közeli rokona volt.¹⁵⁴ Ő az 1620-as években Csernel György mellett a pataki várban szolgált, s Bethlen Gábor és Rákóczi György között végzett fontos megbízásokat.¹⁵⁵ Bethlen halála után I. Rákóczi György bizalmi embereként lett Nagyvárad helyettes kapitánya,¹⁵⁶ majd a hajdúk vezére. 1651 előtt meghalt. Fia, szintén Ibrányi Mihály, ugyancsak Váradon volt helyettes várkapitány, s 1660-ban esett el az ostrom idején.¹⁵⁷

SAÁRI MÁTYÁSNÉ SZAKMÁRI NYIREŐ KATALIN SÍRKÖVE (1634)

Anyaga: homokkő. Mérete: 187 × 98,5 × 30,5 cm. (150–151. kép.) Előkerülési helye: egy 1634 utáni szintbe volt másodlagosan beágyazva a déli pillérsor nyugatról számított második és harmadik pillére között, a későbbi Bretzenheim-kriptá bejáratától kissé keletre. (149. kép.)

A sírkő két végébe illesztett vaskarika bizonyítja, hogy kriptá fedőlapja volt. A sírkövet reneszánsz jellegű profilos keret övezi, s belső mezejét két négyszögletes mezőre osztja.¹⁵⁸ A keretben vésett felirat fut körbe:

MONVMENTVM HOC VERE NOBILISSIMVS V[enerabilis] | D[ominus] MATHIAS SAARI
ILLVSTRISSI[mi] D[ominus] PRINCIPI[us] TRANSILVANIE G[eorgii] RAKOCZI BONORVM |
PATACHIENSIVM PROVVISOR FID[el]YSSI[us]VS | UXORI CASTISSIMAE LVGE[n]S F[ieri]
F[ecit] ANNO 1634 DIE 22 MENSIS MAY

A belső felső mezőt kanellurás oszloppal és növényi ornamentikával keretezett címer (153. kép) díszíti. A címerpajzsban balra forduló medve áll, bal mancsában három szál virágot, jobbjában szablyát tart. A sisakdísz ötágú koronában álló, csőrében leveles ágat tartó szétterjesztett szárnyú galamb.¹⁵⁹ Az alsó mezőben 9 soros vésett felirat olvasható:

HIC IACET NOBILISSIMA AC | CASTISSIMA FEMINA CATHARINA | NYREŐ DE
SZAKMÁR LECTISSIMA | Q MATTHIAS SARI CONIVNX QVE | POSTQVAM VIXIS[set]
ANNOS | VNVM ET TRIGI[n]TA IN CHRISTO | SANCTE OBDORMIVIT PATACHI[ni] |
ANNO 1634 DIE 22 ME[n]SIS | MAI

Hasonló elrendezésű sírköve van Kassán vörösmárványból egy ismeretlen személynek a XVII. sz. elejéről. (152. kép.) Nyireő család valóban élt Szatmáron. 1612-ben Nyireő János volt a város főbírája. Ebből a családból származhatott Nyireő Katalin. Férjét, Saári Mátyást, felesége halálozási évében a város protokollumában úgy említik, mint „mostani Pataki Udvarbíró”.¹⁶⁰ Ezt a tisztséget megerősíti az 1648-ból való sárospataki uradalmi urbárium, amelyben Tolcsva számbavételekor feljegyezték, hogy „Derekas, makkos erdejek nincsenek, hanem Patak felől egy darab hitvan erdőcske vagon, egyik részét Saári Mátyás udvarbíróóságában le vaghtak.”¹⁶¹

Nem állapítható meg, hogy Saári Mátyás meddig viselte tisztségét, de az 1630-as évek végén már nem volt Patakon.¹⁶² A sárospataki városi protokollumban 1638. május 20-án feljegyezték, hogy Székely Péter özvegye, Jób Anna zálogba adta a felső hostátban levő házának egy részét „jo akaro Fiam és veömnök”, akit „Zatthmar Vármegyében ugyan Zatthmár Varassaban lako Vitézleö Sári Mátyásnak” nevez, s tőle 400 forintot készpénzül fel is vett.¹⁶³ Ez arra is bizonyíték, hogy Szakmári Nyireő Katalin halála után hamarosan feleségül vette a Sárospatakon lakó Székely Péter és Jób Anna leányát, s özvegy anyósával továbbra is kapcsolatban állott.

BEZERÉDI IMRE ÉS BOTTKA ÁDÁM TEMETÉSE (1708)

1708. december 18-án délelőtt tíz órakor Sárospatakon kivégezték II. Rákóczi Ferenc híres generálisát, az árulóvá lett Bezerédi Imrét, és sógorát Bottka Ádámot.¹⁶⁴

Kivégzésükről a fejedelem titkára Beniczky Gáspár a következőt jegyezte be naplójába; december 18-án: „Vége lévén tegnap a publica Sessioknak, a Nemes Vármegyék követtvei eő Felségétül elbúcsúztak, hanem Senatoriális Deputatio tartatván, abbúl későn eloszlottak. Azalatt mivel az elmúlt napokban néhai Nemzetes és Vitézleö Bezerédy Imre, Nemzetes Bottka Ádám, Vice-Colonellus, Nemzetes Szegedy Ignác Fő Strázamester, Újkéri János és Pöstényi Hadnagyok,

és ugyan említett Bezerédy Imre Oberster és Brigadéros Regimentből való Tisztek dolgában, az haza ellen való árultatásában tapasztaltatván, melyek nemcsak a magok személye szerint való odaállásával az ellenség mérges ígéretire nézve a Dunántúl való Hadaknak confusiot, de az egész ott levő Corpusnak veszedelmet causálni akartak: Méltóságos Generális Eszterház Dániel Mezei-Marsalk sok alatt Regimentekbéli Tisztekkel és némely Senatorokkal Törvények folyt, s halálra ítéltettek, tíz óra felé a fogságból sok szép Istenes imádsági és keresztény készületi után a szekérre feltétetvén, executióra a Város piarczára kivittettek, az hol is a Generális-Auditor a Sententiát elolvastván, és Nemzetes Vitézlő Kajaly Pál Hadi Fő-Auditor a pálczát kettétörvén, előbb Bottkának, letérdepeltetvén Veres posztóra, sok száz ember concursussában a fejét a hóhér elütette, annakutánna penig Bezerédynek, jóllehet nem egészen, de semmi kínládása nem volt, hanem azonnal megholt; az kiket is a hajdúk vasakkal és bilincsekkel együtt ott levő koporsókban béteven, Templomban bévítették, a Criptában eltemették. A háromnak gratíja lött.”¹⁶⁵

Ifjabb Tsétsi János sárospataki professzor azt is feljegyezte krónikájában, hogy Bezerédit és Bottkát a templom északi falánál levő kriptában temették el. A temetés után nemsokára az a hír terjedt el Patakon, hogy Bezerédi nem halt meg, hanem feltámadt sírjából. Ennek a képtelenségnek megcáfolására II. Rákóczi Ferenc húsz gyalogos katonát rendelt a holttest felásására és közszemlére való kitételére.¹⁶⁶ Ezután azonban már nem vitték vissza tetemét a templom kriptájába, hanem a trinitáriusok kolostorában temették el.

A hagyomány szerint a most a Lorántffy-szárny pincéjében berendezett kőtárban levő vörösmárvány töredékes emlék Bezerédi Imre sírköve volna, amely a legutóbbi időkig a Vár földszinti folyosójának a falába volt másodlagosan elhelyezve.¹⁶⁷ A fejetlen vitézi alakot ábrázoló kő mérete: 174 × 60 × 29 cm. (154., 155., 156. kép.)

Úgy tartották, hogy ez a kő eredetileg a trinitárius kolostor falában állott, s amikor II. József 1787-ben a trinitárius rendet megszüntette, széthányták a kolostorban levő Bezerédi-sírt és az emlékkövet a vár kazamatáiban helyezték el. Ott hányódott egy ideig, majd a várárkon keresztül vezető hídba falazták be. 1818-ban egy Sárospatak történetével foglalkozó tanulmányban ez áll: „A később időkre nézve szükség lesz feljegyeznünk, hogy a várba bevívő kőhíd most nem kevés ölnyivel lejjebb van Tokaj felé általvíve, mint ahol a másik állott, melynek oldalfalába a Bezerédi Imre fejetlen vörös márvány szobra vala becsinálva, ki 1708. december 18-án hóhér-pallos által vesze el.”¹⁶⁸ Amikor ezt az árkot betömték, a sok viszontagságon keresztülment fejetlen alakot befalazták a vár belső folyosójának falába.¹⁶⁹ A Bezerédivel kapcsolatos legenda szívós utóéletére a Magyar Nemzetben 1976-ban lezajlott vita a bizonyíték.¹⁷⁰

Bottka Ádám koporsója a templomban maradt s az ásatás közben, Tsétsi feljegyzésének megfelelően az északi várfal mellett levő III–IV. kriptában megtaláltuk sírját. A felirat nélküli koporsóban magas rangú katonatiszt zsinóros, dolmányos, fegyverzet nélküli csontváza feküdt, sarkantyús csizmáját bokájánál vasbilincs fogta össze. Hiányzó feje helyén finom gyolcs volt összegyűrve.¹⁷¹

Anyaga: homokkő. Mérete: 160 × 61 × 18 cm. (157 – 159. kép.) Előkerülési helye: a déli mellékhajó keletről számított első tengelyében, a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt szintbe ágyazva.

A két vaskarikával ellátott sírkő a XVII. kriptá fedőlapjaként került elő. Felső részét domborművesen faragott címer díszíti (158. kép) pajzs formájú keretbe zárva, amely a rajta való járkálástól erősen megkopott. A sisakdísz balra forduló ágaskodó szarvasa annak a bizonyosága, hogy a Velics család címerét ábrázolja. Nagy Iván szerint a Velics-címer leírása: „a paizs kék udvarában úszó szarvas látható, a paizs fölötti sisak koronájából szintén szarvas emelkedik ki. A takarók színe jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös.”¹⁷²

A címer felett félkörívesen vésett felirat:

N: VELICS SIGM[ondnak] CSINALTATA | R. SARA

Velics Zsigmond 1664-ben vagy 1665-ben született. 1694-ben II. Rákóczi Ferenc latin titkára volt. 1703. október 18-tól sátoraljaújhelyi harmincados lett, majd a Szepesi Kamara levéltárosa. A sárospataki templomban a X/A kriptából előkerült koporsója. A rajta szegekkel kivert felirat bizonyítja, hogy Velics Zsigmond 48 éves korában halt meg 1713-ban.¹⁷³

A halálzási évszám a sírkő datálásához is támpontot nyújt. A kőlap feliratának olvashatatlan része feltehetően arról szólt, hogy a sírkövet felesége, Kapronczai Sára állíttatta elhunyt férje számára.¹⁷⁴

Figyelmet érdemel, hogy noha a sírkövet valóságos kriptá fedőlapjaként találtuk meg, az a kriptá nem az volt, amelybe Velics Zsigmondot eltemették. Tehát a sírkőnek ez másodlagos helye. Eredetileg a X. kriptá felett állhatott, amelyben megtaláltuk Velics Zsigmond koporsóját, onnan került valamilyen módon a XVII. kriptá fölé, ahol az ásatáskor előkerült. Lehetséges, hogy Kapronczai Sárát éppen ebbe a kriptába temették el 1774-ben (?). Velics Zsigmond kriptáját 1774-ben már úgy tartották számon, a felette levő kőlap után, mint amelyik a keresztelőkútnál a déli mellékhajó keleti végében helyezkedett el.

TÖREDÉKEK (1602–1714)

MAGYAR NYELVŰ EMLÉKEK

Amint azt az Ibrányi-sírkő is bizonyítja, legkésőbbben a XVII. század húszas éveivel kezdődően a sírköveken magyar nyelvű feliratok is megjelennek Sárospatakon. Hajdani kedveltségüket a töredékes anyag bizonyítja. Ebben az időszakban körülbelül a síremléktöredékek egyharmadán találunk magyar nyelvű szöveget. Érdekes, hogy szinte minden esetben, amikor a feliratot rekonstruálni lehet, a szöveg verses s jóval igényesebb annál, hogy csupán az elhunyra vonatkozó életrajzi adatokat tartalmazza.

A sírkövekkel megjelölt személyekre a töredékesség miatt csak a legritkább esetben következtethetünk, úgy tűnik, hogy magyar feliratos sírköveket a Rákóczi-udvarhoz tartozó magasabb rangú személyek is állítottak (pl. Ibrányi Mihály), vagyis a nyelvhasználatból társadalmi különbségre nem következtethetünk. Inkább azt mutatja ez a jelenség, hogy mind szélesebb körben, és a mindennapi használatban is terjedt a magyar nyelvű írásbeliség. Sárospatakon ennek feltételét a Kollégiumban kell keresnünk.

Latin nyelvű sírfeliratok még a XVIII. században is általánosak Magyarországon. A magyar nyelvű feliratok csak a XVI. század végétől fordulnak elő, Herepei János kutatásából tudjuk, hogy például a kolozsvári házsongárdi temető nyolc XVI. század végi sírkövéből kettőn állt magyar szöveg, vagyis a ránk maradt emlékek huszonöt százalékán. Ez az arány a XVII. században megváltozott. A kolozsvári 126 sírközből 81-en volt magyar nyelvű szöveg, ami az emlékek mintegy 65 százaléka. A XVIII. századra a magyar feliratok még általánosabbak lettek.¹⁷⁵

Kolozsváron a magyar sírfeliratok kevésbé voltak igényesek, mint a latin nyelvűek. Legtöbb esetben csupán az elhunyt nevét, családi kapcsolatait és elhalálzásának idejét tartalmazták. Hosszabb szöveg vagy verses megemlékezés, mint amilyenek Sárospatakon előkerültek, csak a legritkább esetben fordultak elő.

A Dobó István síremlékén Jób könyvéből választott (19:25–26) idézet úgy látszik a legdivatosabb és legelterjedtebb volt a protestánsok között. Kolozsváron az 1650-ben elhunyt Wicey Gáspárné, Filstich Anna és kisleánya síremlékén is előfordul.

Mindez világosan bizonyítja a pataki anyag fontosságát és színvonalát. Általánosabb következtetésekre azonban addig nincs mód, míg hasonló sírkövek nem kerülnek közlésre az ország más helyeiről is, különösen Erdélyből és a Felvidékről.

*

A pataki templomból felszínre került hét magyar feliratú sírkő a következő:

1. 1622-ből való homokkőből készült sírkő sarka. (160–161. kép.) Mérete: 90 × 44 × 24 cm. Előkerülési helye a templomnak a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt padlószintjébe volt másodlagosan beágyazva. Antikva betűs szövegéből a szélén levő keretben csak töredékes betűk olvashatók:

....ORANAK S K.....

A töredék középmezéjében a szöveg a feltámadásra utal, de ez is igen töredékes:

..AK OR...KETSZERIARNA
...HATSZÁZ H[u]SZONKETTŐ FOLYNA
...TVS DE SZEKI...KOR LE TESZI
...NEK PORABÓL ES FELSERKENTI
...ET EKKORD HOZZA INTI
...ELETBEN ÖRÖMMEL VISZI

2. Sírkőtöredék a XVII. század első feléből. (162–163. kép.) Mérete: 92 × 50 × 9 cm. Előkerülési helye: a templom XVII. század végén és XVIII. század elején használt szintjéből került elő, másodlagosan elhelyezve. Antikva betűs szövege a következő:

.....LY..... | ...OSVAR. VINCZE ISTVANFIINÉ..... | ...MOR....VE-
GEZTE EL . .ÉLETENE... | ...BE VE... KE. SI.....ANDELET | ..[pe]NITENTIANAK
KEGIELEM VIZEBE | ...VEN LELKE MENT EORÖMRE | ...UN EMLEKEZETIRE

3. Sírkőtöredék a XVII. század első feléből. (165–166. kép.) Anyaga: homokkő. Mérete: 63 × 41 × 12,5 cm. Előkerülési helye: a templom nyugati oromfalának XVIII. századi felfalazása. Szövegéből ennyi olvasható:

....[f]EKSZIK TOLNAI IST. | ..ASSZONY

A töredéken levő név arra enged következtetni, hogy a sírkő Tolnai Pap István felesége részére készült. Tolnai Pap István pedig I. Rákóczi György udvari lelkésze volt, s 1632-ben az első helyen álló pataki lelkész akit 1649-ben a Kollégium igazgatójaként említenek.¹⁷⁶ Ebben az évben halt meg. 1649-ben néhai jó emlékezetűnek is írják. (Román, 1965. 63.)

4. Faragott sírkőtöredék a XVII. század első feléből. (164. kép.) Anyaga: homokkő. Mérete: 107 × 37 × 13 cm. Előkerülési helye: a templom feltöltése. Profilos keretén néhány szó olvasható:

[em]EKEZETE | RE ANNO DO.....

Mélyített középmezéjében a hosszoldallal párhuzamosan csak pár betűt lehet sejtetni:

NO. 36

5. Sepesi János sírkövének töredéke (167 – 168. kép) a XVII. század első feléből. Anyaga: homokkő. Mérete: 63 × 30 × 25 cm. Előkerülési helye: a templom déli Stahremberg-kapujának elfalazása. Profilos keretén duplasoros felirat töredéke:

...SEPESI JÁNOS | ... AVAL EST A HAZAT

6. Sírkőtöredék a XVII. század első feléből. (170 – 171. kép.) Anyaga: homokkő. Mérete: 75 × 42 × 7,5 cm. Előkerülési helye: a templom XVII. század végi és XVIII. század eleji szintje feletti törmelékes feltöltés. Véssett 10 soros feliratából csak szótöredékek olvashatók:

EZ... | E... | AZ U[r]IST... | BÖL... | MINEKUT[anna]... | AZ ÉN[t]ES... | GIARL... |
EBRED... | BE... | U... | ..

7. Szemere sírkövének töredéke (169. kép) a XVII. század közepéről. Anyaga: homokkő. Mérete: 32 × 14 × 10 cm. Előkerülési helye: a templom XVII. század végi és XVIII. század eleji padlószintje feletti törmelékes feltöltés. Véssett feliratából csak a SZEMER[e] név olvasható s ez kétségesse teszi, hogy magyar vagy latin nyelvű felirat állott rajta.

A Szemere név jól ismert I. Rákóczi György idejében. Szemere Pál borsodi és abaúji alispán volt, s a fejedelem „főember szolgája”-ként és kassai kamarai tanácsosként említik. 1652-ben a fejedelmi udvartartás fizetett alkalmazottja volt, s ebben az évben gyilkolták meg.¹⁷⁷

LATIN FELIRATOS EMLÉKEK

1. Dayka István sírkövének töredéke 1644-ből. (172 – 173. kép.) Anyaga: homokkő. Mérete: 58,5 × 42 × 11 cm. Előkerülési helye a templom XVII. század végi és XVIII. század eleji padozatából, másodlagosan elhelyezve. Szélén profilos keretben olvasható:

[Steph]ANUS DAYKA

Belső mezejében a felirat nyolc sorának elején levő betűk:

SIR ACCE... | PISTRA... | ILTARUM... | TE AUT... | MISERI... | NTVM P... | TERI
MD... | RRMIVI...

A Dayka családnév és a kikövetkeztethető Stephanus alapján valószínű, hogy Dayka István síremlékének darabja. Dayka István Tolcsván lakott és Zemplén vármegyének volt egyik tisztviselője. A sárospataki városi jegyzőkönyv bejegyzése haláláról így számol be 1644. június 13-án: „Az Futaskor megh haluan it Varassunkban, az Nemzetes Dayka István Zemplén Vár megiének edgik Assessora mely Toczouan lakot hagivan az Templom epuletire Száz Ezust tallerokat, mellyet Nemzetös Kis Tamás uram, en kezemhöz Biro kezhez hozot, enis kezemhöz vettem, hogj megh engedgük az testet az Templomban temetni, megis engettett

nekj, Nemzetes Debreczeni Tamas akori prefectus megh ertven az dolgot, kezehez kiuana veni, enis az Boczuletos Tanacz akarattyabol kezehez attam, epen. Miuel az elot való Estendoben ket harangot öntete, melynek nagj Jövedelmet is szerze, ha az Öregh harangot vontak az Varos kis harangjaval, két forintot kellett fizetni, ha penigh mind az harmat három forintot, mely penzt az harangozo perczipialt, es az prefectus vet szamot tüle, mely Jövedelmet hagiót az Tarhazban teni, mely dolgon busultis az Böczületes tanacz, de mikor ez Zaz tallert be attam, akor Azt fogada hogj Clubacsoczki (Klobusiczky) András akori perceptor kezeben adassek ez penz es az Harang jövedelmevel edgüvé tetessek az Tarhazban, es mikor az Templomra Szükséges, annak epitesere fordiczad, hogj őt mindenkor kesen tanallyak mely dologh Maga keze irassaval Erősített quitantiabol kiteczik, mellyet tettem az Varos Ladajaban, tettem, propter futura Cautella. Bonis Mihalyis Hagiot ötven Tallert, Hogj temetesre valo helyet engetek az felesegenek az edes kedues leanyoknak. Mostani fü Biro Debreczeni Jstuan. m.p.”¹⁷⁸

2. Gombos Lőrinc sírkövének töredékei (174–177. kép) a XVII. századból. Anyaga: rózsaszínű homokkő. Mérete: 35 × 21 × 15 és 23 × 30 × 19 cm. Előkerülési helye: a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt padozatból, másodlagosan elhelyezve. A sírkő szélén gazdagon díszített tojás- és gyöngysor frizzel hangsúlyozott 10 cm-es keret, amelynek feliratából ennyi olvasható:

IECIA... | [G]OMBOS LAUREN....

Az egyik töredék az előkerülés óta kettétört.

3. Rekonstruált sírkő négy töredéke (178–179. kép) a XVII. század első feléből. Anyaga: mészkő. Mérete: 190 × 94,5 × 17 cm.

Felirata:

... VIRI DOM[ini] | PETRI NA...ZI QVI PRIMVM | LIBEROS CHARISS..... MILIAE
CE... | ...CIAC VERE.....

Mélyített középmezéjének csak néhány betűje olvasható:

S.... CTA.....

4. Sírkő sarkának töredéke (180–181. kép) a XVII. század első feléből. Mérete: 62 × 25 × 30 cm. Előkerülési helye: a templom XVII. század végi és XVIII. század eleji padlószintje. Másodlagos állapotban. Mélyített középmezéjét profilos keret övezi a következő feliratmaradvánnyal:

IP.TERUM ..

5. Sírkő bal felső sarkának töredéke két darabban a XVII. század első feléből. Anyaga: homokkő. Mérete: 45 × 47 × 17 cm. Előkerülési helye: a törmelékes feltöltésből került elő. Keretében vésett feliratból csak néhány betű olvasható:

...NIIS D.....

Középmezéjének alsó részét címer és címertakaró díszíthette. A címerpajzs jobb oldalának maradványában címeralak sejthető. A felső részt feltehetően felirattal látták el. Az ilyen kettéosztás Szakmári Nyireő Katalin 1634-ből való sírkövén látható.

6. Homokkőből faragott sírkő fele. (182–183. kép.) Mérete: 162 × 22 × 32 cm. Előkerülési helye: a második kriptá szétbontásából került felszínre. A szélén körbefutó keretben antikva betűkkel vésett feliratából ennyi olvasható:

HA... | ... | ...EM | TRISTI FVNERE RAPTA IACET

Mélyített középmezéjének alsó részét valószínű, hogy címer díszítette. A felső részében töredékesen megmaradt felirat betűi:

FLOE... | INTE... | NVM... | PECT... | IPSE E... | NATO... | HAC V... | MOL... |
OBIIT... | X DIE... | AETAT.....

7. Sírkő bal felső sarkának töredéke (184–185. kép) a XVII. század első feléből. Anyaga: homokkő. Mérete: 95 × 34 × 19 cm. Előkerülési helye: a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt padlószint. Másodlagos helyzetben. Keskeny keretében antikva betűs feliratának utolsó szavai:

8. 23. DIE APRILIS

Belső mezéjének felső részét címer díszítette, melyből csak a takarók maradtak meg. A sarokban faragott ötosztású rozetta.

8. Sírkő bal felső sarkának töredéke (188–189. kép) a XVII. századból. Anyaga: homokkő. Mérete: 130,5 × 32 × 20 cm. Előkerülési helye: a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt padlószint, másodlagos helyzetben. Szélén profilos keret fut végig, amely a kőlap felső részén ívesen záródó timpanonkeretként folytatódik. Eredetileg feltehetően faragott címert emelt ki, melyből ma már csak egy körív szélét lehet sejteni. A sírkő sarkában tizenkétosztású rozetta helyezkedik el. A kereten rövidítéses felirat töredéke:

...SAM PONGRACZ HANI P NEME

A mélyített középmezőben levő felirattól csak ennyi olvasható:

B A Y

9. Sírkő sarkának töredéke (186–187. kép) a XVII. századból. Anyaga: mészkő. Mérete: 111 × 23 × 25 cm. Előkerülési helye: a XVII. századi főoltár alapozásából került elő. Gondosan vésett antikva betűs feliratát eredetileg fekete festékekkel hangsúlyozták:

...VNT VERBVM DEI..... | ...IVNT ILLVD TS AR

10. Epitáfium a XVII. századból. (190. kép.) Anyaga: mészkő. Mérete: 101 × 68 cm. Előkerülési helye: az északi mellékhajó keletről számított negyedik boltszakaszában a XVII. század végén és a XVIII. század elején használt padlószintből, másodlagos helyzetben. Véssett felirata olvashatatlan.

11. Sírkö peremének töredéke (191–192. kép) a XVII. századból. Anyaga: homokkő. Mérete: 27 × 14 cm. Előkerülési helye: a XVIII. század eleji padlószint feletti törmelékes feltöltésből került elő. Gazdagon profilált keretének véssett feliratából csak néhány betű olvasható:

...NI

12. Homokkőből készült síremlék töredéke. Mérete: 95 × 53,5 cm. Vastagsága megállapíthatatlan. Előkerülési helye a déli mellékhajó XVII. század végi padlószintje. Felirata olvashatatlanná kopott.

FELIRAT NÉLKÜLI SÍRKŐ A XVII. SZÁZADBÓL (193–195. kép.)

Anyaga: homokkő. Mérete: 130 × 70 × 19 cm. Előkerülési helye a templom főhajójának északi része (193. kép), a nyugatról számított harmadik tengelyben, egy 1634 után keletkezett padlószintből, másodlagos helyzetben (–223 cm).

Szélén profilos keret fut körbe. Belső mezejének alsó részén szabálytalan címerpajzs emelkedik ki. Sem a címer felett, sem a kereten nincs nyoma feliratnak, a címerpajzson sincs faragás. A kő állapota jó, arra lehet gondolni, hogy a felirat és a címerkép lekopott a sok járkálástól, és lehet, hogy a felirat és a címerkép festve volt. Harmadik elgondolás szerint félkész sírkőnek is felfogható, amelyet a mesterek keze alá készítettek elő.

LECSISZOLT SÍRKŐ A XVII. SZÁZADBÓL

A homokkőből készített sírkő lecsiszolt felirat nyomát őrzi. Két darabból áll, amely összeilleszthető. Mérete: 209 × 87 cm. Előkerülési helye a XVII. század végi padozat a főhajó közepén, a keletről számított második pillérpár között.

FESTETT HALOTTI CÍMEREK

A X. kriptá XVIII. századi koporsói alatt talált törmelékekből, hat XVII. századi festett halotti címer maradványa került elő, melyek mindegyike a Rákóczi-udvar jelentős személyeinek a koporsójához tartozott.

Ennek megértéséhez idézzük Apor Péternek a régi magyar temetkezési szokásokról írt emlékezetét: „Az koporsót pedig . . . bévonván (ti. fekete vagy setét meggyzín bársonnyal, fekete bakacsinnal, zöld kamukáival vagy tafotával stb.) az koporsót ezüst-aranyas fejű szegekkel igen gazdagul külyel béverték . . . és hogy az aranyas fejű szeg jobban kiadja magát, az koporsót fekete bíborral vonták be,

s azt szegezték a koporsóra az aranyfejú szegekkel; azonkívül az koporsójára mind férfiaknak, mind asszonyoknak szegezenek tizenkét selyemmatéria, képiro által írt címereket, az holtnak címerit...¹⁷⁹

A kripta fontosságára utal, hogy egyik XVII. századi koporsó fedele jóval díszesebb volt a többi kriptából előkerült korabeli maradványoknál. Míg a XVII. századi koporsók nagy része festetlen deszkából készült, ezt kívülről bársonyszövet borította, és hatágú csillagok, holdak és egy napkorongot ábrázoló ezüstveret is díszítette.¹⁸⁰

Mindezek feltétlenül egy kiemelkedő személy temetkezésére utalnak. Mivel II. Rákóczi Györgynek a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött sodronyingén hasonló holdat és csillagot láthatunk, arra lehet következtetni, hogy abba a kriptába esetleg II. Rákóczi Györgyöt temették el. A koporsó töredékei mellett a X/a kriptában csupán néhány zászlórúd töredékét találtuk, amelyek szintén rangos temetésre utalnak.

Ezzel kapcsolatban ugyancsak Apor Pétert idézzük: „...mikor osztán a sírban bétették (ti. a koporsót),... elvették az fekete zászlót és kardot, azokat essze-rontották, és az sírban az koporsó mellé bévetették...¹⁸¹

1. Klobusiczki András (†1656) zászlótöredéke.

Arany, fekete és valószínűleg vörös festékkel selyemre festett halotti címer töredéke. Mérete: 50 × 29 cm (eredeti szélessége circa 40 cm lehetett). Közepén ovális mezőben a kivehetetlenségig elmosódott címer nyomai, melyet feliratos keret övez. A felirat töredéke:

...D ANDREA KLOBUSICZKI DE KLO[busick] CPS; ...
SVSANNA LORANTFFI U..... B.....

Klobusiczki András I. Rákóczi György udvarában fontos szerepet töltött be ifjú korától kezdve. Mint a Rákóczi család legbizalmasabb tanácsosa, „udvari főember szolgálja”-ja nemcsak gazdasági teendőket végzett, hanem fontos politikai megbízatásokat is kapott. 1651-ben Rákóczi Zsigmond és Pfalzi Henrietta házasságának létrehozásában volt nagy szerepe, s még ugyanebben az évben Rákóczi és Pálffy Pál nádorral való kapcsolatát is sikerre vitte.¹⁸² Élete végén Lorántffy Zsuzsánna magyarországi birtokainak volt a prefektusa.¹⁸³

2. Királydaróci Debreczeni Zsigmond halotti címere. (203. kép.)

Selyemre festett címer: Mérete 52 × 42 cm. Közepén ovális mezőben ott áll a teljesen elmosódott címer. Keretezésének feliratából ennyi olvasható:

D[o]M[inu]S SIGISMUNDUS DE KIRÁLYDARÓC QUI OBIIT D...
OCTOBRIS... AETATI SUAE

Debreczeni Zsigmond Debreczeni Tamás sárospataki prefektusnak volt a fia, aki 1616–1622 között Tokaj prefektusaként Bethlen Gábor híve volt, Csernel György után. 1637-től haláláig a Rákóczi család magyarországi birtokainak irányítását végezte. Ebben a tisztségében halt meg I. Rákóczi Györggyel egy esztendőben, 1649-ben. Hatalmas levelezése a kor gazdasági életére és művelődés-történetére nézve igen jelentős forrás.¹⁸⁴ Zsigmond nevű fia együtt nevelkedett

a fejedelem fiával II. Rákóczi Györggyel, akinek osztálytársa volt, fiatalon meghalt.¹⁸⁵

3. Kunn Borbála selyemre festett halotti címere a feltárás alkalmával is már teljesen elmosódott volt. A címert övező ovális keretben ennyi olvasható:

GLORIO[s]I | S[si]MA D[omina] BARBA[ra] KUNN DE.....

4. Selyemre festett halotti címer töredéke 1645-ből. Mérete: 52 × 24 cm (eredeti szélessége circa 44 cm lehetett). A címert széles aranykeret övezi, amelynek közepén ovális mezőben arannyal festett címer lekopott maradványai láthatók. A címert keretező szalag feliratából a feltáráskor ennyi volt olvasható:

..OBYT DE...BRIS A[nn]O 1645 Ae[tate] Suae B.P.

5. Selyemre festett halotti címer töredéke 1655-ből. Mérete: 57 × 27 cm. (Eredeti szélessége circa 50 cm lehetett.) Az eredetileg feketével és arannyal festett címert körülvevő felirat az évszám kivételével olvashatatlan.

6. Selyemre festett halotti címer foszlánya. Kék és piros festés nyomaival az 1655-ös évszám sejthető, amit valószínűsít a X/36 koporsó 1655-ös évszáma.

A BRETZENHEIM CSALÁD TAGJAINAK SÍREMLÉKE

A Bretzenheim-kripta már a templom XVIII. században feltöltött szintjébe épült 1823-ban a templom déli falánál. Magas boltozatával akadályozta a szintsülylesztést, ezért ki kellett bontanunk, s kiderült, hogy a négy koporsót bent lehet hagyni, mert nyolc fülkéje volt a kriptának. Ugyanis a fülkék egymás fölött három szinten helyezkedtek el. A négy koporsó a legalsó szinten levő négy fülkében háborítatlanul bent maradhatott. A kripta kiemelkedő boltozatát le lehetett bontani. A fülkéket elfalazó feliratokból meg lehetett állapítani, hogy az ott nyugvó személyek a következők:

Bretzenheim Carolus Augustus herceg. Meghalt Bécsben 1823. február 27-én.

Bretzenheim Ferdinánd herceg. Meghalt Bécsben 1855. augusztus 2-án.

Bretzenheim Ferdinándné Schwarzenberg Karolina hercegnő. Meghalt Bécsben 1875. május 5-én.

A templom műemléki helyreállításakor a Windischgrätz család két kvalitásos romantikus síremlékét a déli bejárat melletti falmezőben helyezték el.¹⁸⁶

„...böcsületes emlékezetünk írás szerint legyön kifaragtatva...”

(Dobó Ferenc)

A sárospataki templom 1963–1965. évi ásatása az egymást követő építési periódusok tisztázásán kívül a vár és a város történetét is sok szempontból új, korábbi ismereteinknél hitelesebb megvilágításba helyezte. Nagymértékben gazdagodott tudásunk azokról, akik a sárospataki templomban kerültek örök nyugalomra. Míg az ásatásokat megelőzően három síremlék, illetve síremléktöredék volt ismeretes,¹⁸⁷ ma nagyjából épen megmaradt húsz sírkő, s negyvenhétnek töredéke áll előttünk a XV. századtól a XVIII. század elejéig.

Régebbi feljegyzésekből, néhány korai nyomtatványból és a saját régészeti kutatásból tudjuk, hogy ez a már számánál fogva is jelentős sírkő a templom hajdani síremlékeinek csak egy aránylag kis részét foglalja magában. Több mint húsz olyan személyről vannak adataink, akiket kétségtelenül a pataki templomban temettek el, és akiről faragott kő is készült, noha azoknak maradványait nem sikerült megtalálnunk. A sok esetben rossz állapotban levő töredékek ritkán adnak lehetőséget arra, hogy felirat hiányában az eltemetettnek vagy az emléket készítettetőnek a nevét biztosan megállapíthassuk. Figyelmet érdemel azonban, hogy az 1644-ben meghalt Dayka István sírkövének töredékeit sikerült összefüggésbe hozni egy, a halálára és temetésére vonatkozó korabeli dokumentummal. (172 – 173. kép.) A további kutatások hasonló azonosítást még lehetővé tehetnek.

A sírkövekkel foglalkozva nem hagyhatjuk említés nélkül azt a 164 kopsorsót sem, amelyek a különböző kriptákból, illetve a fő- és a déli mellékhajóból kerültek elő.¹⁸⁸ A XVIII. századot megelőzően a kopsorsók mellékletei csak ritkán tették lehetővé azt, hogy az elhunytnak személyét meghatározzuk, Perényi Gáborné Ország Ilona (†1568) jegygyűrűjét megtaláltuk a törmelékben, de temetkezési helyét nem sikerült megállapítani.¹⁸⁹ (196 – 199. kép.) Más esetben a monogramos, címeres pecsétgyűrű sem nyújtott elég biztosítékot arra, hogy abból viselőjének akárcsak családi nevére is következtethessünk.¹⁹⁰ (200 – 202. kép.) Gyűrű alapján egyedül a XVI. kriptá halottját lehetett minden kétséget kizáróan az 1602-ben elhunyt Maykóci Gáborral azonosítani.¹⁹¹ (105 – 108. kép.)

A III – IV. kriptá fejtelten halottjáról minden bizonnyal igaz, hogy az a Bezerédi Imrével egyidőben kivégzett Bottka Ádám volt, akinek nem valószínű, hogy síremléket állítottak. A X. kriptá halotti zászlói ugyancsak személyekre utaltak s halálozási évszám is volt rajtuk, Rákóczi György s Lorántffy Zsuzsánna idejéből.¹⁹²

A kripták fedőlapjai, legalábbis azon a XVII. század végi és XVIII. század eleji szinten, ahol ilyen fedőlapok in situ kerültek elő, általában díszítetlen sima kőlap volt kettő, három vagy négy karikával ellátva. Ilyen módon maga a fedőlap sem segített abban, hogy a kriptákat családokhoz vagy egyes személyekhez kapcsoljuk.

Sőt, még amikor az elhunyt neve (Velics Zsigmond) ott állott a XVII. kriptá lejáratá felett (157–159. kép), akkor sem lehetett ebből a látszólagosan in situ talált kőlapból messzemenő következtetést levonni. Velics Zsigmond koporsója ugyanis a X. kriptában került elő. Hogy hogyan került ez a fedőlap másfelé, annak okát nem sikerült kideríteni.

Ha azt is számításba vesszük, hogy a kripták koporsóinak nagyobb része XVII., sőt XVIII. századi kriptákban került elő, s hogy régebben (XV., XVI. században) eltemetett halottak helyét foglalták el, akkor arra is gondolhatunk, hogy a régi sírok eltüntetésével elpusztulhattak a hozzájuk kapcsolódó síremlékek is. 1671-ben idegen hadsereg szállta meg a templomot, s hogy milyen rombolást végeztek, arra legkésebb bizonyíték a sok felismerhetetlenül összetört sírkőtöredék. Az a 38 sír, amelyet a főhajóban és a déli csarnokban találtunk, ugyancsak utalhat néhány kőből faragott emlékre.¹⁹³

Mindezek a XVI. és XVII. századi temetkezésekre vonatkoznak, jóllehet bizonyosak lehetünk abban, hogy a pataki templomban a XIV. századtól kezdve temettek el olyan jelentős személyeket, akiknek a sírját köemlék is jelölhette. Az első hiteles adat arra, hogy a templom körül temető volt 1363-ból való. A legkorábbi emlékekből szinte semmi sem maradt fenn. Patak korai templomai, csaknem nyomtalanul elenyésztek. A legrégebnek, a rotundának csak az alapfalait hozta napvilágra az ásatás. (10. kép.) A XIII. századból valószínűen késő román stílusú építkezésről csak feltevéseink vannak, s talán néhány kőtöredék a főkapuból. A XIV. századi templomnak is csak az alaprajzát ismerjük.

A XV. századi építkezésekről vannak biztosabb adataink, így tehát nem csoda, hogy a Pálócziak idejéből (1429–1526) származnak a legrégebb sírkőtöredékek is.

A legkorábbi darab egy vörösmárvány címeres sírkőlap töredéke (43–44. kép), amely a XV. századra datálható. Feliratának alapján egy modrusi ispán számára készült, akinek nevét és Sárospatakhoz való kapcsolatát egyelőre homály borítja. Esztergom környékén bányászott nemes kőanyaga és a budai kőfaragó műhelyek alkotásaival való szoros kapcsolata arra utal, hogy ezt a követ Budán faraghatták.¹⁹⁴

Ez a sírkő a késő gótika klasszikus képviselője. Az 1496-ból származó, német feliratú és ugyancsak vörösmárvány emlék (45., 47. kép) a gótika és a reneszánsz határát jelző stílus egyik változatát mutatja. A részlet, a formák, a keretelés, a címer megformálása és a domborúan vésett minuszkulás szöveg mind a középkori hagyományokat követik. A monumentális sírlap epitáfiumszerűen megfogalmazott vízszintesen futó feliratával és az alsó részen elhelyezkedő címerrel reneszánsz emlékeket idéz. Ez a típus különösen jellemző a Jagelló-kor magyarországi sírköveire, amelyek közül a részleteiben is reneszánsz, feltehetően Budán készült darabról Gerevich László arra a gondolatra jutott, hogy azok egy helyi, pannóniai római sírkőformát elevenítenek fel. Ilyen római emlékeket valóban gyűjtöttek a XV. században Magyarországon.¹⁹⁵

Ez a sírkőtípus Lengyelországban is megjelent a XVI. század elején.¹⁹⁶ A teljesen reneszánsz darabok a királyi udvar és az azt körülvevő humanista kultúrájú főurak és főpapok írását és igényét tükrözik. A reneszánsz kompozíciójú, de részleteiben inkább gótikusnak mondható emlékek, mint amilyen a pataki sírkő is, a konzervatívabb nemesség és a polgárság közt terjedt el. Aligha lehet véletlen, hogy

emlékünk minden valószínűség szerint egy nemesi rangra emelt német származású polgári család két nőtagja számára készült, s ennek a családnak a tagjai a XV. század végi templomépítésnek is patrónusai lehettek.

A címerpajzsot körülvevő félkörívvel bővített négyzet a XIV. század utolsó harmadától kezdve szerepel magyarországi sírköveken. A XV. század végén ez a gótikus forma még mindig kedvelt volt. A budai műhelyek vörösmárvány faragványain ismerünk rá példákat. Sírkövünkhöz egy a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött, 1480-ból való darab áll a legközelebb, amely ugyancsak budai munka, s amely apróbb részletektől eltekintve csupán a címer és a felirat megcserélt helyzetében különbözik a pataki sírkőtől s abban, hogy szövege latin nyelvű.¹⁹⁷

Német feliratú sírkövel ebben az időben ritkán találkozunk hazánkban¹⁹⁸ jóllehet a felvidéki emlékekben nem nehéz párhuzamokra bukkanni, sőt Erdélyből is ismeretesek német feliratok.

A toszkán reneszánsz tiszta formáit követő vörösmárvány töredékek (33–40. kép), amelyek a korai 1500-as évekre tehetőek, a királyi udvar hatásának közvetlen kisugárzását mutatják. A Mátyás király által kezdeményezett és pártfogolt új művészeti stílus Budán már az 1470-es években gyökeret vert, s 1483-tól már Visegrádon, Vácott, Esztergomban is megtaláljuk emlékeit, sőt egy-egy kisebb darab, főként emléktáblák, az ország olyan távoli tájaira is elkerültek, mint az eszedi és a nógrádi vár.

A toszkán irányzat a magyarországi Jagelló-korszakra (1490–1526) is jellemző maradt, s ekkor a királyi építkezések mellett az esztergomi érsek és a humanista műveltségű főpapok és főurak mind szélesebb körben tették népszerűvé a kezdetben szinte kizárólagosan udvari művészetet. Darabjaik a korai időszak kisszámú emlékei közé tartoznak, amelyek megrendelőjüknek igényére az ország középpontjától messze szakadtak.

Sárospatakon a reneszánsz a Pálóczi családdal kezdődik, s vörösmárvány töredékeink is az egyik Pálóczi megrendelésére készülhettek. A puttótöredék életteljes, szinte szabadon álló szoborszerű darab, megformálása különösen jó művész kezére vall. Kvalitásában a legjobb magyarországi kőszobrászattal áll egy szinten. Az építészeti tagozatok gondos és minden felesleges részletet nélkülöző faragása is nagy képzettségre vall.

Ezek a vörösmárvány töredékek feltehetően egyetlen nagyobb szabású építészeti-szobrászati emlékek lehetnek a darabjai, kis számuk rekonstruálásukat nem teszi lehetővé. Elképzelhető egy nagyobb szabású falisíremlék maradványaiként, de az sem lehetetlen, hogy díszes tabernákulum részei. A régészeti munkák nem derítették ki, hogy ilyen jellegű emlék hol állhatott a templomban. A pataki templomnak nem voltak külön kápolnái az északi oldalon sem. Feltehetően a Perényi-féle építkezések során bontották szét, de az sem lehetetlen, hogy a XVI. században még visszaállították, mert a töredékek egy része a XVIII. századi feltöltésből az északi ablakok felfalazásából került elő.

A Pálócziak korának egy másik, a XVI. század elejéről (1519) származó emléke Pálóczi Antal és Mihály vörösmárvány sírköve, mely eredetileg feltehetően egy tumbának volt a fedőlapja. A darab a késő középkorra jellemző vitézi síremlékek típusának reneszánsz továbbélését mutatja. Magyarországon ez a sírkőtípus a XV. század elején jelenik meg: Stibor vajda sírköve (1434. Budapest) és Szentgyörgyi és

Bazini György (1467. Pozsonyszentgyörgy) a korai változatok jó példái. A későbbi rokon emlékek között Perényi Istváné (1483. Töketerebes), Zápolya Imrée (1487. Szepeshely) (51. kép), Kinizsi Pálé (1494. Nagyvázsony), Zápolya Istváné (1499. Szepeshely) (52. kép), Horváth Márké (1512. Nagyvázsony) (53. kép), Perényi Imrée (54. kép) (1519. Töketerebes), Varkocs Kristófé (1520. Késmárk) (56. kép), Serédy György (1557. Bártfa) (57. kép).¹⁹⁹

Ezeknek a sírköveknek rokonsága inkább ikonográfiai, mint stiláris. Egyes darabok sokkal inkább gótikusak, míg mások a reneszánsz különböző fokú hatását mutatják. Nem bizonyos, hogy ezeket egy műhely vagy akár egymással kapcsolatban álló műhelycsoport alkotásának lehetne tekinteni. A hasonló kőanyag használata és az ábrázolások megformálásában kimutatható összefüggések azonban mégis arra vallanak, hogy azok a műhelyek vagy mesterek, akik ezeket a sírköveket faragták, ismerték egymás munkáit, s így földrajzilag is aligha képzelhetők el nagy távolságban egymástól. Valószínűnek látszik, hogy központjuk Budán volt, ahová az ország legkülönbözőbb részeiből érkeztek megrendelések, és ahonnan a legtávolabbi helyekre is szállítottak faragványokat a vidéken lakó főurak megrendelése alapján. Ezen kívül bizonyára a vidéki műhelyek is segítettek a finomításban, sőt valószínűnek látszik, hogy félig kész sírköveket is előre elkészítettek az igényesebb művészek keze alá.

A vörösmárvány megmunkálásához speciális felkészültségre volt szükség, s nehéz lenne feltételezni, hogy az ország egész területét behálózó emlékeket helyi munkáknak vagy vándorló kőfaragók műveinek tarthassuk. A kész faragványok szállításának gyakorlata már a korai középkorban kialakult Magyarországon. Különösen vonatkozik ez a vörösmárvány darabok szállítására. Mátyás korában ennek a kőanyagnak a népszerűsége különösen megnőtt. Ebben az időben Olaszországból is nagy mennyiségben hozhattak be kőemlékeket, s a kész faragványok szállítása még gyakoribbá lett. Ez lehet az oka annak, hogy az alakos vitézi síremlékek is éppen ekkor tűnnek fel nemcsak a legnagyobb számban, hanem földrajzilag is legszélesebb körben.

A népszerűség másik oka a sírkőtípus ikonográfiájában rejlik. Az elhunyt zászlót és kardot tartó, általában oroszlánon álló vitéz alakjának a halálon is győzedelmeskedő ábrázolása megfelel a kor lovagi szellemének és ideáljának, de a külső ellenséggel és egymással is gyakran harcban álló főurak világnézetének is bizonyos fokig tükrözője.

Ez lehet az oka, hogy a típus elszórt emlékeivel a XVI. század folyamán is találkozunk: Serédy György síremléke (1557. Bártfa), Dobó István tumbája (†1567, Dobóruszka, Eger), Zeleméry László sírköve (1570. Nyitrasárfő). A vörösmárvány nagyarányú használata és szállítása Buda török megszállása után (1541) megnehezült. Ezért helyette mindinkább az olcsóbb, de helyben megtalálható kőfajtákat használták fel. Előnyben részesíthették a gyengébb minőségű, de közelebb található vörös mészkövet, pl. a Kassa melletti Jászó bányájából kikerülő darabokat. Ezekkel kellett kielégíteni nemcsak a főurak, hanem a kisebb nemesek és polgárok igényeit is. A XVII. századtól kezdve mind több adatunk van arra, hogy egy-egy pompásabb síremléket Bécsből vagy Lengyelországból hozattak, vagy ott csináltattak meg, amire Dobó Ferenc végrendeletében utal.

A Pálócziak korából egyedül az 1513-ban elhunyt Roychai Istvánnak, Patak plébánosának a sírköve nem készült vörösmárványból, s így ezt nem kapcsolhatjuk az ország központi műhelyeihez, Budához vagy Esztergomhoz.

A vár és a templom XV–XVI. század fordulóján történt jelentős építkezései alapján joggal feltételezhetjük egy elég nagy létszámú, jó képzettségű építő- és kőfaragóműhely jelenlétét. Az igen egyszerű, homokkőből faragott Roychai-sírkő aligha tekinthető helyi munkának. Vésett betűi két XVI. század eleji segesvári papi síremléssel mutatnak összefüggést.²⁰⁰

Mohács után a Perényiek idejében (1527–1569) a sárospataki sírkövek jellege alapvetően megváltozott, mint ahogy megváltozott maga a magyar művészet is. A török hódítás és az állandósuló harcok miatt az ország három részre szakadt, s az országrészek határai is állandó változásban voltak. Békés életmódra keveseknek volt lehetősége, s a várak és városok megerősödésének nagyobb lett a szerepe, mint régebben volt.

A legjelentősebb budai művészeti központot a török foglalta el, az ország elveszítette művészeti életének hagyományos irányítását, s a királyi udvar korábban meghatározott befolyását. Az itáliai művészeti irányzatokkal sok tekintetben lépést tartó művészeti élet megtorpant, s az ország nyugati, főleg északi és keleti részében egyes fontosabb helyi műhelyeknek megnőtt a szerepe. A Mátyás és Jagelló-kori reneszánsz hagyomány ezekben a műhelyekben élt tovább, s a toszkán művészet formakincse bizonyos mértékben provincializálódott, de egyúttal új áramlatokkal is gazdagodott. A királyi Magyarországon mindjobban érezhetővé vált a középeurópai, különösen a lengyel reneszánsz és manierizmus hatása.

Időnként a német reneszánsz befolyása is kimutatható. A reneszánsz művészet tehát mind szélesebb körben vált népszerűvé. A XV. század utolsó évtizedeiben, amikor Dalmáciától eltekintve, Magyarország volt az egyetlen hely Európában, ahol az itáliai reneszánsz klasszikus művészete minden várakozást felülmúló színvonalon jelent meg, az új stílus a korabeli társadalomnak egy aránylag nagyon vékony rétegét befolyásolta. 1526 után azonban lassan valóságos nemzeti művészet fejlődött belőle, amelynek befolyása még a XIX. századi népművészetben is tovább élt.

A XVI. század az az időszak, amikor Sárospatakból Északkelet-Magyarország fontos, a Felvidék és Erdély között kibontakozó művészeti központja lett. Hatása irányítónak vált a tágabb környék építésze és szobrászata szempontjából. Pataknak ebben a szerepében a Perényi család adott irányt. A Perényiek által követett protestáns-humanista műveltség minden tekintetben irányítónak lett. A Patakon alapított protestáns kollégium kiváló tanáraival, külföldi összeköttetéssel ezt a szerepet jelentős mértékben képviselte.

Míg korábban a sírkövek mind nagyobb távolságból kerülhettek Patakra, a Perényiek korában helyi munkáknak tekinthetők. Magának a vár urának, Perényi Gábornak is helyben faragták kőkoporsóját (†1567). (61–67. kép.) Sajnálatos módon ennek az emléknek legfontosabb része, fedőlapja nem került elő az ásatás folyamán, de stílusában hasonlíthatott a dobóruszkai Dobó István-tumbához, vagy a Szerencsen megmaradt Rákóczi Zsigmondéhoz (71–72. kép) esetleg Báthori István Nyírbátorban álló tumbájához. (70. kép.)

Feliratos oldallapjainak finom vésett s festéssel is élénkített betűi s a rövidítések hiánya gondos munkára vall. A korábbi síremlékeken hasonló igényű és hosszúságú verses felirat nem fordul elő. A középkor emlékei általában megelégedtek azzal, hogy a köriratba belefoglalták az elhunyra vonatkozó legszükségesebb adatokat. A Mátyás kori reneszánsz néhány epitáfiuma már több szöveget tartalmaz. Ezeknek a szövegeknek célja az elhunyt dicsőítése és érdemeinek felsorolása. A túlvilágra való utalás csekély szerepet játszik e feliratokban. A XVI. század előtt hosszú és bonyolult szövegek a sírköveken nem fordulnak elő. Perényi Gábor síremlékének szövegét, tudjuk, hogy Szikszai Fabricius Balázs sárospataki kollégiumi igazgató készítette, s az a latin nyelvű temetési beszéddel együtt Wittenbergben nyomtatásban is megjelent (1568). Mindez jellemzően mutatja a reneszánsz szellem és a reformáció szellemének összefonódását.

A tumba egyik megmaradt rövid oldalán János evangéliumának részlete az örök életet és a feltámadást hirdeti. Ilyen szövegek gyakran előfordulhattak a síremlékeken, s bőven találkozhattak vele a temetési beszédekben. Nagyon érdekes, hogy egy másik idézet Jób könyvéből, melynek vésett szövege az egyik töredéken olvasható, latin és magyar nyelven is kimutatható egymástól távoli vidékeken: a dobóruszkai Dobó-empléken latinul, egy kassai és egy kolozsvári sírkövön magyarul. A jól bevált sírkőformák és a jól választott idézetek utánzására csábítottak.

Perényi Gábor sírfelirata nem állott egyedül. Feleségének, Országh Ilonának temetésén ugyancsak Fabricius Balázs mondott gyászbeszédet, s az ő verses szövegét vésték a sírkövére is. A gyászbeszéd megjelent hasonlóképpen Wittenbergben (1570). Sajnos ez a síremlék nem került elő a feltárás folyamán. Egy bizonyos Tamás (73–77. kép) számára készített síremlék darabjain talált sírvers ugyanezt az irányzatot képviseli.

A XVI. században, különösen a reformáció szélesebb körben való elterjedése után a protestáns egyházi beszédek s temetési emlékezések rányomták bélyegüket a faragott síremlékekre is. Ha a középkori hagyományokat őrző sírkövek nem is tűntek el egycsapásra, szerepük egyre inkább csökkent, s helyüket átvették a vésett és faragott szövegek. Minél fontosabb volt egy-egy emlék, minél jelentősebb a személy, akinek emlékét őrizte, annál igényesebb és részletesebb lett a felirat is. Ezek a szövegek magukba foglalták az elhunyra vonatkozó legfontosabb életrajzi adatokat, de a sírkőlapon, mint Dobó Ferenc kívánta, kiemelkedő jelentőségüket és családjuk fontos szerepét is megörökítették. Olykor verses szövegeket is véstnek a sírkövekre latin és magyar nyelven s elmaradhatatlan a bibliai idézet, amely a vallásos világszemléletnek is hű tükré. A feltámadásról szóló idézetek a leggyakoribbak, amelyek nem hiányozhatnak ennek a kornak végrendeletet tevő emberének írásából sem. Mindez elég bizonyíték arra, hogy a maguknak síremléket állító személyeknél emlékeztetőket megörökítő sírkövek milyen fontos szerepet játszottak.

A Perényi-korszak egyetlen olyan emléke, amely eltér a többi pataki síremléktől, Sebesi Ferenc sírköve (1565). (93. kép.) Az epitáfium jellegű kompozíció provinciális reneszánsz elemei (pl. a szárnyas angyalfejek a címer körül) idegenek nemcsak a sírkőtöredékek között, hanem a vár reneszánsz díszítményeihez

viszonyítva is. Kidomborodó betűkkel készített felirata nagyon ritka a pataki anyagban. Mivel Sebesi Ferencet anyja, Dobó Katalin, nemzetségbeli jusson temettette el a templomban, lehetséges, hogy ezt a sírkövet máshonnan szállították Patakra.

A Dobó család idejéből (1573–1602) nagy számban kerültek elő sírkövek és sírkőtöredékek, amelyeknek meghatározható darabjai a vár udvari környezetével állanak a legszorosabb kapcsolatban. Mindegyik emlék helyi kőanyagból, homokkőből készült. Tehát helyi munkának is tekinthető. Kivitelezésük hasonlósága, vésett betűik rokonsága is arra enged következtetni, hogy ezeket Sárospatakon készítették. Ott vésték rájuk a címerképeket is, s formálták profilos keretüket. A kőtáblákat ugyanis többnyire már a bányában megfelelő méretre vágták, s főbb vonalakban ki is faragták. Ezeket a félkész darabokat aztán a megrendelő kívánságának megfelelően alakították. Egy felirat és címerkép nélküli sírkő (193–195. kép) arra utal, hogy időnként félkész kőlap is bekerülhetett a templomba. Talán később kívánták feliratát és címerét elkészíteni. Erre azonban valamilyen oknál fogva nem volt lehetőség. De lehet, hogy festett szöveg volt rajta, amely az idők viszontagsága következtében eltűnt. Ragyóczi Péter (†1599) (99–101. kép) sírkövére pedig végül csak a feliratot vésték rá, s azt is hevenyészve. Belső mezejének halotti koszorúra emlékeztető díszítményét a kőfaragó nem fejezte be. Úgy hagyta durván, ahogy azt a kőbányából elhozták. Maykóci Gábor (†1602) (102–108. kép) sírkövének felirata is nagyon elcsúszott munkára vall.

Egy-egy faragott emlék felállítása költséges lehetett, s nem mindenki engedhette meg magának, mint ahogy nem volt joga mindenkinek arra, hogy a templomban temessék el. Vagyis nehéz megmagyarázni, hogy ezeken a befejezetlen vagy gondatlanul készített emlékeken milyen kortörténeti vagy családi események tükröződnek vissza.

A Dobó-korszak (1573–1602) sírkövei általában az epítáfium jellegű reneszánsz típus továbbélését mutatják. Az effajta tervezési mód végigkövethető a XVII. században, sőt kései példái még a XVIII. századból is ismeretesek. A kőlapok szélén általában keret fut körbe, a mélyített belső mező két részre oszlik, egyikben az elhunyt címere áll, alatta vagy fölötte pedig emlékeztető szöveg helyezkedik el. Szerényebb sírkövek esetében az egész belső mezőt szöveg tölti ki. Legtöbb feliratot a sírkő rövidebb oldalával párhuzamosan vésték, de a XVI. század végétől kezdve olyan darabok is előfordulnak, melyeken a szöveg a hosszabb oldallal párhuzamosan helyezkedik el. (127–128., 161., 168., 174–177. kép.) A XVII. században ez a típus tovább él.

A feliratok fontos szerepet töltenek be. A Sárospatakon előkerült szerény anyag csak a Miskolci Literáti Márk gyermekeinek sírkövén álló latin nyelvű versben mutat nagyobb igényességet (1584). (95. kép.)

A pataki sírkövek arra mutatnak, hogy a XVI. századi helybeli kőfaragó-hagyomány nem szűnt meg Perényi Gábor halálával. A vezető mesterek bizonyára elhagyták a várost, ezért valóságos műhelyek folytatásáról nem beszélhetünk, de kőfaragó mesteremberek a szükségnek megfelelően működtek. Dobó Ferenc egyelőre még főbb vonalaiban sem körvonalazható építkezései részben helyi mesterek vezetésével folyhattak. A szobrászok középszerű, sőt gyenge képességéről a sírkőanyag nyújt egyedül információt.

Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a pataki vár ura, Dobó Ferenc nem gondolt arra, hogy a maga és felesége síremlékét helyi kőfaragókkal készíttesse el. Ő édesapjának, Dobó Istvánnak emlékére az elhunyt alakját ábrázoló vitézi síremléket készíttetett 1575–1580 között a dobóruszkai templomban. Felesége számára is tervezett annak alakját megörökítő síremléket, hiszen amikor Kerecsényi Judit 1594-ben meghalt, Kassáról kért képíró mestert, éppen sírkő kifaragásának az érdekében, s a festett kép szolgált volna alapul a síremlék elkészítésére.

A magyarországi protestáns síremlékek között az ilyen figurális példák a XVI. század végén már nem voltak általánosan kedveltek. Olykor előfordult még egy-egy példánya, s ez arra a legfontosabb bizonyíték, hogy a középkori és a reneszánsz hagyományok milyen szívósan tartották magukat. A régi példák nagy hatással voltak az utódokra s a kőfaragómesterek is szívesen ragaszkodhattak hozzá.

Dobó Ferenc első terve nem valósult meg. Lehet, hogy a kassai mester el sem jutott Patakra, de az is lehet, hogy a terv megváltozásának másféle okai lehettek. 1602-ben vörösmárvány faragott sírkövet tervezett magának és feleségének, amelynek elkészítésére meghagyta, hogy ha Magyarországon nem volna megfelelő mester, akkor Bécsből vagy Lengyelországból hozassanak mestert annak kifaragására. A címerek elhelyezését is megszabta végrendeletében, s külön kéri meg Maykóci Gábort és Vásárhelyi Tamást, hogy a sírkőre vésendő szöveg milyen tartalmú legyen. Meg is esketi „jámbor szolgálit”, akik a deáki tudományban igen járatosak, hogy a sírkőre vésendő szövegben örökítsék meg „atyánkról, anyánkról való nemzetségünknek és magunk élete viselésének is állapotját.” Mint ő fogalmazta meg: „böcsületes emlékezetünk írás szerint legyön faragtatva.” Ez az utalás nagyon fontos, mert a sírkő anyagán kívül a feliratok tartalmára is kiterjed, ami bizonyítja, hogy milyen nagy fontosságú volt számára a sírkövén megörökítendő szöveg. Saját maga érdemeinek megörökítése régi hagyományoknak kései visszfénye.

Halála után több mint egy évtizeddel készült csak el a vörösmárvány síremlék, amelyet Lorántffy Mihály állíttatott Dobó Ferenc végrendeletében meghagyott kívánsága szerint. A törmelékek alól előkerült impozáns síremlék szép példája a magyar reneszánsz kései továbbélésének.

A kitűnően faragott kettős kőlap címerábrázolása jó mesterre vall, s a feliratok vésett betűi is gondos kezek munkái. A manierisztikusan bonyolult latin disztichonok Patakon is készülhettek, de hogy ki lehetett a szerzőjük, ma már nem lehet megállapítani, hiszen Maykóci Gábor Dobó Ferenc előtt meghalt. A síremlék feltehetően felső-magyarországi vagy lengyel mester munkájának mutatkozik.²⁰¹

Valószínű, hogy a Dobó Ferenc idejében Sárospatakon dolgozó kőfaragók Dobó halála után nem hagyták el a várost. Archy András reneszánsz hagyományú címeres emléke (137–139. kép) a korábbi hagyományok szerves folytatását példázza, mint ahogy erre utalnak a Rákócziak korában készült emlékek közül a Csernel- (1621, 144–145. kép) és az Ibrányi-sírkő (1623, 146–148. kép), meg a töredékes anyag darabjai.

Az új korszak inkább a feliratok nyelvében jelent változást; a 1620-as évektől kezdve mind népszerűbbé válnak a magyar feliratú sírkövek. Gyakran előfordul

köztük verses szöveg is, amelynek azonban irodalmi értéke a latinnál jóval gyengébb. Ezek a búcsúversek „művészi szempontból nem értékelhetők, azonban szavaikból mély, őszinte érzések áradnak, meleg szeretet, őszinte, szívből jövő tisztelet”,²⁰²

I. Rákóczi György nagyon fontos pataki építkezései sok idegen mestert is foglalkoztattak. Irányításuk alatt természetesen nagyobb helyi műhely is dolgozhatott a sírköveken. A megtalált emlékek azonban ezt a feltételezést nem támogatják. A Rákóczi család sírkövei nem kerültek elő az ásítás folyamán. A XVII. század első felének ismert emlékei közt nincs mód stílári különbség megtételére. Ezek a címeres kövek csak a Rákócziak udvarához legközelebb álló családok igényeinek és ízlésének a tükörképei. Azt is jól szemléltetik, hogy a reneszánsz sírkőtípus milyen hosszú ideig és milyen szívósan határozta meg a három részre szakadt ország művészetét.

Nem tudjuk, hogy a Rákóczi család Patakon eltemetett tagjainak sírját milyen emlékmű díszíthette. Az ásítások közben ilyen anyag nem került elő; az írásos feljegyzések is csupán az 1651-ben elhunyt Pfalzi Henrietta Krakkóban készült pompás síremlékéről számolnak be. Mivel a gyulafehérvári templomban I. Rákóczi György (†1648) síremlékét a Krakkóban működő Sebastiano Sala faragta (1649 – 1651) és Pfalzi Henrietta férjének, Rákóczi Zsigmondnak (†1652) ugyancsak Krakkóban dolgozó itáliai mester, Bartolomeo Ronchi készített síremlékét, a feleségének síremlékét is ezekhez hasonlónak kell elképzelnünk.²⁰³

Ezek a monumentális építészeti felépítésű emlékek általában hármas osztású fali emlékművek, melyek szinte kivétel nélkül magukban foglalják az elhunyt álló szobrát és gyakran allegorikus alakokat is. Ilyenek Bethlen Gábor (†1630) és felesége, Károlyi Zsuzsánna (†1622) síremlékével jelentek meg Erdélyben, s emlékművüket Antonio és Andrea Castello, Krakkóban dolgozó észak-itáliai szobrász készítette. Ez a reneszánsz és barokk hatásokat mutató manierista forma Lengyelországban már a XV. század közepe tájától kezdve kedvelt volt, s feltűnt a Felvidéken is, ahol a rokon emlékek jobbára idegen kőfaragók munkái voltak (Illésházy István 1609. Bazin, Thurzó V. György 1616. Árvavára; Illésházy Gáspár 1649. Trencsén).²⁰⁴

Ilyen nagy költségű munkák természetesen csak a legvagyonosabb főurak, az ország vezető rétegéhez tartozó személyek számára készültek. Ezek az emlékművek nem a halál gondolatával foglalkozó síremlékek sorába tartoztak, hanem az elhunytak földi hatalmát dicsőítő monumentumok, s a hazai szerényebb nemeség és polgárság számára nem lehettek ideálok. A vidéki műhelyekben készült hagyományos sírkövek készítőire ezek már nem lehettek hatással.

A XVII. század második feléből nem ismerünk síremlékeket a pataki anyagban. A városnak ez a zavaros, viszontagságokkal teli időszaka arra a gondolatra ösztönzi a kutatót, hogy Lorántffy Zsuzsánnának és II. Rákóczi Györgynek a sírját talán nem is jelölhette kőből való emlék.

A XVIII. század elejéről csupán két sírkő maradt ránk, amelyek két szélsőségesen különböző irányt képviselnek. Egyik a vörösmárványból faragott állítólagos Bezerédi-emlék a pataki trinitárius kolostorból. (154 – 156. kép.) A keresztbe tett lábbal és fej nélkül ábrázolt vitéz alakja egyfajta realizmust mutat lengyel manierizmussal keverve, s ugyanakkor a késő középkor és reneszánsz figurális

sírköveinek a hagyományait is követi. Amennyiben valóban 1708 után készült, ennek az irányzatnak egyik legkésőbbi példánya.

A másik darab Velics Zsigmond 1714 körül faragott kriptafedőlapja. (157–159. kép.) A gyenge színvonalú, minden magasabb művészi igényt nélkülöző sírkő Patakon készült minden bizonnyal, de alig hozható összefüggésbe a korábbi idők legegyszerűbb emlékeivel is.

A Perényiek, Dobók és Rákócziak alatti művészeti felvirágzás, mely Sárospatakot a Mohács utáni Kelet-Magyarország egyik kiemelkedő művészeti és kulturális központjává tette, II. Rákóczi György halálával egy csapásra elenyészett.

Sárospatak templomának erőszakos pusztítását s a síremlékek rombolását a nemzeti függetlenség védelmére szövetkező I. Rákóczi Ferenc hazafias magatartása idézte elő. Ebben az időben Patak környékének császári megbízottja gróf Rüdiger Stahremberg tokaji várparancsnok volt. Ő jó szomszédsági kapcsolatban volt Patak urával, olyannyira, hogy első gyermekének ő lett a keresztapja. Stahremberg feltétlenül bizott Rákóczi császárhűségében, aki pedig akkorra már apósával, Zrínyi Péterrel és Nádasdy Ferencsel az idegen elnyomás ellen szövetkezett. Rákóczi 1670. április 9-én éppen hú embereivel tanácskozott a pataki várban, amikor Stahremberg látogatást tett nála. Meg is szállt éjszakára, s a gyülekezet elhatározta, hogy ez a legjobb alkalom a császári kapitány elfogására. Április 10-én reggel Stahremberget Rákóczi tudtával elfogták, vasra verve vitték a regéci vár börtönébe. Így akarták a parancsnok nélkül maradt tokaji vár német őrségét harcképtelenné tenni. Stahremberg egy hónapig volt fogságban, amiért is Báthori Zsófia – sejtven a császári bosszút – rettenetes haragra gerjedt. Stahremberget május 12-én, az összeesküvés leleplezése után engedte I. Rákóczi Ferenc szabadon.

Az így veszedelembbe került főurat a vérpadtól csak úgy tudta édesanyja, Báthori Zsófia megmenteni, hogy beleegyezett a Rákóczi-várak német megszállásába és két – háromszázezer forintot ígért a hadsereg eltartására.

1670. június 24-én a császári csapatok elfoglalták Sárospatakot, s amikor a vár parancsnokságával Stahremberget bízták meg, ő bosszút állt a rajta esett sérelemért. 1671 augusztusában a templomot is elfoglalta, kaput végatott rajta s katonái borzalmas rombolást végeztek a templomban. A síremlékek így áldozatul estek a magyarságot gyűlölő idegen hadsereg pusztításának.²⁰⁵

A XVII. és XVIII. század fordulójára a pataki vár szerepe is jelentéktelenné vált, amit az erődítmények 1702-ben történt lerobbantása, majd a Rákóczi-szabadságharc bukása csak fokozott. Így a sokszor gazdát cserélő, katonaságtól, tűzvészektől, nemtörődömségtől sokat szenvedett templom fontossága elhalványult, s a felekezeti harc és a nemzeti értékek iránti közömbösség az előbb még nagy jelentőségű emlékeket is láthatatlanná tette.

Az ásatás eredményeképpen elének táruló műemléktemplom impozáns belső terével és az ott elhelyezett síremlékekkel idézi viharos múltunkat. (207. kép.) A múltból reánk maradt örökséget, tisztelettel és gondosan megőrizzük. Hiszen Kölcsey Ferenc figyelmeztető szava ma is érvényes: „Azért keressetek alkalmat a hajdanra visszanézhetni, s érte melegülni. Nem költői ábrándozás ez; hanem fennmaradás, folyvást emelkedés érzelme; s azon egyesületnek, mely a nemzeti lét elevenítő szelleme, legbiztosb, legszebb s legjutalmazóbb középpontja.” Arra is ő tanítja a ma élőket, hogy „minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg. . .”²⁰⁶

RÖVIDÍTÉSEK

Adalékok	Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Szerk.: Dongó Gyárfás Géza. Sátoraljaújhely 1895–1917.
Aggházy 1957	Aggházy Mária, Felvidéki XVII. századi főúri síremlékeink stíluseredete. MÉ VI 166–173.
Aggházy 1958	Aggházy Mária, Grabdenkmäler des Hochadels in Oberungarn aus dem XVII. Jahrhundert und ihre Stillquellen. AHA V 1–2. 107–117.
Aggházy 1959	Aggházy Mária, A barokk szobrászat Magyarországon. I. Bp. 1959.
AHA	Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae
Áldásy	Áldásy Antal, Címertan. Bp. 1923.
Apor	Apor Péter, Metamorphosis Transylvaniae. Bukarest 1978.
Balassa 1960/a	Balassa Iván, Vezető a sárospataki várban. Sárospatak 1960.
Balassa 1960/b	Balassa Iván, Újabb adatok a sárospataki vár történetéhez. BSz IV (1960) 89–97.
Balogh 1953	Balogh Jolán, A magyar renaissance építészet. Bp. 1953.
Balogh 1966	Balogh Jolán, A művészet Mátyás király udvarában. I. Bp. 1966.
Balogh 1970	Balogh Jolán, A reneszánsz művészete. (A magyarországi művészet története a honfoglalástól 1800-ig. Szerk.: Dercsenyi Dezső) Bp. 1970. 189–254.
Barta	Barta Gábor, Konszolidációs kísérlet Magyarországon a mohácsi csatavesztés után. Sz CXI (1977) 635–680.
Benczúr	Benczúr Miklós, Sárospatak. Honderű (Szerk. Petrichevich Horváth Lázár) 1847. 9–11.
Białostocki	Białostocki, Jan, The art of the Renaissance in eastern Europe: Hungary, Bohemia, Poland. The Wrightsman Lectures delivered under the auspices of the New York University Institute of Fine Arts. Oxford 1976.
Bottka	Bottka Tivadar, A Dobók vérsége (Családtani adalékok). Új Magyar Múzeum II. 1860. 161–174.
BSz	Borsodi Szemle
Budai	Budai Ferenc, Magyarország polgári históriájára való lexicon a XV. század végéig. Nagyvárad I–III. 1804–1805. Második kiadás Gottlieb Antaltól, Pest 1866.
Budai 1872	Jankó, Wilhelm, Lazarus Freiherr von Schwendi Oberster Feldhauptmann und Rath Kaiser Maximilians II. Wien 1871. Ismertetés: Sz VI (1872) 395–402.
Chernel	Chernel Károly, Bezerédi Imre dandárnok elfogatása Kőszegen. 1708. szept. 5. VU XIII 1866. dec. 9.
Csergheő 1885	Csergheő Géza, Magyar címeres könyv a XVII. századból. T III 41–44.
Csergheő 1887/a	Csergheő Géza, Heraldikai és sphragistikai adalékok T V 139. Pálóczi-címer; 140. Dobó-címer.
Csergheő 1887/b	Csergheő Géza, A Vay és Ibrányi családok címerének bővítése 1507-ben. T V 78–81.

- Csergheő 1890 Csergheő, Géza von – Csoma, Josef von, Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Beitrag zur Kunst und Kulturgeschichte. Bp. 1890.
- Csoma 1887 Csoma József, Magyar sírkövek. Dobó István sírja. T V 1887. 184–186.
- Csoma 1888 Csoma József, Magyar sírkövek. A Pálóczyak sírköve 1519. T VI 125–126.
- Csoma 1896 Csoma József, Néhány szó a Pálóczy- és Perényi-féle sírkövekről. Adalékok II. 117–119.
- Dercsényi–Gerő Dercsényi Dezső – Gerő László, A sárospataki Rákóczi-vár. Bp. 1963.
- Dessewffy Dessewffy Sándor, Fata Arcis Patak. Temesvarini 1901. Typis Typographie Diocesis Csanadiensis. (Kézirat)
- Détshy 1959 Détshy Mihály, Beszámoló a sárospataki vár helyreállítási munkáiról. Művéd III 89–97.
- Détshy 1963 Détshy Mihály, Adatok Sárospatak fénykorának történetéhez, BSz VII (1963) 3. sz. 55–66.
- Détshy 1966/a Détshy Mihály, A sárospataki vár helyreállítási munkái 1955–1962-ben. Művéd. 1961/62 Bp. 1966. 67–88.
- Détshy 1966/b Détshy Mihály, A gyulafehérvári Rákóczi-síremlék. MÉ XV (1966) 26–30.
- Détshy 1966/c Détshy Mihály, Hol állt a középkori sárospataki vár? HOMÉ VI (1966) 177–197.
- Détshy – Galavits Détshy Mihály – Galavits Géza, Vezető a sárospataki Rákóczi Múzeumban. Bp. 1969.
- Détshy 1970/a Détshy Mihály, Sárospatak. Bp. 1970.
- Détshy 1970/b Détshy Mihály, I maestri cinquecenteschi del Castello di Sárospatak. Acta Technica Academiae Scientiarum Hungariae. (1970) 105–124.
- Détshy 1972/a Détshy Mihály, A sárospataki r. k. plébániatemplom történetének okleveles adatai. MMűvéd 1969–70. VI Bp. 1972. 89–102.
- Détshy 1972/b Détshy Mihály, I. Rákóczi György fundálói. Építés és Építészettudomány III. 4. sz. 348–378.
- Détshy 1975 Détshy Mihály, Sárospatak. (Várepítészettünk. Szerk.: Gerő László) Bp. 1975. 217–226.
- Divald 1902 Divald Kornél, A sárospataki vár. Különlenyomat a Magyar Mérnök- és Építészeti Egylet Közleményeiből. 1902.
- Divald 1906 Divald Kornél, Szepesvármegye művészeti emlékei. Szerk.: Vajdovszky János. II. Bp. 1906.
- Doby 1896 Doby (Feoldy) Antal, Mikor halt meg ifj. Rákóczi Zsigmond? Adalékok II. 1896. 98.
- Doby 1906 Doby (Feoldy) Antal, A dicső Rákócziakról. Adalékok XI. 1906. 80–86.
- É Észak-Magyarország
- Eckhardt Eckhardt Sándor, Az ismeretlen Balassi Bálint. Bp. 1943.
- V. Ember V. Ember Mária, XVI–XVII. századi ruhadarabok a sárospataki kriptákból. Folia Archeologica XIX (1968) 151–183.
- Entz–Szalontai Entz Géza – Szalontai Barnabás, Nyírbátor. Bp. 1959.
- Enyedi Enyedi István, II. Rákóczi György veszedelméről. Mikó. IV. 1862.
- Esze Esze Tamás, Kuruc vitézek folyamodványai. Bp. 1955.
- Éri Éri István, Nagyvázsony. Bp. 1959.
- Fejérpatak Fejérpatak László, A Chapy-címer és a Sárkányrend T I. 1883. 116–119.
- Ferenczy 1972/a Ferenczy Károly, A sárospataki r. k. plébániatemplom műemléki feltárása és helyreállítása. MMűvéd 1969–70. VI Bp. 1972. 103–141.

- Ferenczy 1972/b Ferenczy Károly, A sárospataki r. k. templom feltárása és helyreállítása. Művéd XVI. 3. sz. (1972) 138 – 155.
- Filkorn Filkorn Pál, II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem ősei. Levéltári Közlemények XLVII. (1976) 205 – 216.
- Forgách Forgách Ferenc, Emlékirat Magyarország állapotáról. (Humanista történetírók. Szerk.: Kulcsár Péter) Bp. 1977. 567 – 1039.
- Galván Galván Károly, Az egri vár. Bp. 1958.
- Gárdonyi Gárdonyi Albert, Dobó Katica és az egri nők. Prot. Sz. 1937. 236 – 241.
- Gerevich Gerevich László, Joannes Fiorentinus und die pannonische Renaissance. AHA VI (1959) 300 – 332.
- Gerő Gerő László, Magyar várak. Bp. 1968.
- Gervers – Molnár 1971/a Gervers – Molnár Veronika, „The history of Sárospatak's court revealed in sepulchral monuments.” – Mélanges offerts Szabolcs de Vajay. Braga 1971. 247 – 265. XVII. tábla
- Gervers-Molnár 1972/b Gervers-Molnár Vera, A középkori Magyarország rotundái. Művészettörténeti Füzetek No 4. Bp. 1972.
- Gervers-Molnár 1972/c Gervers-Molnár Vera, Romanesque round churches of medieval Hungary. Actes du XXII. Congrès International d'Histoire de l'Art. Bp. 1969. szept. 15 – 20. Bp. 1972. 385 – 401.
- Gervers-Molnár 1974 Gervers Molnár Vera, Két síremlék. Építés és Építészettudomány V (1974) 413 – 424.
l. még Molnár Vera
- Gervers-Molnár Gömöri 1970 Gömöri János, Beszámoló a sárospataki r. k. templom mellett 1968-ban végzett ásatásokról. HOMÉ IX (1970) 109 – 128.
- Gömöri 1971 Gömöri János, A Pálócziak szerednyei és sárospataki lakótornya. Gerő László megjegyzésével. Művéd XV (1971) 162 – 168.
- Gömöri 1972 Gömöri János, A rákospataki r. k. plébániatemplom kőfaragó- és köelhelyező jelei. MMűvéd 1969 – 70. VI Bp. 1972. 161 – 174.
- G. H. J. G. H. J., Sáros-Patak hajdan szabad királyi, sokszor királynéi most mezővárosnak történetei. TGY V (1818) 1 – 29.
- H. Gyürky H. Gyürky Katalin, Az egykori budai domonkos kolostor. Bp. 1976.
- Harsányi Harsányi István, Sárospataki kalauz. Sárospatak 1928.
- Herepei Herepei János, A kolozsvári házsongrádi temető sírkövei 1585-től 1750-ig. (Kézirat a Művészettörténeti Kutató Csoport Könyvtárában) Jelzete: MDK-C-II.330.
- Herzog Herzog József, Újabb adatok Bethlen Gábor és Károlyi Zsuzsanna síremlékéről. Sz LV – LVI 539 – 555.
- Hlatky Hlatky Mária, A magyar gyűrű. Bp. 1938.
- Hóman – Szekfű Hóman Bálint – Szekfű Gyula, Magyar történet III. Bp. 1943.
- HOMÉ Herman Ottó Múzeum Évkönyve
- Horváth ifj. Horváth Béla, A miskolci Avas műemlékei. Bp. 1964.
- Horváth 1932/a Horváth Henrik, A Székesfővárosi Múzeum középkori lapidariuma a Halászbástyán. Buda a középkorban. Bp. 1932. Magyar Művészet VIII. 1 – 57.
- Horváth 1932/b Horváth Henrik, A középkori Pest-Budának helyszínen maradt emlékei. Buda a középkorban. Bp. 1932. 58 – 106.
- Horváth 1932/c Horváth Henrik, A Fővárosi Múzeum Műemléktárának leíró lajstroma. Bp. 1932.
- Horváth 1937 Horváth Henrik, Zsigmond király és kora. Székesfőváros Történeti Monográfiái 8 – 9. Bp. 1937.
- Horváth János Horváth János, A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad irodalomtörténete. Bp. 1953.
- ItK Irodalomtörténeti Közlemények

Jerney	Jerney Gyűjtemény XXII. Regestrum super bonorum . . . Domini Georgy Rakoczi. 1619. Bp. Ráday Könyvtár Kézirattára.
Jókai	Jókai Mór, A Miskolczyak. Túl a láthatáron. Hátrahagyott Művei II. Bp. 1912. 175–189.
Kállay	Kállay Ubul, A ruszkai Dobó, ruszkai Bátor és Pálóczi családok nemzedékrendje. T XXI (1903) 182–183.
Kampis	Kampis Antal, II. Rákóczi Ferenc arcképéről. Rákóczi Emlékkönyv halálának 200 éves fordulójára. Szerk.: Lukinich Imre. Bp. 69–90.
Kaprinai	Kaprinai István, Collectio Capriniana 102. kötet. Tomus LXVII. No. 32–211. Egyetemi Könyvtár Kézirattára.
Károlyi	Károlyi Árpád, A Dobó – Balassa-féle összeesküvés történetéhez. 1569–1572. Bp. 1870.
A kassai . . .	A kassai százéves egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve II. 1904. Zemplén megye. Névtár és Iskolák, Kassa 1904.
Kazinczy	Kazinczy Ferenc, A felsőmagyarországi Minerva. Kassa 1826.
Kelemen	Kelemen Lajos, Művészettörténeti tanulmányok. Bukarest 1977.
Kemény	Kemény János, Önéletírása és válogatott levelei. Szerk.: Windisch Éva. Bp. 1959.
Kempelen	Kempelen Béla, Magyar nemes családok. I–XI. Bp. 1911–1932.
Komlowszki	Komlowszki Tibor, Balassi, Kerecsényi Judit és az Eurilaus és Lucretia. ItK LXXXIII. (1969) 391–406.
Kozakiewiczowie	Kozakiewiczowie, H. S., Polskie negrobnski Renesansowe. Buletyn Historii Sztuki XIV (1952) 62.
Makkai	Makkai László, I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai. 1631–1648. Bp. 1954.
Márki	Márki Sándor, II. Rákóczi Ferenc. Bp. 1909.
MÉ	Művészettörténeti Értesítő
Megay	Megay Géza, A miskolci avasi templom 1941. évi ásatásának eredményei. HOMÉ IX. (1970) 129–170.
Mikó	Mikó Imre, Erdélyi történelmi adatok. I–IV. Kolozsvár 1855–1862.; Sepsi Laczkó Máté krónikája. 1521–1624. (III. köt.), Enyedi István: II. Rákóczi György veszedelméről. 1651–1666. (IV. k.)
MMűvéd	Magyar Műemlékvédelem Évkönyve
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum
Molnár József 1939	Molnár József, A Subich nemzetségből származó brebiri Melith család vázlatos története. Hajdúnánás 1939.
Molnár József 1970	Molnár József, A Gomboskertről és Kerecsényi Juditról. ItK 1970. 194–197.
Molnár József 1975	Molnár József, Jókai Mór: A Miskolczyak című történelmi elbeszélésének forrása. HOMÉ XIII–XIV (1975) 283–303.
Molnár Vera 1964	Molnár Vera, A Sárospatakon előkerült Dobó-siremlékről. É 1964. szept. 6.
Molnár Vera 1965/a	Molnár Vera, Beszámoló a sárospataki gótikus templom 1964. évi ásatásáról. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1964/65 Szeged 1965. 127–135.
Molnár Vera 1965/b	Molnár Vera, Beszámoló a sárospataki vár 1963–1964. évi ásatásáról. HOMÉ V (1965) 213–227.
Molnár Vera 1966/a	Molnár Vera, Beszámoló a sárospataki r. k. templom 1964–65. évi ásatásáról. Művéd X 4. sz. (1966) 226–234.
Molnár Vera 1966/b	Molnár Vera, Bezerédi Imre vagy Bottka Ádám sírja került elő a sárospataki templomban? É 1966. febr.
Molnár Vera 1967	Molnár Vera, A sárospataki rotunda. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1966/67. Szeged 1967. 152–158.
Molnár Vera 1968	Molnár Vera, O rotundzie w Sárospatak. Kwartalnik Architektury i Urbanistyky XIII (1968) 137–141.

Molnár Vera	1. még Gervers-Molnár
Művéd	Műemlékvédelem
Nagy András	Nagy András, A pataki vár története. Sárospatak 1935.
Nagy Iván	Nagy Iván, Magyarország nemes családjai címekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XIII. Pest 1857–1868.
Nagy László	Nagy László, A végvári dicsőség nyomában. Bp. 1978.
OMF	Országos Műemléki Felügyelőség
Péter	Péter Katalin, A magyar romlásnak századában. Magyar Historia. Szerk.: Heckenast Gusztáv. Budapest 1975.
Petrichevich	Petrichevich Horváth Emil: A Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára. A Petrichevich család történetének regesztái 1069–1942. I. Pécs 1942.
Poétai	Poétai Magyar Mindenest Gyűjtemény. Kézirat. Sárospataki Ref. Kollégium Könyvtárának Kézirattára. No. 720.
Prot. Sz.	Protestáns Szemle
Radocsay 1966	Radocsay Dénes, Dalles funéraires armoiriés à Buda et à Cassovie au moyen âge. Archivum Heraldicum LXXX. (1966).
Radocsay 1971	Radocsay Dénes, Les principaux monuments funéraires médiévaux conservés à Budapest. Mélanges offert à Szabolcs de Vajay. Braga 461–468.
Radvánszky	Radvánszky Béla, Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. II–III. Bp. 1879.
Récsey	Récsey Viktor, A kassai dóm régi síremlékei. Bp. 1896.
Regestrum	Regestrum super bonorum Domini Georgi Rakóczi. 1620. OSzK Kézirattára, Fol. Hung. 100.
Román 1964	Román János, A sárospataki szőlőművelés XVI–XVIII. századi történetének forrásai. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Kiadványai I. Szerk.: Filep Antal. Sárospatak 1964.
Román 1965	Román János, Források és regeszták Sárospatak település- és építészettörténetéhez a XVI–XVIII. század mezővárosi protokollumokban. Szerk.: Filep Antal. Magyar Nemzeti Múzeum, Rákóczi Múzeum Forráskiadványai 2. Sárospatak 1965.
Rómer	Rómer Flóris, Kinizsi Pál sírköve, ill. Kamicházi Horváth Márk Horvát és Dalmátországi úr stb. másképp Uzdolyai Myslenovith Márk sírköve Nagyvásonyban. Győri Történelmi és Régészeti Füzetek 1863. 56–57., 1867. 213–222.
Rotarides	Rotarides Mihály, Historiae lit. hung. lineamenta. Altonaviae et Servestae. 1745. 147–188.
Sándor	Sándor Imre, Kolozsvár címeres emlékei. Kolozsvár 1920.
Sebestyén	Sebestyén Károly, Hozzászólás Chernel Károly cikkéhez. VU 1866. dec. 23.
Sugár	Sugár István, Dobó István és síremlékének története. Az egri Dobó István Múzeum Évkönyve 1972. Eger 1973. 227–246.
Sz	Századok
S. Szabó	S. Szabó József, Perényiek a magyar reformáció szolgálatában. Bp. 1923.
Szabó János Győző	Szabó János Győző, Adatok Dobó István élettörténetéhez. Az egri Dobó István Múzeum Évkönyve 1972. Eger 1973. 19–64.
Szabolcs	Szabolcs vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. Bp. 1900.
Szalárdi	Szalárdi János, Siralmas magyar krónikák kilencz könyvei. Újabb Nemzeti Könyvtár. Pest 1853.
Szádeczky	Szádeczky Lajos, Gyászjelentések a Forgách család levéltárából. TT 1889. 201–202.
Szatmár	Szatmár vármegye és Szatmárnémeti. Borovszky-féle sorozat. Bp. é. n. (1908)

Széli Farkas	Széli Farkas, A nagybesenyői Bessenyei család története. Bp. 1890.
Székely	Székely Károly, Patak városának rövid története s eredete. Adalékok 1896. 71–72. 113–116.
Szendrei	Szendrei János, Miskolc város története 1000–1800. II. k. Miskolc 1904.
Szigeti	Szigeti Kilián, A sárospataki orgona műemléki helyreállítása. Művéd XVI (1972) 156–161.
Szikszai	Szikszai Fabricius Balázs (Bazilio Fabricio Zykzai), Oratio de vita et obitu... Gabrielis Perenii, Witebergae MDLXVIII. Johannes Crato. (Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára F 689d/2 sz. alatt.) Az egyetlen magyarországi példány kéziratos másolata a sárospataki Nagykönyvtárban.
Szilágyi 1872	Szilágyi Sándor, Lorántffy Zsuzsanna. Pest 1872. MTA Évkönyvei XIII-9.
Szilágyi 1875	Szilágyi Sándor, A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése (1632–1660) Bp. 1875.
Szilágyi 1886	Szilágyi Sándor, Felső-vadászi Rákóczi Zsigmond 1622–1652. Bp. 1886.
Szilágyi 1891	Szilágyi Sándor, II. Rákóczi György. Bp. 1891
Szilágyi 1893	Szilágyi Sándor, I. Rákóczi György. Bp. 1893.
Szinyei 1896/a	Szinyei Gerzson, A sárospataki ev. ref. egyház templomairól. Sárospatak 1896.
Szinyei 1896/b	Szinyei Gerzson, Mikor halt meg ifj. Rákóczi Zsigmond: Adalékok II. 1896. 171.
Szinyei 1905	Szinyei Gerzson, A sárospataki ev. ref. főiskola története. 1531–1661. Régi Okiratok és Levelek Tára 1905–1906.
Szirmay 1803	Szirmay Antal, Notitia topographica politica inclity comitatus Zempleniensis. Buda 1803–1804.
Szirmay 1805	Szirmay Antal, Notitia, politica, historia, topographica inclity comitatus Ugocsiensis. Pest 1805.
Szombathi 1860	Szombathi János, Historia scholae seu collegii Sarospatakiensis, Monumenta Protestantium Hungariae Ecclesiasticae, Sárospatak 1860. Tip. Coll.
Szombathi 1919	Szombathi János, A sárospataki főiskola története. Latinul írta Szombathi János, magyarra fordította Gulyás József. Sárospatak 1919.
T	Turul
TGy	Tudományos Gyűjtemény
TT	Történelmi Tár
TL	Történelmi Lapok
Takáts 1926	Takáts Sándor, Magyar Nagyasszonyok. I–II. Bp. 1926.
Takáts 1928	Takáts Sándor, Régi magyar kapitányok s generálisok. Bp. 1922., 1928. ²
Takáts 1930	Takáts Sándor, Régi idők, régi emberek. Bp. 1922., 1930.
Tarnóc Márton	Tarnóc Márton, Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában. Bp. 1978.
Thaly 1881	Thaly Kálmán, II. Rákóczi Ferenc fejedelem ifjúsága. 1676–1701. Pozsony 1881.
Thaly 1886	Thaly Kálmán, Rákóczi Tár. I. Pest 1886.
Tóth	Tóth Rózsa, Reneszánsz építészet Magyarországon. Bp. 1977.
Tóth S.	Tóth Sándor, Veszprémi középkori sírkőteregek. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. II. 1964. 167–187.
Történelmi Lapok III.	Történelmi Lapok III. 1876. Szerk.: Papp Miklós. 432. – Lorántffy Zsuzsanna jelentése herceg Rákóczy Zsigmondné haláláról Klobusiczky Andrásnak. Sárospatak 1651. szept. 26.

444. Rákóczi Zsigmond menyegzőjének a történetéhez Csernátó-
ni János levele Tokajból Klobusiczky Andrásához. 1650. aug. 10.
Tsétsi János ifj. Havi krónikája a Rákóczi háború történeteiről.
1703–1709. Monumenta Hungariae Historia, Írók sorozat
XXVII. 1875.
- Varju Elemér, Magyar várak. Bp. é. n. Műemlékek Országos
Bizottsága.
- Vernei Kronberger Emil, Magyar középkori síremlékek. A
budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Művé-
szettörténeti és Keresztény-régészeti Intézetének Dolgozatai No
60. Bp. 1939.
- Vasárnapi Újság
- Wertner Mór, A ruszkai Dobó, a Pálóczi és ruszkai Bátor család
közös leszármazása. T XXX (1902) 191–193.
- Wick Béla, Kassa története és műemlékei. Kassa 1941.
- Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely rt. város. Magyarország
vármegyéi. Szerk.: Borovszky Samu. Bp.

¹ *Divald* 1902.; *Varju* 136–142.; *Dercsényi–Gerő* 1963.; *Balassa* 1960/a

² *Szombathi* 1860.; *Szombathi* 1919.; *Szinyei* 1896/a

³ Sárospatakról általában: *Détshy* 1970/a. A sárospataki várról, helyreállításáról és ásatásáról: *Détshy* 1959.; *Balassa* 1960/b; *Molnár Vera* 1965/b.; *Détshy* 1966/a, *Gervers-Molnár* 1971/b; *Gömöri* 1971. A levéltári kutatások eredményeiről: *Détshy* 1963.; *Román* 1965.; *Détshy* 1966/c; *Détshy* 1968.; *Détshy* 1972/b. A templomról: A Magyar Műemlékvédelem 1969–1970 (Budapest 1972.) c. kötetben négy tanulmány foglalja össze a templomban végzett kutató- és helyreállítási munkákat (*Ferenczy* 1972.; *Gervers-Molnár* 1972/a; *Gömöri* 1972.; *Détshy* 1972/a) L. még a templomról általában: *Molnár Vera* 1965.; *Molnár Vera* 1966/a; *Gervers-Molnár* 1972/a. A kerektemplomról ezen kívül: *Molnár Vera* 1967, 1968.; *Gervers-Molnár* 1972/c 388–389.; *Ferenczy* 1972/b; *Szigeti*. A sárospataki sirkövek első összefoglaló feldolgozása: *Gervers-Molnár* 1971/a. Erre a munkára a későbbiekben nem történik hivatkozás.

⁴ *Détshy* 1972/a 89–90.

⁵ *Détshy* 1966/c 177–197.

⁶ *Szikszai Fabricius Balázs* c. 3.

⁷ *XVI. kriptá*: a templom keletről számított második tengelyében, a főhajó északi részén került elő. Feltehetően ez a templom egyik legrégebb kriptája. Lejárata eredetileg keletről nyílhatott, amelyet az I. kriptá építések megszüntettek. A téglalap alaprajzú helyiség (220 × 136 cm), falait téglával vegyes kőből rakták, szegmentíves boltozatát kőből készítették. Legnagyobb belső magassága 150 cm. Padlóját földes burkolat fedte. Három koporsót találtunk benne, amelyek közül a legjelentősebb az 1602-ben elhunyt Maykóci Gáboré volt (No 2.). A kriptá padlójának törmelékéből egy *XVI.* századi, türkizzel és zománcokkal díszített hármás aranygyűrű került elő (Rákóczi Múzeum, ltsz.: 67.55.6., súlya: 2,7 g; 108–109. kép). (A kripták számozása az ásatás és az előkerülés sorrendjét követi.) Hasonló hármás gyűrűt említ Radvánszky II. 161. Thurzó György kincstárából 1612-ből.

⁸ *XVIII. kriptá*: a templom keletről számított első tengelyében az északi mellékhajóban került elő. Egyetlen koporsó számára készült. Nem volt külön lejárata. Alaprajzi mérete: 206 × 93 cm, legnagyobb magassága: 120 cm. Fala és szegmentíves boltozata kőből épült, felületét durva habarcs borította. A koporsóban egy tíz év körüli kislány feküdt. Spanyol divatú, paszományos bársonycsikkokkal díszített atlaszselyem szoknyát és pruszlikot viselt magas nyakú, hosszú ujjú csipkés inggel. Fején bársonypárta maradványai kerültek elő apró ezüstboglárokkal. Haját dupla koszorúba fonva viselte. Feje paszományoscsikkból összeállított párnán nyugodott. Viselete alapján a kriptá korát a *XVI.* század utolsó harmada és a *XVII.* század eleje közti időszakra tehetjük. (*V. Ember* 166–173.)

⁹ *XIX. kriptá*: a templom keletről számított első tengelyében, a főhajó közepén került elő (a két pillérpár között). Eredetileg kőből faragott fedőlap volt rajta, amely már a kutatások kezdetekor hiányzott. A kriptát földdel teletömve találtuk meg. Alaprajza enyhén trapéz alakú (268 × 105 cm), mélysége 180 cm volt. Alsó részébe két vasrudat (merevítő) helyeztek a koporsó számára. Egyetlen összeomlott koporsó került elő belőle minden melléklet nélkül.

¹⁰ *XX. kriptá*: a templom keletről számított első tengelyében, a főhajó közepén került elő. Külön lejárata nem volt. Alaprajzi méretei: 203 × 77 cm, legnagyobb belső magassága: 160 cm volt. Szegmentíves boltozat fedte. Kevés téglával kevert kőből épült falaihoz másodlagosan nagyon sok faragott követ használtak fel, ami talán arra utal, hogy a kriptát nem sokkal a Perényi-féle templom- és várépítés után készítették, amikor nagyon sok korábbi faragott kő állt rendelkezésre. Öt koporsót találtunk benne. Az ezekből előkerült férfi és női viseleti darabok alapján a temetkezés idejét a *XVI.* század második felére datálhatjuk. (*V. Ember* 157–162., 175–176.)

¹¹ *I. kriptá:* A és B helyiség a templom keletről számított első tengelyében, a főhajó északi részén került elő. Két vaskarikával ellátott homokkő fedőlapja alatt négy lépcsőfok vezetett a kelet – nyugati irányú A helyiségbe, melynek alaprajzi mérete 231 × 126 cm volt. A kriptá északi oldalát belevágták a Roychai István plébános 1513-ból származó sírkövének és kőből rakott sírjának (B) délnyugati sarkába. A sírkő a Perényi-féle átalakítás előtti gótikus szinten feküdt, melynek helyét a későbbi burkolat már nem őrizte meg. A sírt megbolygatták. Az ásás során csupán szétszórt csontokat találtunk a B helyiségben. Az A helyiségben két sír került elő. Az egyikben fejsebben elhunyt (kötés nyomai kerültek elő a fején) férfi ruházata (nadrágja és süvege) a kriptát a XVII. századra datálja.

¹² *IX. kriptá:* a főhajó keletről számított első tengelyének déli oldalán került elő. Lejárata a nyugati végéről nyílt, amelyet homokkőből faragott, két vaskarikával felemelhető fedőlap takart. A fedőlap alól négy lépcsőfok vezetett le a téglalap alakú kriptába (233 × 145 cm), amelynek magassága 197 cm volt. A kriptá oldalfalai kőből készültek, szegmentíves boltozatát kővel vegyes téglából rakták. Falai durva habarccsal voltak bekelve. Padlózatát döngölt föld alkotta. Három sírt találtunk benne. A leletek közül az első sír arany pecsétygyűrűje volt figyelemre méltó, amelynek fejebe a címer egy mélyített ezüstlapba volt éles vonalakkal, választékos gondossággal bevésve (Rákóczi Múzeum, ltsz.: 67.55.1., súlya: 16,2 g, 200–202. kép). A címerpajzsban ágaskodó, balra néző oroszlán szájában kardot tart, a sisakdísz a pajzsalak. A címer fölött S Sz monogram van. Stílusát tekintve a gyűrű a XVI–XVII. század fordulójára utal. Amennyiben a címert sikerül meghatározni, majd arra is fény derül, hogy a monogram kit jelöl.

¹³ Haus-Hof und Staatsarchiv. Wien; Kwartalnik Architektury I Urbanistikiy. Warszawa 1968; *Détsky* 1975, 219.

¹⁴ *II. kriptá:* a templom keletről számított második tengelyében, a főhajó északi részén került elő. Lejárata, amelyet a későbbiekben megmagasítottak a XVII. század végének a szintjéig, három vaskarikával ellátott fedőlap borította. Alóla nyugati irányban nyolc lépcsőfok vezetett a nagyjából téglalap alakú dongaboltozatos (430 × 365 cm) helyiségbe. Falai téglából épültek (téglaméret: 26 × 13,6 cm), a délnyugati sarkot kivéve padozatát is téglá burkolta. Falai meszelve voltak némi kékfestés nyomával. Legnagyobb belső magassága 226 cm volt. Noha csak XVIII. századi koporsókat találtunk benne, a kriptá a XVII. században épült, északi falába 1651-es évszám volt bevésve. Tóth Sándor lektori jelentésében hívta fel a figyelmet arra, hogy a II. számú kriptá északi falába vésett 1651. Rákóczi Zsigmondné Pfalzi Henrietta halálozásának éve, és hogy „ez a kriptá a többenél lényegesen gazdagabb kiképzésű, téglapadlós és meszeltfalú . . . igen kézenfekvő arra gondolni, hogy az 1749-ben említett és később nem szereplő Rákóczi-kriptá a II. kriptával azonos, tehát valójában a 18. század folyamán a protestáns elődök maradványait maradéktalanul eltávolították.” A köszönettel fogadott megállapítás fontos, mert 1651-ben Henriettát Lorántffy Zsuzsánna édesapjának, Lorántffy Mihálynak a kriptájába temették. Tehát ebből a kriptából a XVII. század végén minden a Lorántffyakra és a Rákócziakra vonatkozó emléket kidobáltak, illetve megsemmisítettek. Ebben a kriptában négy XVIII. századi koporsót, (204–206. kép) találtunk, mindegyik katolikus temetés idejéből való; dátumuk: 1774, 1783, 1787. Közülük kettő névvel is el volt látva: Kossuth Sára (1774) és Antoni Anna (1787). (204. kép.)

¹⁵ *V. kriptá:* (kelet – nyugati tájolású aknasír) a templom keletről számított második tengelyében, a főhajó közepén került elő. A XVII. század végén keletkezett padlószinhez felmagasították, amelyen egy 24 cm vastag homokkőből faragott fedőlap volt négy vaskarikával. Alaprajzi méretei: 244 × 90 cm, magassága 232 cm (eredeti magassága kb. 187 cm volt). Egyetlen, 1776-ból való koporsó került elő belőle.

¹⁶ *VI. kriptá:* A templom keletről számított második tengelyében, a déli mellékhajóban került elő erősen rongált állapotban. Feltehetően a XVIII. század végi helyreállítás következményeként teteje beszakadt, a kriptá földdel ömlött tele. Egyenlőtlen nagyságú, sokszor elég nagy méretű kövekből építették, csak a boltozatához, amely szegmentíves volt, használtak kevés téglát. Padozata földes. Alaprajzi méretei: 260 × 170 cm, megmaradt legmagasabb belső magassága 184 cm (eredetileg 198 cm lehetett). Egész felépítése a XVII. század első felére vall. Három sír került elő belőle. A másodikban fekvő férfi, halálának idejét dolmánya és sprangtechnikájú, csipke jellegű sálöve alapján a XVII. század első felére, legkésőbb a közepe tájára datálhatjuk (*V. Ember* 155.). A kriptá törmelékéből előkerült napkorong formájú aranyozott ezüst koporsóveret és néhány csillagfejú koporsószeg – hasonló leletek a X. kriptából is kerültek elő – ugyancsak a XVII. század első felére – közepére vall. Az első sírból előkerült olvasó maradványai azonban már a XVII–XVIII. század fordulójára, az ismét katolikusá vált templom idejére vallanak. A kriptá még egy korábbi szinthez is tartozhatott, de feltétlenül folyamatosan használták az egész XVII. században.

¹⁷ *X/a kriptá:* a templom keletről számított harmadik tengelyében került elő. Lejárata a déli mellékhajóból indult, de maga a kriptá a főhajóba esett. A XVII. század végén keletkezett színhez magasították lejárátát, amelyet négy vaskarikás kőlap fedett. Alóla kilenc lépcsőfok vezetett le a kriptába, amely két helyiségből állott (*A, B*), és dongaboltozattal volt fedve. Az *A* helyiség téglából épült. Alaprajzi méretei: 461 × 290 cm, legnagyobb belső magassága 224 cm volt. Lépcsőfokai reneszánsz profilú faragások voltak, a koporsók alatt is reneszánsz faragványok feküdtek. Padozata földes volt. Huszonhat sír került elő belőle. A leletanyagból arra lehet következtetni, hogy a kriptát a XVII. század második harmadától kezdve a XVIII. század utolsó negyedéig, a templom barokk átalakításáig használták. A XVII. századi síroknak csak törmelékei kerültek elő a később odahelyezett koporsók alól. A megmenthető maradványok között egy női díszruha, öt vállfűző és egy sprang technikájú, csipke jellegű sálöv maradt meg (*V. Ember* 155., 176., 179.) és néhány festett halotti zászlónak a maradványa (*Klobusiczki András* 1645, *Debreczeni Zsigmond* (203. kép), *Kunn Borbála* 1655). Az egyik koporsóban talán II. Rákóczi György fejedelem maradványait sejtethetjük. A XVIII. század elejéről két datált koporsót találtak. Az egyiknek (19. koporsó) részzőgekkel kivet felirata FRANCISCUS MADOCZA ANNO 1702 DIE 6 NO AETAS 14. (A koporsó hosszúsága 157 cm volt.) A 21. koporsónak fedelén részzőgekkel ez a felirat állott: VELICS SIGMOND AETAS 48 AO 1713. Velics Zsigmond koporsója arra utal, hogy a Velics-sírkő, amelyet a XVII. kriptá fedőlapjaként találtunk meg, eredetileg a X. kriptához tartozhatott, s hogy az ásatás során előkerült fedőlap, valamelyik XVIII. századi átalakítás eredményeként kerülhetett máshova. A kettős kriptá a XVII. századi leletek tanúsága szerint a Rákóczi-udvarhoz tartozó magasabb rangú személyek számára szolgált nyugalóhelyül, talán magával a Rákóczi családdal is kapcsolatban van. Az egyikbe 9 lépcsőfok, a másikba 8 vezetett le. Magasságuk is csaknem egyforma: 224, illetve 226 cm. Alaprajzi méreteik: 430 × 365 és 461 × 224 cm. 1671 után távolíthatták el belőle a korábbi halottakat. A *B* helyiségre l. a 21. jegyzetet.

¹⁸ A XXI., XXII. és XXIII. kripták datálásához nincsenek biztos adataink, csak arra gondolhatunk, hogy a XVII. században készültek.

XXI. kriptá: A főhajó közepén a keletről számított második pillérpár között került elő. Téglából falazott (téglaméret: 24 × 5,18 cm) helyiség volt magasan induló dongaboltozattal (legnagyobb magassága 112 cm). Padozata földes volt. Nem volt külön bejárata. Bolygatott állapotban találtak, sír nem volt benne. Kis mérete (104 × 56 cm) arra vall, hogy gyermek koporsója számára készült.

XXII. kriptá: (valójában kőből rakott sír) a templom nyugatról számított második tengelyéből került elő, az északi pillérsor első és második pillére közt. Méretei: 200 × 70 cm. Egyetlen koporsójának halottja mellett semmiféle mellékletet nem találtak.

XXIII. kriptá: (kőből rakott sír) a templom nyugatról számított második tengelyében a főhajó északi részén került elő. Mérete: 235 × 125 cm. Egy koporsó volt benne minden melléklet nélkül.

¹⁹ „Anno 1671 Die 5 Augusti: Az Pataki Nagi Templomat, Del előtt 11 orakor Starombergh ő Nagysága megh nittatta (mert az kolczott nem adtak kezében) es semmi eszközöket ki nem attak, mindgiart rontani kezdette, az meli Templomunk el romlassa megh sirathatatlan romllassara essett az pataki Ecclesianak.

Eodem die hora Circa 12 egi Jesuitaval protestaltatott az Fejedelem Azzonni Bathori Sophia ő Nagysaga, hofi ő Nagysaganak atta az Császár ő felsege, az Templom rontassatol megh szünnt Starombergh ő Nagysága, az protestatióra nezue ad diem 6. idest die 10 Augusti mit producal eo Nagysaga, annak utanna süpersedeale avagi nem (Eventus docet).

Die 6 Augusti: Az Nemet Praesidium a Generalis ő Nagysága parancsolatiabol az Scholara hatalmassol rea külden az nagi kaput sarkabol ki uetuen az Scholabol uiolenter az Templom épületire valo hatalmas szep faragott fakott hordatni kezdette, melj fak az Ecclesianak az Reformata böuen vagion niegh szaz forinttiában idest fl. 400 violenter csak el hordattiak oli szín alatt megh adgiak, de az sohasem leszen.

Die 8 Augusti: az Templom oldalat kemenien rontottak az nemetek Eodem hora 5 et 6 vespertina az Templombeli Eszközököt az strassa mester azt mondotta, a ki az Fejedelem reszere valo niullion hozza az ő Nagysága Embere. Aki az Varose.hoc est az heluetica Reformata Ecclesiaje azt azok vegiek gonduisselessek ala. Mikor azon ora alatt ki ment Belteki Istvan Fő Biró Misley eginehanniad magauat, akor mar az Praedicallo szekről az Veres barsonit mind le fosztotta volt Misley Pal Vram. Mas egieb czimereket Dobo Ferencz, Szekell Jacob es Lorantffi Mihali czimereket Veres fekete barsoniokot mind mp levonta es vontá es vitte az Udvarbiro Kőröskenni Gáspar Uram hazához uittek, azt mondottak a ki az Ecclesiaje leszen megh adgiak, de semmit sem attak megh. Az mieinket egi festett Asztalt, egi szönyögöt,

az Tanacz szekire valo ros szöniögöt 4 peszelit es kett feketett ki hozatattunk kett pulpitomot az eneklö. Egi darab kötelett. Az szekeket es egiebeket az öregh Fejedelem ö Nagysaga megh paranczolta mind az Varban hordoztak mindeneket, es Tilalom alat vadnak. Az Nemetek ki attak volna, de a Tisztek ellenkeztek benne.” (Román 1965. 93–94.)

²⁰ L. a 14. és a 15. jegyzetet!

²¹ *X/b kriptá:* a X. kriptá B helyisége az A helyiség (l. a 17. jegyzetet) északi falából nyílt. Téglából épült, dongaboltozat fedte. Alaprajzi méretei: 311 × 218 cm, legnagyobb belső magassága 200 cm volt. Földes padozatú. A koporsók tartására három vas merevítőrúd szolgált. Tizenhat koporsót találtunk benne.

²² *III–IV. kriptá:* a templom keletről számított harmadik tengelyében, az északi mellékhajóban került elő. Kettős fedőlapja volt, de a valóságban egyetlen helyiségből állott, amelyet nem a kőlapok felemelésével, hanem egy a kriptá nyugati oldalához vezető kis folyosón lehetett megközelíteni. Innen nyílt alacsony bejárata. Ez a folyosó a VII. és a VIII. kriptához is tartozott (l. a 23. jegyzetet). A kettős fedőlap alkotta mennyezetet alulról négy gerenda tartotta. A kriptá padozatát élére rakott téglákkal burkolták (téglaméret: 25 × 5 × 12,5 cm), amelyeknek jelentős része igen rossz állapotban került elő. A helyiség alaprajzi méretei: 233 × 183 cm, magassága 138 cm. Nyolc koporsót találtunk benne, évszám egyiken sem volt. Mellékleteik a XVII. század végére s a XVIII. század elejére utaltak. A 7. sír az 1708-ban kivégzett Bottka Ádám holttestét rejtette magában.

V. Ember Mária (1968, 176.) egy a XVI. és XVII. század fordulójára vagy a XVII. század elejére jellemző selyembárony szövetmaradványról tesz említést, amely állítólag e kriptá egyik koporsójának a tetejéről került elő. Valószínűtlen, hogy ebből a kriptából való volna, hiszen az feltétlenül 1685 után épült, sőt az sem lehetetlen, hogy már a XVIII. század legelején.

²³ *VII–VIII. kriptá:* a templom keletről számított negyedik tengelyében, az északi mellékhajóban került elő. Kettős fedőlap zárta le, de a III. és IV. kriptához hasonlóan (l. a 22. jegyzetet) egyetlen helyiségből állott. Bejáratához ugyanaz a kis folyosó vezetett, mint az III–IV. kriptához. Súlyosan összeropadozott kettős fedőlapja volt a mennyezete, amelyet négy merevítő gerenda tartott (a gerendák keresztmetszete 29 × 25 cm). Falai téglából épültek, felső részén a gerendákat és a kőlapokat kökeret tartotta. Padozata földes. Alaprajzi méretei: 244 × 279 cm; magassága 188 cm volt. Tíz koporsót találtunk benne. Évszám egyiken sem volt, de leleteik a XVIII. század első kétharmadára vallottak. A harmadik koporsó feliratmaradványa: NE THERESA.

²⁴ *XI. kriptá:* a templom keletről számított harmadik tengelyében, a főhajó déli részén került elő. Lejáratának négy vaskarikás kőből faragott fedőlapja a keletről számított második pillér mellett feküdt, a kriptá déli oldalánál, amely alól hét lépcsőfok vezetett le a nagyjából négyszögletes (243 × 232 cm) helyiségbe. Téglából épült (téglaméret: 27 × 5 × 14 cm). Tizenkét koporsó feküdt benne, mellékleteik mind a XVIII. századra vallottak. Egyetlen koporsón maradt meg az évszám: Ao 1705 IHS F P O; egy másikon az elhunyt neve: DRAHEM VILHELM OMAD AEIISAJ U.

²⁵ *XIII. kriptá:* a templom nyugatról számított második tengelyében, a főhajó déli részén került elő. Bejárata nyugatról indult, ahonnan öt lépcsőfok vezetett a téglalap alaprajzú helyiségbe (402 × 290 cm). Téglából épült, padozata is téglá volt, a lépcsőt is téglából rakták. Alacsonyról induló meglehetősen durván falazott dongaboltozat fedte. A sárospataki jezsuiták tizenöt koporsóját találtuk meg benne. A legtöbb sír a XVIII. század második feléből származott (P. LUDOVICUS JUNGEN 1772; P; ANDR. LUMBZER SJ. stb.). Egy sír leletei még a XVII. századra vallottak.

²⁶ *XV. kriptá:* a templom keletről számított második tengelyében, az északi mellékhajóban került elő. Lejárata a nyugati oldalról indult három lépcsőfokkal. Eredeti fedőlapját nem találtuk meg, lejárata felett egy nyolcszögletes rózsaszínű márványlap feküdt, amely eredetileg talán sírkövhöz tartozott. Alaprajza téglalap (255 × 140 cm), legnagyobb belső magassága 141 cm volt. Oldalfalait téglával vegyes kőből, szegmentíves boltozatát téglából készítették. Padozata földes volt. Nyolc koporsót találtunk benne, melyek közül néhány a XVIII. század elejére, többségük a század második felére volt datálható. Felépítése alapján a kriptá korábbinak mutatkozott. Egy XVI–XVII. század fordulójára jellemző, csipőig érő, kör alakú köpeny töredéke a törmelékből került elő (*V. Ember*, 180–181.), ami ugyancsak korábbi datálásra mutat.

XII. kriptá: (31. kép) a templom nyugatról számított tengelyében, a főhajó északi oldalán került elő. Téglalap alaprajzú (220 × 90 cm), téglából épített kriptá, (téglamérete: 27 × 5 × 14 cm). 140 cm volt a legnagyobb magassága. Egyetlen koporsó számára készült, dongaboltozat fedte. Külön lejárata nem volt. Egyetlen koporsó volt benne, amelyben egy pap nyugodott. Mellékletei alapján elég későinek

vélem, a XIX. század legelejére datálható. A kripta boltozata kiemelkedik a XVIII. századi szintből, valószínű, hogy az 1787. évi helyreállítás utáni szinthez alkalmazták.

²⁷ *XVII. kripta*: a templom keletről számított első tengelyében, a déli mellékhajóban került elő. Bejárata a nyugati végéről nyílt, fedőlappját két vaskarikás faragott kölap fedte, amelyet a Velics család címere díszített. Alóla három lépcsőfok vezetett le a kriptába (181 × 213 cm), amelynek legnagyobb magassága 143 cm volt. Falai kőből épültek kevés téglával vegyesen. Dongaboltozatát téglából készítették, valószínűleg egy későbbi átalakítás eredményeként épült. (A habarcs más rajta, mint az oldalfalakon.) Hat koporsójának mindegyike a XVIII. századra mutat. A kripta a XVII. század folyamán épülhetett. (Fedőlappjának másodlagos elhelyezéséről l. a 17. jegyzetet.)

²⁸ A templom padozatát – a tűzvést követő javításokon kívül – a kripták újabb és újabb felnyitásokor és az új sírok ásásakor is állandóan megbolygatták, az tehát sok változáson ment át. A feltárára került, de főként a XVIII. századra datálható sírok közül a legjelentősebbek:

4. *sír*: a főhajó keletről számított negyedik tengelyéből. Leányka, bolygatatlan. Mélysége 410 cm/220 cm a XVII. század végén keletkezett padozattól. A váz helyzete 48°. Nyújtott helyzetben a hátán feküdt keletelve. A csontok rossz megtartása miatt a karok helyzetét nem lehetett megállapítani. Melléklete: selyemmel bevont, rézszegcsekkel díszített koporsó maradványai. Fején zöldre oxidált vékony fémszálból pártá virágmotívumokkal (hossza 20 cm). Szoknyája alján aranszálás vert csipke maradványai (szélessége 2,5 cm). Kora: XVIII. század eleje vagy valamivel korábbi.

29. *sír*: az északi mellékhajó nyugatról számított második tengelyéből. Bolygatatlan. Nemét nem sikerült meghatározni. Mélysége 370 cm. A váz helyzete 50°. Nyújtott helyzetben a hátán feküdt keletelve, karjai könyökben behajlítva. Kezében olvasót tartott rézéremmel. Kora: XVIII. század első fele.

33. *sír*: a déli mellékhajó nyugatról számított harmadik tengelyéből. Bolygatatlan. Nemét nem sikerült megállapítani. Mélysége: 320 cm. A váz helyzete 48°. Nyújtott helyzetben a hátán feküdt keletelve, karjai könyökben behajlítva. Kezében csontgyöngyös olvasót tartott két rézéremmel és egy rézkereszttel. A csontok rossz megtartásúak. Kora: XVIII. század.

34. *sír*: a déli mellékhajó nyugatról számított első tengelyéből. Bolygatatlan. Rossz megtartású csontok (nedves földből kerültek elő). Leányka. Mélysége 360 cm. Nyújtott helyzetben a hátán feküdt keletelve. Mellékletek: fején pártá maradványai (talán dupla sorban) koronaszerűen kiképezve, melynek bársonyszalagját apró igazgyöngyös hímzés díszítette; kis aranyba foglalt piros kövekkel és ezüstpillangókkal (pártájáról *V. Ember* 181.). Mellén sok fémszálás paszománycsík, valószínűleg a vállfűző maradványai. Kora XVII. század közepe vagy valamivel későbbi.

35. *sír*: a déli mellékhajó nyugatról számított első tengelyéből. Bolygatatlan. Rossz megtartású csontok (nedves földből kerültek elő). Nő. Mellékletek: fején ezüstvirágokkal hímzett, ezüstcsipkével gazdagon díszített főkötő. Mellén ezüst paszománycsíkok, valószínűleg a vállfűzője maradványai. Kezében olvasó. Kora: XVIII. század első fele.

36. *sír*: a főhajó keletről számított negyedik tengelyéből. Bolygatatlan. Közepes megtartású váz. Nő. Mélysége 394 cm. A váz helyzete 46°. Nyújtott helyzetben a hátán feküdt keletelve, karjai könyökben behajlítva a mellén. Mellékletek: fején flitteres fémszálás pártá nyoma. Mellén ezüstcsipkék. Kora: XVII – XVIII. század.

37. *sír*: a főhajó keletről számított negyedik tengelyéből. Erősen bolygatott (egy későbbi beásás miatt). Melléklete: csontgyöngyös olvasó szemel hozzá tartozó kis üveges ereklyetartóval. Kora: XVIII. század eleje.

38. *sír*: a főhajó keletről számított harmadik és negyedik tengelye között került elő. Bolygatatlan, rossz megtartású váz. Mélysége 350 cm. A váz helyzete 47°. Nyújtott helyzetben feküdt keletelve, karjai könyökben behajlítva s a medencéjénél összetéve. Mellékletek: kezében gyöngyosor olvasó. Kora: XVIII. század.

²⁹ L. a 26. jegyzetet. Első sírjának koporsófelirata: N BARS BANYASZ OB DIE 9 7b. A. 1772. Negyedik sírja, noha a koporsó felirata nem volt jól olvasható, a XVIII. század második feléből származhat. Feliratának töredéke a hosszoldalon: IKIP MAYI AETATIS AE IC MC N IAR BANYASZ OLSPIK; a két rövid oldalon: IHS és MM. A kripta legkésőbbi évszáma Susanna Virinszki esztergályozott lábakon álló diófa koporsóján volt olvasható: 1779.

³⁰ L. a 27. jegyzetet.

³¹ L. a 14. jegyzetet. A kriptában talált koporsók évszámai: Kossuth Sára 1772 (No. 2); Antoni Anna 1787 (No 9.) (204. kép), csecsemő 1783 (No 10.); pap 1774 (No 12.). A kriptában talált sírok mellékletei is a XVIII. század második feléből származtak. Már a XVII. század közepétől szokásban volt a koporsó

fedelén szeggel kiveretni a benne nyugvó személy nevét és életkorát, amint ezt Andrassy Mátyásné Monaki Anna 1651. november 1-én kelt végrendelete tanúsítja: „Ezöst szegeket pedig az én tetejes koporsómra ne szegezzetek, hanem a minemű szegeket csináltattam, azzal a magam nevét ki szegezszetek, és az fejemnél egy címert hagyjatok, a többit ajándékozzátok el.” (Radvánszky III. 328.)

³² L. a 17. és a 21. jegyzetet. Felirat és évszám csupán a 13. sír koporsóján volt olvasható: NOBAND ELENY AETAT AN OBYT 15 1773, de néhány sír melléklete ugyancsak a XVIII. század második felére utal.

³³ L. a 24. jegyzetet. A XVIII. század második feléből évszámos koporsó nem került elő a kriptából.

³⁴ L. a 25. jegyzetet.

³⁵ Az ásátás leletei nem bizonyítják, hogy négy krypta ekkor már három évtizede betelt volna. Egyedül a XI. és a XVII. kriptában, – illetve inkább kőből rakott sírban –, amely a templom nyugatról számított első tengelyében állt, a főhajó északi oldalán, egy egyházi személy feküdt, akinek mellékletei a XIX. század legelejére utalnak. A helyiség téglalap alaprajzú volt (220 × 90 cm), legnagyobb magassága 140 cm, dongaboltzat fedte. Külön lejárata nem volt, téglából épült (téglaméret: 27 × 5 × 14 cm).

³⁶ *Szigeti* 156–161.

³⁷ *Ferenczy* 1972/a 114–114., 132.

³⁸ A krypta kétféle temetkezési helyet jelöl. Az egyik egy boltozatos helyiség, a mai értelemben vett krypta, amelybe több lépcsőfokon lehetett lejutni, és amelyben több koporsó elhelyezésére is mód volt. A lejáratot általában karikával ellátott kőlap fedte. A XVI. és XVII. századi források az ilyen temetkezési helyet „bolt”-nak vagy „temető bót”-nak nevezték. A másik fajta egy aknaszerű kővel vagy téglával bélelt téglalap alakú temetkezési hely, amelyet a padlószinten ugyancsak faragott kőlappal jelöltek. Ez a forma valójában a megszokott sír ünnepélyesebb és többször is használható családi változata. Sok esetben több koporsót is helyeztek bele egymás fölé. A korabeli források az ilyen temetkezési helyet „rakott sír”-nak, „kőből rakott sír”-nak vagy egyszerűen „sír”-nak nevezik. Az ilyen sírokról a legtöbb hiteles adatot Radvánszky Béla munkájából ismerjük. A sárospataki templom kriptáihoz hasonló temetkezésekről Megay Géza számolt be a miskolci avasi ref. templomban végzett ásátásáról szóló tanulmányában.

³⁹ OL. D1. 71 943. Erre a fontos okmányra Henszlmann Lilla lektor hívta fel a figyelmemet. Hálás köszönet érte.

⁴⁰ *Détshy* 1966/c 182.

⁴¹ *Détshy* 1966/c 184.

⁴² *Détshy* 1966/c 184.

⁴³ *Détshy* 1966/c 185.

⁴⁴ *Détshy* 1972/a 90.

⁴⁵ Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához. I. Bp. 1964, 57., 73.

⁴⁶ *Gömöri* 114.

⁴⁷ *Détshy* 1972/a 90.

⁴⁸ *Détshy* 1960/c 182. OL. D1. 12092.; *Nagy Iván* IX. 94–98.; Szerinte Pálóczi Mátyás mint országbíró kapta Újhely és Patak várát 1426-ban. *Dercsényi Dezső és Gerő László* szerint (1963, 16.) a Pálócziak csak 1436-ban kapták meg a királytól Patakot.

⁴⁹ *Tóth* 26. Fig. 72. Szerinte a 7. sz. töredék feltehetően szentségtartó része lehetett 1506 tájáról. A hét darabon kívül 1968 elején még több palcatagos reneszánsz vörösmárvány töredéket talált *Gömöri János* a padozatsüllyesztés végleges kialakítása alkalmával. Ekkor került elő a szép vörösmárvány angyalfej is a kórus alatt (Rákóczi Múzeum Adattára 69–96). Ezeknek a folyamatban levő rekonstrukcióját *Osgyáni Vilmos* szobrászrestaurátor végzi, s az ő véleménye szerint ezek a darabok egy falhoz állítható pasztoriumnak vagy tabernákulumnak lehetnek a részei.

⁵⁰ Budapest Történeti Múzeum No 79. Vörösmárvány sírkő. Méretei: 144 × 128 cm. *Horváth* 1932, 26., 34.; *Radócsay* 1971, 478. N. 65. bibliográfiával.

⁵¹ *Áldásy* 44.

⁵² Tudjuk, hogy Pálóczi Simon (†1444) főlovászmester testvérének, Pálóczi Jánosnak (†1453), Ung megye főispánjának a leánya, Pálóczi Anna, Ernuszt Jánoshoz ment férjhez, aki Mátyás király idejében, 1474-ben Tótország bánja is volt (Pallas Lexikon XII. 1896. 720.). Hacsak ezen a szálon nincs valami kapcsolat a távol eső országrésszel.

⁵³ *Détshy* 1972/a 93.

⁵⁴ *Détshy* 1972/a 97.

⁵⁵ *Áldásy* 22.

⁵⁶ Horváth 1932/a 10.

⁵⁷ Récsy 9. XIII. kép.

⁵⁸ Détsky (1972/a 90.) Rojcsainak olvassa, és szerinte 1509 – 1513 között volt pataki plébános. *A kassai...* 1904. 691 – 696.; *Dessewffy* 42 – 43.; „1509 – 1515 Stephanus de Roycha parochialis ecclesiae S. Joannis Bap. in praefato oppido Sárospatak fundate plebanus et canonicus ecclesiae Agriensis. (In charta Benedicti Kotniss praepositi Lelesziensis edita, qui 1518 25 Januarii obiit.”

⁵⁹ A padozat datálása a kriptában előkerült két sír leletein alapszik: *1. sír:* férfi rossz megtartású csontokkal, koponyáján sérülés – talán kardvágás – nyoma. A kötés maradványai látszóttak. Nemezsapkája és nadrágja jó állapotban került elő, lábán bőrcsizma töredékei maradtak meg. A test ürmöfűvel volt beborítva (Egey Antal meghatározása). Háztető formájú koporsóban feküdt. *2. sír:* az első koporsó alatt. 65 – 70 éves nő sírjának maradványai. Vázának nagy része rossz állapotú, bordáin súlyos kóros elváltozás. Nemeskéry János csonthártyagyulladásra következtetett. A testen kevés textilmaradvány, lábán bőrcipő nyomai őrződtek meg. Fakoporsója tönkrement.

⁶⁰ Szombathi 1860, 59 – 62.

⁶¹ Áthelyezéséről *Balassa* 1960/a 30.; *Dercsényi – Gerő* 92.

⁶² A címer színeit nem ismerjük. Egyik legkorábbi ábrázolása egy budavári kályhacsempén látható a XV. század első feléből. (Képét közölte *Zolnay* László: *Beszélő címerek*. Budapest 1970/2 38.) Pálóczi Máttyás 1435-ből való pecsétjének sisakdíszre a pajzsossal azonos. Apróbb eltérések: Pálóczi László országbíró 1449-ből való pecsétjén a címeralak baljában nyitott könyvet tart; 1465-ben a címeren a pajzstartó szárnyas angyal. A sírkövön látható nyugvó oroslán hátán korona, amely másutt nem fordul elő. *Csoma* 1888.

⁶³ Barta 674.

⁶⁴ Horváth Mihály: *Magyar Ország történelme* III. Pest 1861, 172 – 173. *Szikszai-Fabricius Balázs nyomán írja S. Szabó József*, hogy a börtönben az ó- és új testamentumot fordítgatta, annak „kiválóbb történeteit összeszedegte, és azokat a leghelyesebb módon elrendezvén, hozzájuk egy festővel, kit evégett tartott, szép képeket rajzoltatott, verseket is függesztvén alájok.” (*S. Szabó* 40.) Ez *Augustin Hirschvogel* nevű grafikus volt, aki Nürnbergből került Bécsbe, s 1550-ben ki is adott egy képes bibliát Bécsben Aegidius Adlernél. (*Schwarz, Karl*: *Augustin Hirschvogel. Ein deutscher Meister der Renaissance*. Berlin 1917, 15., 36.) Ezért az adatért hálás köszönetet mondok dr. Marosi Ernőnek.

⁶⁵ *Szombathi* 1919, 71 – 72. A XVIII. századi feljegyzés szövege nem egyezik szóról szóra a síremléken olvasható szöveggel.

⁶⁶ *Szombathi* 1919, 73 – 75. A sírkő csonka feliratát fel is jegyezték. Szombathi a sárospataki könyvtárban levő kéziratos Szikszai-szöveg másolata alapján egészítette ki.

⁶⁷ Perényi Gábor síremlékének feliratát Szikszai Fabricius Balázs készítette, s ez Wittenbergben nyomtatásban is megjelent. Ennek és a sárospataki kollégiumi könyvtár másolata alapján egészíthetjük ki a töredékes sírkő sorait. A nyomtatott szöveg és a síremlék felirata nem mindenben egyezik. A síremlék második töredékes oldalának első sorában az 1568-as PRIDEM helyett NVPER van. A kilencedik sor az 1568-as CLARA DEHINC MATER helyett CLARA DEHINC CONIVNX lehetett. A 10. sor megegyezik a Szikszai-féle szöveggel, de ennek a sornak az elejét a CVM NATIS GEMINIS helyett Rotarides 1745-ben közölt változata így őrizte meg: BARBARA DICTA SOROR. Ezt ismételte meg 1790-ben a *Hadi és Más Nevezetes Tudósításokban* Rozgonyi József, majd Szinyei Gerzson 1896-ban és 1905-ben. A sírfelirat 3 változata a következő: A sírkőtöredéken:

CLARA DEHINC CONIVNX ZEKELINI SANGVINIS ILLA
CUM NATIS GEMINIS RAPUIT QUOS PARCA PRIORES

Szikszai Fabricius szövege:

Clara dehinc mater Zekelini sangvinis illa
cum natis geminis rapuit quos Parca priores.

Rotarides szövege:

Clara dehinc mater Zekelini sanguinis illa
Barbara dicta soror rapuit quam Parca priorem.

Az utolsó sorban CELEBRAT van „cantat” helyett. A Perényi család tagjai közül tehát a sárospataki templomba temették Perényi Pétert, feleségét Székely Klárát, fiúkat Perényi Gábort és ikertestvérét Borbálát.

⁶⁸ *Szinyei* magyarra fordította (1896, 18 – 19.):

Pannoni főnemesek közt annyira messze kiváló,
Prinyi nemzetség egyetlen fénye s reménye,

Dísz az egyháznak, haza atyja (de hajh rövid éltű
Végasza országnak), menedéke veszélyben a népnek,
Békét kedvellő, de nagy ellene belviharoknak,
Jókhöz kegyteljes, mint bűnözők ostorozója,
Földművelők biztos nyugadalma s a múzsa fiának
Támasza, néked is, oh szentegyház, védnököd volt ő.
A ki míg élt, szebb volt a reménység a haza földjén
S hogy megholt, minden csüggedt és oly szomorú már.
Itt nyugszik már örökös gyászára hazánknak a híres
Gábor, a főnemese dísz, ékessége, Perényi.

⁶⁹ Szinyei 19. A kölöp másik oldalának fordítása:

Abban a templomban, melyet régebben emelt volt.
A ki habár fényes méltóságokra jutottan
Oly nagy hírt szerzett, melyet nem ronthat enyészet:
Imhol azért mégis legutolsó régi családfán,
Mely hatszáz évig fennállta, virágza szünetlen,
És elhunyt maga is, mint ősei sorban előtte.
E sír alá temeté porait szent atyja elébb még
Péter is, a ki ezen várost kőfállal övezte.
Anyja is aztán majd, a ki Székely nemből eredt volt,
S nőtestvére Boris, kit a végzet elébb ragadott el,
Gábor is eggyé lett velők, a ki a törzsön utolsó
És az egész had most dícséri a mennyben a Krisztust.

⁷⁰ Károlyi Gáspár fordítás: „Mert eljő az óra, mellyben mindenek, kik a koporsókban vagynak, meghallják az ő szavát. És a kik jókat tselekedtek, kijönek az életnek feltámadására; a kik pedig gonosz tselekedtek, a kárhozatnak feltámadására.”

⁷¹ *Forgách* 658., 817–820., 944.

⁷² *Radvánszky* III. 99.

⁷³ *Takáts* 1926, 204; valamint *Szikszai* (Basilius Fabricius): *Oratio De Vita Et Obitu Spectabilis Et Magnifici Domini Gabrielis Perenii, . . . Wittenberg, 1568. l. Szabó Károly: Régi magyar könyvtár III/1/579, 170 lap.*

⁷⁴ *Szikszai* (Basilius Fabricius): *Panegyricus Helenae Orszagh defunctae. Wittenbergae 1570. l. Szabó Károly: Régi magyar könyvtár III/1. 177 lap.*

⁷⁵ A szöveget Rotarides alapján közli *Szinyei Gerzson* 1896, 20–21.; *Takáts* 1926, 204–205. Szinyei fordítása a 21. oldalon:

Itt van alatt Ország Ilona, ékes sarja nemének
Férjével szomorú, végzetnek utána kimúlván,
Hogy kiket éltőkben szeretet fűzött vala össze:
El ne szakíthatná egymástól még a halál se.
Prinyi Gáborhoz csakis ő illet feleségnek:
Híres nemzetség, bájló szép külseje által,
Lelkileg ám még szebb, mert vágyva az ősi erényre,
Mind azt még teljesebb mértékben birta magában.
Számos előnyökkel, miután ő meg vala áldva,
Messze kitűnt a magyar nők közt, mint ritka jelenség.
A Krisztust buzgón tisztelte s férje iránt is
Hű szeretettel volt, a szerénység, szűzi szemérem
Díszei voltak, és nem kedvelte a sok szót.
Készséggel nyújtott segédelmet az elhagyatottnak.
A keserű bú, gond, melylyel az árva vesződött,
Mindaddig míg élt nem győzte le lelki erőit.
Most diadalt ül s fent az örök nyugalom veszi környül,
Jobb életvárás nyugtatja a szenderedő port.

⁷⁶ 1965. április 12-én az egyik kripta felbontásakor Dakos István ásatási segéd munkás a templom belsejéből kihordott törmelékes föld átszítálása közben találta meg azt a reneszánsz gyűrűt, amely minden valószínűség szerint Ország Ilona Perényi Gábortól kapott jegygyűrűje volt. (196–199. kép.)

A kis méretű aranygyűrűn két csipkés mandzsettából kinyúló kéz domború szívet tart, amelynek a hátoldalán P G és O E monogram olvasható (Perényi Gábor és Ország Elena monogramja). Mindkét kéz hüvelyk- és mutatóujján egy-egy köves gyűrű van. A kezek testszínűre, a mandzsetták fehérre vannak zománcozva (Rákóczi Múzeum, ltsz.: 67.55.3., súlya 5,8 g.). Hasonló gyűrűk szerepelnek Máriássy Andrásné Görgei Margit (1509), Károlyi Kata (1595) és Thurzó Katalin (1620) hozományjegyzékében. (*Radvánszky* II. 75, 94, 162, 191, 221.) Sajnálatos módon az ásatáson részt vevő és feleslegesen nagyszámú segédzemélyzet elsietett és sok esetben figyelmetlen munkája miatt ez a fontos lelet nem hiteles helyről került elő, s így nem tudjuk, hogy Országh Ilona melyik kriptában lehetett eltemetve. Mivel április 6 – 19. között a III – IV., V., VII – VIII., IX., XI., XIII., XV., XVI. és XVII. kriptákat nyitottuk fel, ezek közül a IX., XV., XVI. és XVII. kriptából került elő korai anyag, tehát valószínűen ezek egyikében nyugodhatott Perényi Gábor és felesége.

⁷⁷ *Leonard E. Boyle*, a torontói Pontifical Institute of Medieval Studies professzorának tartozom köszönettel a felirat szövegének kiegészítéséért (1969).

⁷⁸ A választott idézet – Jób könyve XIX. 25 – 26. vers – Károlyi Gáspár fordításában a következő: „Én is jól tudom, hogy az én Megváltóm él, és hogy az utolsó ember a földből feltámad. Továbbá minék utánna a férgek az én testemet megrágnák, és minekutánna felébredek; ebben a testben meglátom az Istent.” Ez az idézet különös érdeklődésre tarthat számot, mert ugyanez olvasható latin nyelven Dobó István tumbájának fedőlapján a fekvő alak kezében levő pergamenlapon (*Sugár* 231.). Ez az idézet a protestáns korban nagyon elterjedt volt országszerte, bizonyára temetési prédikációkban is gyakran idézték. Kassáról magyar nyelven ismerjük Kalmár György és gyermekeinek 1622-ből való sírkövén (*Wick* 415.), Kolozsvárról 1650-ből Wicely Gáspárné Filstich Anna és kislánya sírkövérről magyar nyelven (*Herepei* 51.).

⁷⁹ *Budai* 1804 – 1805, 563 – 564. Ezt írja: „Dobó Istvánnak egynehány esztendeig tartott perlekedése volt fogsága előtt Perényi Gáborral, az akkori időben kőfallal körülkerített Sáros Patak város felett, melylyet a Perényi Gábor atyja tsak az erőszak jussán foglalt el vala a Pálótzai familia elfogyása után, Dobó pedig úgy tartotta ahoz jussát, mint aki osztályos atyafi volt a Pálótzai familiával. Az bizonyos, hogy Perényi Sáros Patakot mind holtáig birta; azután pedig a Királyi Fiskusra szállott az; de Dobó azt is perbe fogta. Úgy látszik, hogy szabadulásakor Sáros Patakot is általadta neki Maximilian; legalább bizonyos dolog, hogy azt az ő fia, Ferentz azután való időkbén birta.” *Nagy Iván* III. (1859) 327 – 339.; *Bottka* 1860, 168 – 170.; *Barta* 674.

⁸⁰ Ehhez a címerhez hasonlít a tövisi Zay család sírkövén látható címer, ott azonban a harcos bal oldalról mássza meg létrán a tornyot (*Vernei* 25/b tábla).

⁸¹ *Kaprinai* Tom. LXVII. No. 32. 211.

⁸² A Dobó és Sebesi család kapcsolatának összefüggéséért Filkorn Pálnak mondok hálás köszönetet. *Nagy Iván* III. (1859) 9.; *Bottka* 1860. A sírkő első közlése *Molnár Vera* 1965/a 131.

⁸³ *Forgách* 817 – 820.

⁸⁴ *Molnár József* 1939, 18.

⁸⁵ *Petrichevich* 1942, 75., 373. oklevél. A Melith és Petrichevich család kapcsolatáról l. *Molnár J.* 1939.

⁸⁶ *Détshy* 1972/a 90., 40. jegyzet. (OL Zichy-lt. 515. csomó, 02320.)

⁸⁷ *MNy* 1951. 259 – 260. „Nunc adolescens iste, qui in rebus suis Laetitionibus carmen inventioris argumenti, tibi cecinerat, in tristibus quoque et luctuosis obsequiis suum et subiectionem probare contendens. Epitaphia quaedam in obitus parentum et patronum tuorum composuit.”

⁸⁸ Miskolci Literati Márk testvére, Ambrus 1588-ban elhunyt István fiának sírkövén a címer mezejében kivont kardot tartó kar látható, felette jobbra félhold, balra csillag (*Megay* 160.; *Szendrei* 1904, 146.; *Kempelen* VII. (1913) 221 – 222. ugyanígy említi a Miskolczy alias Tánczos család címerét. (96 – 97. kép.)

⁸⁹ *Miskolci Simon János*: Miskolczy Simon deák nótáztatása. Borsod megyei Lapok 1903. július 7 – 8. *Molnár József* 1975, 283.

⁹⁰ *Zemplén* 126., 132.

⁹¹ Kuklay Antal fordítása:

Péter a Ragyóci sarj, Ragyócföld dísze, virága

Csontját végakarón ennek a földnek adá.

Méltán gyógyszerjék meg a nemtők: jellem, igazság,

Hűség, egyszerűség, szívjóság, becsület.

Hű neje mellett negyvenhat évét csendben leélte,
Három utódával áldott ősi laka,
Könnyteli szemmel végbúcsút int, s ő kél a nagy útra
Oldva a földi bilincs, célja az égi haza.

⁹² A XVI. kriptáról l. 7. jegyzetet. Ember Mária nem tudván, hogy az Maykóci Gáboré volt (1968, 151 – 155., 162.) a viselet alapján a temetkezés idejét a XVI. század második felére határozta meg. Mivel Maykóci Gábor 1586-ban már tekintélyes férfiú volt. Daróczy Szerafin végrendeletében gyermekei gyámjának nevezte meg őt. Mindketten szintén szoros kapcsolatban álltak Dobó Ferencel (*Radvánszky* III. 131.). A sírban talált lapos tetejű süveget 1570 – 1580 körül viseltek, tehát Ember Mária megállapítása pontosnak bizonyult.

⁹³ L. a 19. jegyzetet.

⁹⁴ *Kaprinai Tom.* LXVII. N. 32. 211.

⁹⁵ *Csoma József* (1887) hívta fel elsőként erre a figyelmet a Dobó István síremlékén található címerrel kapcsolatban. *Nagy Iván* III. (1858) 327 – 329. a Dobó-címet helytelenül írta le. Az újabb kutatások eredményeit l. *Szabó János* és *Sugár István* tanulmányaiban. A Dobó-címer pontos leírása: *Sugár* 232 – 233.

⁹⁶ *Fejérpatak* 1883.; *Csoma* 1887.

⁹⁷ Kuklay Antal fordítása:

Ruszkai ágú Dobót, ama híres erényű Ferencet
Rejti e kő Juno s Mars gyászolják meg őt.
Hírneves ősi Dobó s Pálóci család ivadéka,
Áldó csillag alatt jött a világra Dobó
Istvánnak fiaként, Erdély jogarát ki viselte,
S oltalmazva Egert úzte a vad törököt.
Hős atya nyomdokait jövégzetű sarja követte,
Méltó főispánt Bars megye benne talált.
Hűn szolgálta császár öfelsége hatalmát
Bölcselméjű szava kardja vitéz ereje.
Rettenetes csatatéren az Alduna partjai mellett
Hadvezetői híren megremegett a török.
Vert seregük hányszor kaszabolta a nehéz vasa, sőt már
Zászlaja láttára félve futott a pogány.
Hatvan, Léva, Fülek-vár bőséggel tanúsítják
Véled a pannon föld milyen áldásra jutott.
Tagjai kínja miatt, hogy visszavonult a csatáktól
Embersorsa betölt és elérte a vég.
Csepp víz a tengerben míg lesz, ó drága halottunk
Pannon tájak ölén zengik a hírnevedet.

⁹⁸ Kuklay Antal fordításában:

Kányai földből nőtt ékes Kerecsényi virágot,
Sírba leszállt Juditot rejti e vérszínű kő.
Véle Ferenc, a Dobó, a magyar Mars gyermeke méltó
Hitvestárrsal örök szentelt frigyre kele.
László volt az atyád, elesett Gyulavár kapitánya,
Melynek erős falai zengik a hősi nevet.
Kit, miután megtörte az ozmán harci hatalmát,
Vára tövéből Mars vad dühe elragadott.
Hősi királya a lengyel honnak: Báthori István,
Ő ki azért a magyar népnek is éke marad,
Téged az összes nőrokonok közt ritka kegyével
Legjobban szeretett, hűn tisztelve becsült.
Szörnyű ítélettel pusztul a gazok sokasága,
Ámde a jámbor vég kedves az Isten előtt.
Élet-kezdet a jó vég, véle tűnik tova minden
Fáradt gyötrelmes és gyötrő fáradozás.

Kettős pálma tenálad a jámbor pálya jutalma:

Egy igaz Istened és önmagad éke maradsz.

Jó Judit asszony, így szeretett lám Krisztus Urunk, ki

Várunkat, Patakot oltalmazza soká.

⁹⁹ TT 1901, 115–116.; *Kampis* 72–73.

¹⁰⁰ *Radvánszky* III. 192–216.

¹⁰¹ *Takáts* 1928, 379–382.; *Takáts* 1930, 171–183.

¹⁰² *Bottka* 164–166.

¹⁰³ *Mikó* III. 40. „1602. Dobó Ferenc Eperjesen meghala Lednicéről hazajöttében 15 septembris, eltemették Sáros Patakon a templomban 8 januar 1603. Patakot német császár számára foglalták. Dobó Ferenc nagy kincsét a tárházból az Erdélybe menő német hadak zsoldjokra fordítják.”

¹⁰⁴ *Takáts* 1928, 417.

¹⁰⁵ *Takáts* 1928, 425.

¹⁰⁶ *Bottka* 1860, 171–174.; *Takáts* 1928, 429.; Kollonich Szigfrid (1572–1624) a végbeliek „bálványa” 1604-ben alsó-magyarországi főkapitány. 1614-ben II. Ferdinánd letartóztatta.

¹⁰⁷ L. a 19. jegyzetet.

¹⁰⁸ *Dercsényi–Gerő* 1963, 41.; Zeleméri László ága nem kapott csak 100 ezer aranyat, amiért pert indítottak Lorántffyék ellen. Végül is Lorántffy Mihálynak át kellett adnia 52 ezer aranyat és 10 telket a lednicei uradalomból. 1629-ben még 16 ezer forintot kaptak, s így megszületett a békekesség a Lorántffy és Zeleméry család leszármazottai között.

¹⁰⁹ *Szinyei* 1897/a 24. Tévesen írja, hogy 1612 táján halt meg.

¹¹⁰ *Szádeczky* 1889, 201–202.

¹¹¹ *Mikó* III. 138. „1613. 16. junii Lorándffi Mihálynak és Andrási Kata asszonynak Krasznahorka várában menyegzői lakodalmok leve.”

¹¹² *Mikó* III. 143.; *Dessewffy* 23.

¹¹³ *Szinyei* 1896, 22.; 1. még a 19. jegyzetet.

¹¹⁴ L. a 19. jegyzetet.

¹¹⁵ *Szell* 22. és 1. még a 19. jegyzetet.

¹¹⁶ *Szalárdi* 257.

¹¹⁷ *Szell* 22. és 19. jegyzet.

¹¹⁸ *Szilágyi* 1893, 41.; *Nagy Iván* II (1862) 597–608. Rákóczi György első felesége Bethlen leány volt, s igen rövid ideig élt.

¹¹⁹ *Regestrum* OSzK. 100/14. „1620 10 Aprilis Az kys asszony kez fogasakor Praefectus uram w kege Cassan Zeghedi Mihaly uramtul Fwzerszámot uasarolt w kege, mely fw zerakm arrat praefectus uram w kege parancolatiabol attam w kgk Florenso 5 Denar 33.” 18. verson: „Rakoczi Sigmond uram w Naga kezfogasakor az konyhara le uagatott Tizenkilencz tehenek.” Az esküvő 1620. április 27-én volt.

¹²⁰ *Román* 1965, 27.

¹²¹ *Nagy Iván* IX. (1862) 597–607.; *Szinyei Gerzson* szerint a pataki templomba temették el. (1896/2.)

¹²² *Szinyei* 1896/a 23.; *Dessewffy* 24.

¹²³ *Szilágyi* 1886. 8. Samuka már a második gyermek volt. Csak Szinyei említi az első Zsigmondot (1896/a 24.)

¹²⁴ *Jerney* XXII. *Regestrum* 200., 213., 227., 275.

¹²⁵ *Szilágyi* 1886., 142.; *Szinyei* 1896/a 23.; *Doby* 1896.

¹²⁶ *Péter* 78–79.

¹²⁷ *Szilágyi* 1886, 162–163.; *Szinyei* 1896/a 23.

¹²⁸ *Szilágyi* 1886, 162.

¹²⁹ *Szilágyi* 1886, 163. jegyzet. A levél az OL-ban van. Férje, a 29 éves Rákóczi Zsigmond, 1652. február 4-én himlőben halt meg Fogaras várában, Gyulafehérváron. Medgyessy Pál mondott felette halotti beszédet. *Nagy Iván* IX (1862) 597–607., *Détsy* 1966/a. Kazinczy Ferenc szerint (941–960.) tévesen a pataki templomba temették el. Gyulafehérváron édesapja mellé temették.

¹³⁰ *Szilágyi* 1875, 588., 604.

¹³¹ *Szalárdi* 489. A „nagy gonoszok” a II. Rákóczi Györggyel történt eseményre utal.

¹³² *Szalárdi* 593., GHJ 9.; *Székelly* 1896, 113–116.; *Détsy* 1972/a 59. jegyzet.

¹³³ *Szinyei* 1896/a 23. nem hivatkozik forrásra, de megemlíti, hogy koporsója a XVIII. század végén még látható volt, noha az ezüstkapsokat kegyetlen kezek kiszedték belőle.

¹³⁴ *Szilágyi* 1872, 46.

¹³⁵ Szalárdi 510–512.

¹³⁶ Szalárdi 512., 591–592., 607. Temetéséről Pálóczi Horváth II. György a következőket jegyezte fel: „Ifjabbik Rákóczi György erdélyi fejedelemnek . . . Sárospatakra hozatván teste, temettetett el az Sárospataki nagy templomban die 24 aprilis anni 1661.” (Monumenta Hungariae Historiae II. 31. k. 218.)

¹³⁷ Teleki Mihály levelezése. Szerk.: Gergely Sándor. II. Bp. 1906, 42–43. és Szabolcs megyének küldött gyászjelentése TT 1899, 504–505.; temetésének rendje TT 1880, 583.

¹³⁸ A gyászbeszédet 1661-ben nyomtatásban is megjelentették Kassán. *Doby* 1906.

¹³⁹ *Dessewffy* 27–28.

¹⁴⁰ *Szirmay* 1803, 206–208.

¹⁴¹ *Kaprinai* No 32. 211.

¹⁴² Előkerüléséről *Molnár Vera* 1965/a 134.

¹⁴³ *Kaprinai* 211.

¹⁴⁴ *Miskolczi Simon János*: Miskolczi Simon Deák nótáztatása. Borsod megyei Lapok 1903. július 7–8.

¹⁴⁵ *Jókai Mór*: A Miskolcziak címmel Túl a láthatáron Bp. 1912. kötetben 175–189. és *Molnár József* 1975.

¹⁴⁶ *Kempelen* VII (1913) 221–222.

¹⁴⁷ *Molnár József* 1975.

¹⁴⁸ L. 51–52. oldalon.

¹⁴⁹ *Nagy Iván* III (1858) 23–28. Szintén leírja a címet, de a lóalak csak a pajzs fölötti sisak koronájából nő ki, magában a pajzsban mezőn járkáló teljes lóalak áll. A címer színei: a pajzs udvara kék, a takarók jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös.

¹⁵⁰ A sírirat fordítása Kuklay Antaltól: „Ezt az emlékművet a nemes és nemzeti csernelházi Csernel György sárospataki várnagy és mélységesen szomorú édesatya drága gyermekeinek: Zsuzsánnának, aki negyed éves korában, november 19-én és Ferenc fiacskájának, aki hat hónapos korában, december 6-án aludt el jámborul Krisztusban az Úr 1620. évében az atyai szeretet végső zálogaként helyezte el az Úr 1621. évében április hó 15-én.

Kérdezd, a fennkölt címerű kőlap mit jelöl itten?

Gyással eltemetett két szív nyugszik alatt.

Gyermeki zsenge korát a leányka alighogy elérte,

Máris a zord végzet sirba ragadta szegényt.

Még anyaölből szendergő öcsikéje követte

Nővérkéje korán földnek adott tetemét.

Két adományát egy szeretetnek rejti közös kő,

Békén nyugszanak ők Krisztus szent kebelén.

Sorsunkat látván, te pedig gondoldj a napodra:

Halni a földnek és élni az égnek akarj!”

¹⁵¹ Szalárdi 172.; *Détsy* HOMÉ XII. A Jerney XXII. kötet sok adatot őrzött meg pataki prefektussága idejéből.

¹⁵² *Makkai* 668.

¹⁵³ *Csergheő* (1885. 43) szerint az Ibrányi család címere vörös mezőben zöld alapon ugró természetes szarvas aranyagancsral, amely fölött egy arany félholdakkal és hatágú csillagokkal megrakott balról lemenő két gerenda áll. *Csergheő* 1887/b 79. „A pajzs mezeje kék, a szarvast fent jobbról két aranycsillag, balról ezüst holdsarló kíséri. A pajzsot aranykeret övezi. Sisakdisze: zárt fekete szárny pár. A takaró jobbról vörös-ezüst, balról kék-arany. *Csergheő* (1887/b 79) szerint vörös-zöld és kék-fekete. A címet zöld babérkoszorú övezi veres gyümölcsökkel. L. még *Kempelen* V. (1913) 157.: Ezüst pólyával balharánt vágott pajzs, a felső kék mezőben zöld fűvön ugró szarvas nyakán nyíllal átlóve, csillagoktól és félholdaktól kísérve.

¹⁵⁴ Szalárdi 108.

¹⁵⁵ A pataki számadáskönyv szerint 1619. június 15-én, „Ibrani uramot küldötte az Ur eő Naga Váraddá”, Ibrányi Mihály vérszerinti atyafi volt, ezt Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem végrendelete is tanúsítja. (TT 1884, 561–563.)

¹⁵⁶ Szalárdi 253.; *Nagy László* 240.

¹⁵⁷ Szalárdi 566.

¹⁵⁸ A belső mezőnek hasonló kettéosztása a reneszánsz óta kedvelt a magyarországi sírkőanyagban. Közele rokonai Kassáról (Récseyné) a XXXI., XXXIII., XXXIV. sz. XVII. századi sírkövek.

¹⁵⁹ *Borovszky*: Szabolcs vármegye 531. oldalon látható Sáry család címere nem egyezik az ittenivel.

¹⁶⁰ *Román* 1964, 92.

¹⁶¹ *Makkai* 276. 671.

¹⁶² *Román* 1965, 41–42.

¹⁶³ *Román* 1965, 42.

¹⁶⁴ 1708-ban Bezerédi Imre sógorával, Bottka Ádámmal és még három társukkal együtt a németek kezére akarta adni az egész dunántúli hadsereget. Árulásuk terve azonban lelepleződött. Mindannyiukat elfogták és megláncolva vitték Patakra. Sárospatakon a gróf Eszterházy Dániel altábornagy elnökelete alatt összeülő bizottság Bezerédit és Bottkát halálra ítélte, míg a másik három kegyelmet kapott. Ezt az ítéletet a fejedelem enyhébb felfogásával szemben 1708. december 17-én az országgyűlés is jóváhagyta. *Márki* 647–648.; *Chernel* 1866. Bottka és Bezerédi rokonságáról *Nagy Iván* II (1858) 92–98., 215–219.

¹⁶⁵ *Thaly* 1866, 177.; *Tsétsi* 174.

¹⁶⁶ *Tsétsi* 380.: „Sessione quarta vice de causa Bezeredy habita est conclusum, ut moriatur. Et sic morti adjudicatus, sententia ad ipsum est delata, ut capite plectatur, qui die sequenti, die 18. qui erat dies Martis, hora lo, in Arce exteriori Saros Patakina, presenti irgenti hominum multitudine, per carnificem Tavernaviensem-curante ipsum plectitur, quam Adam Botka . . . qui capite plexi, in Templo Patakiensi ad latus septentrionale humati sunt. . . Quibus sepultis, fama ingens spargebatur, de Bezeredio in sepulchra vivente, quas ad Principem plane devenit, qui missis ad effodionum 20 peditibus, ejus corpus omnibus inspicendum exponi jussit – sed cum nihil in se esset, iterum humatus est.”

¹⁶⁷ *Harsányi* 10–11. „Síremléke egy fej nélküli páncélos vitéz, vörösmárványból, a Rákóczi-vár északi udvari folyosóján a földszinten a falba erősítve látható.”

¹⁶⁸ *G. H. J.* 10.

¹⁶⁹ *Chernel* 1866.; *Sebestyén* hozzászólás. *Nagy András* szerint (1935, 22, 24.) a vörös homokkő síremlék, amely páncélos és buzogányos, de fej nélküli vitézt ábrázol, a vár melletti trinitarius kolostor falába volt eredetileg betéve. A fej a mellen vagy a bal kar alatt lehetett. Amikor II. József 1787-ben eltörölte a trinitarius rendet, széthányták a pataki kolostorban levő Bezerédi-sírt is. Az emlékkő egy ideig a vár kazamatáiban hányódott, majd a várárkon keresztülvezető hídba falazták. Végül, amikor Windisgrätz herceg betömte azt az árkot, a sok hányódás és az időjárás viszontagságaitól is nagyon megviselt emléket az elbontott hídból a Perényi-szárny folytatását alkotó árkados folyosó oldalfalába falazták be.

¹⁷⁰ Magyar Nemzet 1976. augusztus 15., aug. 27., szept. 9. számaiban a Vitaforum rovatban.

¹⁷¹ Ember Mária közlése (1965) alapján a végig zsinóros dolmány csak magas rangú katonatisztet illetett meg.

¹⁷² *Nagy Iván* XII (1865) 133–134.

¹⁷³ L. 17. jegyzetet.

¹⁷⁴ A sárospataki r. k. plébánia levéltárában levő kéziratos feljegyzés a XVII. kriptára vonatkozik: „quod Dna Sara Kapronczai, legatum pium Perillustri Dni Velics, sui olim viri, florenum Rhenensium 100 id est centum, templo Patakiensi designatorum, integre, in moneta optimo persolvit, hisce recognosco. Patakiini 8° Martii 1714. P. Joannes Raicsani Patak, Residentiae Superior et loci Plebanus m. p.” Ennek a hátulján más kézírással: „18 Jan. 774 Mutattam P. Katona Kaplyannak és P. Lendvay Professornak, hogy érkezésével informályák Plébános urat, hogy Velics Sigmund kriptája a keresztelő kútnál van, melyben az édes Anyám Kaprontzay Sara is fekszik és így familia kriptája.” Hálás köszönet ezért az adatért Kuklay Antalnak.

¹⁷⁵ *Herepei* 14.

¹⁷⁶ *Szilágyi* 1893, 291.

¹⁷⁷ *Szilágyi* 1872, 71.; *Makkai* 671.

¹⁷⁸ *Román* 1965, 52–53, 57.

¹⁷⁹ *Apor* 127.

¹⁸⁰ A VI. kriptából is előkerült néhány hasonló aranyozott ezüst koporsószeg.

¹⁸¹ *Apor* 134.

¹⁸² *Szalárdi* 171., 178., 218.; *Péter* 78–79.

¹⁸³ *Szilágyi* 1872, 70.; *Makkai* 669.

¹⁸⁴ *Szalárdi* 141.; 190.; *Szilágyi* 1893, 293.

- ¹⁸⁵ *Szilágyi* 1886, 24.; 29, 36.
¹⁸⁶ *Ferenczy* 1972/a, 132.
¹⁸⁷ *Szinyei* 1896, 15.; 19.; *Harsányi* 15.
¹⁸⁸ L. a 28. jegyzetet.
¹⁸⁹ L. a 76. jegyzetet.
¹⁹⁰ L. a 12. jegyzetet.
¹⁹¹ L. a 17. jegyzetet.
¹⁹² L. a 21. jegyzetet.
¹⁹³ L. a 28. jegyzetet.
¹⁹⁴ *Radocsay* 1971.
¹⁹⁵ *Gerevich* AHA VI. 300–332.
¹⁹⁶ *Kozakiwiczowie* Buletyn Historii Sztuki XVI. 62.
¹⁹⁷ MNM 132. 1868, 4. Óbudán került elő. Vörösmárvány, mérete: 92 × 76,5 cm; *Radocsay* 1971. 481.; *Tóth S.* 1964, 180.
¹⁹⁸ Ábel mester sírköve, 1340–1360. Mészkö, a budavári domonkos kolostorból került elő. Vörösmárvány sírkő XV. századi. *Horváth* 1932, 11., 28.; *Radocsay* 1971, 470–475.
¹⁹⁹ *Balogh* 1970, 209.
²⁰⁰ *Vernei* 1939, 52. Kalmus János sírköve 1528 és ismeretlen papé 1500 körül.
²⁰¹ *Białostocki* 1976.
²⁰² Tótfalusi Kis Miklós halotti kártája. Bp. 1978, 11.
²⁰³ *Détshy* 1966/a; *Balogh* 1970, 244–246., 272.; *Aggházy* 1959, 21–22. A Lengyelországban készült olasz típusú síremlékekről általában *Kozakiewiczowie* 1952. és *Białostocki* 1976.
²⁰⁴ *Balogh* 1970, 232.
²⁰⁵ *Pauler Gyula*: Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése. 1664–1671. I–II. Bp. 1876.
²⁰⁶ *Kölcsey Ferenc*: Összes művei. Bp. 1960, 1226–1227.

*

Götz Jánosnak és Nagy Szabolcsnak a síremlékek felmérésében nyújtott segítségével ezúton is hálás köszönetet mondok.

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

- Aggházy Mária 74, 94
 Áldásy Antal 74, 86
 Anasztázia orosz hercegnő, I. Endre m. kir. felesége 11
 Andrásy Katalin, Lorántffy Mihály felesége 43, 44, 91
 Andrásy Mátyásné Monaki Anna 86
 Anonymus 11
 Antoni Anna 46, 82, 85, 114, 120
 Apor Péter 60, 61, 74, 93
 Archy András (Boronyai) 15, 49, 104, 106, 113, 118
 Archy Andrásné Gerenczy Anna 49
 Archy István 50

 Bai Anna Ibrányi Mihály felesége 51
 Balassa Iván 74, 81, 87
 Balassi Bálint 39
 Balassi János 31, 39
 Balassi János (Balassi Bálint és Dobó Krisztina fia) 38, 39
 Balassi Jánosné Sulyok Anna 39
 Balogh Jolán 74, 94
 Baráti Katalin 8
 Báróczy Zsigmond (Vehéci) 48
 Barta Gábor 74, 87
 Báthori Erzsébet, Kerecsényi László felesége 37
 Báthori István erdélyi fejedelem, lengyel király 90
 Báthori István országbíró 24, 27, 68, 111, 117
 Báthori Zsófia, II. Rákóczi György felesége 14, 46, 48, 83, 107
 Béla III. 21
 Bélteki István főbíró 83
 Benczur Miklós 74
 Beniczky Gáspár, II. Rákóczi Ferenc titkára 52
 Bertalan Vilmos ifj. 114, 116, 117, 118, 119
 Bethlen Gábor 51, 61, 72, 76, 107
 Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsánna 72, 76
 Bezerédi Imre 52, 53, 72, 74, 77, 93, 102, 108, 109, 113, 119
 Białostocki, Jan 74, 94
 Bocskai György 39
 Bocskai Györgyné Sulyok Krisztina 39
 Bocskai István 40, 106
 Bónis Mihály 58

 Bornemisza Mihály 48
 Borovszky Samu 78, 80, 93
 Borsos László 7
 Bottka Ádám 52, 53, 64, 77, 84, 93, 108
 Bottka Anna, Bezerédi Imre felesége 113, 119
 Bottka Tivadar 74, 89, 91
 Boyle, Leonard E. 8, 89
 Bretzenheim Ferdinánd 63
 Bretzenheim Ferdinándné Schwartzberg Karolina 63
 Bretzenheim, Karl August 9, 16, 63
 Budai Ferenc 74, 89

 Castello, Antonio és Andrea 72
 Cecei Katalin, Archy István, majd Miskolci Márk felesége 33, 34, 49
 Chatillon család 21, 111, 116
 Chernel Károly 74, 78, 93
 Czeglédy István 48, 105

 Csaolyi Anna, Melith György felesége 32
 Csaolyi Imréné Pálóczi Katalin 32
 Csapi György 32
 Csapi Györgyné Dobó Katalin 32
 Csergheő Géza 74, 75, 92
 Csernátoni János 80
 Cserneký Bálint 48
 Csernel Ferenc 50, 92, 107
 Csernel György 16, 50, 61, 71, 92, 107, 113, 118
 Csernel Pál 90
 Csernel Pálné Mikola Anna 50
 Csernel Zsuzsánna 58, 92, 107
 Csízi András 28
 Csoma József 75, 87, 90

 Dakos István 88
 Dankó Katalin 5, 7
 Daróczy Szerafin 90
 Dayka István 57, 64, 114, 119
 Debreczeni István 58
 Debreczeni Tamás (királydaróci) 58, 61
 Debreczeni Zsigmond (királydaróci) 61, 83, 108, 114, 120
 Dercsényi Dezső 7, 74, 75, 81, 86, 87, 91
 Dessewffy Sándor 75, 87, 91, 92

- Détshy Mihály 7, 8, 75, 81, 86, 87, 89, 91, 92, 94
 Divald Kornél 75, 81
 Dobó Anna, Zeleméri Kamarás János felesége 39
 Dobó Domokos 31, 105
 Dobó Ferenc 9, 15, 24, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
 39, 40, 43, 44, 64, 67, 69, 70, 71, 83, 89, 90, 91,
 105, 106, 109, 111, 112, 116, 118
 Dobó Ferencné Kerecsényi Judit 15, 35, 36, 37,
 38, 71, 90, 106, 112, 118
 Dobó István 9, 24, 27, 31, 34, 36, 37, 40, 54, 67, 68,
 71, 75, 78, 89, 90, 105, 111, 116
 Dobó Istvánné Sulyok Sára 9, 105
 Dobó Jakab 31, 105
 Dobó Katalin Csapi György; majd Sebesi Synka
 Ferenc felesége 31, 32, 70, 76, 105
 Dobó Krisztina, Balassi Bálint felesége 9, 31, 39,
 105
 Doby Antal 75, 91, 92
 Dóczy Zsuzsanna 40, 112, 118
 Dongó Gyárfás Géza 74
- Eckhardt Sándor 75
 Egei Antal 87
 Ember Mária V. 8, 19, 75, 81, 82, 83, 84, 85, 90, 93
 Endre I. 14, 103
 Entz Géza 75
 Enyedi István 75, 77
 Eőri Filep Gábor 25
 Éri István 75
 Ernuszti János (csáktornyai) 20, 86
 Erzsébet hercegasszony, V. Frigyes pfalzi válas-
 ztófejedeleme felesége 45
 Esze Tamás 75
 Eszterházy Dániel 53, 93
- Fejérpataky László 75, 90
 Ferdinánd I. 25, 26, 104
 Ferdinánd II. 91
 Ferenc I. 9
 Ferenczy Károly 7, 75, 76, 81, 86, 94
 Filep Antal 8, 78
 Filkorn Pál 76, 89
 Filstich Anna, Wiczy Gáspár felesége 55, 89
 Fiorentinus Johannes 76
 Forgách Ferenc 76, 88, 89
 Forgách Jánosné Perényi Zsófia 39
 Frangepán 21
- Galavits Géza 8, 75
 Galván Károly 76
 Gárdonyi Albert 76
 Gerency Anna, Archy András felesége 49
 Gerevich László 65, 76, 94
 Gergely Sándor 92
 Gerő László 7, 75, 76, 81, 86, 87, 91
 Gombos Lőrinc 58, 114, 119
- Gottlieb Antal 74
 Gömöri János 7, 20, 76, 81, 86
 Görgei Margit, Máriássy András felesége 89
 Götz János 94
 Gulyás József 79
 Guthi Országh Ilona, Perényi Gábor felesége 27,
 28, 31, 64, 69, 88, 89
 Günther, Georgius 49, 113, 118
- Gyürky Katalin H. 76
- Hagerin Juliánna 48, 113, 118
 Hajnalné Kozák Éva 8
 Harsányi István 76, 93, 94
 Harthay Bálint 33
 Heckenast Gusztáv 78
 Hegede Béla 114, 116, 117
 Henrietta hercegnő, Rákóczi Zsigmond felesége
 14, 44, 45, 61, 72, 79, 80, 87, 91
 Henrik jogi doktor 22, 111, 116
 Henszlmann Lilla 8, 86
 Herepei János 55, 76, 89, 93
 Herman Ottó 76
 Herzog József 76
 Hirschvogel, Augustin 87
 Hlatky Mária 76
 Hóman Bálint 76
 Horváth Béla ifj. 76
 Horváth Henrik 76, 86, 87, 94
 Horváth János 76
 Horváth Márk 24, 67, 78, 111, 116
 Horváth Mihály 87
- Ibrányi Bálint 51, 107, 108
 Ibrányi György 51, 107, 108
 Ibrányi Mihály 14, 51, 55, 71, 92, 107, 108, 113,
 118
 Ibrányi Mihályné Bai Anna 51
 Illésházy Gáspár 72
 Illésházy István 72
 Istvánfiné 56
 Izabella királynő 26
- Jagello 66
 János Zsigmond (Szapolyai) 27, 32
 Jerney János 77, 91, 92
 Jób Anna, Székely Péter felesége 52
 Jókai Mór 49, 77, 92
 József I. 9
 József II. 53, 103
 Jungen, Ludovicus 84
- Kajaly Pál 53
 Kállay Ubul 77
 Kálmán király 20
 Kalmár György 84

- Kalmus János 94
 Kamps Antal 76, 91
 Kaprinai István 15, 32, 36, 48, 49, 77, 89, 90, 92
 Kapronczay Sára, Velics Zsigmond felesége 54, 93
 Kapy Zsigmond 43
 Károlyi Árpád 77
 Károlyi Gáspár 88, 89
 Károlyi Kata 88
 Károlyi Zsuzsanna, Bethlen Gábor felesége 72
 Karát József 8
 Kazinczy Ferenc 77
 Kelemen Lajos 77
 Kemény János 77
 Kempelen Béla 49, 77, 89, 92
 Kerecsényi Judit, Dobó Ferenc felesége 35, 36, 37, 38, 71, 77
 Kerecsényi László (Kányaföldi) 37
 Kerecsényi Lászlóné Báthori Erzsébet 37
 Kevendi Székely Jakab 9, 40, 83
 Kevediné Perényi Zsófia 9, 39, 40
 Kinizsi Pál 24, 67, 78
 Kis Tamás 57
 K. Kovács László 8
 Klobusiczki András 58, 61, 79, 83, 108
 Kollonics Szigfrid 40, 91
 Komensky (Comenius) János 45
 Komlovszki Tibor 77
 Koppány Tibor 7
 Korek József 8
 Kossuth Sára 46, 82, 85
 Kotniss Benedek 87
 Kovács András 25
 Kovalovszky Júlia 7
 Kozakiewiczowie. H. S. 77, 94
 Kőfalvi Imre 8
 Kölcsey Ferenc 73, 94
 Köröskényi Gáspár 83
 Kuklay Antal 8, 89, 90, 92, 93
 Kulcsár Péter 76
 Kunn Borbála 62, 83, 108

 Lácza József 28
 Lajos II. 102
 Lakos János 8
 László (Szent. I.) 20
 László V. 20
 László Gyula 8
 Lorántffy Katalin 44, 82
 Lorántffy Mária, Rákóczi Zsigmond felesége 9, 44, 106, 107
 Lorántffy Mihály 9, 37, 39, 40, 43, 44, 45, 71, 83, 91, 106, 109
 Lorántffy Zsuzsanna, I. Rákóczi György felesége 9, 44, 45, 46, 47, 61, 64, 72, 79, 106, 107, 108
 Lukinich Imre 77
 Lumbzer, Andreas 84

 Madocsa Ferenc 83
 Magyar Anna 41, 112, 118
 Makay László 114, 116
 Makkai László 77, 92, 93
 Máriássy Andrásné Görgei Margit 89
 Márki Sándor 77, 93
 Marosi Ernő 8, 87
 Mátyás I. (Hunyadi) 20, 66, 74, 86
 Maykóci Gábor 13, 34, 35, 39, 42, 64, 70, 71, 81, 90, 106, 112, 117
 Medgyessy Pál 91
 Megay Géza 33, 77, 86, 89, 117
 Melith Ferenc (brebiri) 32
 Melith György 32, 33
 Melith István 32, 33
 Melith János 33
 Melith Sára, Tibai Eödfőfi Gergely felesége 32
 Mihalik Tamás 114, 116, 117
 Mikes Mihály 47
 Mikó Imre 77, 91
 Mikola Anna, Csernel Pál felesége 50
 Miksa I. 31, 32, 89
 Miskolci György 33, 106
 Miskolci István 33, 112, 117
 Miskolci Márk 14, 33, 34, 49, 50, 70, 89, 106, 112, 117
 Miskolci Márkné Cecei Katalin 33, 34, 49, 106
 Miskolci Zsuzsanna 33, 106
 Miskolczi Ambrusné 112, 117
 Miskolczi Simon János 49, 50
 Miskolczi Tánczos Ambrus 33, 89
 Myskovszky Viktor 22
 Modrusi ispán 21, 111, 116
 Molnár József 77, 89, 92
 Monaki Anna, Andrassy Mátyás felesége 86

 Nádasdy Ferenc 73
 Nagy András 78, 93
 Nagy István
 Nagy Iván 78, 89, 90, 91, 92, 93
 Nagy László 78, 82
 Nagy Szabolcs 94
 Nemeskéry János 8, 87
 Némethy Endre 8

 Nyáry Istvánné Telegdy Anna 40, 112, 118
 Nyireő János 52

 Ormosdi Székely Klára, Perényi Péter felesége 25, 26, 87, 88
 Országh Ilona, Perényi Gábor felesége 27, 28, 31, 64, 69, 88, 89
 Osgyáni Vilmos 86

 Pálffy Pál 61

- Pálóczy Anna 20, 86
Pálóczy Antal 15, 16, 20, 23, 24, 25, 36, 66, 102, 103, 104, 111, 116
Pálóczy György 9, 20
Pálóczy Imre 20
Pálóczy Imréné Rozgonyi Dorottya 20
Pálóczy István 20
Pálóczy János 20, 96
Pálóczy Katalin, Csaaholyi Imre felesége 20, 32
Pálóczy László 20, 87
Pálóczy Magdolna 20
Pálóczy Máté 20
Pálóczy Mátyás 86, 87
Pálóczy Mihály 20, 23, 24, 36, 66, 102, 103, 104, 111, 116
Pálóczy Péter 20
Pálóczy Simon 20, 86
Pálóczy Horváth György 92
Papp Miklós K. 79
Pauler Gyula 94
Perényi Borbála 87, 104
Perényi Gábor 9, 12, 15, 16, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 68, 69, 70, 79, 87, 88, 89, 102, 104, 105, 111, 114, 116, 117, 119
Perényi Gáborné Országh Ilona 27, 28, 31, 64, 69, 88, 89, 104, 105, 114, 119
Perényi Imre 24, 67, 111, 116
Perényi István 67
Perényi János 21, 111, 116
Perényi Miklós 9, 20
Perényi Péter 9, 12, 25, 26, 87, 104
Perényi Péterné Ormosdi Székely Klára 87, 88, 104
Perényi Zsófia, Kevendi Székely Jakab felesége 9, 39, 40, 106
Péter Katalin 78, 91
Petrichevich György 32
Petrichevich Horváth Emil 78, 89
Petrichevich Horváth László 74
Pfalzi Henrietta, Rákóczi Zsigmond felesége 14, 61, 72, 80, 107, 109
Pongrácz 59, 114, 119
Pósházi Mihály 48
Pöstyéni 52
Putischer, Daniel 49, 113, 118
- Radocsay Dénes 78, 86, 94
Radvánszky Béla 78, 81, 86, 88, 90, 91
Ragyóczi Péter 14, 34, 42, 70, 89, 106, 112, 117
Rajcsáni János 93
Rákóczi Ferenc I. 14, 73, 108
Rákóczi Ferenc II. 9, 49, 53, 54, 77, 79, 108
Rákóczi György I. 9, 13, 45, 50, 51, 52, 56, 57, 61, 64, 72, 75, 77, 78, 79, 91, 102, 107, 109
Rákóczi György II. 46, 47, 48, 61, 62, 72, 73, 75, 92, 102, 107
- Rákóczi Sára, Ibrányi Mihály felesége 51, 107, 108, 113, 118
Rákóczi Zsigmond (I. Rákóczi György első gyermeke) 45, 75, 79, 91, 107
Rákóczi Zsigmond (I. Rákóczi György testvére) 44, 91, 107
Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem 37, 68, 92, 111, 117
Rákóczi Zsigmond, Pfalzi Henrietta férje 14, 44, 45, 46, 61, 72, 79, 80, 87, 91, 107, 109
Ráskay Mihály 20
Récsey Viktor 78, 87
Rédei Ferenc 47
Román János 7, 78, 81, 91, 93
Rómer Flóris 78
Ronchi Bartolomeus 72
Rotarides Mihály 78, 87, 88
Rothwet, Franciscus 40, 112, 118
Roychai István 22, 23, 68, 82, 87, 111, 116
Rozgonyi Dorottya, Pálóczy Imre felesége 20
Rozgonyi József 87
- Saári Mátyás 51, 52, 108
Saári Mátyásné Szakmári Nyireő Katalin 14, 50, 51, 59, 108, 113, 118
Sala Sebastianus 72
Sándor Imre 78
Schwarzenberg Karolina, Bretzenheimn Ferdinánd felesége 63
Schwendi Lázár 27, 32, 105
Sebesi Ferenc 15, 27, 31, 32, 69, 70, 105, 112, 117
Sebesi Synka Ferenc 32, 105
Sebestyén Károly 78, 93
Sepesi János 113, 119
Sepsi Laczkó Máté 77
Serédy György 24, 67, 111, 116
Simon János 49, 50
Simon Mihály 50
Stahremberg, Rüdiger 14, 29, 30, 35, 40, 73, 83
Stibor vajda 24, 66
Sugár János 78, 89, 90
Sulyok Anna Balassi János felesége 39
Sulyok Krisztina, Bocskai György felesége 39
Sulyok Sára, Dobó István felesége 9, 31
- Szabó János Győző 78, 90
Szabó József S. 78, 87
Szabó Károly 88
Szádeczky Lajos 78, 91
Szakáll Ernő 7, 8
Szakmári Nyireő Katalin, Saári Mátyás felesége 14, 50, 51, 59
Szalárdi János 43, 45, 46, 78, 91, 92, 93
Szalontai Barnabás 75
Szapolyai János 25, 104

- Szapolyai János Zsigmond 27, 32
 Szarvas László 8
 Szegedi Ignác 52
 Szegedi Mihály 91
 Szejdi Achmed pasa 47
 Székely Jakab (kevendi) 9, 40, 83
 Székely Károly 76
 Székely Klára (ormosdi), Perényi Péter felesége
 25, 26, 87, 88
 Székely Péter 52
 Székely Péterné Jób Anna 52
 Szekfü Gyula 76
 Széll Farkas 78, 91
 Szemere Pál 57, 113, 119
 Szendrei János 79, 89
 Szentgyörgyi és Bazini György 24, 67
 Szepsi Laczkó Máté 43
 Szigeti Kilián 78, 81, 86
 Szikszai Fabricius Balázs 12, 26, 27, 28, 33, 69, 79,
 81, 87, 88, 104, 105, 111, 116, 117
 Szilágyi Sándor 46, 79, 91, 93
 Szinyei Gerzson 79, 81, 87, 91, 94
 Szirmay Antal 48, 79, 92
 Szombathi János 25, 28, 79, 81, 87, 105

 Takáts Sándor 27, 79, 88, 91
 Tamás 29, 105, 111, 117
 Tarnóci Márton 79
 Telegdy Anna, Nyáry Istvánné 40
 Teleki Mihály 47, 92
 Thaly Kálmán 79, 93
 Thököly Imre 14, 15, 103
 Thurzó György 72, 81
 Thurzó Katalin 88
 Tibai Eödönffi Gergely 32
 Tolnai Pap István 56, 108
 Tolnai Pap Istvánné 56, 113, 119
 Tótfalusi Kis Miklós 94

 Tóth Rózsa 79, 86
 Tóth Sándor 8, 79, 82, 94
 Trauthsohn Lipót János herceg 9
 Tsétsi János ifj. 53, 80, 93

 Ujkéri János 52

 Vajdovszki János 75
 Varju Domokos 8
 Varju Elemér 80, 81
 Varkocs Kristóf 24, 67, 111, 116
 Vásárhelyi Tamás 39, 71
 Vécsey Farkas 25
 Velics Zsigmond 54, 65, 73, 83, 93, 108, 109, 113,
 119
 Velics Zsigmondné Kapronczay Sára 54, 93, 108
 Vernei Kronberger Emil 80, 89, 94
 Virány István 48
 Virinszki Zsuzsanna 85
 Vladár Ágnes 7

 Wertner Mór 80
 Wesselényi Ferenc 14, 94, 103
 Wićey Gáspárné Filstich Anna 55, 89
 Wick Béla 80
 Windisch Éva 77
 Windischgrätz, Ludovicus 9

 Zápolya Imre 24, 67, 111, 116
 Zápolya István 24, 67, 111, 116
 Zeleméri Kamarás Borbála, Lorántffy Mihály
 felesége 9, 39, 40, 43, 44, 106
 Zeleméri Kamarás Jánosné Dobó Anna 39
 Zeleméry László 24, 67, 91
 Zolnay László 87
 Zrínyi Péter 73

 Zsigmond király 9, 20, 76

HELYNÉVMUTATÓ

- Árvavára (Oravský Padzámok, ČS) 72
- Bártfa (Bardějov, ČS) 24, 67, 111, 116
 Bazin (Pezinok, ČS) 24, 72
 Bécs, Bécsújhely 25, 31, 38, 67, 71, 87, 104, 106
 Berlin 87
 Boroszló (Wrocław, Breslau) 39
 Borsi (Borša) 44
 Buda, Óbuda 25, 65, 66, 76, 94, 102, 104
 Budapest 24, 66, 111, 116
- Csanád 75
 Csernelháza 50, 107
- Dalmácia 68
 Debrecen 79
 Diósgyőr 27, 53
 Dobóruszka (Ruská, R) 24, 44, 67
- Eger 23, 24, 36, 67, 76, 78, 87, 90, 104, 111, 116
 Eperjes (Prešov, ČS) 39, 91, 106
 Esztergom 11, 65, 66
- Fenes (Finiš, R) 47, 48
 Firenze 22, 109
 Füleek 36, 90
- Gönc 103
- Gyalu (Gilău, R) 47, 48, 117
 Gyulafehérvár (Alba Julia, R) 46, 75, 91, 107
 Gyulavár 90
- Hajdúnánás 77
 Hatvan 36, 90
- Jászó 67
- Kassa (Košice, ČS) 22, 37, 48, 49, 52, 67, 71, 77,
 78, 80, 89, 91, 92, 105, 112, 113, 118
 Késmárk (Kežmarok, ČS) 24, 40, 49, 67, 111, 112,
 113, 116, 118
 Kisvárdá 40, 112, 118
 Kolozsvár (Cluj-Napoca, R) 55, 76, 77, 78, 89
 Kőszeg 74
 Krakkó (Kraków) 45, 72
- Lednice (Lednica, ČS) 44, 106
 Lelesz (Leles, ČS) 87
 Léva (Levice, ČS) 36, 90, 105
- Mezőkeresztes 34
 Miskolc 33, 49, 76, 77, 79, 86, 106, 112, 117
 Modrus (Modra, ČS) 21, 104, 111, 116
 Mohács 9, 73, 76, 104
 Mosonszentgyörgy 24
 Munkács (Mukacsevo, SzU) 47
- Nagyvárad, Várad (Oradea, R) 47, 51, 74, 92, 107
 Nagyvázsony 24, 67, 75, 78, 111, 116
 Nürnberg 87
- Nyírbátor 24, 27, 68, 75, 111, 117
 Nyitrašárfő (Nitra, ČS) 24, 67
- Oxford 74
- Pécs 78
 Pozsony (Bratislava, ČS) 20, 27
 Pozsonyszentgyörgy (Jur pri Bratislava, ČS) 24,
 67
 Prága (Praha, ČS) 79
- Regéc 9
- Sárospatak (Patak, Patak vára, Patak város,
 Nagypatak) 7, 8, 9, 11, 12, 14—16, 18—20,
 22—25, 27, 28, 31—35, 38—40, 43—47, 52—
 55, 57, 61, 64, 65, 66, 68, 70—81, 83, 86—89,
 91—93, 102—120
 Sátoraljaiújhely (Újhely) 9, 11, 20, 54, 80, 86, 104
 Süttő 18
- Szatmár (Satu Mare, R) 52, 78
 Szeged 77
 Székesfehérvár 104
 Szentgyörgy 24
 Szepeshely (Spišska Kapitula, ČS) 24, 32, 49, 67,
 111, 112, 113, 116, 117
 Szerednye 31, 76, 105
 Szerencs 27, 32, 44, 68, 111, 117

Tardos 18
Telkibánya 105
Tokaj 27, 32, 53, 79, 105
Tolcsva 34, 57
Toronto 8, 89
Tőketerebes (Trebíšov, ČS) 21, 24, 105, 111, 116
Trencsén (Trenčín, ČS) 72

Vác 66
Vámosújfalú 34

Végles 105
Veszprém 11, 79
Visegrád 66

Warszawa 82
Wien 74, 82
Wittenberg 28, 68, 79, 87, 88

Zelemér 44, 106

A helységeket a magyarban használatos elnevezéssel közöljük. Ha az egykori megváltozott, zárójelben a mai nevet is feltüntetjük. A Csehszlovákiához (ČS), Jugoszláviához (J) és Romániához (R) tartozó helységeket a megfelelő betűkkel jelöltük.

THE SEPULCHRAL MONUMENTS OF SÁROSPATAK

By: Veronika Gervers-Molnár

SUMMARY

Sárospatak, situated on the Bodrog River in northeastern Hungary, was originally ducal territory which later became royal property. While a royal mansion might have stood in the town as early as the 11th century, the first major fortification seems to date from the 13th century. This stone castle and the dependent town were subsequently given by successive kings to their favourites, and in the 15th century a new fortification was erected in the centre of the city; it has formed the basis of Sárospatak's castle to the present day.

From the 15th through the 18th centuries, Sárospatak was held by such important families as the Pálóczi, Perényi, Dobó, Lorántffy, and Rákóczi. The town reached its apex in the 16th and 17th centuries when the royal seat at Buda was lost to the Turks and the centre of Hungarian life was dispersed in part to the west, the north, and towards Transylvania. In the 17th century, because of György Rákóczi I, and II, Sárospatak became closely associated with the principality of Transylvania, and served as the administrative centre of the possessions of these Transylvanian princes outside their principate. From the beginning of the 18th century, Sárospatak's importance declined steadily; the castle was reduced and left to decay and the town dwindled to village status.

Despite Sárospatak's early importance, little is known about its lords, inhabitants, and development in the medieval period. More information is available for the 15th century, but even the history of the 16th- and 17th-century golden age is frustratingly incomplete. Written evidence is at best fragmentary, and monumental remains are few. Recent architectural, archaeological, and archival research, however, has fortunately been able to supply a great deal of new data, the explanation and interpretation of which will become increasingly evident as work continues.

In 1964 and 1965, on behalf of the Országos Műemléki Felügyelőség (National Institute for the Preservation of Historical Monuments in Hungary), the author excavated in and around Sárospatak's Gothic parish church. Before these excavations there had been little evidence of the presumably rich and numerous sepulchral monuments buried therein, for only two gravestones (Antal and Mihály Pálóczi, 1519, Fig. 55.; children of György Csernel, 1621, Fig. 144–145.) and a side fragment of a sarcophagus (Gábor Perényi, 1565, Fig. 62.) were visible on the surface. A fragment was also preserved in the collection of the Rákóczi Museum of the Hungarian National Museum at Sárospatak (Fig. 43–44.). In addition, an early 18th-century monument might be associated with the Trinitarian cloister of the town (Imre Bezerédi, 1708, Fig. 154–156).

Due to the stormy history of the town and the building, the discovery of additional monuments was not anticipated. It was indeed unexpected, therefore, when numerous gravestones and fragments thereof, crypts and many graves, besides important architectural findings, came to light as the excavations progressed. At present, twenty more or less complete monuments and the fragments of forty seven others are known, and further excavations elsewhere in Sárospatak might perhaps discover additional examples. While the earliest date is from the 15th century, most gravestones belong to the 16th and 17th centuries, and a few are from the 18th.

Here, we shall consider the most important of these sepulchral monuments, whenever possible associating the individuals mentioned thereon with the castle court. The remaining fragments found in the excavations are listed according to chronological headings in the Hungarian text. A brief chapter on the history of the church is included to provide a context for the archaeological finds.

The History of the Roman Catholic Parish Church

The earliest church of Sárospatak was a rotunda, built probably as a *capella regia* during the reign of King Andrew I of Hungary in the mid-11th century (Fig. 10.). By the 13th or early 14th centuries at the latest, however, it became the parish church of the town. Since it was too small to accommodate a growing congregation, a larger church was erected near its north side, more or less on the site of the present church. Due to its privileges, the rotunda was kept as an independent chapel, and was probably destroyed only in the 17th century.

In the 14th and 15th centuries, the three-aisled parish church, dedicated to Saint John the Baptist, was several times rebuilt and/or reconstructed in Gothic style. In the second third of the 16th century, during the lordship of the Perényi family, the church became Protestant, and its north wall was incorporated into the fortification of the inner town. The size and basic dimensions of the present building were determined by these works.

Although the church may have been used as a burial place from an early period, it cannot be proved that it housed the graves of Sárospatak's lords prior to the early 16th century. From the late 15th century onwards, nevertheless, the finds indicate that members of important families were interred within the walls, and that sepulchral monuments were frequently erected to their memory. Some of these gravestones were closely linked with the castle court, the Calvinist College, and the church itself. Other monuments belong to burgher families, and those of the neighbouring areas who could afford to pay a fee for the privilege of being buried within the walls of Sárospatak's church. A small, significant group of burials and gravestones can be associated with ancient family rights. Numerous families connected to the Pálóczi had claims to the estate of Sárospatak, and considered its church as the principal family burial place.

In 1671, after the Wesselényi conspiracy when, in exchange for the release of Ferenc Rákóczi I, all the Rákóczi castles were occupied by Austrian soldiers, the church served both as a town gate and as an army barracks. The soldiers probably destroyed many of the tombstones, crypts, and graves in their search for treasure. Parallel with these demolitions, the church was returned to Catholicism. In 1672, the eastern part of the building was given over to the Jesuits. As a result of the liberation movement of Imre Thököly, the Austrian troops were obliged to leave Sárospatak in 1683, and the church returned once again to the Calvinists. With the failure of Thököly's revolt, however, the church went back in 1685 to the Jesuits, who renovated the building and rededicated it to the Virgin Mary. It became a parish church again only in 1773, when the Order was dissolved in Hungary under Joseph II.

A disastrous fire gutted the building in 1737. A further rebuilding was completed in the late 18th century. Contemporary notes relate that many fragments of old gravestones and sarcophagi were defaced and reused for the new floor. In the 19th century, only minor building activities were carried out which did not significantly alter the previous reconstruction.

The Gravestones of the Roman Catholic Parish Church

The Pálóczi Period (1429 – 1526)

For almost one hundred years, Sárospatak was the property of the Pálóczi, a family closely allied with the royal court. Their century of residence in the castle is practically void of documentation and, although a good number of the family were undoubtedly buried in the church, only the tombstone of Mihály has survived. This, a red marble monument, dated 1519, was to be the sarcophagus cover of both Antal and Mihály Pálóczi (Fig. 55.). In its centre, an armoured knight stands on a lion couchant. His costume is typical of the turn of the 15th and 16th centuries, and it is thus possible that the figure represents one of the Pálóczi brothers in his own armour. Above the lion's head is a shield bearing the family coat-of-arms: a five-pointed crown on a lion couchant, from which grows the torso of an old, bearded man with straight-cut hair over his forehead, wearing a gown, and holding his beard in his right hand and a book in his left.

The following inscription frames the stone: HIC . SITVS . ANTONIVS . MICHAEL | Q|ue| . PALOCIA . P|ro|LES . QVOS . PRIVS . VNVS . AMOR . NV|n|C . HABET . VRNA . DVOS . | ISTE . DOMI . CARVS . REGALI . CLA|RVS . IN . AVLA . ALTER|qui| . SVPERO . ESTCLARVS | VTERQ|ue| . POLO . 1 . 5 . 1 . 9 .

Mihály Pálóczi, the Lord Chamberlain, died in 1514. His brother, Antal, had the stone made in 1519 for both of them. But Antal, last male Pálóczi heir, died fighting the Turks at Mohács in 1526 and was probably buried on the battlefield.

The excavations revealed six red marble fragments, perhaps from a tabernacle carved with great care and elegance (Fig. 33–40.). Judging from their Toscan Renaissance style, they were made in the early 1500s in a workshop of Esztergom or Buda.

Two gravestones from this period were discovered, but neither belonged to the Pálóczi. One is a red marble fragment, dated 1496 (?), which in the lower half of its centre field bears a shield surrounded by a geometric frame (Fig. 45, 47.). Two crosses occupy a common base with an eight-pointed star between them and two letters incised above on the surviving left half of this shield. Inscription: see page 55.

The other monument cherishes the memory of István Roychai, parish priest of Sárospatak (Fig. 50.). Inscription: see page 22.

A red marble fragment from the 1480s appears to have been made for a count of Modrus (Fig. 43–44.). His name and his connections with the Pálóczi are as yet unclear.

The Perényi Period (1527–1569)

The defeat at Mohács in 1526 was a turning point as much in the history of Hungary as of Sárospatak. Upon the death of Antal Pálóczi, Péter Perényi, a most characteristic and important person of 16th-century Hungarian history, occupied Sárospatak by force. Perényi, as lord lieutenant of Abaúj, count of Temes, and co-keeper of the crown, had no legal claim to the town. He had led the right wing of the army at Mohács, and after the fatal battle in which King Louis II Jagiello died, joined the voivode of Transylvania, János Szapolyai, also keeper of the crown. In exchange for helping him to be elected and crowned king at Székesfehérvár on 11 November 1526, Szapolyai granted Perényi the title of voivode of Transylvania, and rather recklessly entrusted to his care the precious kingmaking crown. Perényi soon played the crown into the hands of Ferdinand von Habsburg, who was crowned king of Hungary, also at Székesfehérvár, on 3 November 1527. Ferdinand reinvested Perényi with the title of voivode of Transylvania, and gave him legal possession of Sárospatak and Sátoraljaújhely, the Pálóczi heritage which he had already occupied by force.

Perényi well knew that as a result of Mohács, southern Hungary was lost to the Turks. There was still some hope for the north, and the acquisition of Sárospatak, Sátoraljaújhely, and the episcopate of Eger gave him the means of holding the invaders at bay.

The history of Renaissance Sárospatak may legitimately be interpreted as the history of Perényi himself. He expanded the castle, built walls reinforced by towers and bastions around the inner town, rebuilt the church, established the Calvinist College, and propagated the Reformation. As head of the Sárospatak League, he showed himself capable of leading the political organization of the country. The chief lords of his confederation held a majority of the unoccupied Hungarian territory, and it would not have been impossible for them to have elected him king, had the propitious moment arisen. Perényi's ambition quite naturally made his person dangerous to Ferdinand. The emperor captured and imprisoned him first in Vienna and later in Wienerneustadt, forcing him to surrender, among other properties, the episcopate of Eger. In 1548, he was released, but several days later, on 28 July, he died unexpectedly. His body, carried to Sárospatak by his son, Gábor, was buried in the church. Before 1567, Perényi's second wife, Klára Székely de Ormosd, and his daughter, Borbála, were also buried there.

Gábor Perényi succeeded his father as lord of Sárospatak. He too died quite unexpectedly at the Diet of Pozsony on 28 June 1567. In his testament, made at Terebes Castle on 26 August 1564, he expressed his desire to be buried beside his father in the church of Sárospatak. Indeed, as the last member of his branch of the family, he was interred there on 28 July 1567.

Balázs Fabricius de Szikszó, the well-known professor of Sárospatak's College, delivered the sepulchral eulogy. He also wrote the text for the monument, and Gábor's wife, Ilona Országh de Guth, had it inscribed thereon. (Fig. 68.) One end and the cover of Gábor's sarcophagus are missing. Along the two sides the text is clear and practically unabbreviated: see page 26.

The remaining end bears a quotation from the Gospel of Saint John (chapter 5, verses 28–29). Vestiges of black paint within the letters of the inscription indicate that they were once painted to effect a more striking contrast. (Fig. 63.)

Although it was not found, the inscription from Gábor Perényi's epitaph is known to have been: „Quae amoris constantis ergo maerens multis | cum lachrimis coniunx fidelissime | Helena Országh posuit.”

Ilona Országh died in Terebes Castle in 1569. According to her wish, her body was placed beside that of her husband in the church of Sárospatak. Balázs Fabricius de Szikszá again gave the funeral eulogy and wrote the text for her sepulchral monument: see page 28.

The monument and her grave have disappeared completely. In 1787, János Szombathi records that he witnessed the effacement of her gravestone prior to its being built into the new floor of the church. During the excavations, only Ilona's enameled gold ring was found, and this in earth which had already been disturbed.

Of the other numerous fragments of sepulchral monuments from the Perényi period, only those from two are important and large enough for consideration here. The inscriptions, although more abbreviated, are similar in form and clarity to those on Gábor Perényi's monument. One fragment, perhaps belonging to the end of a sarcophagus (Fig. 80.), bears a quotation from the Book of Job (chapter 19, verses 25–26). The other group consists of all four sides of a handsomely inscribed sarcophagus: see page 29.

Since the sarcophagus cover is gone, the only clue to the identification of the occupant is that his first name was Thomas.

The Period of Ferenc Dobó (1573–1602), and the Perényi and Kamarás de Zelemér Families (1603–1610).

The Dobó, Csaholyi, Ráskai, Melith de Brebir, and other families, heirs and members of the Pálóczi clan, tried to reestablish their hereditary right to Sárospatak and its domain throughout the Perényi period. They were consistently unsuccessful in their legal disputes, but apparently received some consolation in maintaining the right to interment in their family church. It is for this reason that Ferenc Sebesi, son of Katalin Dobó de Ruszka by her second marriage with Ferenc Sebesi Synka, was buried at Sárospatak.

Ferenc Sebesi died in 1565 in the service of Captain Lazar de Schwend at the siege of either Tokaj or Szerencs. His maternal lineage emphasizing the Dobó blood ties to Sárospatak can be read on what remains of the inscribed frame of his tombstone (Fig 93.): | monvmentvm hoc | . . . | E | RGE | GII D | omi | NI FRA|n|CISCI SE|BESI EX GENEROSA D|omi|NA CATHARI|n|A DOBO | AN|n|O CH|rist|I 1565 . . . In the upper inner field of the stone, there is a shield containing a tower to which an armoured knight with a sabre in his right hand ascends. Below, a short inscription recalls the circumstances of Sebesi's death: AETATI[s] SVAE XX|III| | DEFUN|ctvs est in| | CASTR|is cla| |RISSIMOH[er]O LASA| RO DE SCHVE|n|DI | CAPITAEO EXIS|TENTE.

In 1567, following the death of Gábor Perényi, Sárospatak was taken over by the Royal Treasury of Vienna, giving the Dobós cause to renew their litigation. An agreement, made between the Dobós and the Perényi widow, had been invalidated by the Treasury Court. Representing the Habsburg interests, the Treasury conspired to occupy the other possessions of Katalin Dobó's brother, István (i.e. the estates of Léva, Végles, Gönc, Telkibánya, and Szerednye), and to repossess the 60,000 gold florins which the emperor had given him for his glorious defense of Eger Castle against the Turks, and as a compensation for his detention in Transylvania. To further its aims, the Treasury had István imprisoned. In 1572 he was freed, only to die some months later in his castle at Szered.

The Treasury took a more conciliatory, albeit mercenary, view towards István's heirs. On 13 October 1573, in exchange for 180,000 gold florins, it granted to his widow, Sára Sulyok, his children, Ferenc and Krisztina, and to the son of Domonkos Dobó, Jakab, the entire Sárospatak domain. In 1582, the emperor had second thoughts about dividing the domain in this manner, and, wishing to regain control thereof, he granted Sárospatak to the childless Ferenc Dobó. Thus Ferenc, the last male member of the Dobó de Ruszka family, became the richest and most powerful Protestant lord of Hungary.

Ferenc married Judit Kerecsényi de Kányaföld in or around 1583. She died in 1594. On 29 December of that year, Dobó asked the city of Kassa for an artist to paint her portrait which would be used by the sculptor as a model for her sepulchral monument. The stone was never executed. In his first testament, written in Sárospatak on 28 January 1602, eight years after his wife's death, Dobó requested that if he should not be able to have her monument made during his lifetime, and if he did not carry her body

elsewhere, his heirs should bury him beside her in the church of Sárospatak and have a single red marble monument made to the memory of them both. If a master sculptor could not be found in Hungary, one should be sought in either Vienna or Poland. Dobó wished then a monument without figural representations, but with both their coats-of-arms and an inscription in verse about their lives and families. Ferenc Dobó died at Eperjes on 15 September 1602. The Treasury immediately laid claim to his possessions. Meanwhile the heirs, Zsófia Perényi, the Kamarás de Zelemér family, and Mihály Lorántffy, gathered in Sárospatak, sealed everything for security prior to the reading of Dobó's testament, and prepared for the funeral. Despite their effort, Vienna carried off the entire Dobó treasure, including all other moveable objects of value, and delayed the burial. On 14 December 1602, Sárospatak was occupied by the Austrians who left only upon the insistence of the Bishop of Nagyvárad. Dobó's body could finally be laid in state in the castle, and on 8 January 1603 he was interred in the church.

Although Dobó's testament had been legally recognized by the Szepes Treasury and the Hungarian Councils, and Zsófia Perényi had been accepted as his heir, the Vienna Treasury deemed it invalid. A formidable legal suit ensued, but Zsófia regained none of the appropriated treasure. Vienna condescended to allow her to retain her share of the Dobó lands upon condition that she marry Siegfried Kollonich. She accepted, but on 15 January 1605, the Treasury raised new demands against her. She was to pay an entry tax of 270,000 gold florins and to satisfy from her own income the claims of the other Dobó heirs, who had obtained nothing. Zsófia died before these impossible conditions could be met, and was followed to the grave in 1608 by a son from her first marriage, Jakab Székely de Kevend. Both were buried in the church of Sárospatak.

It was finally István Bocskai prince of Transylvania, who enabled the legitimate heirs of Sárospatak, the-related Kamarás de Zelemér family, to reenter the domain. A contract was made on 11 November 1608, whereby the Szepes Treasury granted that Borbála Kamarás de Zelemér, daughter of Miklós Kamarás and wife of Mihály Lorántffy de Serke, should become the lady of Sárospatak and Lednice. Borbála died on the 27th day of the month of Saint Andrew in 1609, and was buried in the church on 7 March 1610. Her husband and their two daughters, Mária and Zsuzsánna Lorántffy, inherited and continued to reside in Sárospatak.

Because of the acrimonious, long-standing lawsuits, the chaotic political situation and the death of consecutive heirs, Ferenc Dobó's testament had never been executed, and hence the question of his tombstone had been neglected. In the relatively peaceful period following 1610, Mihály Lorántffy was able to realize some of his illustrious relative's desires. In 1613, he had a red marble sepulchral monument made for Ferenc Dobó and Judit Kerecsényi (Fig. 110–117.). The left side of the double monument pertaining to Dobó depicts, in its upper field, a coat-of-arms similar to that of the Pálóczi family: in the shield the torso of an old man wearing a gown, touching his beard with his right hand and holding a book in his left, is portrayed growing out from a seven-pointed crown. The crest is a repetition of the same. The whole coat-of-arms is encircled by a crowned dragon, possibly an allusion to the Order of the Dragon. Below this coat-of-arms runs the inscription: see page 36.

The right side of the monument concerns Judit Kerecsényi. In the upper field is her coat-of-arms: within the shield a ring-necked bird, probably a falcon, stands on a small hill, while on either side, rampant lions hold a five-pointed crown above the bird. The entire coat-of-arms is surrounded by a Renaissance laurel wreath, ringed at the four cardinal points. A long poem is incised below: see page 36., 37.

At the bottom of the monument a text relates that it was Mihály Lorántffy who finally had the stone made according to Dobó's testament: see page 38., 39.

Four gravestones belonging to members of Ferenc Dobó's and to his heirs' courts were excavated in the church. The text framing that of Péter Ragyóczi (Fig. 99–101), Dobó's personal secretary (d.ca. 1600), appears on page 34.

The second stone commemorates Gábor Majkóci (d. 1602), another of Dobó's personal secretaries (Fig. 102–104). The inscription around the frame is somewhat fragmentary: see page 35.

Dobó's castelan at Sárospatak was Márk Literati de Miskolc. Two of his children, Zsuzsánna and György, born of Katalin Czecezy, were buried in 1584. An inscription was cut in the frame of their gravestone (Fig. 95.): see page 33.

In connection with this family, history records that Simon Literati de Miskolc, a third son of Márk Literati and Katalin Czecezy, killed his half-brother, András Archy de Baronya, in a duel at Sárospatak,

and was outlawed for his deed. András' gravestone was unearthed during the archaeological works (Fig. 137 – 139.). Its frame inscription corroborates what was known of the circumstances of his death and clarifies the date thereof: see page 49. The onscription on the upper field is illegible. Below it is a coat-of-arms: a shield containing a rampant lion that bears a sword in its right paw, and an armoured knight, also bearing a sword in his right hand, facing the beast. On the crest, a lion bears a sword in its paw.

The Rákóczi Period (1616 – 1714)

On 26 November 1614, Mihály Lorántffy died at Sárospatak. He was buried there on 11 January 1615. According to his and Dobó's testaments, his two daughters, Zsuzsánna and Mária became the ladies of Sárospatak. Zsuzsánna married György Rákóczi, later prince of Transylvania, on 18 April 1616; and Mária married György's brother, Zsigmond, in 1620. Zsigmond Rákóczi died on 26 December 1620, and was followed shortly by his young widow who passed away the following year. After their decease, the entire Kamarás de Zelemér and Dobó heritage devolved upon Zsuzsánna Lorántffy and György Rákóczi. Their first child, Zsigmond, died as an infant at Sárospatak in March 1619, and was buried in the church. On 26 – 28 June 1651, their fourth son, also Zsigmond, married Princess Henrietta, daughter of Frederick II, prince-elect of Pfalz and former King of Bohemia, and Elisabeth, daughter of King James I of England. The young princess died exactly three months later. Her mother-in-law, Zsuzsánna Lorántffy, had her buried with great ceremony at Sárospatak in the crypt of her father, Mihály, on 10 December of the same year.

György Rákóczi I stated in his testament that he and his wife should be buried in the church of Gyulafehérvár (Alba Iulia). Zsuzsánna Lorántffy survived her husband, and in her testament, dated at Sárospatak on 30 October 1659, repeated his wish, asking her son, György Rákóczi II, to bury her at Gyulafehérvár beside her husband and son Zsigmond. Within six months, on 18 April 1660, she died in Sárospatak, but her last wish was never carried out. Her coffin, studded with silver ornaments, was buried on 17 October 1660 in the church. Because of the political upheavals which followed, it is unlikely that her grave was ever enhanced by a funeral monument.

Had György Rákóczi II not died soon afterwards, his mother's body might have been carried to Gyulafehérvár. But on 7 June 1660, he died at Nagyvárad of a head-wound received when confronting a Turkish incursion into Transylvania between Gyalu and Fenes. In a white coffin covered with carpets, his body was borne on a carriage from Nagyvárad to Sárospatak by his wife, Zsófia Báthory, and was buried there on 24 April 1661. The distinguished minister from Kassa, István Czeglédy, pronounced the funeral eulogy over his coffin. Rákóczi may never have received a tombstone himself, but a large flag was hung to his memory in the church. Decorated with the coats-of-arms of Transylvania and that of his own family, this scarlet silk-damask flag was further adorned on both sides with gold-embroidered inscriptions.

As in the case of former lords of Sárospatak, members of the Rákóczi Court were also interred in the church. Some of their monuments were discovered during the excavations: György Csernel de Csernelháza, was one of György Rákóczi I's most confidential councillors. At first prefect of the Rákóczi properties at Sárospatak, and from sometime after 1619 until 1632 prefect of all Rákóczi properties, he later resigned his prefecture in order to serve his prince more fully. Two of his children, Zsuzsánna and Ferenc, died at Sárospatak in 1620. He erected a sepulchral monument in the church to their memory (Fig. 144 – 145). The double-lined text in the frame of this stone appears on page 50.

The family coat-of-arms is carved on the lower inner field. Within the shield the torso of a rearing horse with a sword in its mouth rises from a five-pointed crown. This device is repeated in the crest. A poem is engraved above the coat-of-arms: see page 50. Mihály Ibrányi de Vaja and Ibrányi, a relative of György Csernel and of the Rákóczis, served both György Rákóczi I and II. Formerly captain of Gábor Bethlen's court army, later trustee for the Rákóczi domains in the Partium and captain of Nagyvárad, he was killed with his prince in the battle of Nagyvárad in 1660. In 1623, he buried his mother, Sára Rákóczi, and his two sons, Bálint and György, in the church of Sárospatak. The text around the frame of their gravestone (Fig. 146 – 148.) is written in Hungarian: see page 51. This stone was made by the noble and gallant Michael Ibrányi, then captain of a section of Gábor Bethlen the Magnificent's court army, to the memory of his mother and beloved children.

On the upper inner field, the family coat-of-arms was carved, but this was at some point completely effaced and only the date (1623) beside it is visible. Below, a short poem, also in Hungarian, commemorates the deceased: see page 51.

|Here lies Sára Rákóczi | wife of . . . Ibrányi | . . . | The kind father, Mihály Ibrányi de Ibrány | and mother, Anna Bai de S . . | happily gave birth to | Bálint and György Ibrányi, and at the end | when Christ comes to judge | he will resurrect them and lead them to eternal life|

In 1634, György Rákóczi I's provisor in Sárospatak, Mátyás Sári, buried his wife, Katalin Nyireő de Szakmár, in the church an inscription appears around the frame of her gravestone (Fig. 149 – 151.): see page 52. Her coat-of-arms stands between two architectural columns in the upper inner field. Within the shield, a bear (?) stands on its hind legs, holding three flowers in its left paw and a sword in its right. The crest is a dove with outstretched wings, standing on a five-pointed crown and bearing a small olive branch in its bill. A memorial inscription runs below: see page 52.

That the wife of Rákóczi's court minister, István Pap de Tolna, was buried in the church, can be ascertained by the inscription on a fragment of her gravestone (Fig. 165 – 166).

In the rubble of crypt no. X, a few fragments of silk funeral flags were found, painted with the coats-of-arms of Zsigmond Debreczeni de Királydaróc (Fig. 203.), Borbála Kunn, and András Klobusiczki de Klobusiczk. The latter, who died in 1656, was the confidential adviser of the Rákóczi family, treasurer at Sárospatak, and later prefect of Sárospatak for Zsuzsánna Lorántffy.

From the time of Ferenc Rákóczi I and II, there are even fewer monuments. The cover of crypt no. XVII (Fig. 157 – 159) may have been made around 1714 by Sára Kapronczai, for Zsigmond Velics, Latin secretary of Ferenc Rákóczi II, later his commander at Sátoraljaújhely and archivist of the Szepes Treasury. According to the testimony of his coffin, Velics died at the age of 48 in 1713, and was buried in crypt no. X/a.

Written sources relate that Ferenc Rákóczi II's rebel general, Imre Bezerédi, and Bezerédi's brother-in-law, Ádám Bottka, were executed on 18 December 1708 in Sárospatak, and buried in a crypt along the northern wall of the church. After their beheading, a rumour spread among the townspeople that Bezerédi, a national hero, had been resurrected. The prince, in order to repress such politically disturbing tales, reluctantly had his body exhumed and exhibited in public. Bezerédi's body was never returned to the crypt, but was reburied in the Trinitarian cloister of Sárospatak. The so-called Bezerédi gravestone, made of red marble and depicting what seems to be a decapitated figure, may well have been his (Fig. 154 – 156). It is said to have come from the Trinitarian cloister. A wooden coffin, containing Ádám Bottka's headless skeleton, was discovered in crypt no. III – IV in the north aisle of the church.

Conclusions

The history of the Sárospatak church reflects the frequently violent history of Hungary over the centuries; it bears witness to battles with foreign enemies and to civil and religious wars. The excavations in 1964 – 1965 revealed many of the forgotten and hitherto unknown details of the past, particularly in regard to those individuals who were buried in the church during the 16th and 17th centuries. The finds, however, represent but a fragment of the original richness of the church and its crypts. Since even the monuments and resting places of numerous persons known to have been interred there were not found during the excavations, we may safely assume that the building had housed many other important burials and elaborate sepulchral monuments before and after the Reformation.

From the 15th and early 16th centuries, the period of the Pálóczy family, four monuments of red marble exhibit various stages of late Gothic and high Renaissance styles. While all these pieces appear to have originated somewhere in the centre of the country, most likely in Buda and/or Esztergom, the workshops in which they were produced cannot be connected with each other. The high cost of the marble and of transportation indicate that such gravestones could only be produced for the richest circles. Due to their rarity and deeply rooted traditions in the art of the capital, they made little immediate impression on local schools of sculpture. The sand-stone Roychai monument, on the other hand, might have been made in Transylvania. Although it is surprising that such a simple piece would not be of local work, the epigraphical style of the inscription does not seem to fit in with the Sárospatak material.

Under the Perényis, the character of the monuments changed. Those which have been discovered were most likely made in Sárospatak by local craftsmen. Even the sarcophagus of the lord, Gábor Perényi, appears to have been made there. The explanation for this new approach is manifold. Due to the Turkish occupation of the central part of Hungary, and the fall of Buda to the Turks, the country remained without its capital. Thus, instead of the power of a single centralized royal court, innumerable local

centres evolved in the western, northern and eastern regions, each of which developed a somewhat provincial, but nevertheless locally very influential artistic circle. Sárospatak became one of these new centres. Since the castle there was entirely rebuilt during the second third of the 16th century by the Perényi family, an important lapidary workshop, overseen in part by Italian masters, was set up in the town. The high-quality workmanship of the stone carving was thus a natural result of the local scene, and it is hardly surprising that sepulchral monuments of the highest possible standards were made in Sárospatak. The surviving stones, however, do not exemplify the very best of these new traditions, since figural or richly sculpted examples have not yet come to light. But the quality of the long and elaborate inscriptions reflect the appearance of a humanistic culture in which the written word replaced to some extent the sculpted image.

The monuments from the Dobó period of the late 16th and early 17th centuries also appear to have been made in Sárospatak, but they are generally poor in execution and in carved details. Even their inscriptions seem to be hastily and carelessly executed. This all suggests that the high artistic levels of the Perényi era had disappeared by the time Ferenc Dobó received Sárospatak, and that he himself never had the opportunity to encourage new workshops to enhance his residence with art. Most of his building activities concentrated on fortifications and basic masonry works. Dobó never even considered the possibility of having either his wife's or his own sepulchral monuments made locally. It is quite likely that according to Dobó's wish, Mihály Lorántffy ordered their red marble monument from Poland.

The gravestones dating from the period of György Rákóczi I show that good quality craftsmen were again on hand, possibly because of the 17th century renovations in the castle. Nevertheless, the Rákóczi family too seems to have obtained Polish stones. Princess Henrietta's monument was made in Cracow in 1651, as were those in Gyulafehérvár of her husband, Zsigmond, and of György Rákóczi I.

No gravestones have survived from the second half of the 17th century. Of the two monuments known from the early 18th century, Bezerédi's was definitely not of local craftsmanship, but was rather a tardive example of the manneristic style of Poland. The other, Zsigmond Velics's crypt cover, is a poorly executed, primitive piece, incomparable even to the less important monuments of the earlier centuries. By this time, the lustre of the Perényis, Dobós, and Rákóczi's had disappeared. The role of the castle diminished, particularly after the destruction of its defenses in 1702, and the collapse of the independence movement of Ferenc Rákóczi II in 1711.

The findings of our excavations in 1964–65 contribute greatly to the history of Sárospatak's past, and provide a relatively complete picture of the sepulchral art of a major regional centre situated between the artistic spheres of Upper Hungary and Transylvania. They also contribute to a better understanding of those genealogical and heraldic questions surrounding many families who played some important role in the history of the town and of the whole nation.

FIGURES

1. The building periods of Sárospatak' Roman Catholic parish church. Explanation of numbers: 1. 11th – 12th c.; 2. The first half of the 14th c.; 3. The second half of the 14th c.; 4. The second half of the 15th c.; 5. 16th c. (about 1530 – 1540); 6. 16th c.?.; 7. 1671; 8. After 1671; 9. After 1787; 10. 1818 – 1823; 11. Recent rebuildings.
2. The niveau of the interior of Sárospatak's Roman Catholic parish church after the excavation 1964 – 65.
3. Positions of the excavated crypts and gravestones in Sárospatak's Roman Catholic parish church.
4. The nave of the church at the start of the excavations.
5. The northern aisle of the church during the excavations.
6. The nave of the church during the excavations.
7. The nave of the church and eastern part of its southern aisle during the excavations.
8. The nave of the church and a part of the northern aisle with some gravestones set in the floor.
9. Map of Sárospatak from 1785. From the drawing of Franz Römisch. Sárospatak, Rákóczi Museum.
10. The foundations of the rotunda of Sárospatak. Upper view from north-west after the excavation of 1965.
11. Details of the 16th c. floor of the church of Sárospatak.
12. Ground plan of Crypt N. 16 and its east wall.
13. Ground plan of Crypt N. 18.
14. Ground plan of Crypt N. 19., and its longitudinal and cross section.
15. Ground plan of Crypt N. 20., and its cross section.
16. Ground plan of Crypt N. 1., and its cross and longitudinal section.
17. Ground plan, the cross and longitudinal section of Crypt N. 9.
18. Ground plan, the cross and longitudinal section of Crypt N. 2.
19. Crypt N. 5., eastern wall and its ground plan.
20. Ground plan of Crypt N. 6. and its section.
21. Sections of rooms A. and B. of Crypt N. 10. and their ground plan.
22. Ground plan and section of Crypt N. 21.
23. Ground plan and section of Crypt N. 22.
24. Ground plan of Crypt N. 23.
25. Ground plan of Crypts N. 3. and N. 4. and their walls.
26. Ground plan of Crypts N. 7. and N. 8. and their east and west walls.
27. Ground plan of Crypt N. 11., its cover and its north-west section.
28. Ground plan of Crypt N. 13., its western wall and east-west section.
29. Ground plan of Crypt N. 15., its north-south and east-west section.
30. Ground plan of Crypt N. 17., its north-south and east-west section.
31. Ground plan of Crypt N. 12., and the section of its east wall.
32. The western main entrance of the church during the excavation.
33. A red marble fragment from the end of the 15th c. and its section. (Left side of Fig. 37.)
34. A red marble fragment from the end of the 15th c. (Right side of Fig. 37.)
35. Fragment of a red marble engaged pillar from the end of the 15th c. and a carving with a moulded frame.
36. Fragment of a red marble sockle from the end of the 15th c.
37. Fragment of a red marble carving bearing the head of a man with a hunter's cap in a medaillon. Sárospatak, Rákóczi Museum.

38. Detail of Fig. 37.
39. Fragment of a red marble relief representing an angel. Late 15th c. Sárospatak, Rákóczi Museum.
40. Right side of Fig. 39.
41. Fragment of a tombstone with Chatillon coat-of-arms. Budapest, Museum of History.
42. The gravestone of János Perényi, 1458. Töketerebes (Třebišov).
43. Fragment of the gravestone of the count of Modrus. Late 15th c. Drawing.
44. Fragment of the gravestone of the count of Modrus. Late 15th c.
45. The site of the red marble tombstone from 1496? during the excavations of 1964–65.
46. The gravestone of Henricus, a lawyer from Florence, 1373. Budapest, National Museum.
47. Red marble tombstone from 1496? with a German inscription. Sárospatak, Roman Catholic parish church.
48. The northern part of the first axis from east in the nave of the church of Sárospatak during the excavations of 1964–65.
49. Detail of Fig. 48. The northern aisle and the tombstone of István Roychai in the eastern part of the nave.
50. Gravestone of István Roychai. Drawing.
51. The gravestone of Imre Zápolya, palatine of Hungary, 1487. Szepeshely (Spišska Kapitula).
52. The gravestone of István Zápolya, palatine of Hungary, 1499. Szepeshely (Spišska Kapitula).
53. The gravestone of Márk Horváth, 1512, Nagyvázsony.
54. The gravestone of Imre Perényi, 1519. Töketerebes (Třebišov).
55. The tombstone of Mihály and Antal Pálóczy, 1519. Sárospatak. Rákóczi Museum, Red Tower.
56. The sepulchral monument of Kristóf Varkocs, 1520. Késmárk (Kežmarok), Church of the Holy Cross.
57. The sepulchral monument of György Serédy, 1557. Bártfa (Bardejov).
58. The cover of the red marble tombstone of István Dobó. Eger, Castle Museum.
59. The coat-of-arms of the Pálóczy. A detail from the tombstone of Mihály and Antal Pálóczy, 1519. (Detail of Fig. 55.)
60. The coat-of-arms of the Dobós. A detail from the tombstone of Ferenc Dobó, 1614. (Detail of Fig. 112.)
61. A short side of the tomb monument of Gábor Perényi *in situ* in the floor of the church.
62. A long side of the tomb monument of Gábor Perényi *in situ*, in the northern aisle of the church.
63. A short side of the tomb monument of Gábor Perényi, about 1567. Sárospatak, Lapidarium of the Office for the Protection of Monuments (OMF). (Other view of Fig. 61.)
64. A long side of the tomb monument of Gábor Perényi. Drawing.
65. A long side of the tomb monument of Gábor Perényi, about 1567. (The same reproduced on Fig. 62–64.)
66. The other longer side of the tombstone of Gábor Perényi. Drawing.
67. The other longer side of the tombstone of Gábor Perényi. Sárospatak, Lapidarium of the Office for the Protection of Monuments (OMF).
68. A copy of the inscription of Balázs Szikszay Fabriczius, made in 1787. The whole text of the two long sides of the tombstone of Gábor Perényi. Sárospatak, Library of the Reformed Church College Archive.
- 69a The inscription on the cover of the tombstone of Gábor Perényi according to the copy of the text of Balázs Szikszay Fabriczius made in 1787.
- 69b The inscriptions on the right and left sides of the funeral banner of Gábor Perényi, according to the copy of the text of Balázs Szikszay Fabriczius made in 1787.
70. The tombstone of István Báthory, 1605. Nyírbátor, Reformed Church.
71. The tombstone of Prince Zsigmond Rákóczi, 1613. Szerencs, Reformed church.
72. A longer side of the tombstone of Prince Zsigmond Rákóczi, 1613. Szerencs, Reformed church.
73. One of the short sides of the tombstone of Thomas, 1526–1567. Sárospatak, Roman Catholic parish church. Reconstruction.
74. The other short side of the tombstone of Thomas, 1526–1567.
75. One of the long sides of the tombstone of Thomas, 1526–1567.
76. Drawing and section of the tombstone of Thomas, 1526–1567.
77. The other long side of the tombstone of Thomas, 1526–1567.
78. One side of a broken gravestone, 1526–1567. Lapidarium OMF, Sárospatak.

79. The other side of a broken gravestone, 1526–1567. (Other side of Fig. 78.)
80. The reconstructed picture of the two fragments seen on Fig. 78. and 79.
81. Fragment of the longer side of a tombstone, 1526–1567. Sárospatak, Lapidarium OMF. Drawing.
82. Fragment of the longer side of a tombstone, 1526–1567. Sárospatak, Lapidarium OMF.
83. The left upper corner of a tombstone and its section, 1526–1567. Drawing.
84. Two fragments of a sand-stone tombstone and their sections. Recent location unknown. Drawing.
85. The upper left corner of a tombstone and its section, 1526–1567. Sárospatak, Lapidarium OMF.
86. Fragment of the upper right side of a tombstone, 1526–1567. Drawing.
87. Fragment of the upper right side of a tombstone, 1526–1567. Sárospatak, Lapidarium OMF.
88. Fragment of the inner field of a tombstone, 1526–1567. Drawing.
89. Fragment of the inner field of a tombstone, 1526–1567. Sárospatak, Lapidarium OMF.
90. Broken pieces of a tombstone, 1526–1567. Drawing.
91. One of the pieces of the broken tombstone in Fig. 90. Sárospatak, Lapidarium OMF.
92. The sepulchral monument of C. B., 1607. Szepeshely (Spišská Kapitula).
93. The gravestone of Ferenc Sebesi, 1565. Sárospatak, Roman Catholic church.
94. The tombstone of the children of Márk Miskolczi, 1584. (*In situ* during the excavation of 1964–1965.)
95. The tombstone of the children of Márk Miskolczi, 1584. Sárospatak, Roman Catholic church.
96. The tombstone of Lady Ambrus Miskolczi. Miskolc, Reformed church of the Mount Avas.
97. The tombstone of István Miskolczi. Miskolc, Reformed church of the Mount Avas.
98. Detail of Fig. 95. The coat-of-arms of the Miskolczy family.
99. The tombstone of Peter Ragyóczi *in situ* in the northern aisle of the church of Sárospatak.
100. The tombstone of Peter Ragyóczi *in situ*.
101. The tombstone of Peter Ragyóczi, 1599(?), Sárospatak, Roman Catholic church.
102. The tombstone of Gábor Majkóci *in situ* in the first axis of the nave from the east.
103. The tombstone of Gábor Majkóci, 1602. After the excavation.
104. The tombstone of Gábor Majkóci, 1602. Sárospatak, Roman Catholic church.
105. Drawing of the print of the signet-ring of Gábor Majkóci. Drawing.
106. The coat-of-arms in the signet-ring of Gábor Majkóci, 16th c. Sárospatak, Rákóczi Museum.
107. The signet-ring of Gábor Majkóci.
108. Three-part ring found in the coffin of Gábor Majkóci, 16th c. Sárospatak, Rákóczi Museum.
109. The three-part ring of Fig. 108. dismounted.
110. The gravestones of Ferenc Dobó and his wife Judit Kerecsényi *in situ* during the excavations of 1964–65.
111. The gravestones of Ferenc Dobó and his wife Judit Kerecsényi *in situ* seen from the top.
112. The red-marble gravestones of Ferenc Dobó and Judit Kerecsényi, 1614. Sárospatak, Roman Catholic church.
113. Drawing of the gravestones of Ferenc Dobó and Judit Kerecsényi.
114. The coat-of-arms of Ferenc Dobó. Before restored.
115. The coat-of-arms of Ferenc Dobó. Recent condition.
116. The coat-of-arms of Judit Kerecsényi. Before restored.
117. The coat-of-arms of Judit Kerecsényi. Recent condition.
118. The gravestone of Franciscus Rothwet, 1594. Kassa (Košice).
119. The tombstone Lady István Nyáry, née Anna Telegdy, red-marble, 1635, Kisvárd, Museum.
120. The sepulchral monument of Zsuzsanna Dóczy of Nagylucse, 1596. Késmárk (Kežmarok).
121. Fragment of a tombstone, 1585. Drawing.
122. Fragment of a tombstone. Sárospatak, Lapidarium OMF.
123. Reconstructed fragment of a tombstone, 1591, (probably the tombstone of Anna Magyar?) Drawing.
124. Reconstructed fragment of a tombstone, 1591. Sárospatak, Lapidarium OMF.
125. Fragment of a corner of a tombstone, 1573–1602. Drawing.
126. Fragment of a corner of a tombstone, 1573–1602. Sárospatak, Lapidarium OMF.
127. Two contiguous fragments of a tombstone, 1573–1602. Drawing.
128. Two contiguous fragments of a tombstone, 1573–1602. Sárospatak, Lapidarium OMF.
129. Fragment of the upper right corner of a tombstone and its section, 1567–1602. Drawing.
130. Detail of the fragment of Fig. 129. Sárospatak, Lapidarium OMF.

131. Fragment of a tombstone and its section, 1567–1602. Drawing.
132. Fragment of a tombstone, 1567–1602. Sárospatak, Lapidarium OMF.
133. Fragments of a corner of a tombstone, 1567–1602. Drawing.
134. Fragments of a corner of a tombstone, 1567–1602. Sárospatak, Lapidarium OMF.
135. Fragments of the upper right corner of a tombstone and its section, 1567–1602. Drawing.
136. Detail of the upper right corner fragment of a tombstone, 1567–1602. Sárospatak, Lapidarium OMF.
137. The tombstone of András Archy *in situ*.
138. Drawing of the tombstone of András Archy.
139. The tombstone of András Archy. 1614. Sárospatak, Roman Catholic church.
140. The sepulchral monument of Georgius Günther, 17th c. Késmárk (Kežmarok) Lutheran church.
141. The sepulchral monument of Daniel Putischer, 1652. Szepeshely (Spišská Kapitula).
142. The sepulchral monument of Julianna Hägerin, 1583. Kassa (Košice) Church of Saint Elisabeth.
143. The coat-of-arms of András Archy. Detail of Fig. 139.
144. The tombstone of the children of György Csernel, 1621, Sárospatak, Roman Catholic church. Drawing.
145. The tombstone of the children of György Csernel, 1621. Sárospatak, Roman Catholic church.
146. The tombstone of Sára Rákóczi, mother of Mihály Ibrányi and her children *in situ* in the 17th c. brick-floor of the nave of the church during the 1964–65 excavations.
147. Detail of the site in Fig. 146.
148. The tombstone of Sára Rákóczi, mother of Mihály Ibrányi and her children, 1623. Sárospatak, Roman Catholic church.
149. The tombstone of Lady Mátyás Saári, née Katalin Szakmáry Nyireő *in situ* in its finding place between the second and third pillar of the south.
150. Drawing of the tombstone of Lady Mátyás Saári, née Katalin Szakmáry.
151. The tombstone of Lady Mátyás Saári, née Katalin Szakmáry Nyireő, 1634. Sárospatak, Roman Catholic church.
152. The red-marble tombstone of an unknown person from the 16th c. Kassa (Košice).
153. The coat-of-arms on the tombstone of Lady Mátyás Saári, née Katalin Szakmáry Nyireő, 1634. Detail of Fig. 151.
154. The tombstone thought to be of Imre Bezerédi's (†1708) made of red-marble. Sárospatak, Rákóczi Museum. Lapidarium.
155. The upper part of the tombstone thought to be of Imre Bezerédi's.
156. Another upper view of the tombstone thought to be of Imre Bezerédi's.
157. The tombstone of Zsigmond Velics, about 1714. Drawing.
158. The coat-of-arms of Zsigmond Velics. Detail of Fig. 159.
159. The tombstone of Zsigmond Velics, about 1714. Sárospatak, Roman Catholic church.
160. Fragment of a tombstone with an inscription in Hungarian, 1622. Drawing.
161. Fragment of a tombstone with an inscription in Hungarian, 1622. Sárospatak, Lapidarium OMF.
162. Fragment of a tombstone with an inscription in Hungarian and its section, the first half of the 17th c. Drawing.
163. Fragment of a tombstone with an inscription in Hungarian, the first half of the 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
164. Fragment of a tombstone with a Hungarian inscription, the first half of the 17th c. Drawing.
165. Fragment of the tombstone of Lady István Tolnai and its section, the first half of the 17th c. Drawing.
166. Fragment of the tombstone of Lady István Tolnai. Sárospatak, Lapidarium OMF.
167. Fragment of the tombstone of János Sepesi, and its section, the second half of the 17th c. Drawing.
168. Fragment of the tombstone of János Sepesi, the second half of the 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
169. Fragment of a tombstone with the name Semere and its section, 17th c. Drawing.
170. Fragment of a tombstone with a Hungarian inscription and its section, the first half of the 17th c. Drawing.
171. Fragment of a tombstone with a Hungarian inscription, the first half of the 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.

172. Fragment of the tombstone of István Dayka, drawing and its section, 1644.
173. Fragment of the tombstone of István Dayka, 1644. Sárospatak, Lapidarium OMF.
174. Fragments of the tombstone of Lőrinc Gombos and their section, 17th c. Drawing.
175. Fragment of the tombstone of Lőrinc Gombos, 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
176. Another fragment of the tombstone of Lőrinc Gombos with a detail of the letters of his name. Sárospatak, Lapidarium OMF.
177. A third fragment of the tombstone of Lőrinc Gombos. Sárospatak, Lapidarium OMF.
178. Upper right corner fragment of a tombstone, 17th c. Drawing.
179. Fragment of a reconstructed tombstone, 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
180. Fragment of a tombstone and its section, 17th c. Drawing.
181. Fragment of a tombstone, 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
182. Half of a tombstone, 17th c. Drawing.
183. Half of a tombstone, 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
184. Fragment of a tombstone with the reliefs of its lambrequin from its coat-of-arms, 17th c. Drawing.
185. Fragment of the upper left corner of a tombstone, 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
186. Fragment of a corner of a tombstone, 17th c. Drawing.
187. Fragment of a corner of a tombstone, 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
188. Fragment of the upper left corner of a tombstone bearing the name Pongrácz, 17th c. Drawing.
189. Fragment of the upper left corner of a tombstone, 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
190. Fragment of a lime-stone epitaph, 17th c. Drawing.
191. Fragment of the frame of a tombstone and its section. Drawing.
192. Fragment of the frame of a tombstone, 17th c. Sárospatak, Lapidarium OMF.
193. A tombstone without any inscription in its finding place.
194. The tombstone without any inscription. Drawing.
195. The tombstone without any inscription, 17th c. Reproduction after author's photo made on the spot.
196. The wedding ring of Ilona Ország and Gábor Perényi, the mid-16th c. Sárospatak, Rákóczi Museum.
197. The two hands which hold a heart in the wedding ring. Detail of Fig. 196.
198. The heart of the wedding ring. Detail of Fig. 196.
199. The inner side of the heart of the wedding ring with the letters PG OE.
200. The coat-of-arms of the signet ring found in the Crypt N. 9 with the letters SSZ, 17th c. Drawing.
201. The coat-of-arms of the signet ring found in the Crypt N. 9, 17th c. Sárospatak, Rákóczi Museum.
202. The signet-ring found in the Crypt N. 9 with the letters SSZ, 17th c. Sárospatak, Rákóczi Museum.
203. The coat-of-arms on the funeral banner of Zsigmond Debreczeni, the mid-17th c. Sárospatak, Rákóczi Museum.
204. Coffin cover of Anna Antoni, 1787.
205. Coffin cover N. 6. found in the Crypt N. 2, the second half of 18th c.
206. Coffin cover N. 7. found in the Crypt N. 2.
207. The interior of the Sárospatak Roman Catholic church after the restoration.

Photos and drawings by the author: Fig. 1., 2., 3., 4–8., 10–36., 43., 45., 48–50., 60–62., 64., 66., 67., 76., 81., 83., 84., 86., 88., 90., 94., 99., 100., 102., 103., 105., 110., 111., 113., 114., 116., 121., 123., 125., 127., 129., 131., 133., 135., 137., 138., 139., 143., 144., 146., 147., 149., 150., 157., 160., 162., 164., 165., 167., 169., 170., 172., 174., 178., 180., 182., 184., 186., 188., 190., 191., 193., 194., 195., 200., 204–206.

Photos by Vilmos Bertalan jr.: Fig. 9., 37–40., 41., 44., 46., 47., 51., 52., 55–57., 59., 63., 65., 68., 69/a–b., 73–75., 77–80., 82., 85., 87., 89., 91–93., 95–98., 101., 104., 106–109., 112., 115., 117., 118., 120., 122., 124., 126., 128., 130., 132., 134., 136., 140., 141., 142., 145., 148., 151., 152–156., 158., 159., 161., 163., 166., 168., 171., 173., 175–177., 179., 181., 183., 185., 187., 189., 192., 196–199., 201–203., 207.

Photos by Tamás Mihalik: Fig. 53., 58., 70.

Photos by Béla Hegede: Fig. 42., 54., 71., 72.

Photo by László Makkay: Fig. 119.

KÉPJEGYZÉK

1. A sárospataki r. k. templom építési periódusai az 1964–1965-ös ásatás alapján. Jelmagyarázat: 1. XI–XII. sz. 2. XIV. század első fele 3. XIV. sz. második fele 4. XV. sz. második fele 5. XVI. sz. (kb. 1530–1540) 6. XVI. sz. (?) 7. 1671 8. 1671 után 9. 1787 után 10. 1818–1823 11. Legújabb átépítések (A szerző rajza)
2. A sárospataki r. k. templom belsejének szintje az 1964–65-ös ásatás eredményeként (A szerző rajza)
3. A sárospataki r. k. templomban előkerült kripták és sírok elhelyezése (A szerző rajza)
4. A templom főhajója az ásatás megkezdésekor (A szerző felv.)
5. A templom északi mellékhajója az ásatás közben (A szerző felv.)
6. A templom főhajója az ásatás közben (A szerző felv.)
7. A templom főhajója és déli mellékhajójának keleti részlete az ásatás közben (A szerző felv.)
8. A főhajó és az északi mellékhajó részlete a járószintre helyezett sírkövekkel (A szerző felv.)
9. Sárospatak térképe 1785-ből Franz Römisch rajza alapján. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan Vilmos felv.)
10. Sárospatak. A rotunda alapfalai felülnézetből északnyugatról fényképezve az 1965-ös ásatás után (A szerző felv.)
11. A templom XVI. századi szintjének maradványai (A szerző rajza)
12. A XVI. sz. kriptá alaprajza és keleti zárófala (A szerző rajza)
13. A XVIII. sz. kriptá alaprajza és keresztmetszete (A szerző rajza)
14. A XIX. sz. kriptá alaprajza, kereszt- és hosszmetzete (A szerző rajza)
15. A XX. sz. kriptá keresztmetszete és alaprajza (A szerző rajza)
16. Az I. sz. kriptá alaprajza, hossz- és keresztmetszete (A szerző rajza)
17. A IX. sz. kriptá alaprajza, hossz- és keresztmetszete (A szerző rajza)
18. A II. sz. kriptá alaprajza, kereszt- és hosszmetzete (A szerző rajza)
19. Az V. sz. kriptá keleti oldalfal nézeti rajza és alaprajza (A szerző rajza)
20. A VI. sz. kriptá alaprajza és keresztmetszete (A szerző rajza)
21. A X. sz. kriptá A és B helyiségeinek metszetei (A szerző rajza)
22. A XXI. sz. kriptá alaprajza és keresztmetszete (A szerző rajza)
23. A XXII. sz. kriptá alaprajza (A szerző rajza)
24. A XXIII. sz. kriptá alaprajza (A szerző rajza)
25. A III–IV. sz. kriptá alaprajza és falazásai (A szerző rajza)
26. A VII–VIII. sz. kriptá alaprajza, keleti és nyugati fala (A szerző rajza)
27. A XI. sz. kriptá alaprajza, fedőlappja és észak-déli metszete (A szerző rajza)
28. A XIII. sz. kriptá alaprajza, nyugati fala és kelet-nyugati hosszmetzete (A szerző rajza)
29. A XV. sz. kriptá alaprajza, észak-déli és kelet-nyugati hosszmetzete (A szerző rajza)
30. A XVII. sz. kriptá alaprajza, észak-déli keresztmetszete és kelet-nyugati hosszmetzete (A szerző rajza)
31. A XII. sz. aknasír-kriptá alaprajza és keleti zárófal metszete (A szerző rajza)
32. A templom nyugati főbejárati része, feltárás közben (A szerző felv.)
33. XV. század végi vörösmárvány töredék, részletének metszete. A 37. kép bal oldala (A szerző rajza)
34. XV. század végi vörösmárvány töredék, részletének metszete. A 37. kép jobb oldala (A szerző rajza)
35. XV. század végi vörösmárvány félpillér töredéke és profilált keretes faragvány (A szerző rajza)
36. XV. század végi vörösmárvány lábázat töredékének rajza (A szerző rajza)

37. XV. század végi vörösmárvány töredék vadászsapkás férfifejjel ovális medaillonban. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
38. Részlet a 37. kép vadászsapkás férfi fejéről. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
39. Vörösmárvány angyalrelief töredéke a XV. század végéről. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv. a töredék bal oldaláról)
40. Vörösmárvány angyalrelief töredéke a XV. század végéről. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv. a töredék jobb oldaláról)
41. Chatillon-címeres sírkőtöredék 1433-ból. Budapesti Történeti Múzeum (Ifj. Bertalan V. reprodukciója)
42. Perényi János sírköve. 1458. Töketerebes (Trebíšov) (Hegede B. felv.)
43. Egy modrusi ispán sírkövének rajza. XV. század vége (A szerző rajza)
44. Egy modrusi ispán sírkövének töredéke. XV. század vége. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
45. Az 1496(?)-ből származó vörösmárvány sírkő előkerülési helye az 1964–65-ös ásatáson (A szerző felv.)
46. Henrik firenzei jogi doktor sírköve. 1373. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum (Ifj. Bertalan V. reprodukciója)
47. Az 1496(?)-os évszámú vörösmárvány sírkő német nyelvű felirattal. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
48. Az 1964–65-ös feltárás a templom főhajójának keletről számított első tengelye északi felében. A megtalált sírkő helye (A szerző felv.)
49. A 48. sz. kép részlete. Roychai István az északi mellékhajó és a főhajó keleti részén előkerült sírköve (A szerző felv.)
50. Roychai István sírkövének rajza. 1513 (A szerző rajza)
51. Zápolya Imre nádor sírköve. 1487. Szepeshely (Spišska Kapitula) (Ifj. Bertalan V. felv.)
52. Zápolya István nádor sírköve. 1499. Szepeshely (Spišska Kapitula) (Ifj. Bertalan V. felv.)
53. Horváth Márk sírköve. 1512. Nagyvázsony (Mihalik T. felv.)
54. Perényi Imre sírköve. 1519. Töketerebes (Trebíšov) (Hegede B. felv.)
55. Pálóczi Mihály és Antal sírköve. 1519. Sárospatak, Rákóczi Múzeum, Vörös torony (Ifj. Bertalan V. felv.)
56. Varkocs Kristóf síremléke. 1520. Késmárk (Kežmarok), Szent Kereszt-templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
57. Serédy György síremléke. 1557. Bártfa (Bardějov) (Ifj. Bertalan V. reprodukciója)
58. Dobó István vörösmárvány tumbájának fedőlapja. Eger, Vármúzeum (Mihalik T. felv.)
59. A Pálóczi-címer. Részlet Pálóczi Mihály és Antal síremlékéről. 1519. Az 55. kép részlete (Ifj. Bertalan V. felv.)
60. A Dobó-címer. Részlet Dobó Ferenc 1614-ben készült síremlékéről. A 112. kép részlete (A szerző felv.)
61. Perényi Gábor tumbájának rövidebb oldala előkerülési helyén, a templom padlójában (A szerző felv.)
62. Perényi Gábor tumbájának hosszanti oldala előkerülési helyén, a templom északi mellékhajó keletről számított harmadik tengelyében (A szerző felv.)
63. Perényi Gábor tumbájának rövidebb oldala. 1567 körül. Sárospatak, OMF kőtár (Ifj. Bertalan Vilmos felv.)
64. Perényi Gábor tumbája egyik hosszanti oldalának rajza (A szerző rajza)
65. Perényi Gábor tumbájának egyik hosszanti oldala. 1567 körül. Sárospatak, OMF kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
66. Perényi Gábor tumbája másik hosszanti oldalának rajza (A szerző rajza)
67. Perényi Gábor tumbájának másik hosszanti oldala. Sárospatak, OMF kőtár (A szerző felv.)
68. Szikszai Fabricius Balázs sírfeliratának 1787-ből származó másolata. Perényi Gábor tumbája két hosszanti oldalának teljes szövege. Sárospatak, Református Kollégiumi Nagykönyvtár, kézirtattár (Ifj. Bertalan V. felv.)
- 69/a Perényi Gábor tumbája elveszett fedőlapjának felirata Szikszai Fabricius Balázs szövegének 1787-ből származó másolata alapján

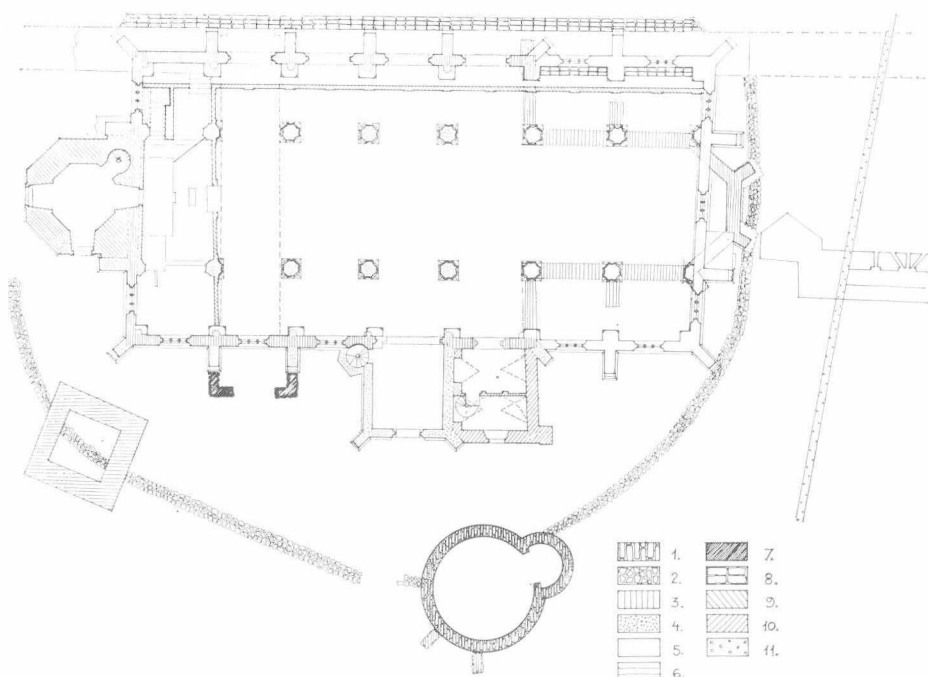
- 69/b Perényi Gábor halotti zászlója jobb és bal oldalának felirata Szikszai Fabricius Balázs szövegének 1787-ből származó másolata alapján. Sárospatak, Református Kollégiumi Nagykönyvtár, kézirattár (Ifj. Bertalan V. felv.)
70. Báthori István tumbája. 1605. Nyírbátor, ref. templom (Mihalik T. felv.)
71. Rákóczi Zsigmond fejedelem tumbája. 1613. Szerencs, ref. templom (Hegede B. felv.)
72. Rákóczi Zsigmond fejedelem tumbájának hosszanti oldala. 1613. Szerencs, ref. templom (Hegede Béla felv.)
73. Tamás tumbájának egyik rövid oldala. 1526–1569. Rekonstruált állapotban a sárospataki r. k. templomban (Ifj. Bertalan V. felv.)
74. Tamás tumbájának másik rövid oldala. 1526–1569. Rekonstruált állapotban a sárospataki r. k. templomban (Ifj. Bertalan V. felv.)
75. Tamás tumbájának egyik hosszoldala. Rekonstruált állapotban a sárospataki r. k. templomban (Ifj. Bertalan V. felv.)
76. Tamás tumbájának rajzai és metszetei (A szerző rajza)
77. Tamás tumbájának másik hosszoldala. Rekonstruált állapotban a sárospataki r. k. templomban (Ifj. Bertalan V. felv.)
78. Kettőtört faragott sírkő egyik oldala. 1526–1567. Sárospatak, OMF kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
79. Kettőtört faragott sírkő másik oldala. 1526–1567. Sárospatak, OMF kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
80. A két töredék összeillesztett képe. 1526–1567. Sárospatak, OMF kőtár. (Ifj. Bertalan V. felv.)
81. Tumba hosszoldalának töredéke. 1526–1569 (A szerző rajza)
82. Tumba hosszoldalának töredéke. 1526–1569. Sárospatak, OMF kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
83. Síremlék bal felső sarka és metszete. 1526–1567 (A szerző rajza)
84. Homokkő tumba két darabja és metszete. Jelenlegi őrzési helye ismeretlen (A szerző rajza)
85. Síremlék bal felső sarka és metszete. 1526–1567. Sárospatak, OMF kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
86. Sírkő jobb felső sarkának töredéke és metszete. 1526–1567 (A szerző rajza)
87. Sírkő jobb felső sarkának töredéke. 1526–1567. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
88. Sírkő belső mezejének töredéke. 1526–1567 (A szerző rajza)
89. Sírkő belső mezejének töredéke. 1526–1567. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
90. Síremlék összetört darabjai. 1526–1567 (A szerző rajza)
91. A 90. képen lerajzolt sírkődarabok egyik fennmaradt részletének fényképe. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
92. C. B. síremléke. 1607. Szepeshely (Spišska Kapitula) (Ifj. Bertalan V. felv.)
93. Sebesi Ferenc síremléke. 1565. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
94. Miskolczi Márk gyermekeinek sírköve. 1584. Az 1964–65-ös ásatáson a megtalálás helyén (A szerző felv.)
95. Miskolczi Márk gyermekeinek sírköve. 1584. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
96. Miskolczi Ambrusné sírköve. Miskolc, Avasi templom (Ifj. Bertalan V. reprodukciója Megay Géza után.)
97. Miskolczi István sírköve. Miskolc, Avasi templom. (Ifj. Bertalan V. reprodukciója Megay Géza után)
98. A Miskolczi-címer. A 95. kép részlete (Ifj. Bertalan V. felv.)
99. Ragyóczi Péter sírkövének megtalálási helye a templom északi mellékhajójában (A szerző felv.)
100. Ragyóczi Péter sírkövének megtalálási helye (A szerző közelebbi felv.)
101. Ragyóczi Péter sírköve 1599(?) Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
102. Maykóci Gábor sírkövének megtalálási helye a főhajó keletről számított első tengelyében (A szerző felv.)
103. Maykóci Gábor sírkövének megtalálási helye. Közelebbi felvétel (A szerző felv.)
104. Maykóci Gábor sírköve. 1602. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
105. Maykóci Gábor pecsétgyűrűs címerének lenyomatí rajza (A szerző rajza)
106. Maykóci Gábor pecsétgyűrűs címere. XVI. század vége. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
107. Maykóci Gábor pecsétgyűrűje. XVI. század vége. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
108. Maykóci Gábor koporsójában talált hármass gyűrű. XVI. század. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
109. A 108. képen látható hármass gyűrű szétbontva (Ifj. Bertalan V. felv.)

110. Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit sírköve a megtalálás helyén, az északi mellékhajóban (A szerző felv.)
111. Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit sírköve a megtalálás helyén. Közlebbi felvétel, ellenkező nézetből (A szerző felv.)
112. Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit vörösmárvány sírköve. 1614. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
113. Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit síremlékének rajza (A szerző rajza)
114. Dobó Ferenc címere a síremléken. Restaurálás előtti állapot (A szerző felv.)
115. Dobó Ferenc címere a síremléken. Jelenlegi állapot (Ifj. Bertalan V. felv.)
116. Kerecsényi Judit címere a restaurálás előtt (A szerző felv.)
117. Kerecsényi Judit címere. Jelenlegi állapot (Ifj. Bertalan V. felv.)
118. Franciscus Rothwet síremléke. 1594. Kassa (Košice) (Ifj. Bertalan V. reprodukciója)
119. Nyáry Istvánné Telegdy Anna vörösmárvány síremléke. 1635. Kisvárd, Múzeum (Makay László felv.)
120. Nagylucei Dóczy Zsuzsanna síremléke. 1596. Késmárk (Kežmarok) (Ifj. Bertalan V. felv.)
121. Sírkőtöredék. 1585 (A szerző rajza)
122. Sírkőtöredék. 1585. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
123. Sírkő rekonstruált töredéke. 1591. (Magyar Anna?) (A szerző rajza)
124. Sírkő rekonstruált töredéke. 1591. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
125. Sírkő sarkának töredéke. 1573–1602 (A szerző rajza)
126. Sírkő sarkának töredéke. 1573–1602. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
127. Sírkő két összeilleszthető töredéke. 1573–1602 (A szerző rajza)
128. Sírkő két összeilleszthető töredéke. 1573–1602. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
129. Sírkő jobb felső sarkának töredéke és metszete. 1567–1602 (A szerző rajza)
130. A 129. képen látható töredék egy részlete. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
131. Sírkő töredéke és metszete. 1567–1602 (A szerző rajza)
132. Sírkő töredéke. 1567–1602. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
133. Sírkő sarkának töredékei. 1567–1602 (A szerző rajza)
134. Sírkő sarkának töredékei. 1567–1602. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
135. Sírkő jobb felső sarkának töredékei és metszete. 1567–1602 (A szerző rajza)
136. Sírkő jobb felső sarka töredékének egy részlete. 1567–1602. Sárospatak, OMF Kőtár (Ifj. Bertalan V. felv.)
137. Archy András sírköve megtalálási helyén (A szerző felv.)
138. Archy András sírkövének rajza. 1614 (A szerző rajza)
139. Archy András sírköve. 1614. Sárospatak, r. k. templom (A szerző felv.)
140. Georgius Gunther síremléke. XVII. század eleje. Késmárk (Kežmarok), evangélikus templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
141. Dániel Putischer síremléke. 1652. Szepeshely (Spišska Kapitula) (Ifj. Bertalan V. felv.)
142. Julianna Hágerin síremléke. 1583. Kassa (Košice) Szent Erzsébet-templom (Ifj. Bertalan V. reprodukciója)
143. Archy András címere (A 139. kép részlete) (A szerző felv.)
144. Csernel György gyermekeinek sírköve rajzban és metszetben. 1621 (A szerző rajza)
145. Csernel György gyermekeinek sírköve. 1621. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
146. Ibrányi Mihály édesanyja, Rákóczi Sára és gyermekeinek sírköve a megtalálás helyén (A templom főhajójának XVII. századi téglás padlózatában) (A szerző felv.)
147. A lelőhely közelebről (A szerző felv.)
148. Ibrányi Mihály édesanyja, Rákóczi Sára és gyermekeinek sírköve. 1623. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
149. Saári Mátyásné Szakmáry Nyireő Katalin sírkövének megtalálási helye a déli pillérsor második és harmadik pillére között (A szerző felv.)
150. Saári Mátyásné sírkövének rajza és metszete. 1634 (A szerző rajza)
151. Saári Mátyásné sírköve, 1634. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
152. Ismeretlen XVI. századi vörösmárvány sírkő. Kassa (Košice) (Ifj. Bertalan V. reprodukciója)
153. Saári Mátyásné Szakmári Nyireő Katalin sírkövén látható címer. 1634. (A 151. kép részlete) (Ifj. Bertalan V. felv.)

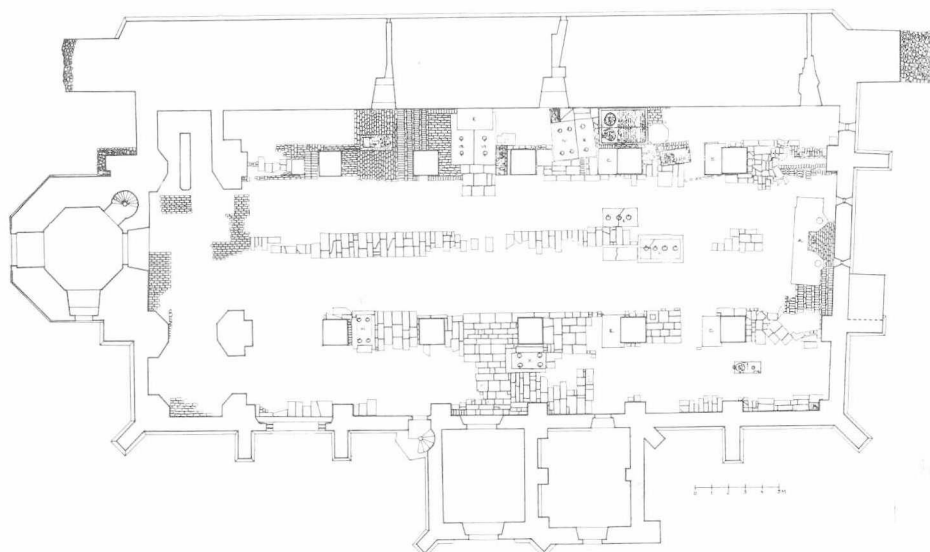
154. Bezerédi Imre (†1708) állítólagos vörösmárvány síremléke. Sárospatak, Rákóczi Múzeum Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
155. Bezerédi Imre állítólagos vörösmárvány síremlékének felső része (Ifj. Bertalan V. felv.)
156. Bezerédi Imre állítólagos vörösmárvány síremléke felülnézetből (Ifj. Bertalan V. felv.)
157. Velics Zsigmond sírkövének rajza. 1714 körül (A szerző rajza)
158. Velics Zsigmond címere. 1714 körül. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
159. Velics Zsigmond sírköve. 1714 körül. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
160. Magyar nyelvű sírkőtöredék. 1622 (A szerző rajza)
161. Magyar nyelvű sírkőtöredék. 1622. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
162. Magyar nyelvű sírkőtöredék rajza és metszete. XVII. század első fele (A szerző rajza)
163. Magyar nyelvű sírkőtöredék. XVII. sz. első fele. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
164. Magyar nyelvű sírkőtöredék rajza és metszete. A XVII. század első fele (A szerző rajza)
165. Tolnai Istvánné sírkövének töredéke, rajz és metszet. XVII. század első fele (A szerző rajza)
166. Tolnai Istvánné sírkövének töredéke. Sárospatak, OMF kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
167. Sepesi János sírkőtöredékének rajza és metszete. XVII. század második fele (A szerző rajza)
168. Sepesi János sírkőtöredéke. XVII. század második fele. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
169. Szemere sírkőtöredék rajza és metszete. XVII. század (A szerző rajza)
170. Magyar nyelvű sírkőtöredék rajza és metszete. XVII. század első fele (A szerző rajza)
171. Magyar nyelvű sírkőtöredék. XVII. század első fele. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
172. Dayka István sírkövének töredéke, rajz és metszet. 1644 (A szerző rajza)
173. Dayka István sírkövének töredéke. 1644. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
174. Gombos Lőrinc síremléke töredékeinek rajza és metszete. XVII. század (A szerző rajza)
175. Gombos Lőrinc síremléke töredéke. XVII. század. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
176. Gombos Lőrinc síremlékének töredéke a név részletével. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
177. Gombos Lőrinc síremlékének töredéke a név részletével. XVII. század. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
178. XVII. századi sírkő jobb felső sarka töredékének rajza (A szerző rajza)
179. XVII. századi rekonstruált sírkő töredéke. Sárospatak, r. k. templom (Ifj. Bertalan V. felv.)
180. XVII. századi sírkő töredékének rajza és metszete (A szerző rajza)
181. XVII. századi sírkő töredéke. Sárospatak, OMF kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
182. XVII. századi sírkő felének rajza (A szerző rajza)
183. XVII. századi sírkő felének felvétele. Sárospatak, OMF kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
184. XVII. századi sírkő töredékének rajza címertakaróinak vésetével (A szerző rajza)
185. XVII. századi sírkő bal felső sarkának töredéke. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
186. XVII. századi sírkő sarkának töredéke. Rajz és metszet (A szerző rajza)
187. XVII. századi sírkő sarkának töredéke. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
188. XVII. századi sírkő bal felső sarkának töredéke Pongrácz névvel (A szerző rajza)
189. XVII. századi sírkő bal felső sarkának töredéke. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
190. XVII. századi mészkő építáfum töredéke (A szerző rajza)
191. Sírkő peremének töredéke. Rajz és metszet (A szerző rajza)
192. Sírkő peremének töredéke. XVII. század. Sárospatak, OMF Kötár (Ifj. Bertalan V. felv.)
193. Felirat nélküli sírkő a XVII. századból, a megtalálás helyén (A szerző felv.)
194. Felirat nélküli sírkő rajza. XVII. század (A szerző rajza)
195. Felirat nélküli sírkő. XVII. század (A szerző egykori felvétele utáni nagytás)
196. Országh Ilona és Perényi Gábor jegygyűrűje. XVI. század közepe. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
197. A szívet tartó két kéz a jegygyűrűn. A 196. kép részlete (Ifj. Bertalan V. felv.)
198. A szív a jegygyűrűn. A 196. kép részlete (Ifj. Bertalan V. felv.)
199. A jegygyűrűn levő szív belső oldala PG OE monogrammal (Ifj. Bertalan V. felv.)
200. A IX. kriptában talált SSz monogramos pecsétgyűrű címerének rajza. XVII. század (A szerző rajza)

201. A IX. kriptában talált SSz monogramos pecsétgyűrű címere. Sárospatak. Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
202. A IX. kriptában talált SSz monogramos pecsétgyűrű. XVII. század. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
203. Debreczeni Zsigmond halotti zászlójának címere. XVII. század közepe. Sárospatak, Rákóczi Múzeum (Ifj. Bertalan V. felv.)
204. Antoni Anna koporsójának fedele. 1787 (A szerző felv.)
205. A II. kriptában talált 6. sz. koporsó fedele, XVIII. sz. második fele (A szerző felv.)
206. A II. kriptában talált 7. sz. koporsó fedele (A szerző felv.)
207. A sárospataki r. k. templom belseje a helyreállítás után (Ifj. Bertalan V. felv.)

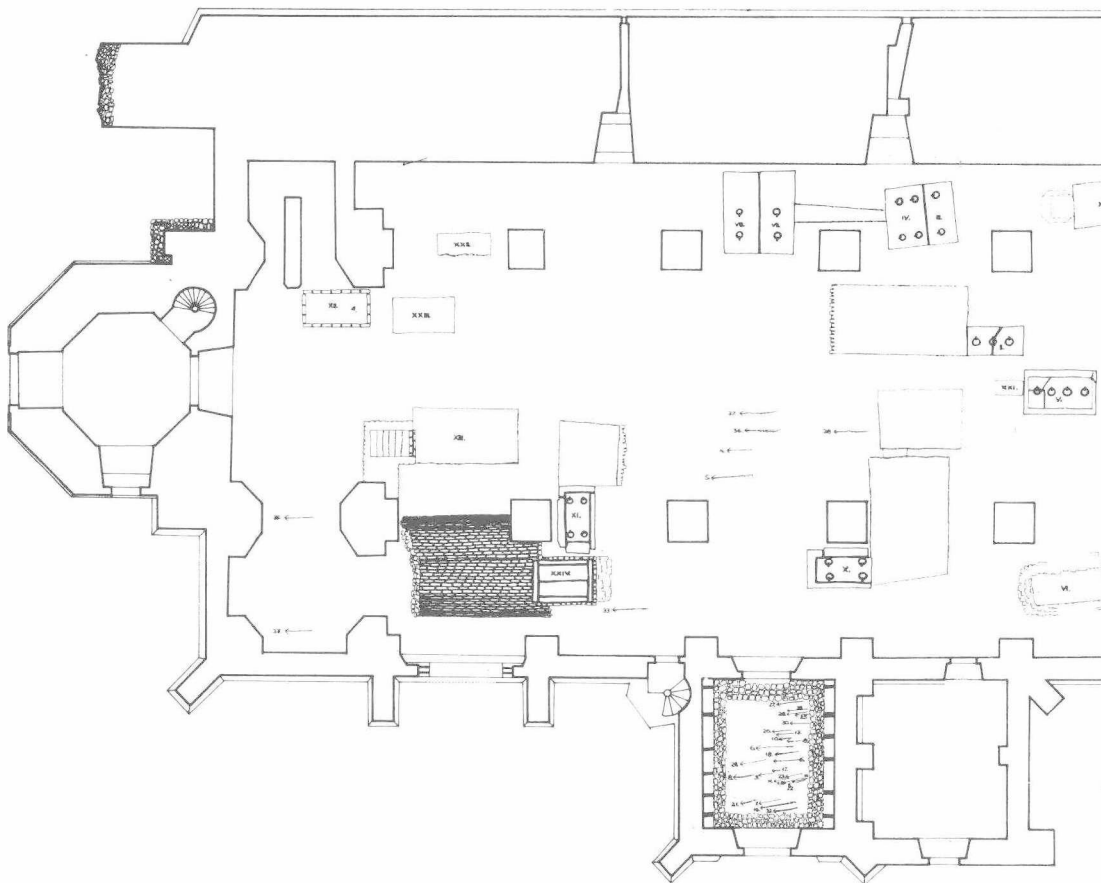
ΚΕΡΕΚ

1. A sárospataki r. k. templom építési periódusai az 1964–1965-ös ásátás alapján. Jelmagyarázat: 1. XI–XII. sz. 2. XIV. század első fele 3. XIV. sz. második fele 4. XV. sz. második fele 5. XVI. sz. (kb. 1530–1540) 6. XVI. sz. (?) 7. 1671 8. 1671 után 9. 1787 után 10. 1818 – 1823 11. Legújabb átépítések

2. A sárospataki r. k. templom belsejének szintje az 1964–1965-ös ásátás eredményeként

3. A sárospataki r. k. templomban előkerült kripták és sírok elhelyezése

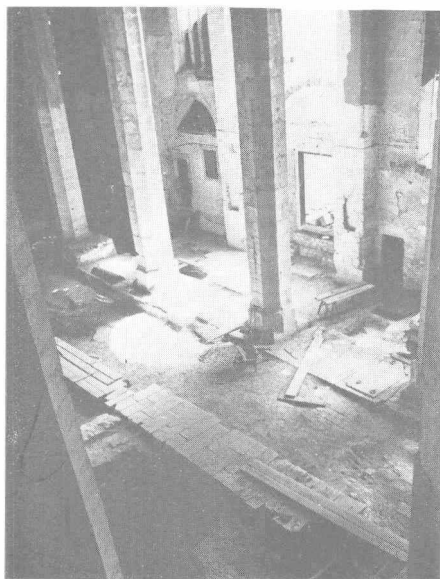
4. A templom főhajója az ásatás megkezdésekor

5. A templom északi mellékhajója az ásítás közben

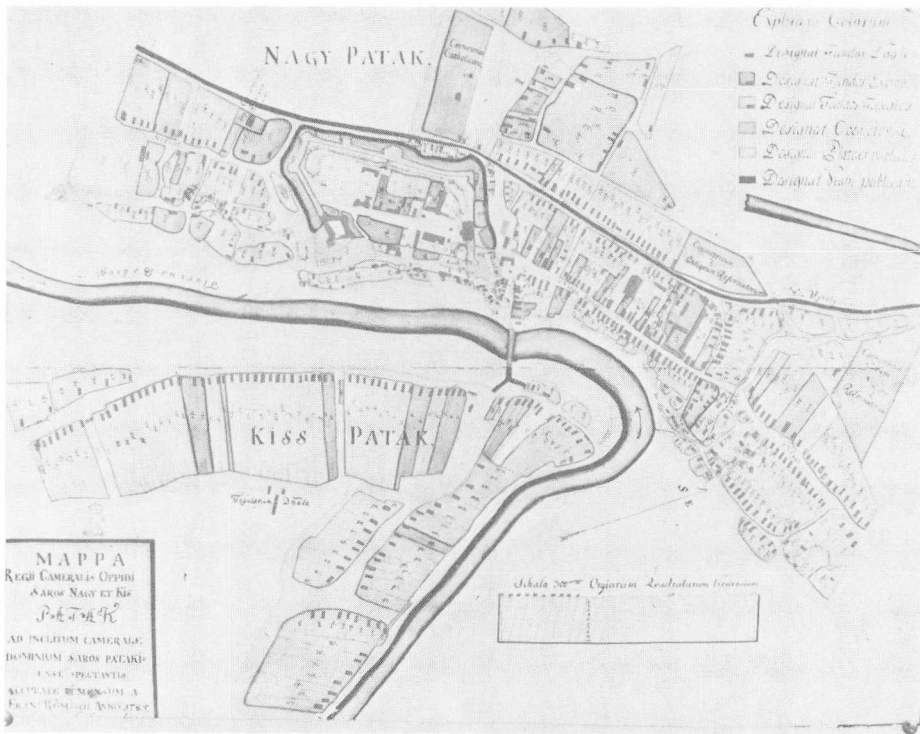
6. A templom főhajója az ásítás közben

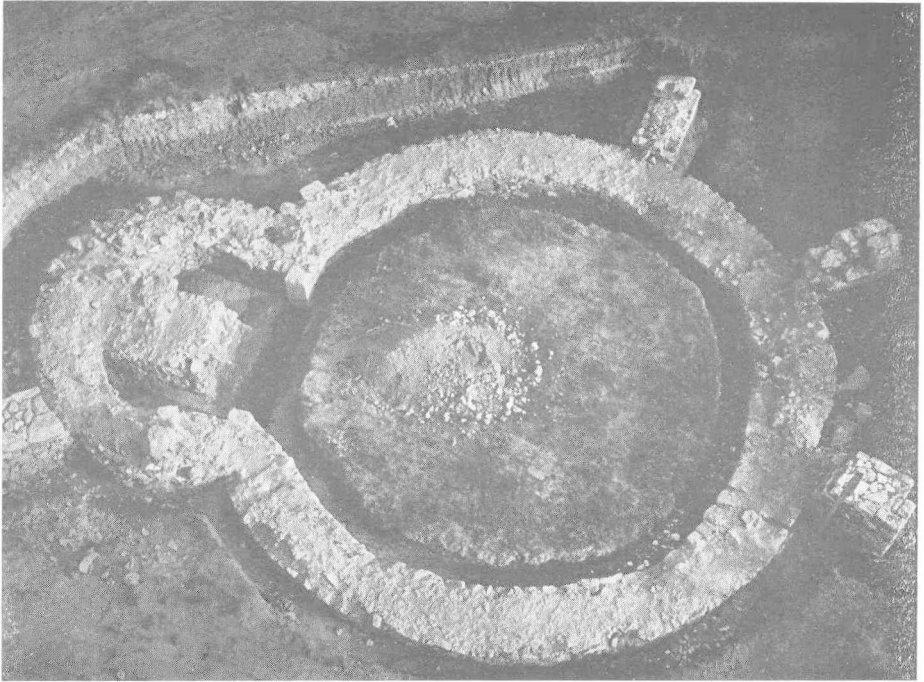
7. A templom főhajója és déli mellékhajójának keleti részlete az ásítás közben

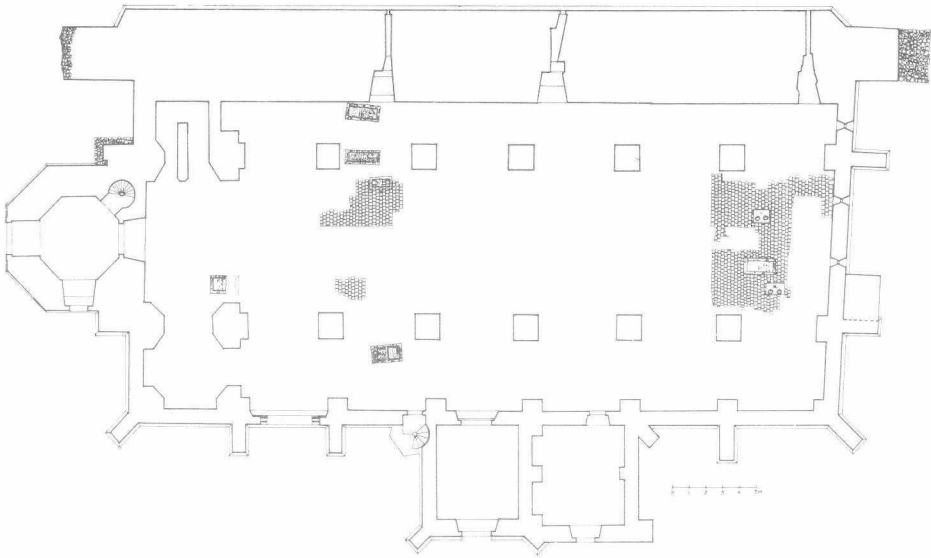
8. A főhajó és az északi mellékhajó részlete a járószintre helyezett sírkövekkel

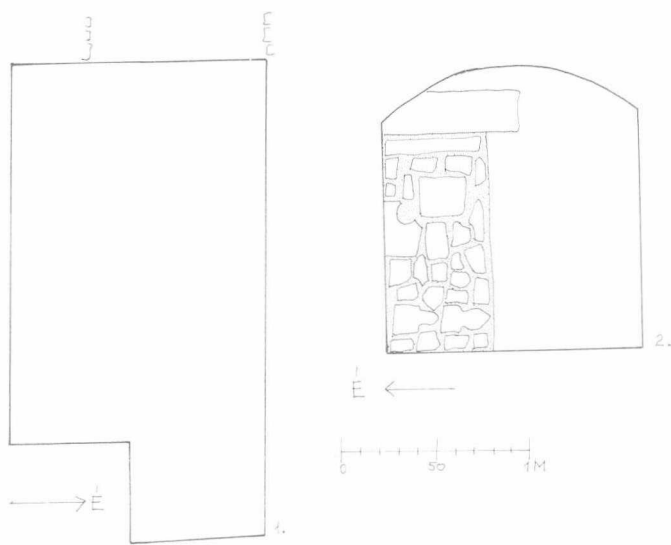
9. Sárospatak térképe 1785-ből Franz Römisch rajza alapján

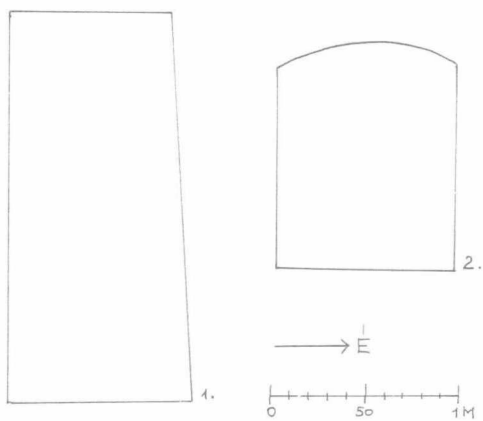
10. Sárospatak. A rotunda alapfalai felülnézetből északnyugatról fényképezve az 1965-ös ásatás után

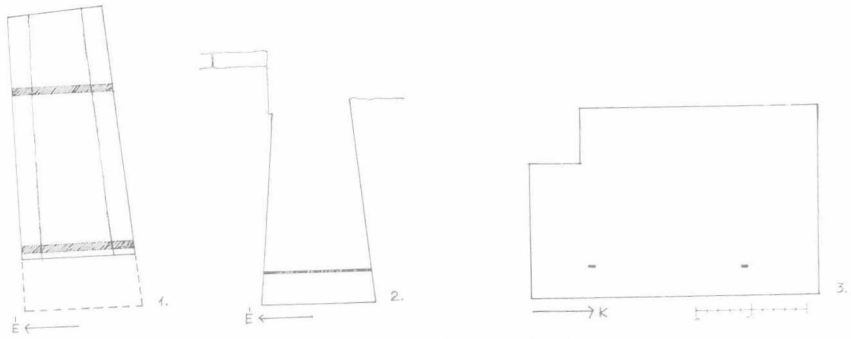
11. A templom XVI. századi szintjének maradványai

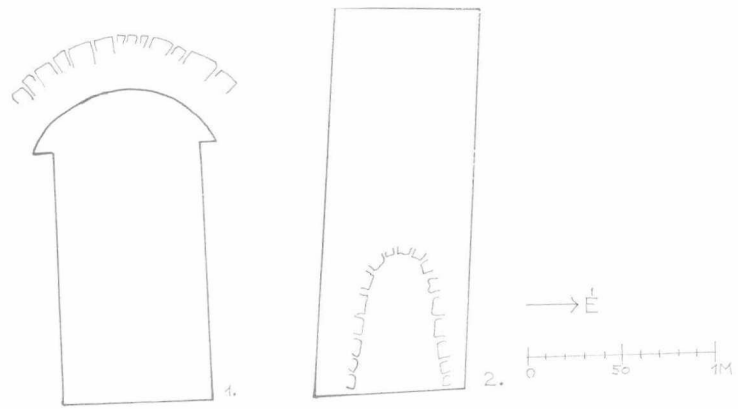
12. A XVI. sz. kriptá alaprajza és keleti zárófala

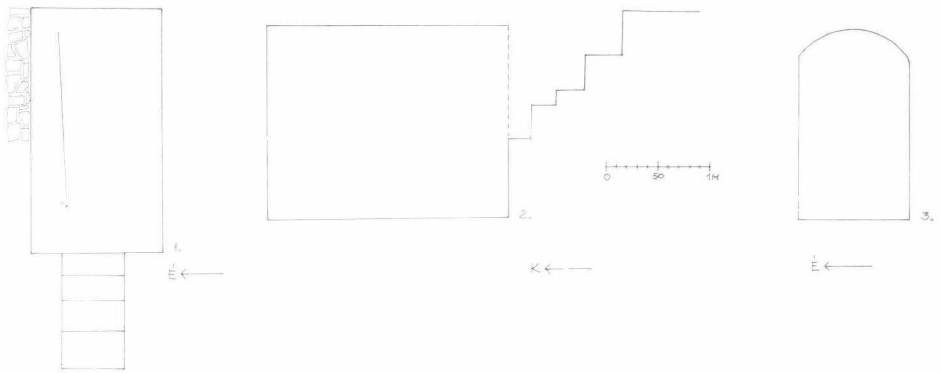
13. A XVIII. sz. kriptá alaprajza és keresztmetszete

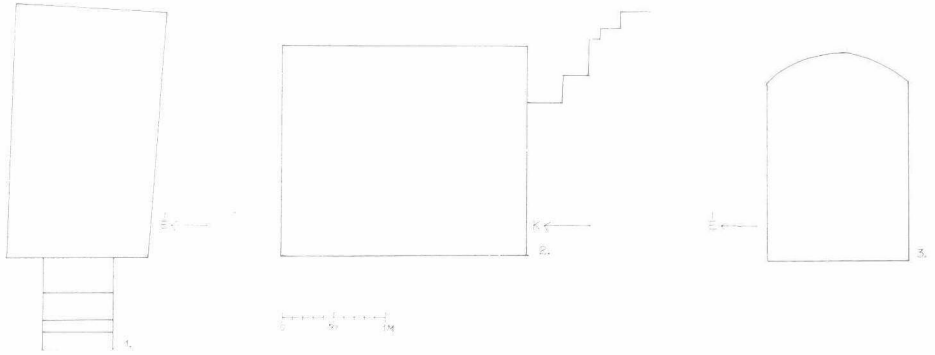
14. A XIX. sz. kripta alaprajza, kereszt- és hosszmetsete

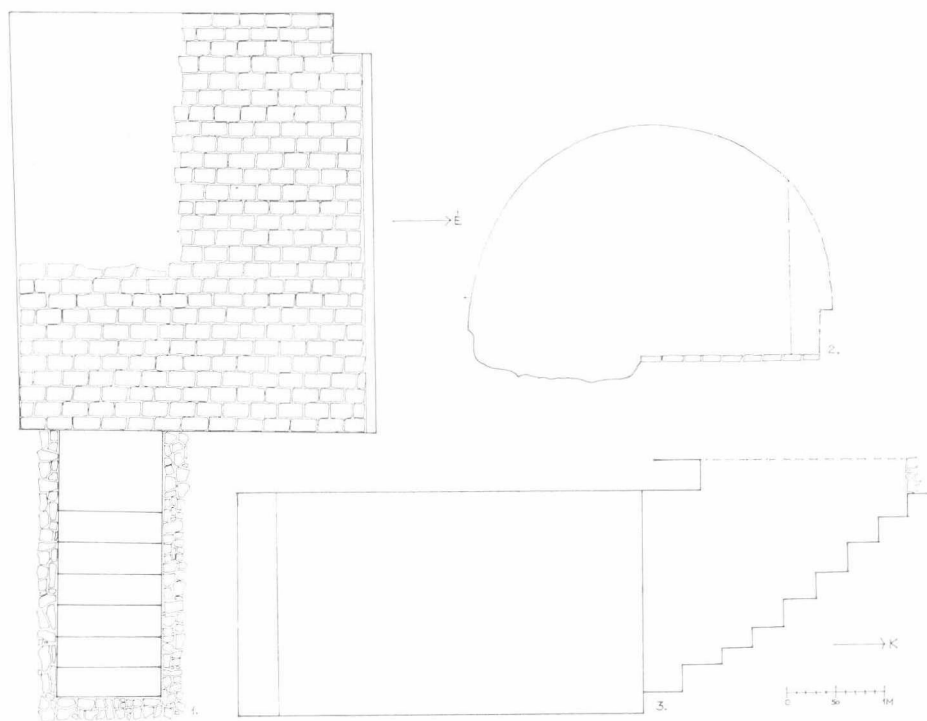
15. A XX. sz. kripta keresztmetsete és alaprajza

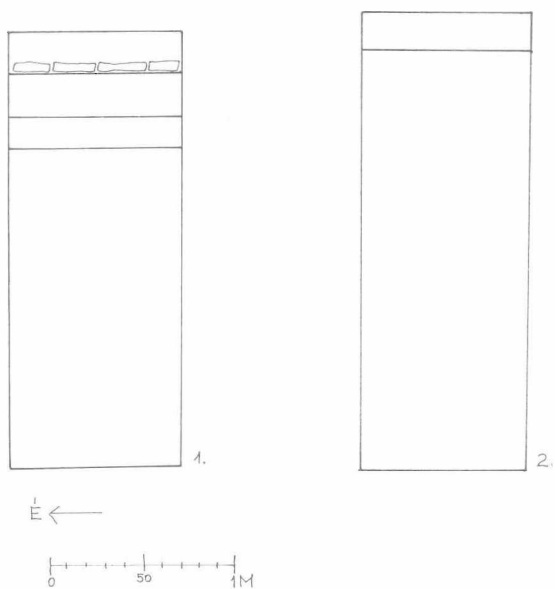
16. Az I. sz. kriptá alaprajza, hossz- és keresztmetszete

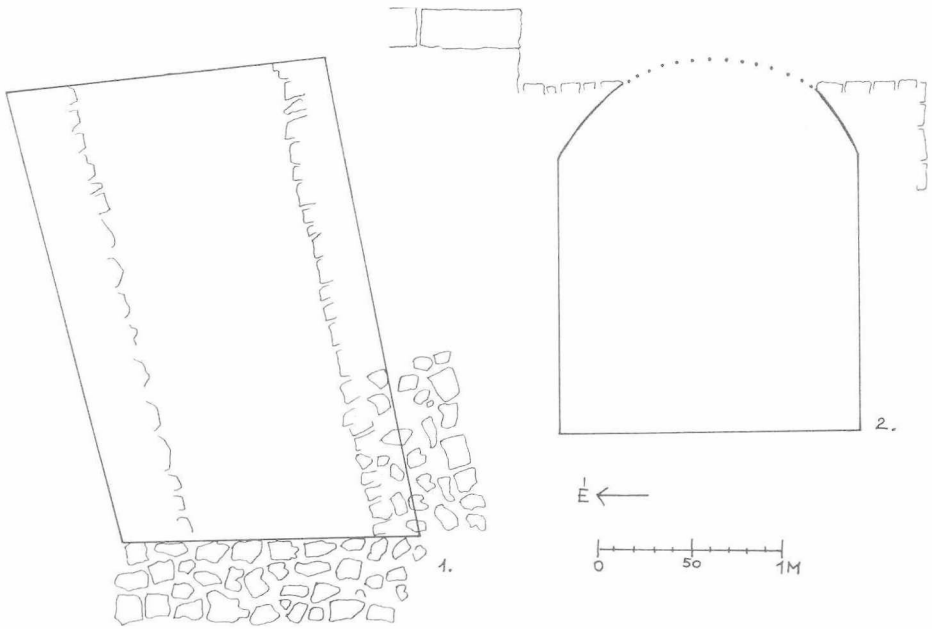
17. A IX. sz. kriptá alaprajza, hossz- és keresztmetszete

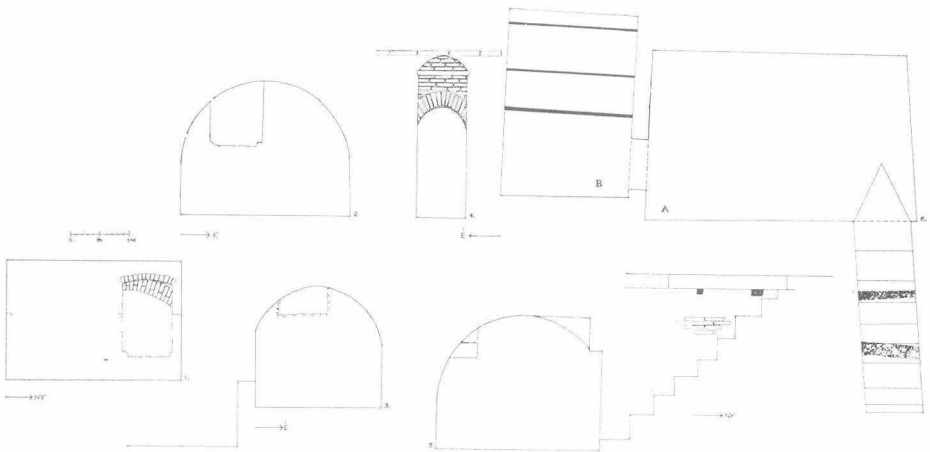
18. A II. sz. kriptá alaprajza, kereszt- és hosszmetsete

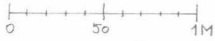
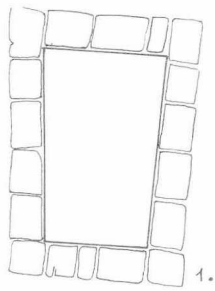
19. Az V. sz. kriptá keleti oldalfal nézeti rajza és alaprajza

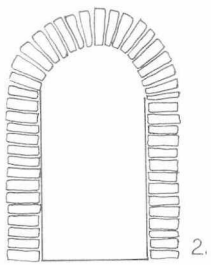
20. A VI. sz. kripta alaprajza és keresztmetszete

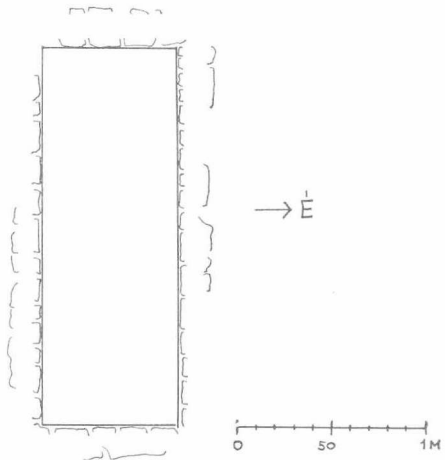
21. A X. sz. kripta A és B helyiségeinek metszetei

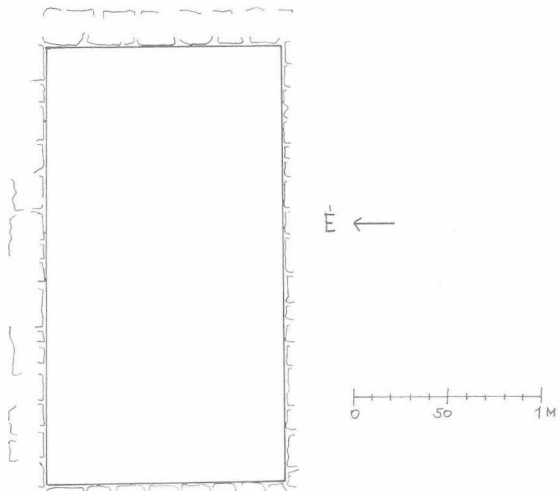
→ E

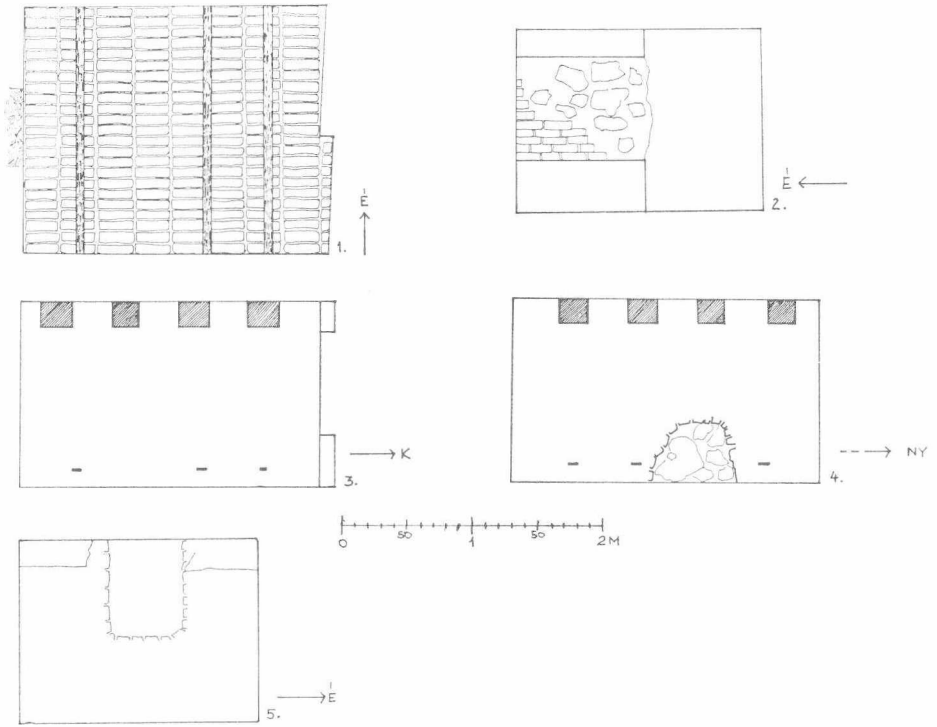
22. A XXI. sz. kriptá alaprajza és keresztmetszete

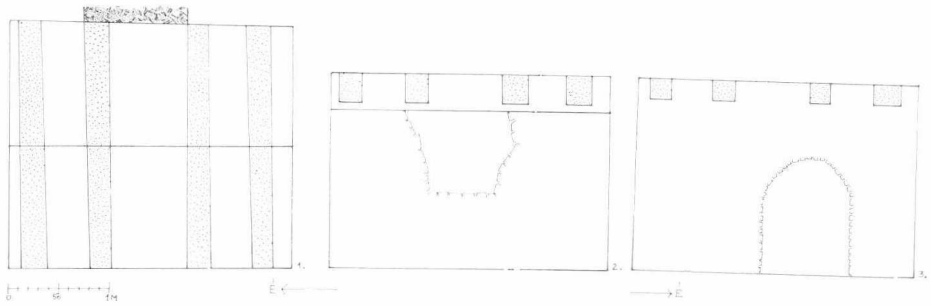
23. A XXII. sz. kriptá alaprajza

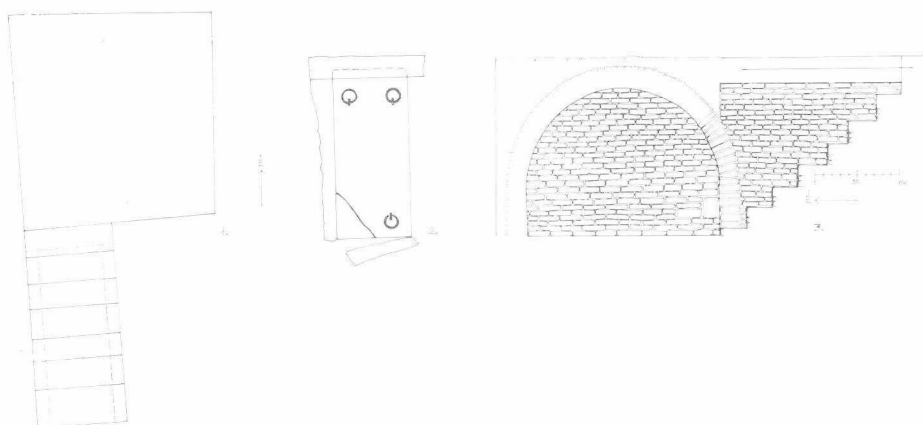
24. A XXIII. sz. kriptá alaprajza

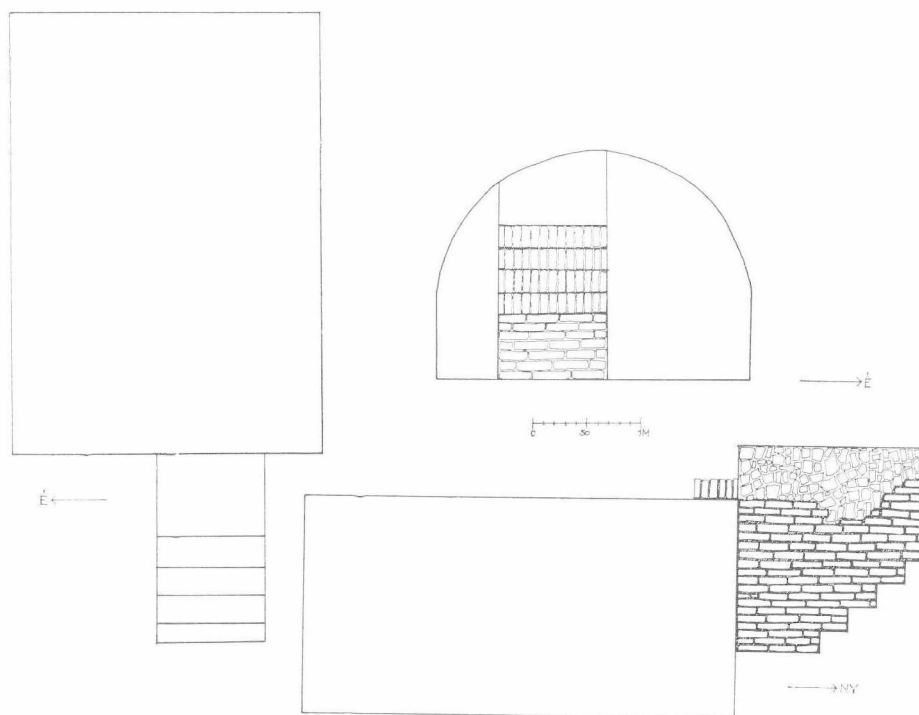
25. A III–IV. sz. kripta alaprajza és falazásai

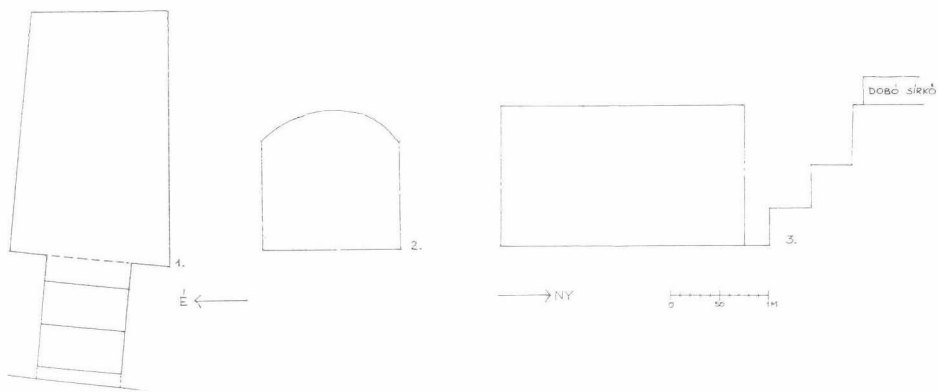
26. A VII–VIII. sz. kripta alaprajza, keleti és nyugati fala

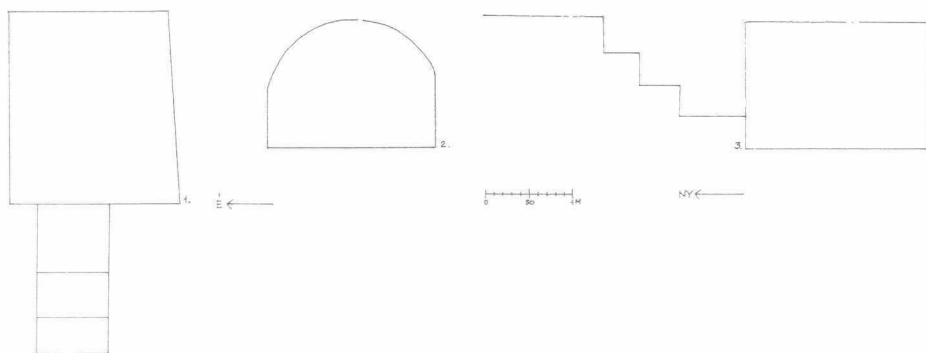
27. A XI. sz. kripta alaprajza, fedőlappja és észak-déli metszete

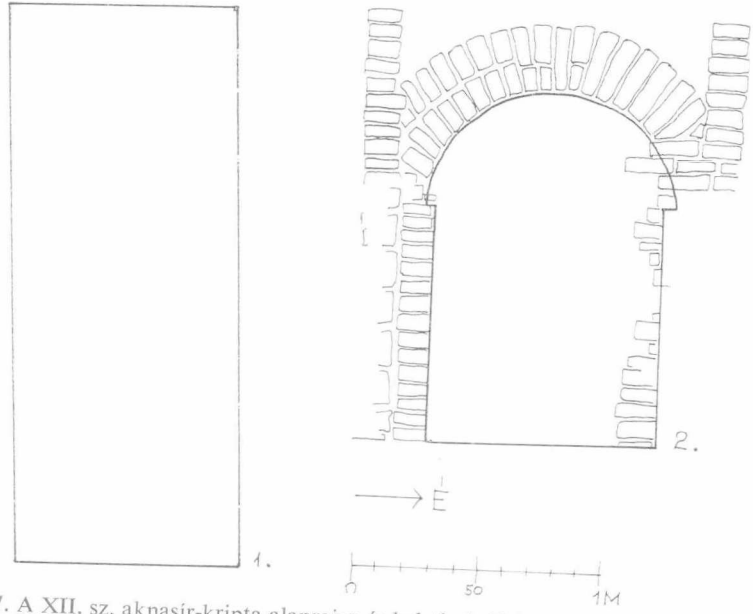
28. A XIII. sz. kripta alaprajza, nyugati fala és kelet-nyugati hosszmetzete

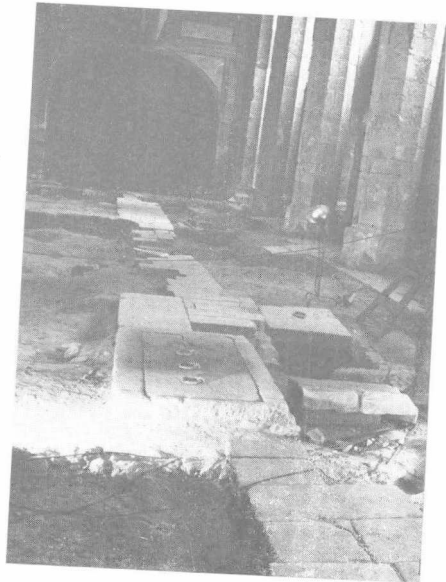
29. A XV. sz. kripta alaprajza, észak-déli és kelet-nyugati hosszmetsete

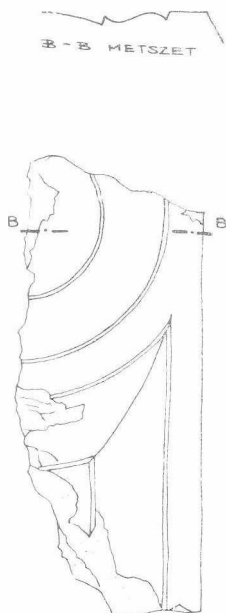
30. A XVII. sz. kripta alaprajza, észak-déli keresztmetsete és kelet-nyugati hosszmetsete

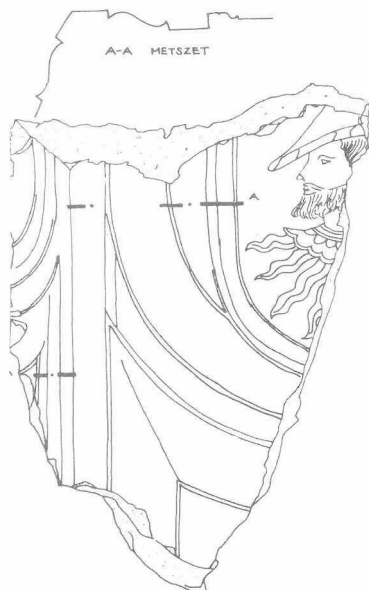
31. A XII. sz. aknasir-kripta alaprajza és keleti zárófal metszete

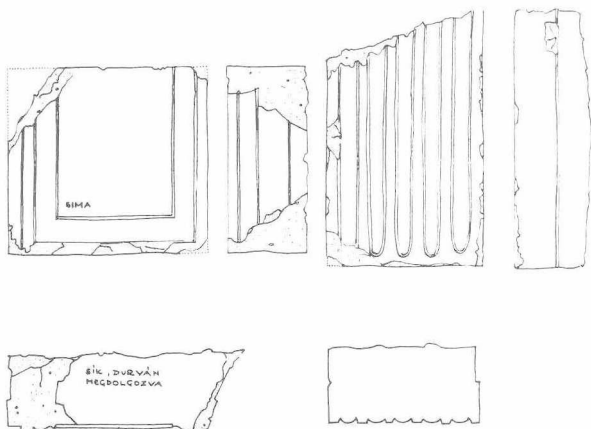
32. A templom nyugati főbejárati része, feltárás közben

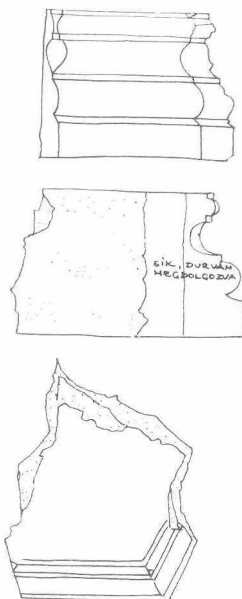
33. XV. század végi vörösmárvány töredék, részletének metszete (A 37. kép bal oldala)

34. XV. század végi vörösmárvány töredék, részletének metszete (A 37. kép jobb oldala)

35. XV. század végi vörösmárvány félpillér töredéke és profilált keretes faragvány

36. XV. század végi vörösmárvány lábazat töredékének rajza

37. XV. század végi vörösmárvány
töredék vadászsapkás férfifejjel ovális
medaillonban

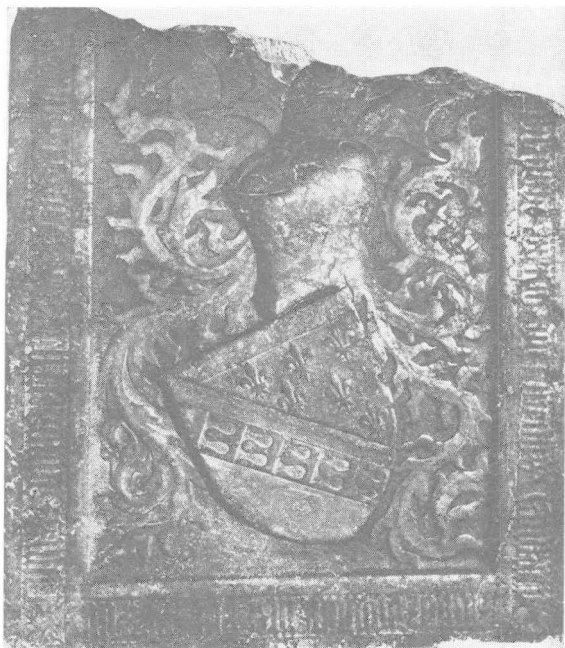
38. Részlet a 37. kép vadászsapkás férfi
fejéről

39. Vörösmárvány angyalrelief töredéke a XV. század végéről (Bal oldal)

40. Vörösmárvány angyalrelief töredéke a XV. század végéről (Jobb oldal)

41. Chatillon-címeres sírkőtöredék 1433-ból. Budapest Történeti Múzeum

42. Perényi János sírköve. 1458. Töketerebes

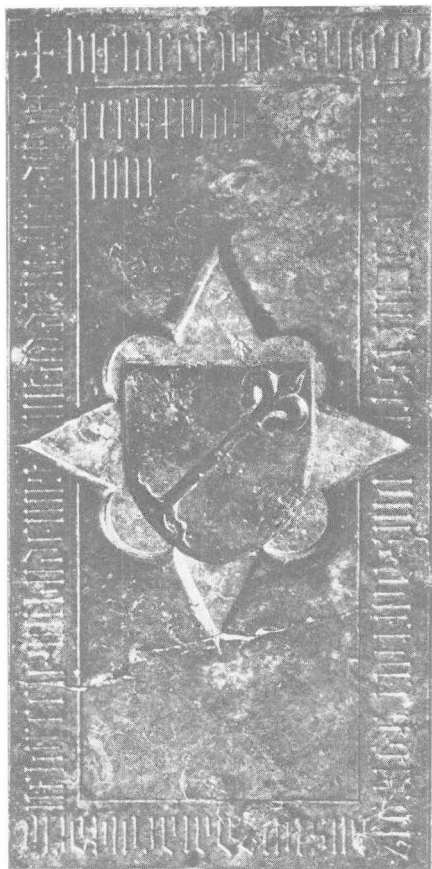
43. Egy modrusi ispán sírkövének rajza. XV. század vége

44. Egy modrusi ispán sírkövének töredéke. XV. század vége

45. Az 1496(?)-ből származó vörösmárvány sírkő előkerülési helye az 1964–1965-ös ásatáson

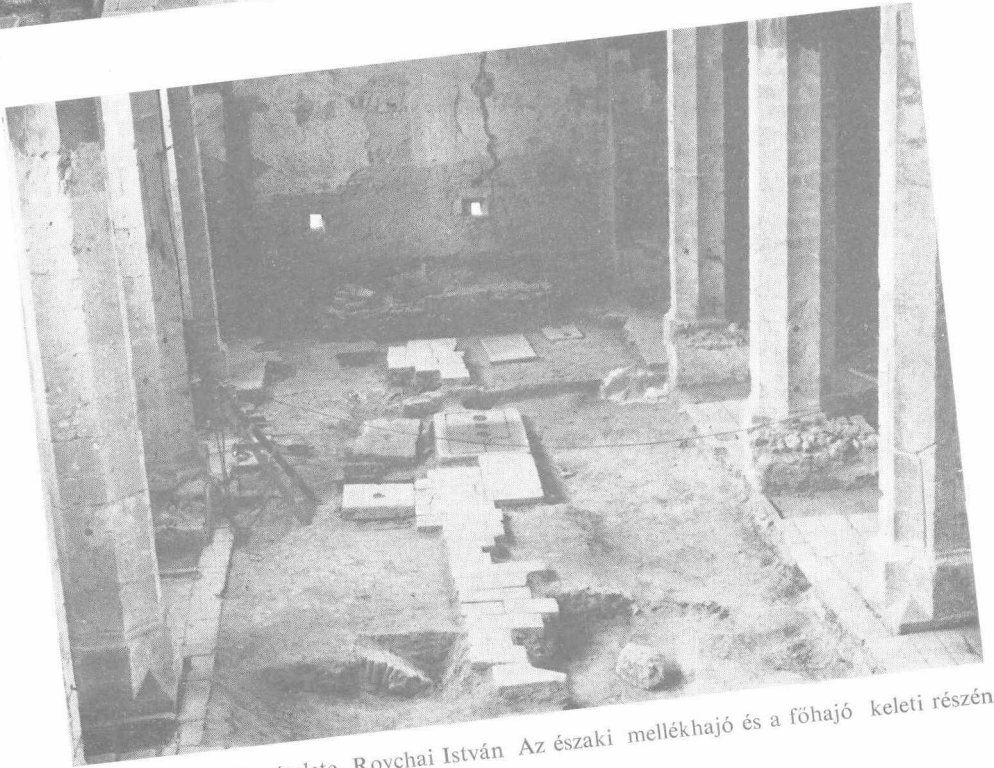
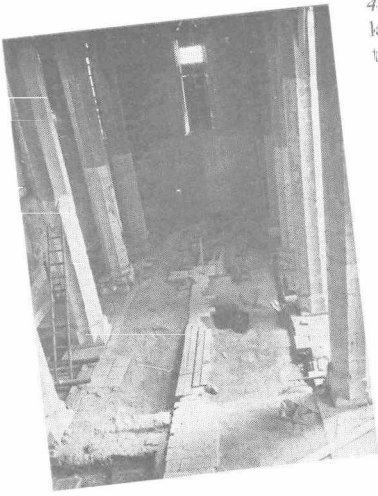

46. Henrik firenzei jogi doktor sírköve. 1373. Magyar Nemzeti Múzeum

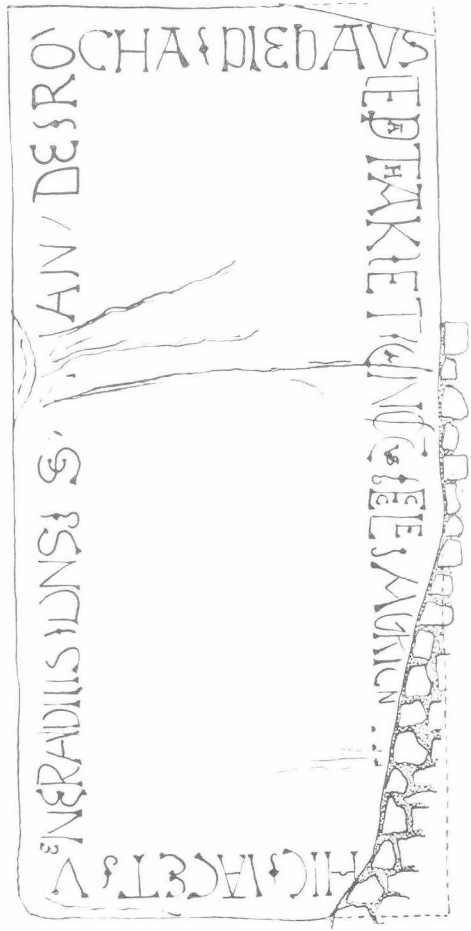
47. Az 1496(?) -os évszámú vörösmárvány sírkő német nyelvű felirattal

48. Az 1964–1965-ös feltárás a templom főhajójának keletről számított első tengelye északi felében. A megtalált sírkő helye

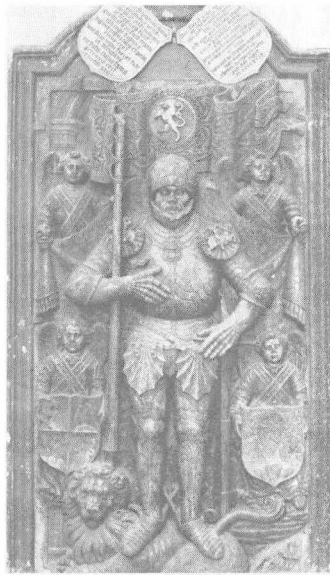
49. A 48. sz. kép részlete. Roychai István Az északi mellékhajó és a főhajó keleti részén előkerült sírköve

50. Roychai István sírkövének rajza. 1513

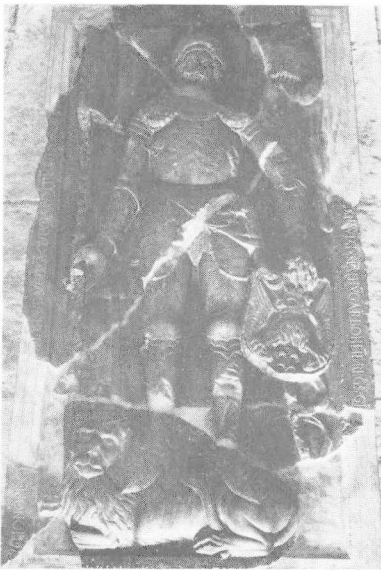

51. Zápolya Imre nádor sírköve.
1487. Szepeshely

52. Zápolya István nádor sírköve.
1499. Szepeshely

53. Horváth Márk sírköve. 1512.
Nagyvázsony

54. Perényi Imre sírköve.
1519. Töketerebes

55. Pálóczi Mihály és Antal
sírköve. 1519

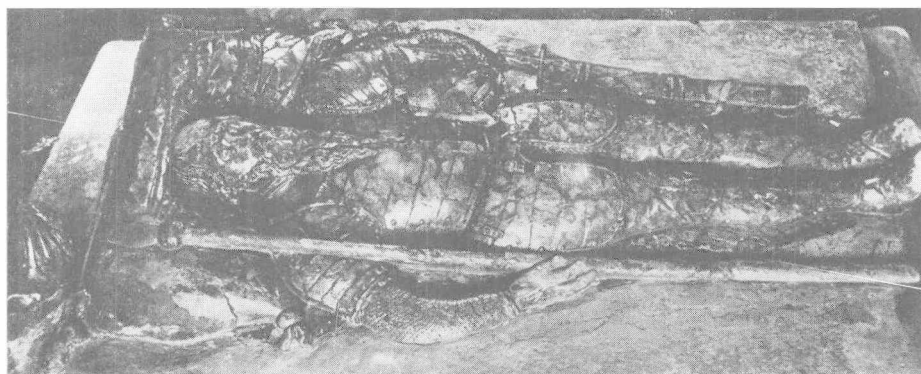

56. Varkocs Kristóf síremléke. 1520. Késmárk

57. Serédy György síremléke. 1557. Bártfa

58. Dobó István vörösmárvány tumbájának fedőlapja. Eger

59. A Pálóczi-címer. Részlet Pálóczi Mihály és Antal síremlékéről. 1519 (Az 55. kép részlete)

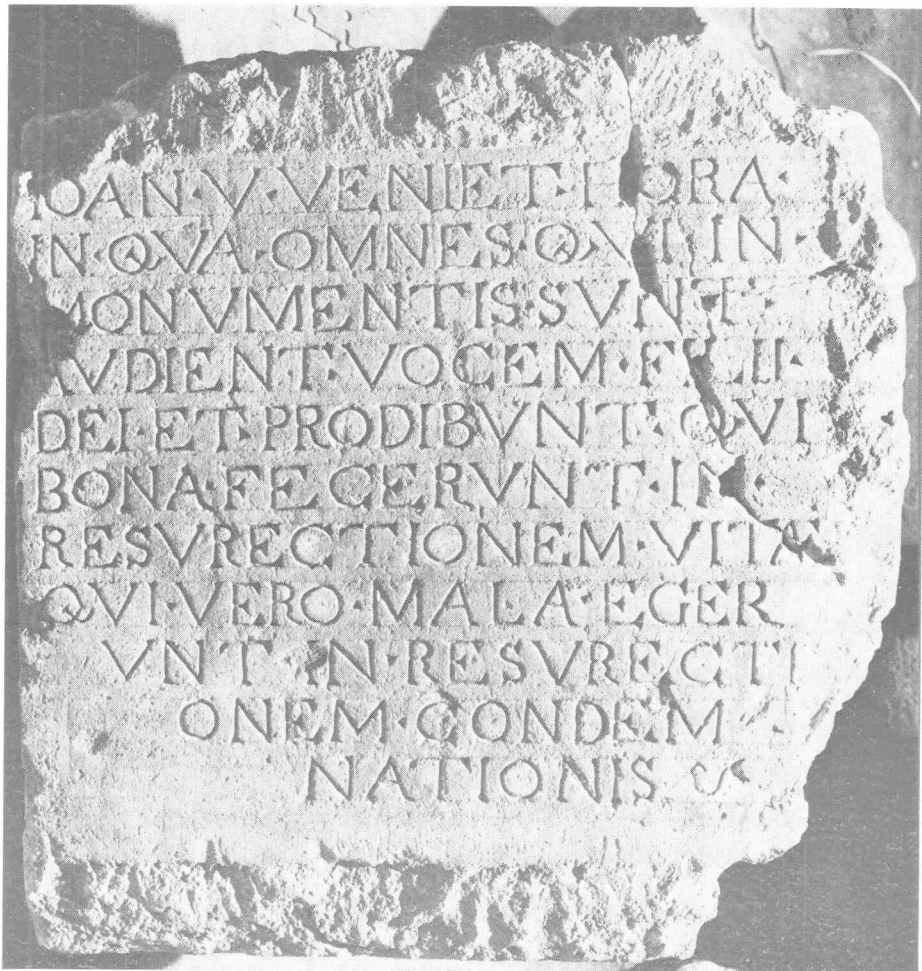
60. A Dobó-címer. Részlet Dobó Ferenc 1614-ben készült síremlékéről (A 112. kép részlete)

61. Perényi Gábor tumbájának rövidebb oldala előkerülési helyén, a templom padlójában

62. Perényi Gábor tumbájának hosszanti oldala előkerülési helyén, a templom északi mellékhajó keletről számított harmadik tengelyében

63. Perényi Gábor tumbájának rövidebb oldala, 1567 körül

64. Perényi Gábor tumbája egyik hosszanti oldalának rajza

65. Perényi Gábor tumbájának egyik hosszanti oldala. 1567 körül

Q·PROCERES·INTER·CLARISSIMVS·HEROS·
 STIRPIS·LVX·GLORIA·SOLA·PERENAE·
 S·HONOS·PATRIÆ·PATER·HEV·BREVE·REGNI
 OPVLI·DVBIIS·IN·REBVS·ASYLVM·
 S·SANCTAE·BELLIS·CIVILIBVS·HOSTIS·
 BONIS·CLEMENS·VT·SONTIBVS·ASPER·
 OLITVS·REQUIEM·PRAESTARE·COLONIS·
 ORTVS·TVVS·O·ECCLESIA·VINDE·X·
 ANNONICIS·SPES·FVLSIT·LAETIOR·ARVIS·
 P·TE·LABANT·ET·SOVALENT·CVNCTA·VIDEMVS
 AD·IVCTVM·REGNI·PATRIAE·QVE·PERENNEM·
 ABRIEL·PROGERVM·DECVS·ILLE·PERENV·S·

66. Perényi Gábor tumbája másik hosszanti oldalának rajza

67. Perényi Gábor tumbájának másik hosszanti oldala

EPITAPHIUM. Cuius utroque latere Sepulchri
Marmoris excelsptum. Eodem cturore.

Pannonia Proceres inter Clarissimus Heros,
Unica Spes Stirpis, Lux, Gloria sola PEREGRITAE,
Religionis Honor, Patria Patris. heu breve Regni
et clemens. Populi ducis in rebus asylum.
Pacis amans sanctorum, bellis Civilibus hostis,
Imperioque bonis clemens, ut fontibus asper,
Securam solitus requiem prestare colonis,
Mularum Portus; tunc et Ecclesia Vindex:
Quo Duce Pannonicis spes fulsit latior aras,
Quo moriente labans et squalent cuncta, videmus.
Hic jaceat ad lucrum Regni, Patriaque peremptum,
Illustri Gabriel Procerum decus ille Perennis
In Templo, sibi quod pridem fundaverat ipse.
Qui licet hic hominis perfunctus honoribus amplum
Jam nomen meruit, cui funera nulla nocerent
Stemmatis ecce tamen fatalia flamma Triferi,
Quod per secentos nunquam defecerat annos,
Finit, et patriis obdormis ipse vicinis.
Hunc Petrus in tumulum sua clauserat ante Perennis
Cura Parit, hanc qui vallavit moenibus Urbem.
Clara dehinc Mater, Zekeleni sanguinis illa
Cum natis geminis, rapuit quos Larca priores.
Vivimus hic Gabriel jungit et Nominis Heres,
Quae nunc tota Lemus cantat super cinera Christum.

68. Szikszai Fabricius Balázs sírfeliratának 1787-ből származó másolata. Perényi Gábor tumbája két hosszanti oldalának teljes szövege

INSCRIPITIO AD ETE SEPULCRORUM
 ALVISA ET MAGNIFICO HERC. PERENYI
 Pietate et Virtute Inlyto, de Repub. et Ecclesia Un-
 garica optime merito, Gabrieli Pereno, Comiti per-
 petuo Comitatus obharyuarianensis, Supremo Curia
 Regia Judici, feliciter et sancte mortuo, anno ac-
 tatis XXX. Christi 1567. Junii 28. amoris constantis
 ergo, moerens multis cum lacrymis Coniux fidi-
 sima, Helena Orzag posuisti.

VELLITAD TEMPLUM ERRECTA INSCRIPITIO
 D. M. S.

GENERE MAGNIFICO TRIBVSQUE SPECTABILIA
 Opibus Magnifico Domino Gabrieli Perenio, Comiti obha-
 ryuarianensis Comitatus Perpetuo, Eodem anno christo
 Milicia superiorum Partium Ungariae Praefecto, et Tha-
 ronicorum Magistro, Consiliario Sacrae Caesareae Regi-
 ae, Maiestatis, et postremo Judici Curia Regia, quem
 Iohanni in Conventu omnium Baronium lethalis dy-
 senteria confecit. 22. Ihen. 1567. Vixit annos 55. menses 17.
 Uxor Helena Orzag Moesia. F. F.

69/a. Perényi Gábor tumbája elveszett fedőlapjának felirata Szikszai Fabricius Balázs szövegének 1787-ből származó másolata alapján

ALVISA ET MAGNIFICO HERC. PERENYI
 D. M. S.

GENERE MAGNIFICO TRIBVSQUE SPECTABILIA
 Opibus Magnifico Domino Gabrieli Perenio, Comiti obha-
 ryuarianensis Comitatus Perpetuo, Eodem anno christo
 Milicia superiorum Partium Ungariae Praefecto, et Tha-
 ronicorum Magistro, Consiliario Sacrae Caesareae Regi-
 ae, Maiestatis, et postremo Judici Curia Regia, quem
 Iohanni in Conventu omnium Baronium lethalis dy-
 senteria confecit. 22. Ihen. 1567. Vixit annos 55. menses 17.
 Uxor Helena Orzag Moesia. F. F.

69/b. Perényi Gábor halotti zászlója jobb és bal oldalának felirata Szikszai Fabricius Balázs szövegének 1787-ből származó másolata alapján

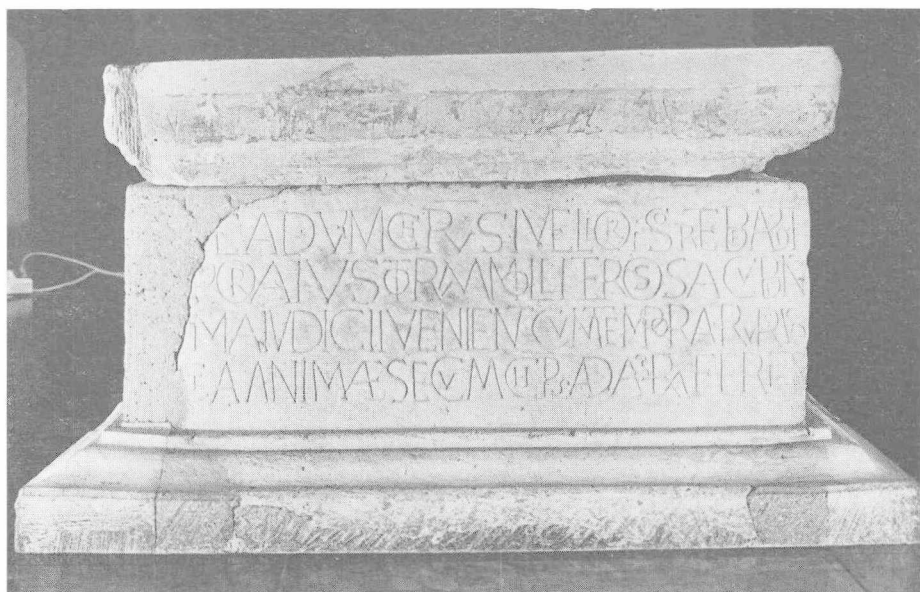

70. Báthori István tumbája. 1605. Nyírbátor

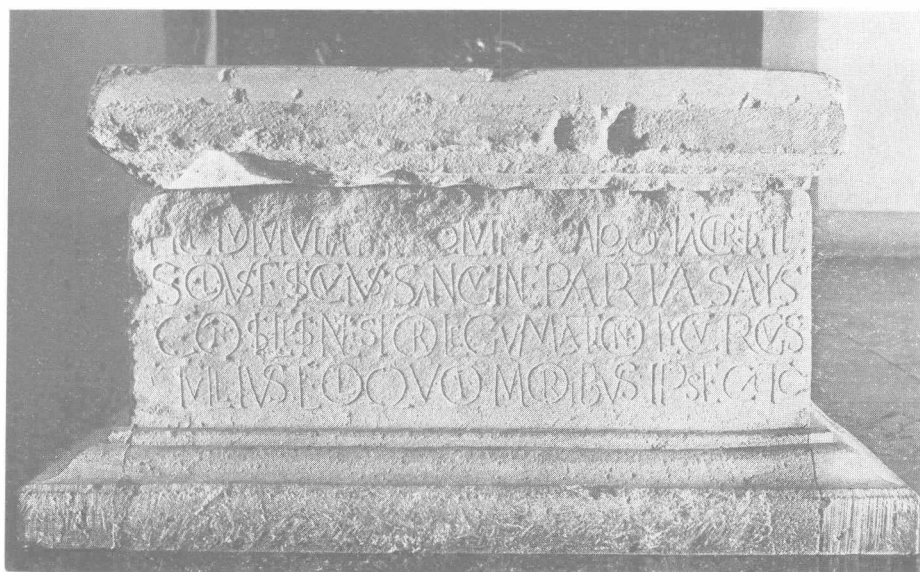
71. Rákóczi Zsigmond fejedelem tumbája.
1613. Szerencs

72. Rákóczi Zsigmond fejedelem tumbájának hosszanti oldala. 1613. Szerencs

73. Tamás tumbájának egyik rövid oldala. 1526–1569

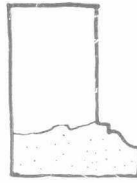

74. Tamás tumbájának másik rövid oldala. 1526–1569

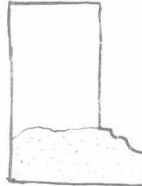

75. Tamás tumbájának egyik hosszoldala

EADVMERSTIVELIS. ERAT
PAIVSERMILTEROSACBNT
MAVDICIIVENIENTEMPRARRVS
GAANMESECMERADAFERET

NOBVMIA. ENTIS. ADLIA. ET
SOVEFCIVSANGINEPARTASAYS
COFLINISTOEGWHTOLECRGS
TVLISEEQVOMOBISIPSETO

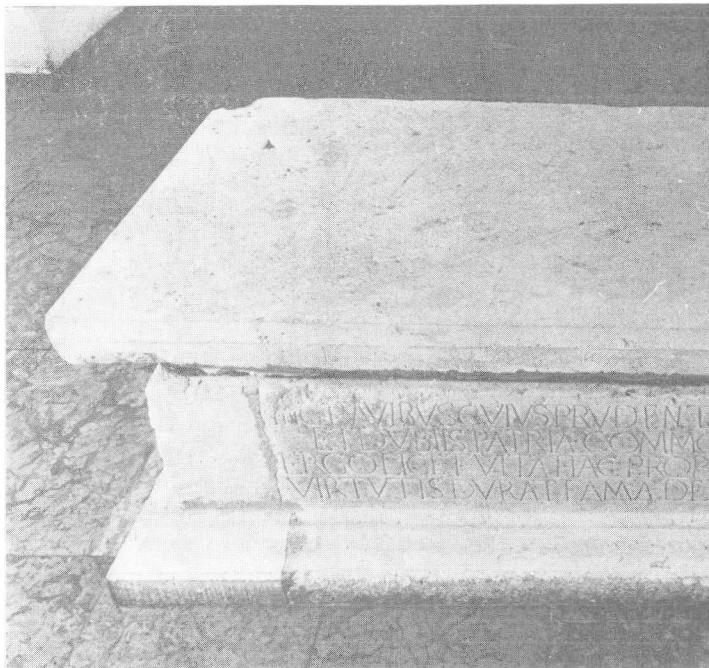
HIC TOMAS PLACEREQVIESCVNTMEMBRAQVIETE:
NOBILECVIVIRTVVSSTEMMADECVSQVEDEDIT
SPIRITVSAETHEREA:ASTLAVSVERSATVRINAVLA
ESTVBICCELESTITVRBASACRATADEO:

INGRAVIBVSCVIVSPRVVENTIAMAXIMAREVVS
ETDVBIISPATRIAE.COMMODAMVLTA TVLIT
ERGOLICETVITAHACPROPERANTIA.FATATVLERIN
VIRTVTISDVRAFAMADECVSQVETAMEN

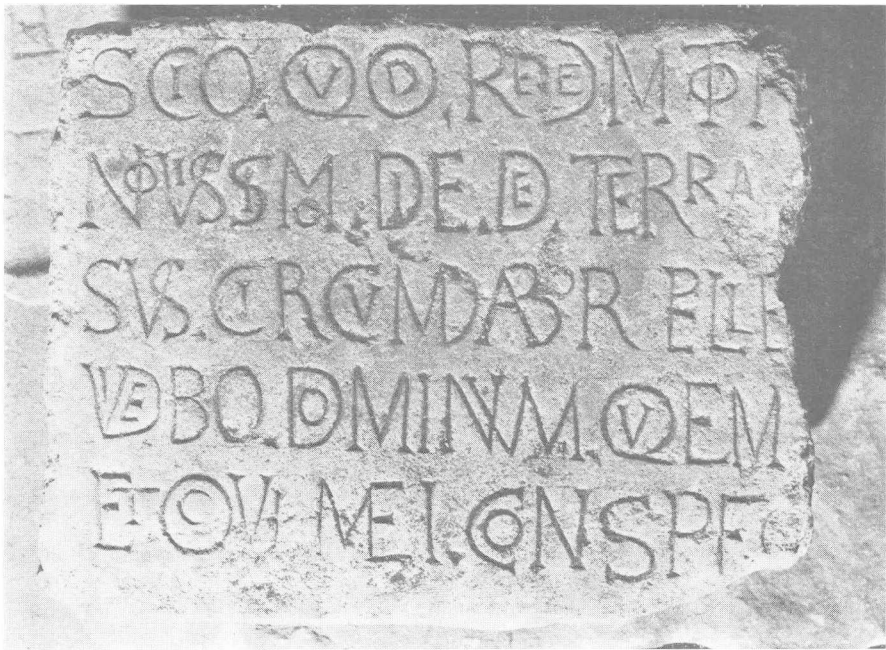
76. Tamás tumbájának rajzai és metszetei

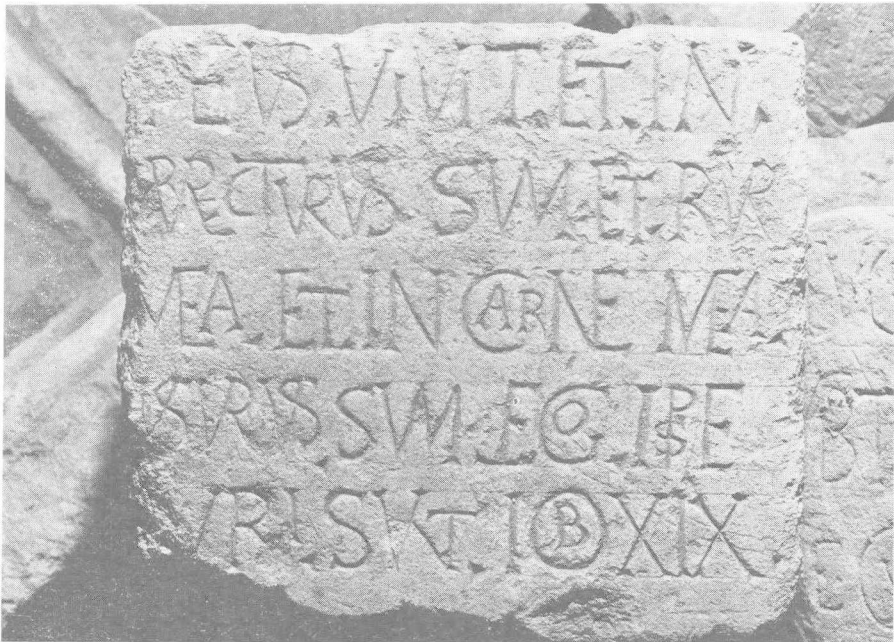
77. Tamás tumbájának másik hosszoldala

MAXIMIANVS
DA MVLTIS VITIS
RANTIALEAT VILRIN
VSGVE TAMEN

78. Kettétört faragott sírkő egyik oldala. 1526–1567

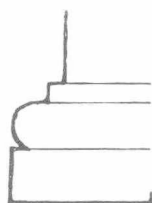
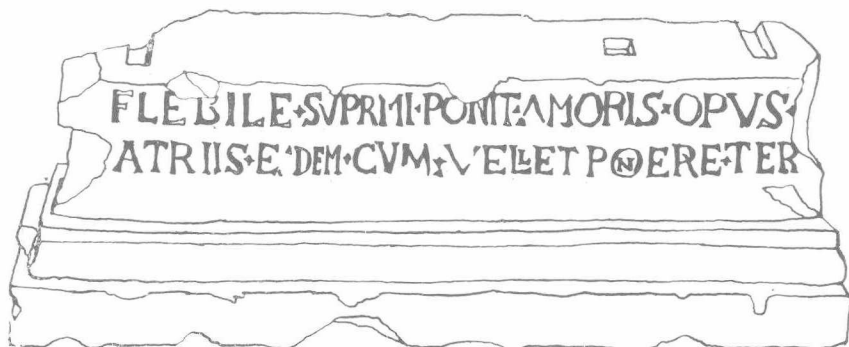

79. Kettétört faragott sírkő másik oldala. 1526–1567

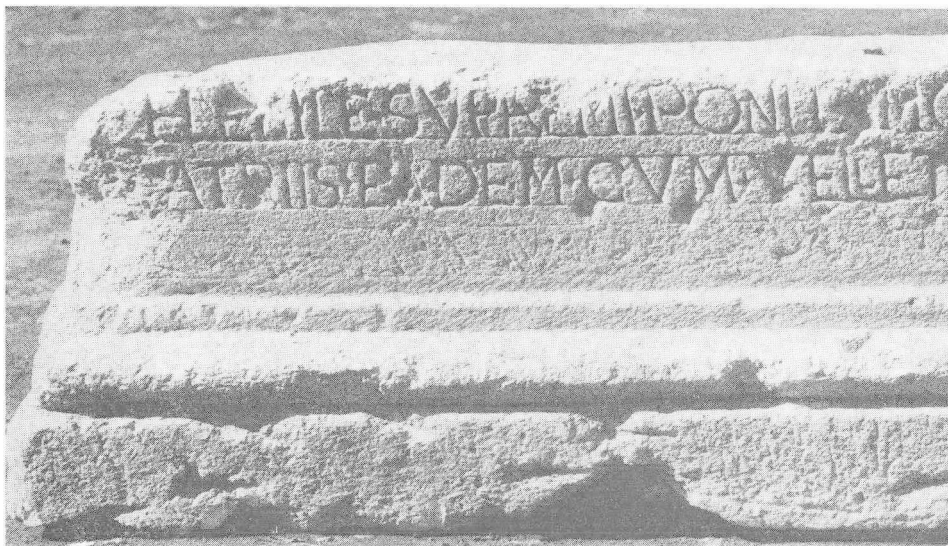
80. A két töredék összeillesztett képe. 1526–1567

M = 1:5

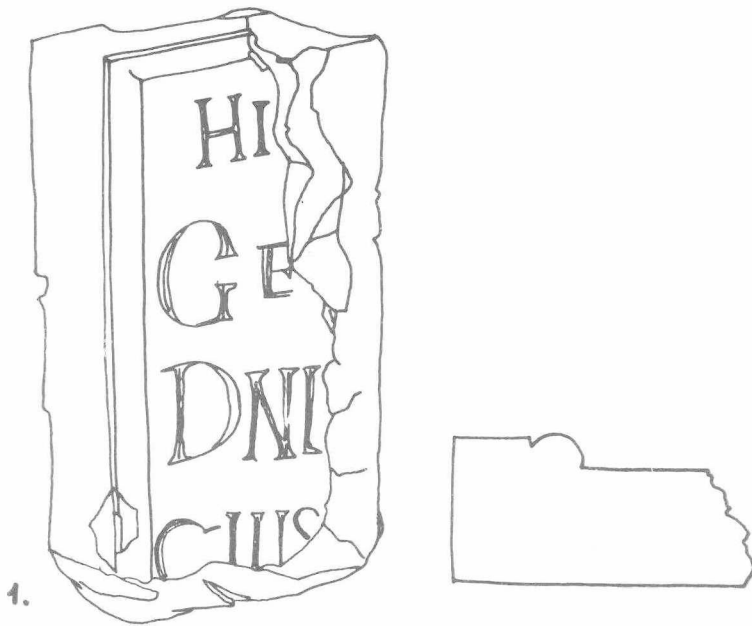

PROFIL

81 Tumba hosszoldalának töredéke. 1526—1569

82. Tumba hosszoldalának töredéke. 1526–1569

83. Síremlék bal felső sarka és metszete. 1526 – 1567

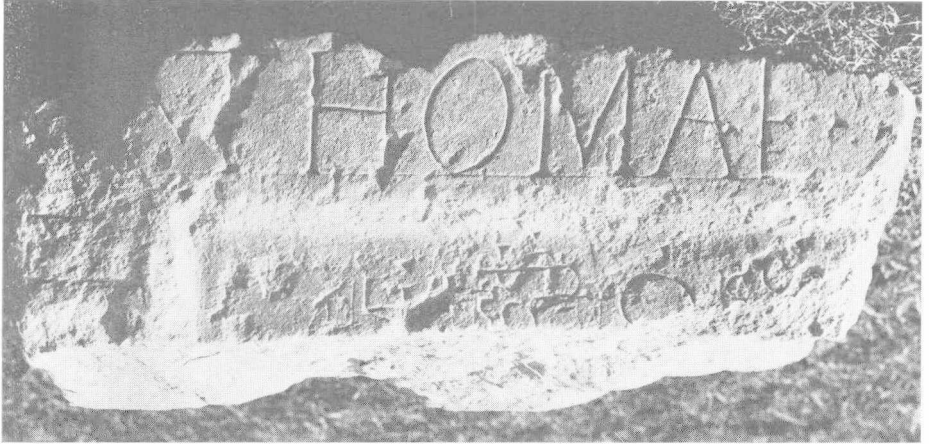
84. Homokkő tumba két darabja és metszete. Jelenlegi őrzési helye ismeretlen

85. Síremlék bal felső sarka és metszete. 1526–1567

86. Sírő jobb felső sarkának töredéke és metszete. 1526—1567

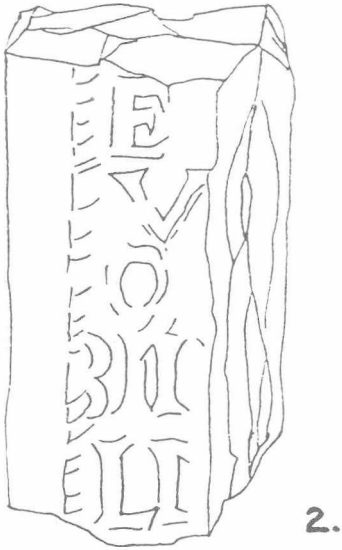
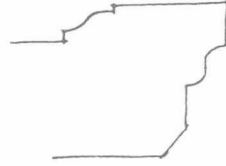
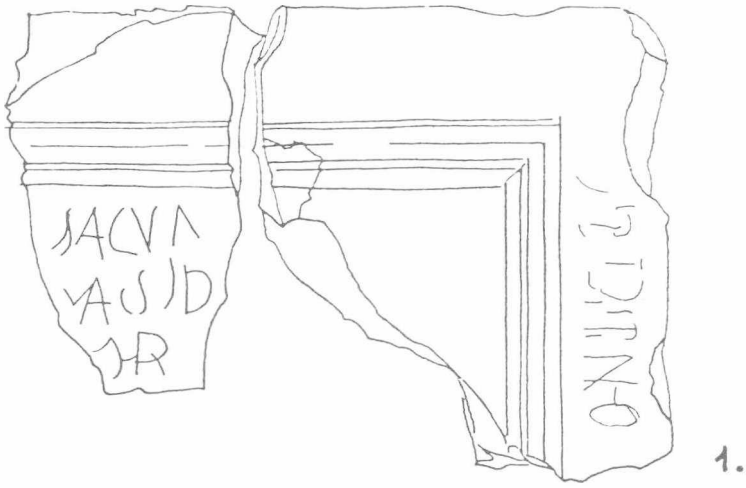

87. Sírő jobb felső sarkának töredéke és metszete. 1526—1567

88. Sírkő belső mezejének töredéke. 1526—1567

89. Sírkő belső mezejének töredéke. 1526—1567

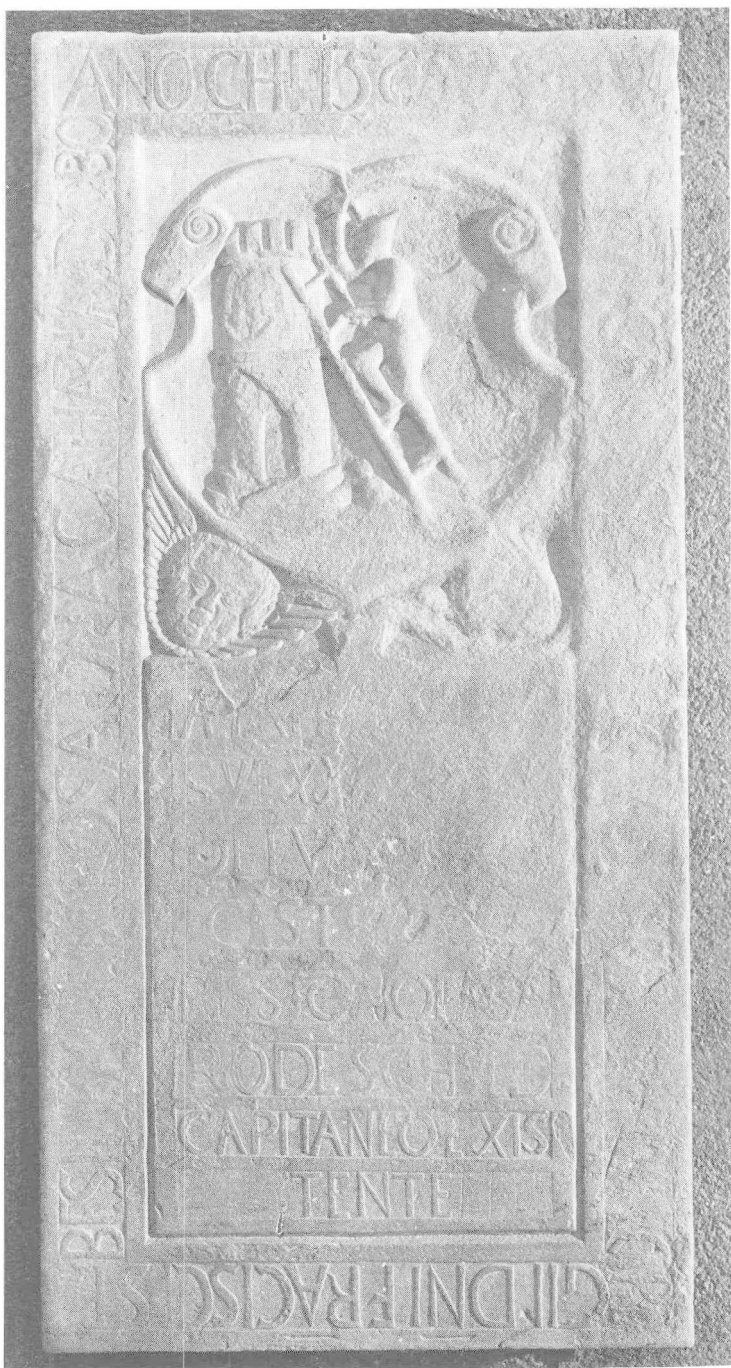
90. Síremlék összetört darabjai. 1526—1567

91. A 90. képen lerajzolt sírkődarabok egyik fennmaradt részletének fényképe

92. C. B. síremléke. 1607. Szepeshely

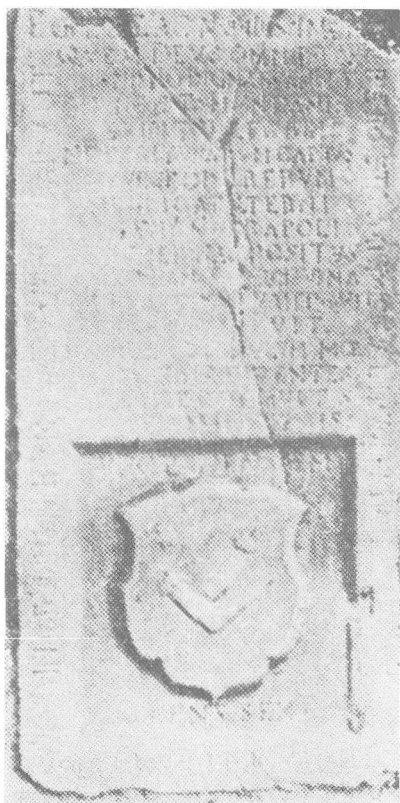
93. Sebesi Ferenc síremléke. 1565

94. Miskolczi Márk gyermekeinek sírköve. 1584 (Az 1964–1965-ös ásatáson a megtalálás helyén)

95. Miskolczy Márk gyermekeinek sírköve. 1584

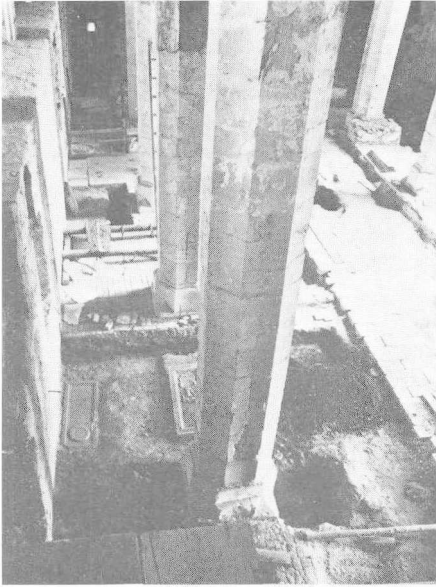
96. Miskolczi Ambrusné sírköve. Miskolc

97. Miskolczi István sírköve. Miskolc

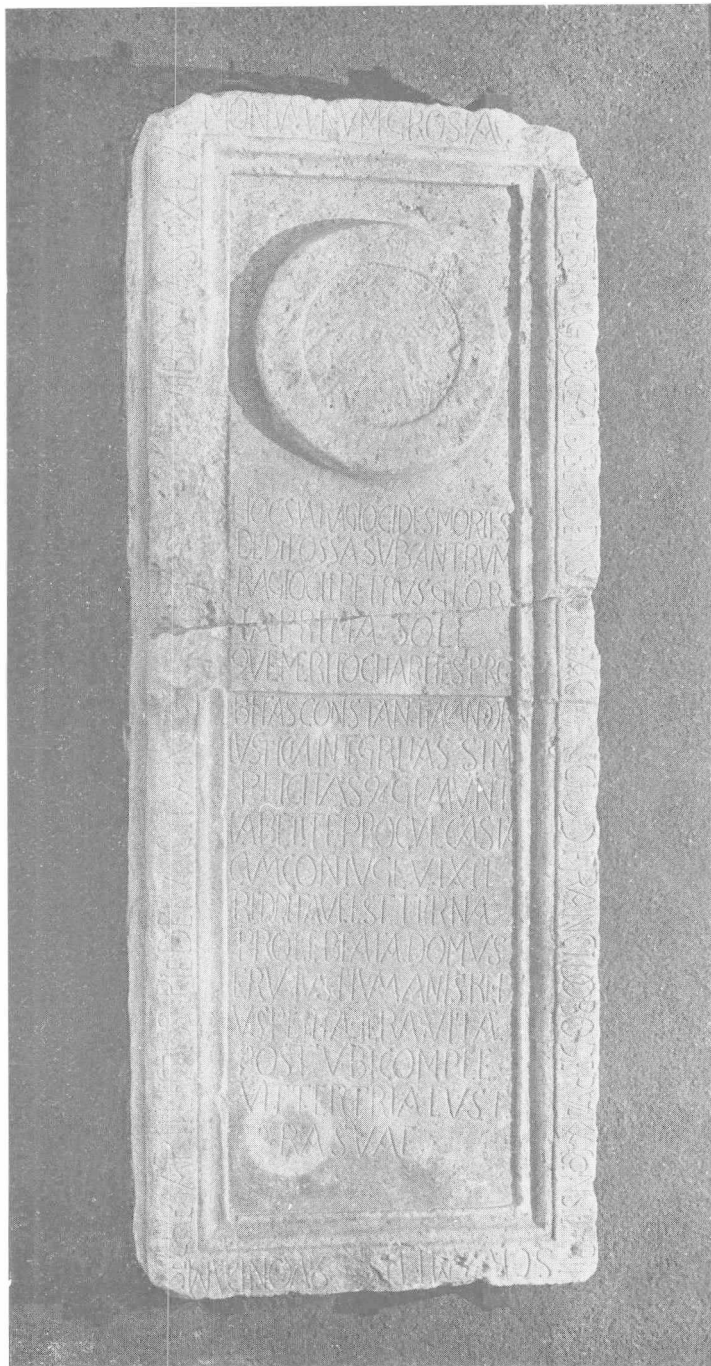
98. A Miskolczi-címer (A 95. kép részlete)

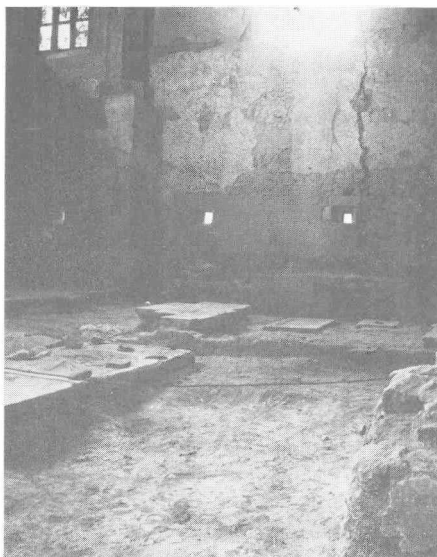
99. Ragyóczi Péter sírkövének megtalálási helye a templom északi mellékhajójában

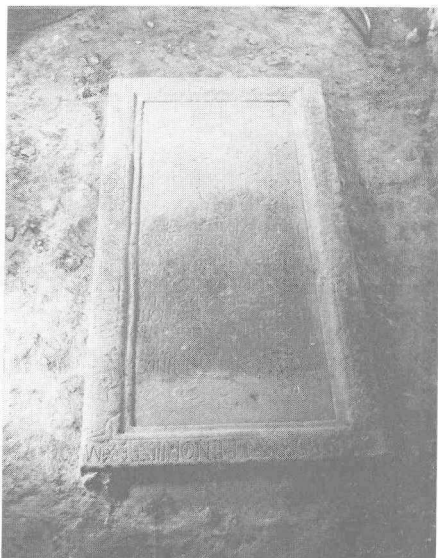
100. Ragyóczi Péter sírkövének megtalálási helye (Közelebbi felvétel)

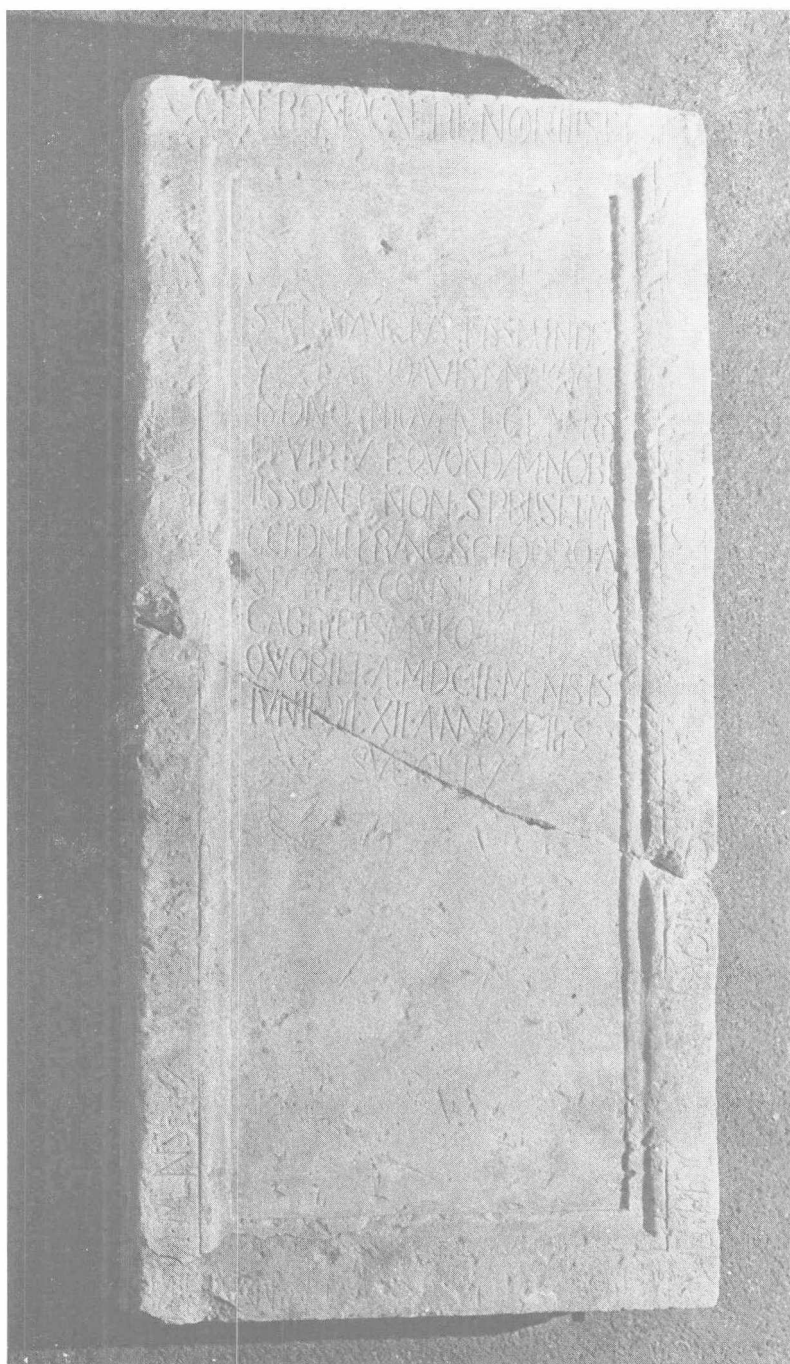
101. Ragyóczi Péter sírköve. 1599(?)

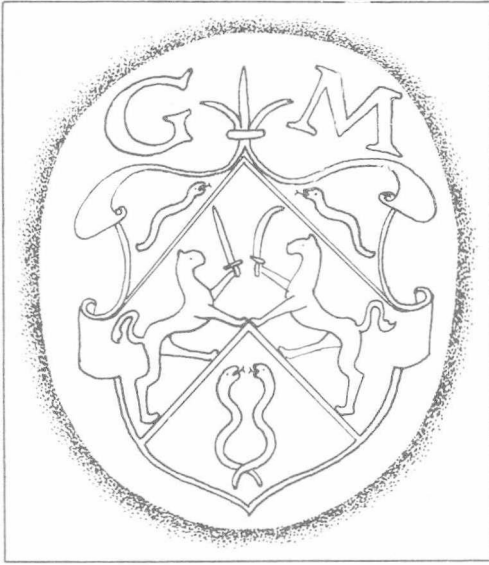
102. Maykóci Gábor sírkövének megtalálási helye a főhajó keletről számított első tengelyében

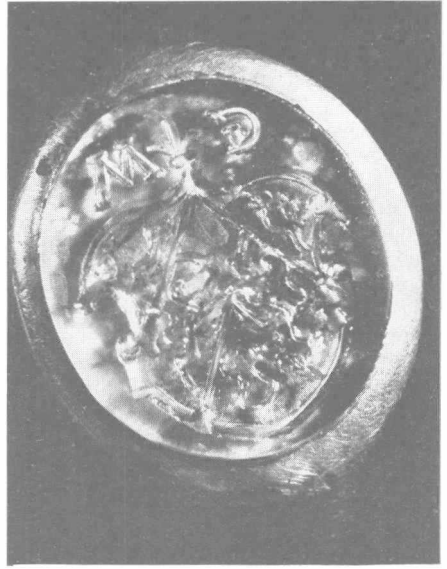
103. Maykóci Gábor sírkövének megtalálási helye (Közelebbi felvétel)

104. Majkóci Gábor sírköve, 1602

105. Maykóci Gábor pecsétgyűrűs címerének lenyomatí rajza

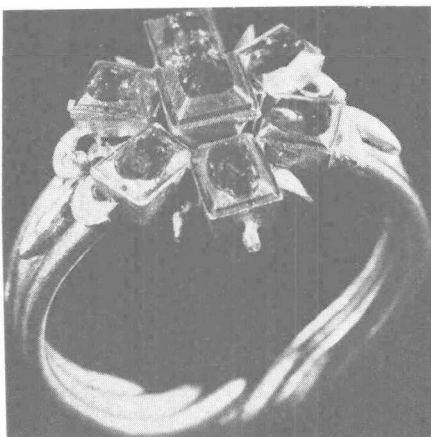

106. Maykóci Gábor pecsétgyűrűs címere. XVI. század vége

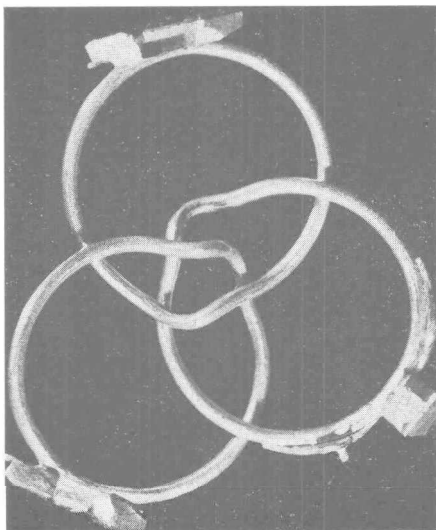

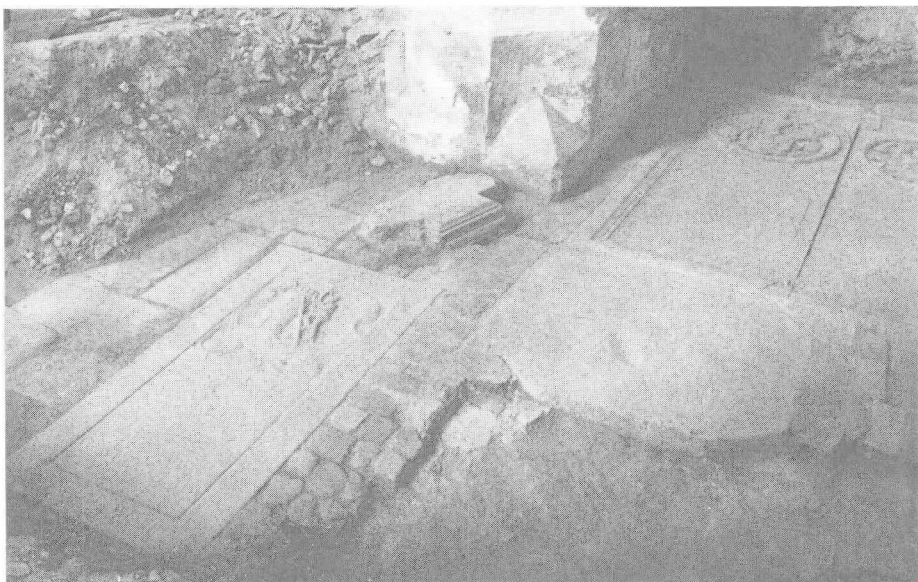
107. Maykóci Gábor pecsétgyűrűje. XVI. század vége

108. Maykóci Gábor koporsójában talált hármás gyűrű. XVI. század

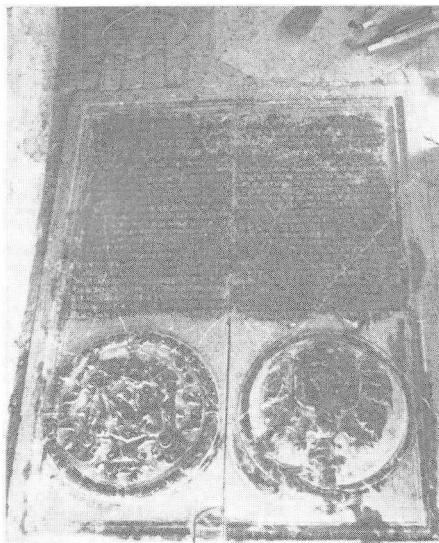

109. A 108. képen látható hármás gyűrű szétbontva

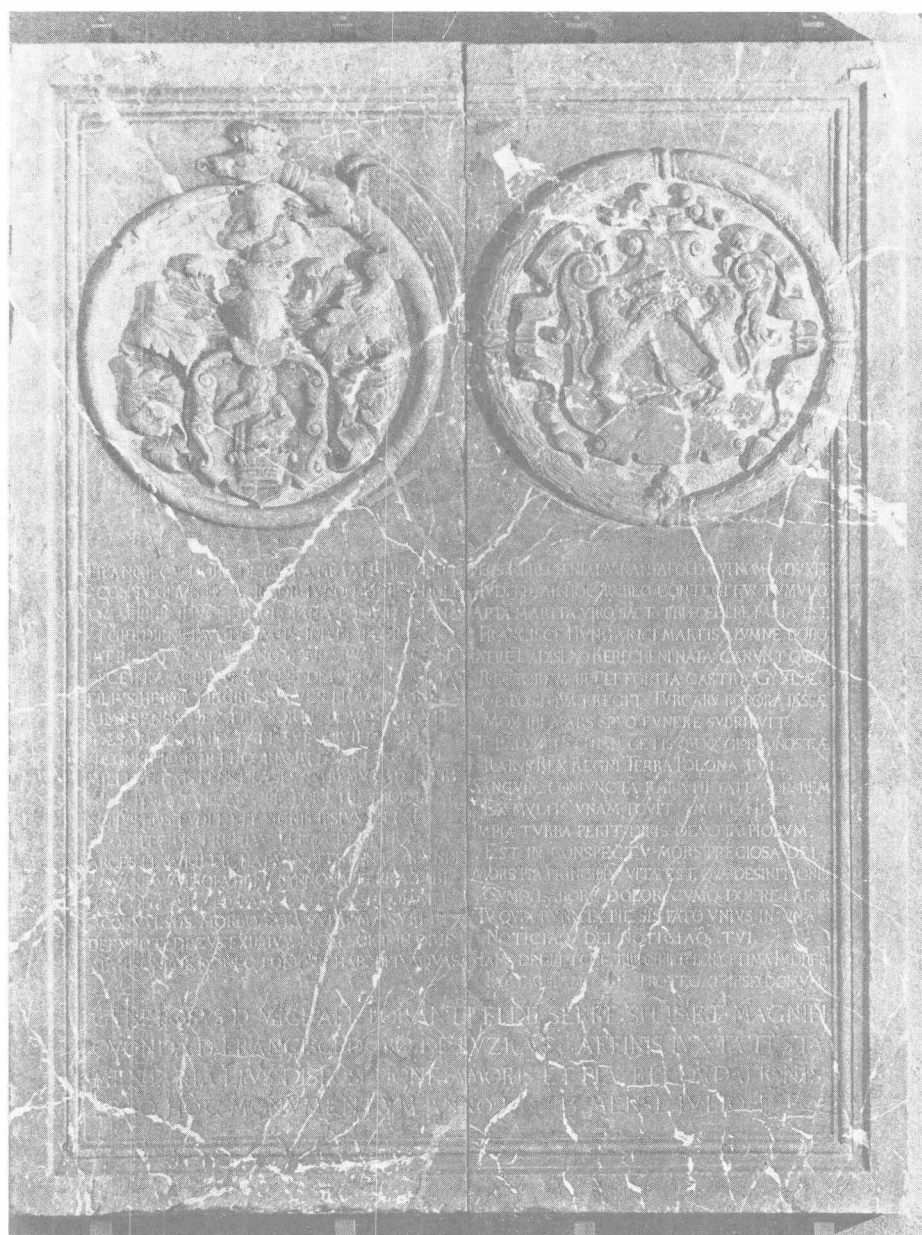

110. Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit sírköve a megtalálás helyén, az északi mellékhajóban

111. Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit sírköve a megtalálás helyén. Közelebbi felvétel, ellenkező nézetből

112. Dobó Ferenc és Kerecsényi Judit yörösmárvány sírköve. 1614

FRANCISCV̄ DOBO DE RVZKA PIETATE CELEBREM
 CONTEGIT HOC MARMOR IVNQ; MARSQ; DOLE
 QUI STIRPE ILLVSTRI DOBOIANA ET PALOGIANA
 EGREDIENS FAVSTE LVGIS INIVIT ITER.
 PATRE SATVS STEPHANOQ; TRÁSILVANICAGESSIT
 SCEPRA AGRÆQ; RVGES DEPVIT ARGE GETAS
 FILIVS HEROICI INGRESSVS VESTIGIA PATRIS
 BARSENSIS DEXTRA SORTIS COMES MICVIT
 CAESARÆ MAIESTATI SVBSERVIT ACRI
 CONSILIO PORTI CORPORE MARTE GRAVI
 MILITIÆ EXISTENS PRÆSES SVI. EMVS AD ISTR
 LITTORA, TVRCARV̄ TERROR ET HORROR ERAT
 SÆPIVS HOS FVDIT, VEL SIGNIS IPSIVS ILLI
 CONSPECTIS TREPIDÆ TERGA DEDERE FVGA
 ARGE LEVA, FILEK, HATVAN, TESTANTÆ ABVND
 QVANTVM PROFVERIT, PANNONA TERRA TIBI
 POST OPERA BELLO DARE CŪ GESSASSET OBART
 CONVVLVS MORBO, FATA SVPREMA SVBIT
 DEFVNCTI DECVS EXIMIVM FLORESCET IN ORIS
 PANNONICIS DONEC PONTVS HABEBIT AQVAS

FLOS KERECHENIADV̄ KANYAFOLD, CUI NOMĒ ADAM
 IVDITH, AB HOC RVBEO CONTEGITV̄ TVMVLO,
 APTA MARITA VIRO, SACTS TBI FOEDERE IVCTA EST
 FRANCISCUS HUNGARICI MARTIS ALVMNE, DOBO.
 PATRE LADISLAC KERECHENI NATA: CANVNT QVAM
 RECTOREM BELLI FORTIA CASTRA GYVLA.
 QVĒ (POSTQVĀ FREGIT TVRCARV̄ ROBORA PASSÆ)
 MCV IBI MARS SEVO FVNERE SVBRIPVIT.
 TE BATHORI STEPHANQ; GETIS QVOQ; GERIANSTRÆ
 RARVS REX REGNI TERRA POLONA TVI.
 SANGVINE CONIUNCTĀ RARA PIETATE SOLOREM
 EX MVLTIS VNAM FOVIT AMORE FIDE.
 IMPIA TVRBA PERIT DIRIS DEVOTA; PIORVM,
 EST IN CONSPECTV MORS PRECIOSA DEI
 MORS PIA PRINCIPIV̄ VITA EST, QVA DESINIT ŐNIS
 CVMQ; LABORE DOLOR, CVMQ; DOERE LABOR
 TV QVIA FVNCTA PIE SIS FATO VNIVS IN VNA
 NOTICIAQ; DEI, NOTICIAQ; TVI.
 HANC DEDIT ECCE TIBI CHRIST' BONQ; OPTIMA IVDITH
 PATTACHIAMQ; DIV PROTEGAT IPSE DOMVM.

GENEROSVS D. MICHAEL LORANTFFI DE SERKE, SPLIS ET MAGNIFI
 QVONDĀ D FRANCISCI DOBO DE RVZKA 20 AFFINIS, IVCTA TESTA
 MENTARIA EIVS DISPOSITIONE AMORIS ET PIÆ RECORDATIONIS
 ERGO, HOC MONVMENTVM AN NO 1613. MENSE IVLIO FF.

114. Dobó Ferenc címere a síremléken
(Restaurálás előtti állapot)

116. Kerecsényi Judit címere a restaurálás
előtt

115. Dobó Ferenc címere a síremléken
(Jelenlegi állapot)

117. Kerecsényi Judit címere (Jelenlegi
állapot)

GEN: D V DAL FRAN: ROTHWET LVS
 TRAS C M IN SVPER: HVNG: MAGIHC
 SITVSEST: VIR PIETATE IN DEVM FIDE IN
 AVC VS IMP FERD: MAX: ET RVDOE: OV
 ORVM STIPENDIA CVMLAVDE MERV
 IT ACCANDORE IN CVNCTOS INSI
 GNIS IDEOQVE ET CAESARIB: TANT
 ISQVE PRINCIPIB: GRATVS ET AMICVS
 OMNIB: CHARVS IVCVNDVSQVE EXT
 ITIT CVI DIE XII APRIL: ANNO MD
 XCVIII PIE IN DNO MORIENTI CON
 IVNX PIENTISS: IVDIT BARONISSA
 ABECK MONVM: HOC STATVIT
 AMORIS ERGO

118. Franciscus Rothwet síremléke. 1594, Kassa

119. Nyáry Istvánné Telegdy Anna vörösmárvány síremléke. 1635. Kisvárdra

120. Nagylucesei Dóczy Zsuzsanna síremléke. 1596. Késmárk

121. Sirkötoredék. 1585

122. Sirkötoredék. 1585

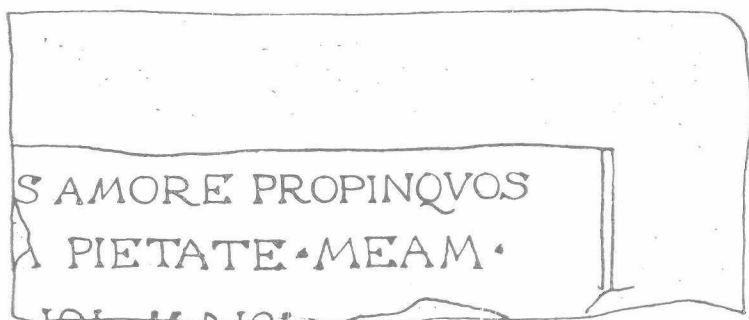
RÆGELENTSVIRIGRI

ELIFAP
INTESTIMONIVMAMORIFIDIO@NIVCALSVXOR&
ANNAMAGIARIMVLMCVMLACRYMISAPPOSVIT&
DENTLE
FLIIDEINVO@ATONE·AN·1291·ÆTATSVEROSVÆXI

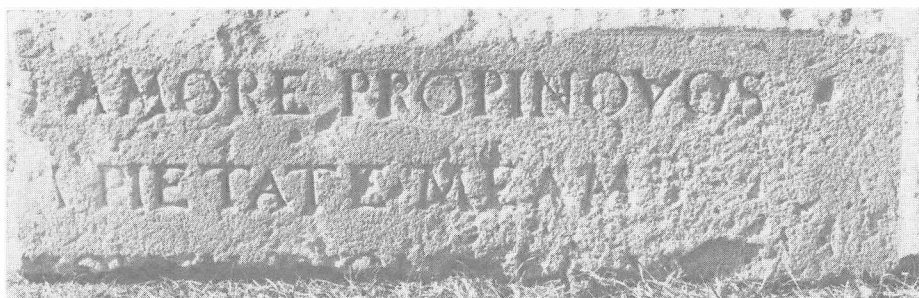
123. Sírkö rekonstruált töredéke. 1591. (Magyar Anna?)

124. Sírkö rekonstruált töredéke. 1591

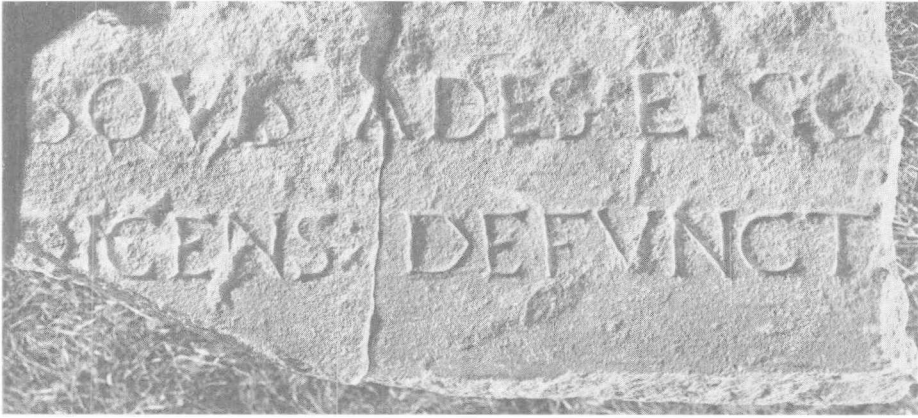
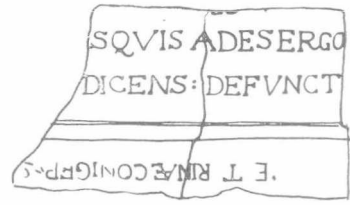

125. Sirkő sarkának töredéke. 1573–1602

126. Sirkő sarkának töredéke. 1573–1602

127. Sirkő két összeilleszthető töredéke. 1573–1602

128. Sirkő két összeilleszthető töredéke. 1573–1602

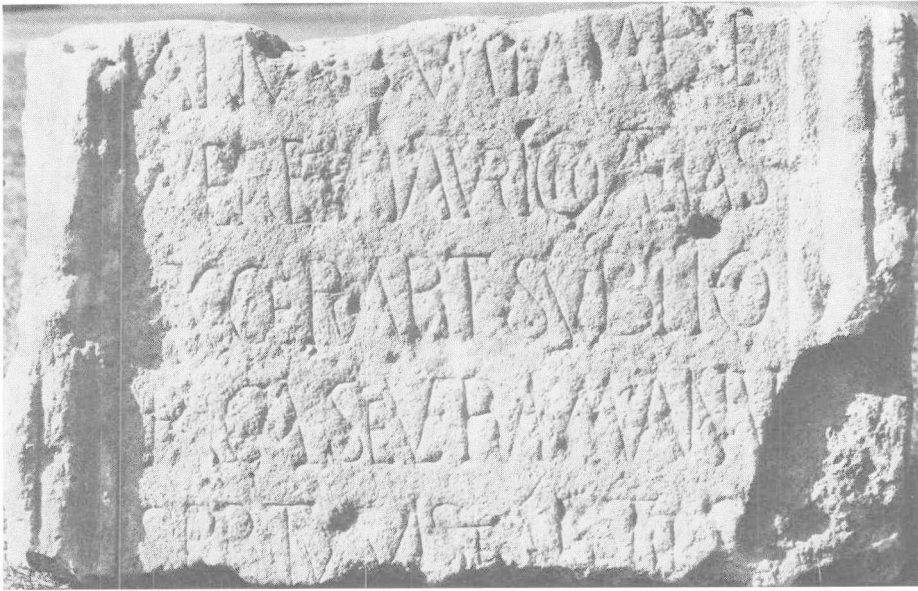
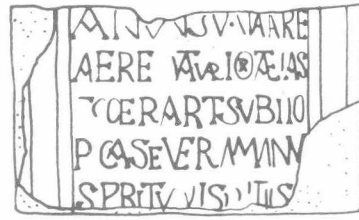

129. Sirkő jobb felső sarkának töredéke és metszete. 1667–1602

130. A 129. képen látható töredék egy részlete

131. Sírkő töredéke és metszete. 1567–1602

132. Sírkő töredéke. 1567–1602

133. Sírkö sarkának töredékei. 1567–1602

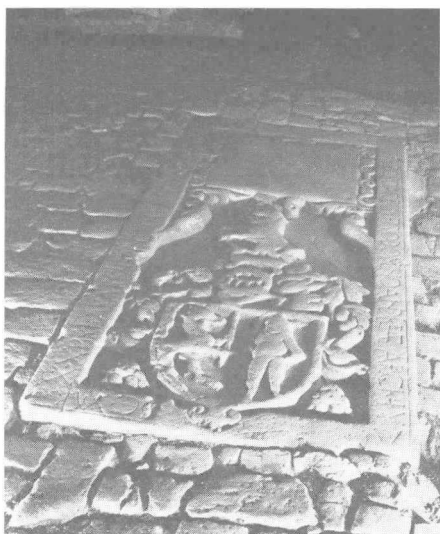

134. Sírkö sarkának töredékei. 1567–1602

135. Sírkő jobb felső sarkának töredékei és metszete. 1567—1602

136. Sírkő jobb felső sarka töredékének egy részlete. 1567—1602

137. Archy András sírköve megtalálási helyén

138. Archy András sírkövének rajza. 1614

139. Archy András sírköve. 1614

140. Georgius Gunther síremléke. XVII. század eleje. Késmárk

141. Dániel Putischer síremléke. 1652. Szepeshely

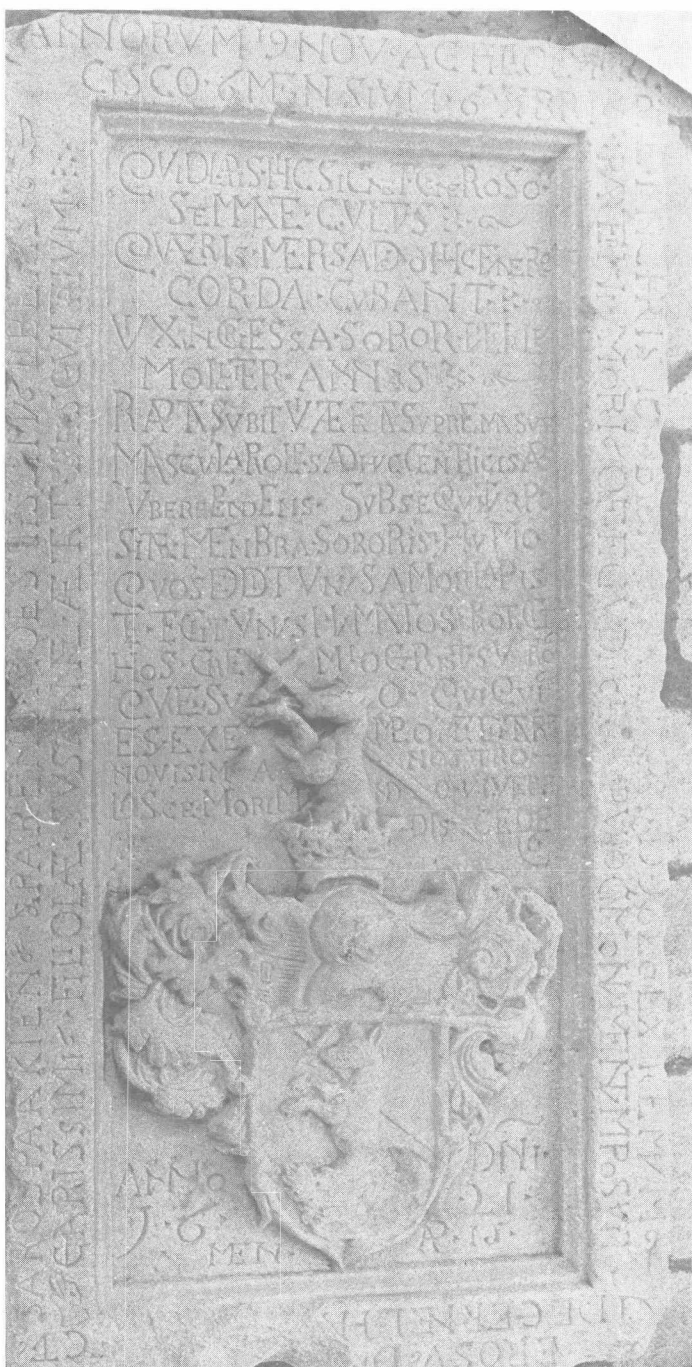
142. Julianna Hágerin síremléke. 1583. Kassa

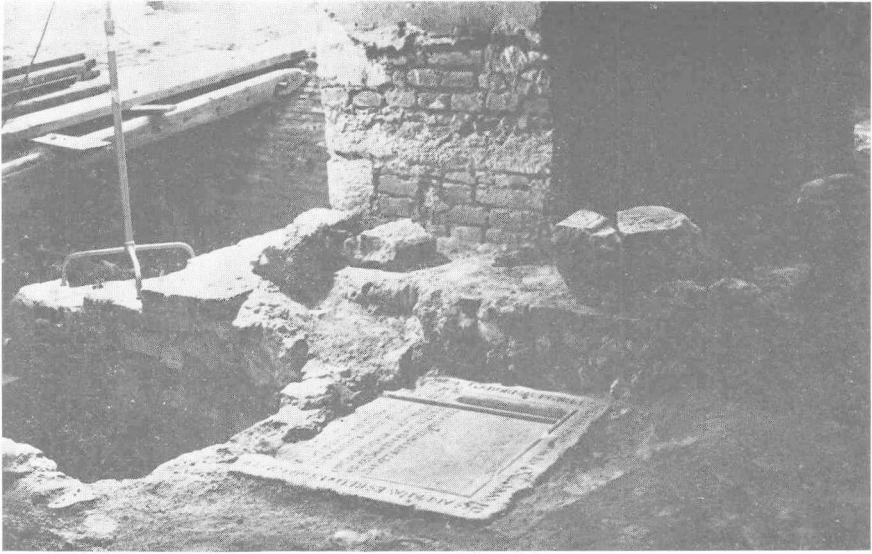
143. Archy András címere (A 139. kép részlete)

144. Csernel György gyermekeinek sirköve rajzban és metszetben. 1621

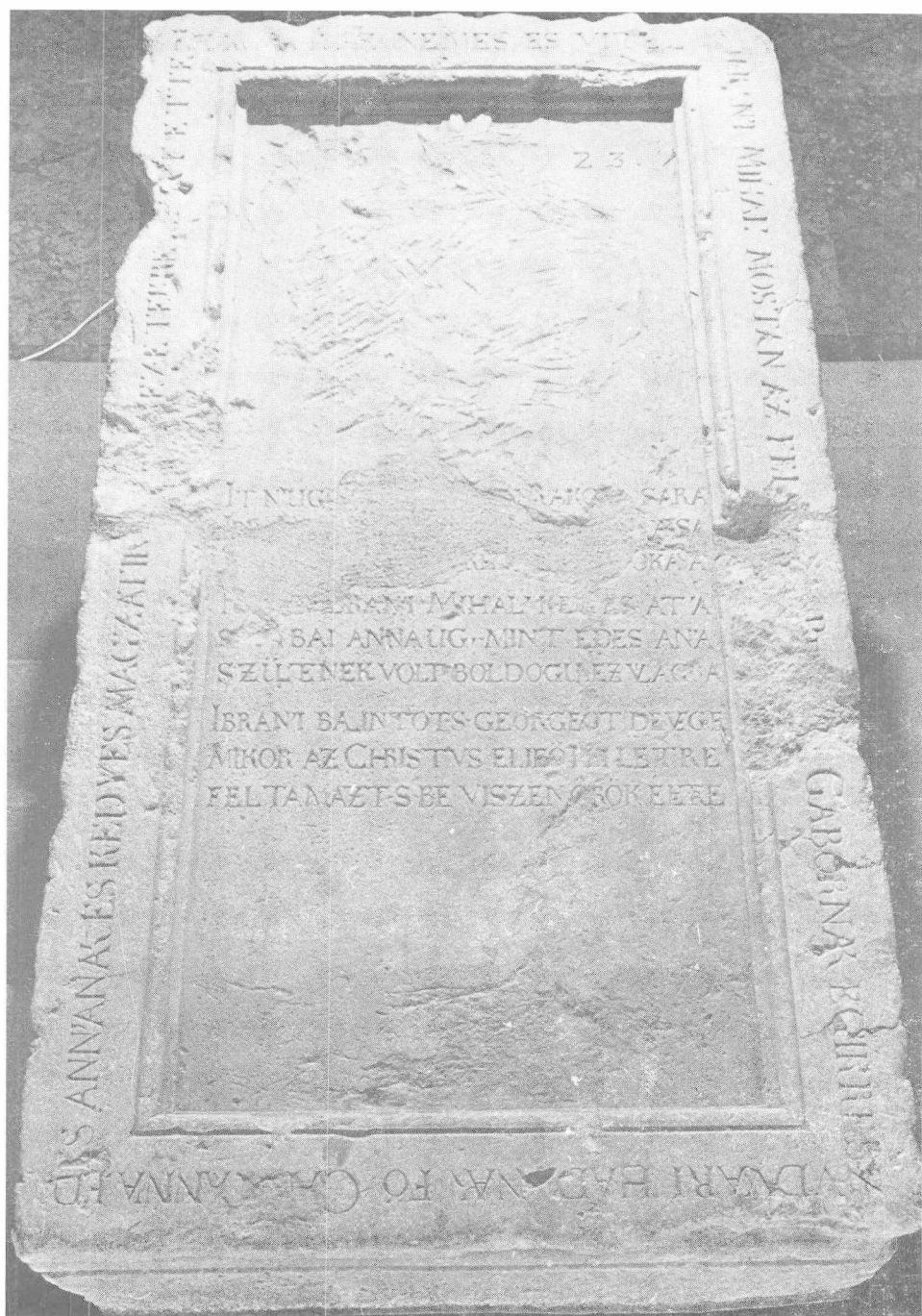
145. Csernel György gyermekeinek sírköve. 1621

146. Ibrányi Mihály édesanyja, Rákóczi Sára és gyermekeinek sírköve a megtalálás helyén (A templom főhajójának XVII. századi téglás padozatában)

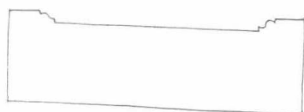
147. A lelőhely közelebről

148. Ibrányi Mihály édesanyja, Rákóczi Sára és gyermekeinek sírköve. 1623

149. Saári Mátyásné Szakmáry Nyireő Katalin sírkövének megtalálási helye a déli pillérsor második és harmadik pillére között

150. Saári Mátyásné sírkövének rajza és metszete. 1634

151. Saári Mátýásné sírköve. 1634

152. Ismeretlen XVI. századi vörösmárvány sírkő. Kassa

153. Saári Mátyásné Szakmári Nyireő Katalin sírkövén látható címer. 1634. (A 151. kép részlete)

157. Velics Zsigmond sírkövének rajza. 1714 körül

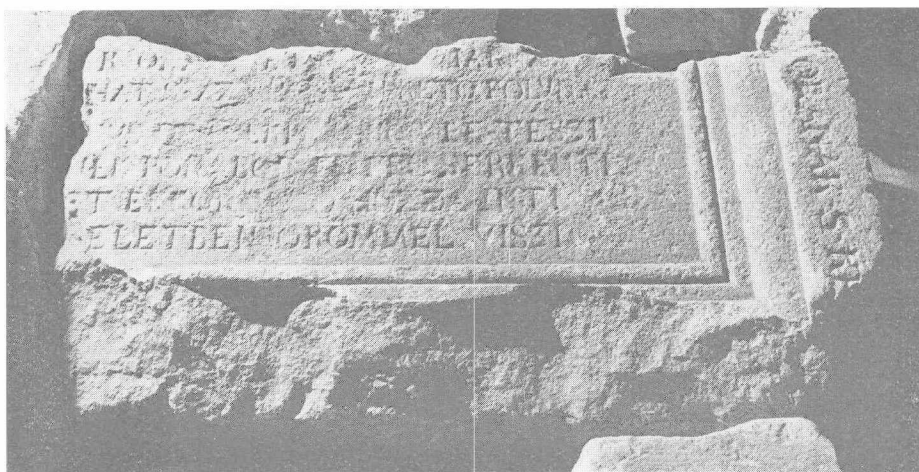
158. Velics Zsigmond címere. 1714 körül

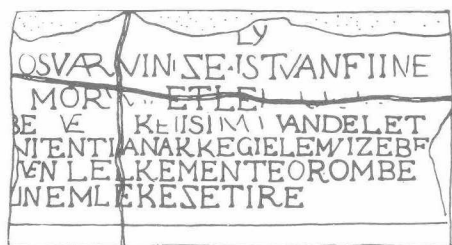
159. Velics Zsigmond sírköve. 1714 körül

AK ÖRÜ KETSZER I IARNA
 HATSZAZ HUSZONKETO FOLYNA
 IVS DE SZEKI KOR LE TESZI:
 NEK POKABOL FO FELSERKENTI
 ET EKKOR D HOZZA INTI
 ÉLETBEN ORÖMMEL VISZI

160. Magyar nyelvű sírkötödék. 1622

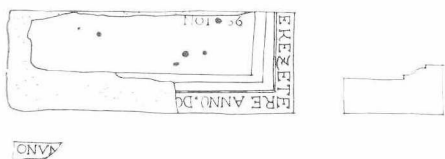
161. Magyar nyelvű sírkötödék. 1622

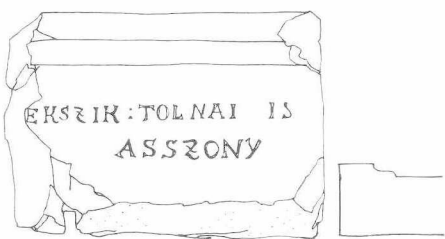
162. Magyar nyelvű sírkőtöredék rajza és metszete. XVII. század első fele

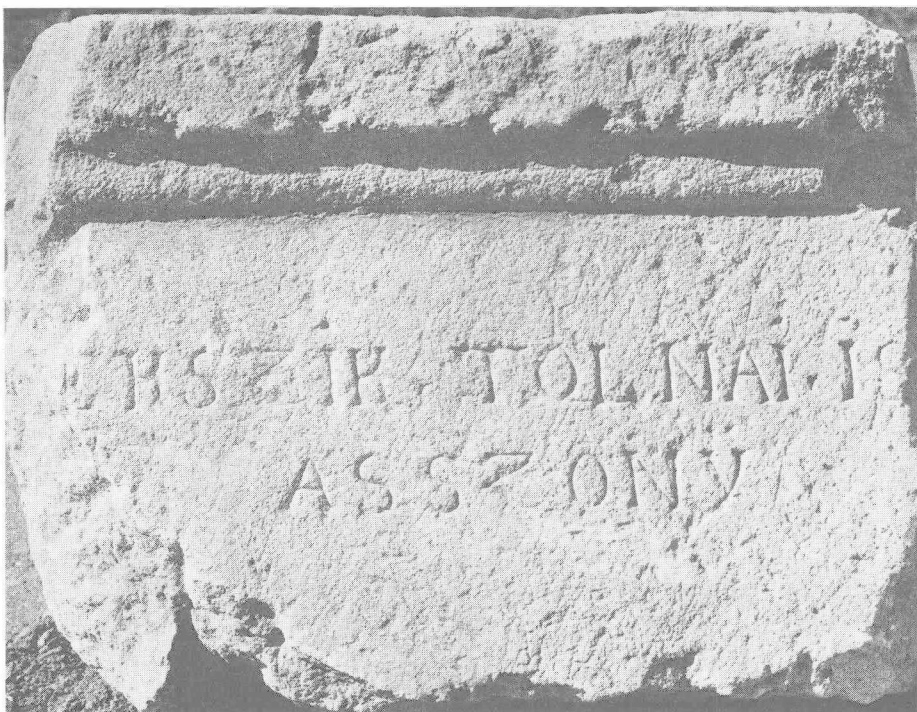
163. Magyar nyelvű sírkőtöredék. XVII. sz. első fele

164. Magyar nyelvű sírkőtöredék rajza és metszete. XVII. század első fele

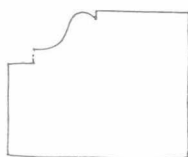
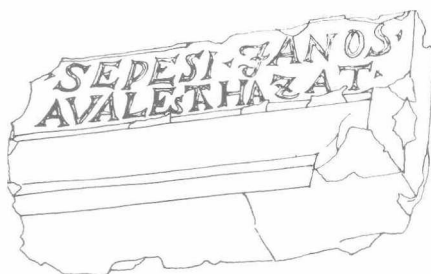

165. Tolnai Istvánné sírkövének töredéke, rajz és metszet. XVII. század első fele

166. Tolnai Istvánné sírkövének töredéke

167. Sepesi János sírkőtöredékének rajza és metszete. XVII. század második fele

168. Sepesi János sírkőtöredéke. XVII. század második fele

169. Szemere sírkőtöredék rajza és metszete. XVII. század

170. Magyar nyelvű sírkőtöredék rajza és metszete. XVII. század első fele

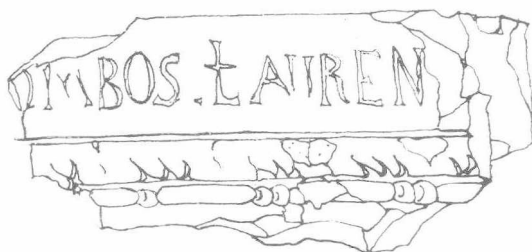

171. Magyar nyelvű sírkőtöredék. XVII. század első fele

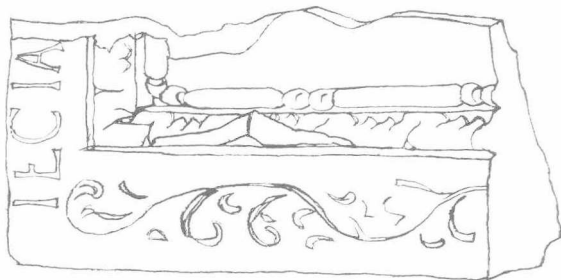
172. Dayka István sírkövének töredéke, rajz és metszet. 1644

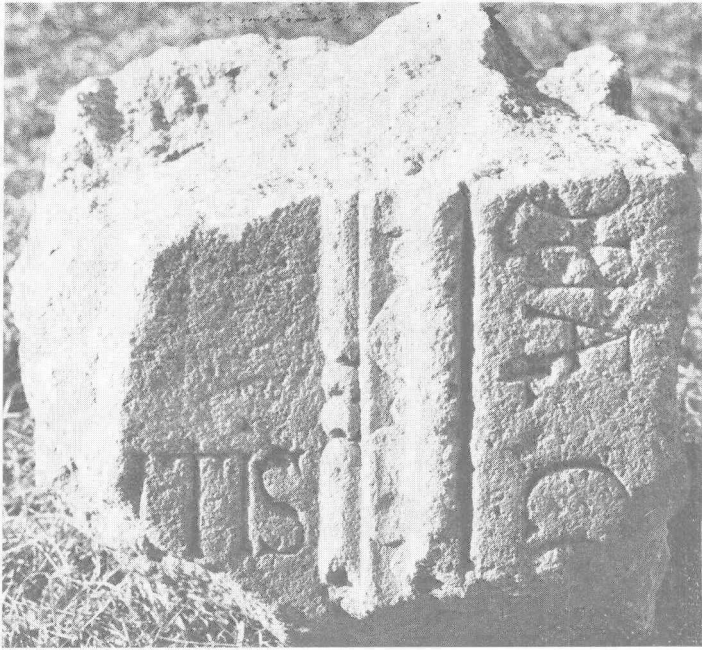
173. Dayka István sírkövének töredéke. 1644

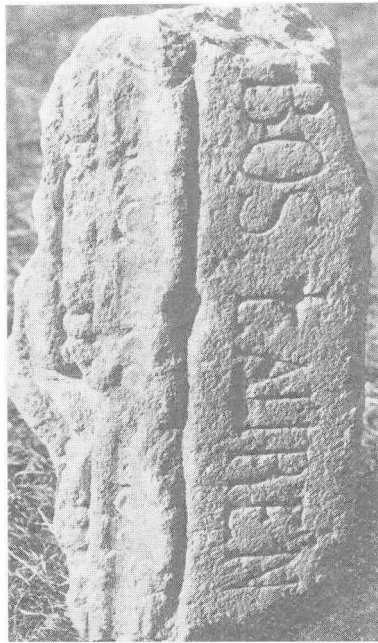
174. Gombos Lőrinc sírlelke
töredékeinek rajza és metszete.
XVII. század

175. Gombos Lőrinc sírlelke töredéke. XVII.
század

176. Gombos Lőrinc síremlékének töredéke a név részletével

177. Gombos Lőrinc síremlékének töredéke a név részletével. XVII. század

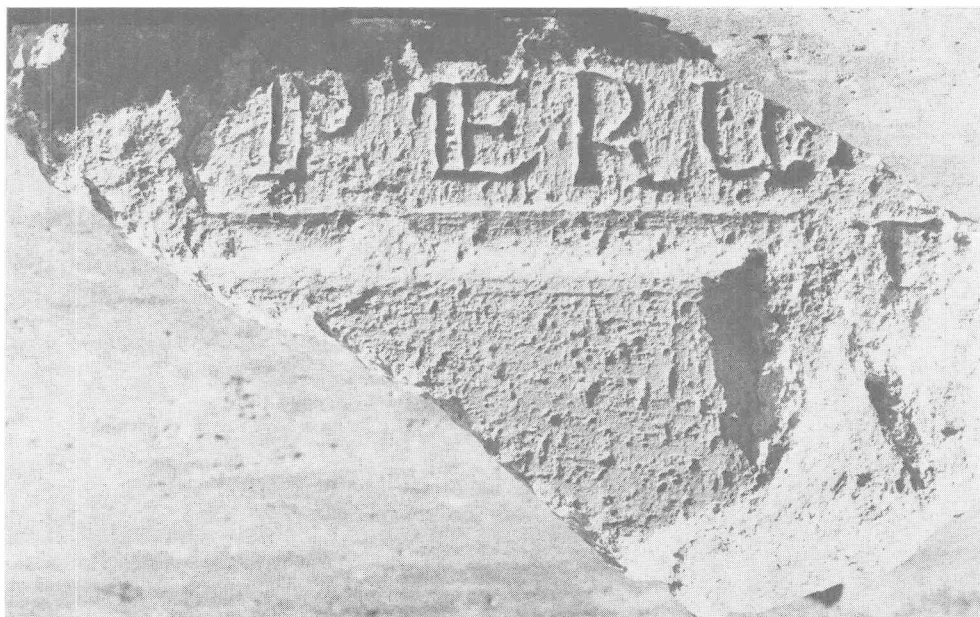

178. XVII. századi sírkő jobb felső sarka töredékének rajza

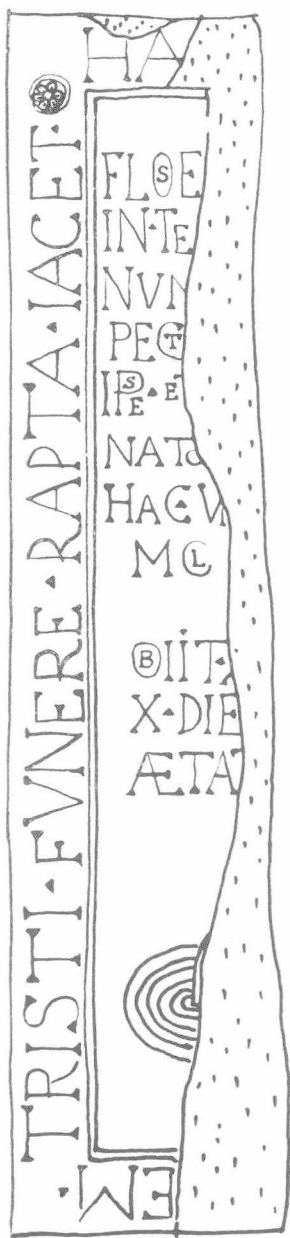

179. XVII. századi rekonstruált sírkő töredéke

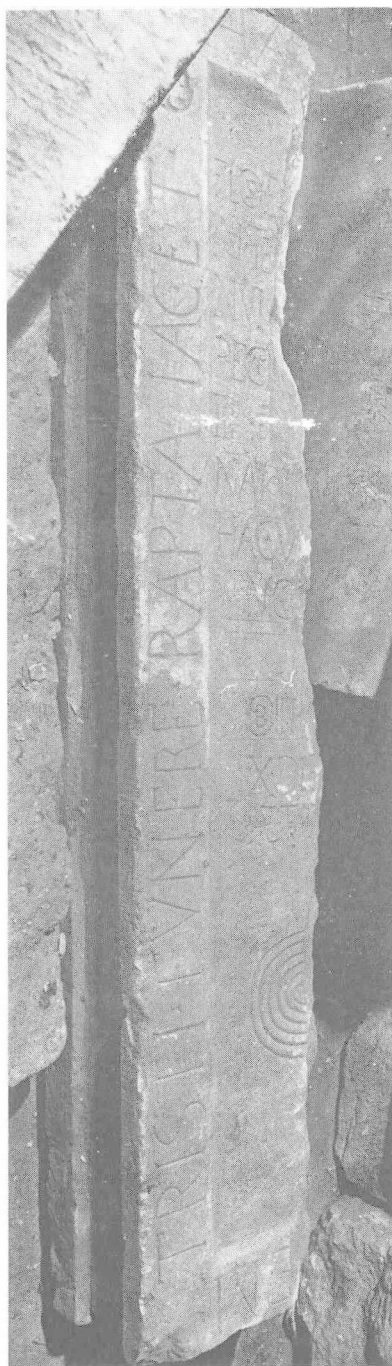
180. XVII. századi sírkő töredékének rajza és metszete

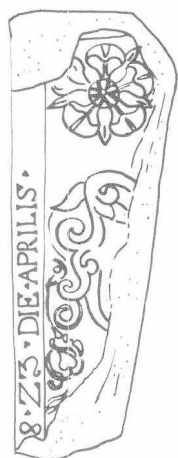
181. XVII. századi sírkő töredéke

182. XVII. századi sírkő felének rajza

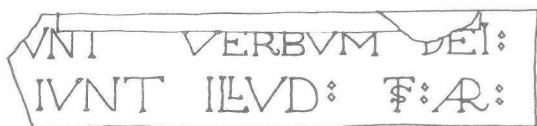
183. XVII. századi sírkő felének felvétele

184. XVII. századi sírkő töredékének rajza címertakarójának vésetével

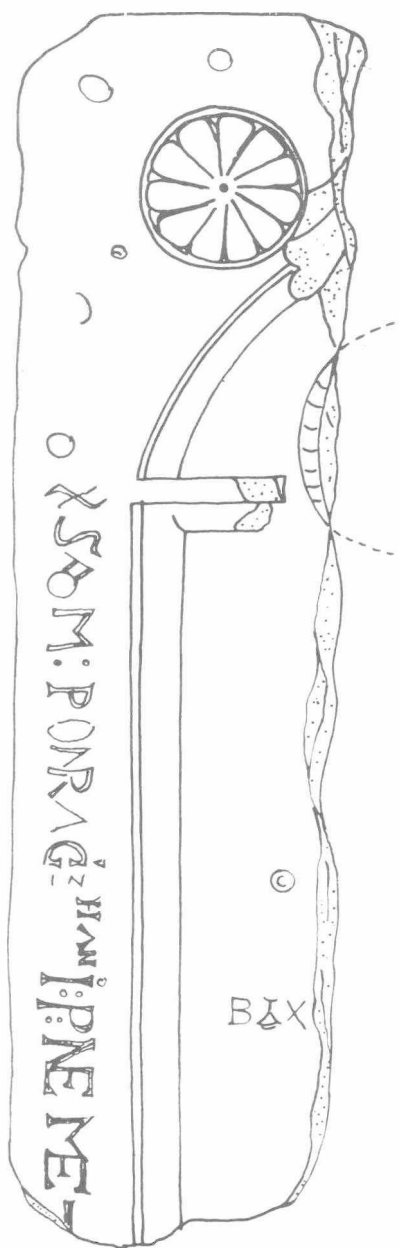
185. XVII. századi sírkő bal felső sarkának töredéke

186. XVII. századi sírkő sarkának töredéke. Rajz és metszet

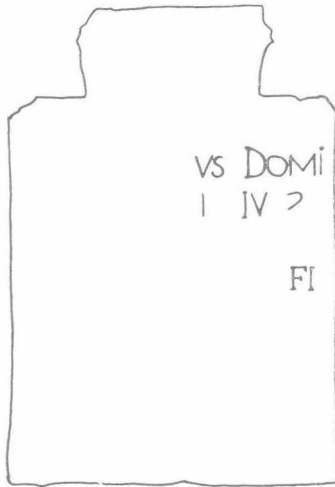
187. XVII. századi sírkő sarkának töredéke

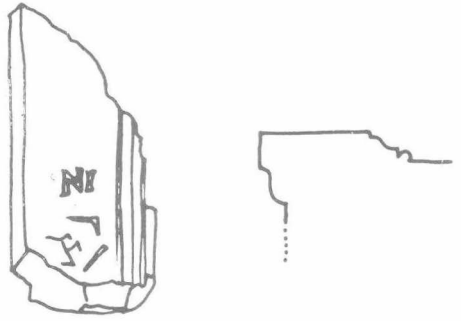
188. XVII. századi sírkő bal felső sarkának töredéke Pongrácz névvel

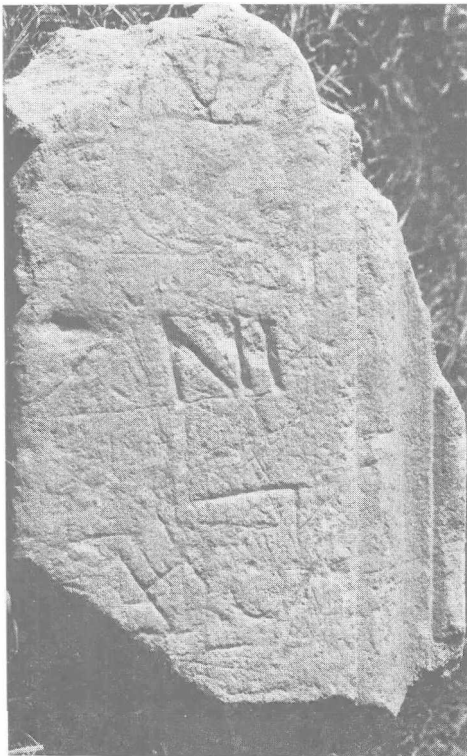
189. XVII. századi sírkő bal felső sarkának töredéke

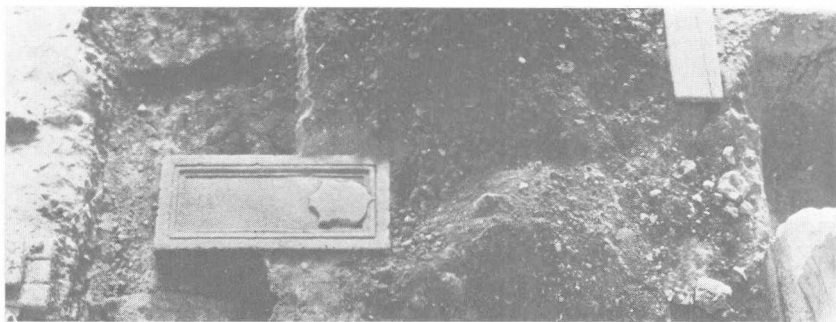
190. XVII. századi mészkő epitáfium töredéke

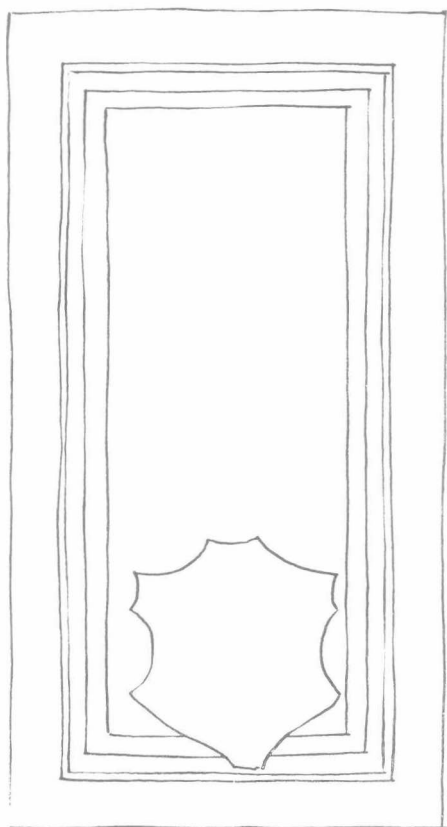
191. Sírő peremének töredéke. Rajz és metszet

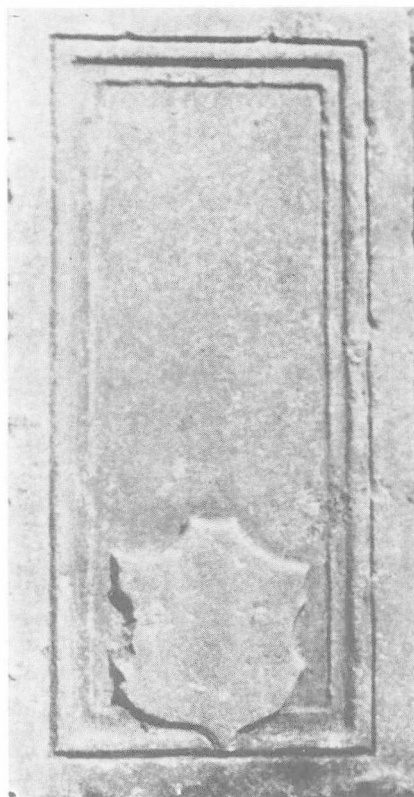
192. Sírő peremének töredéke. XVII. század

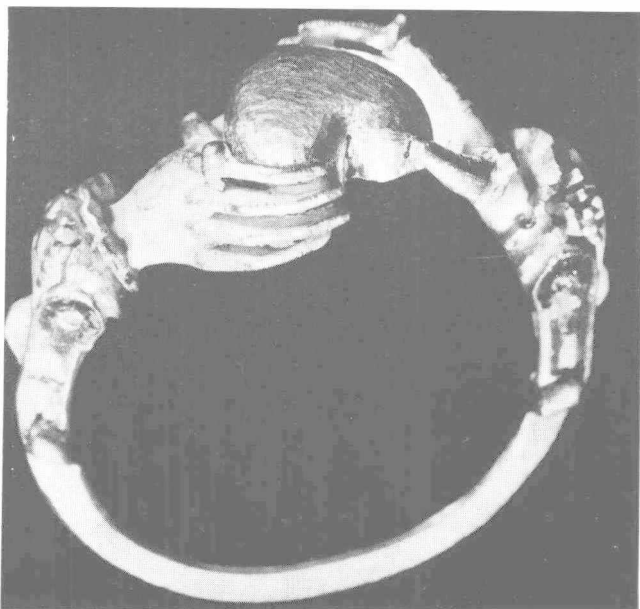
193. Felirat nélküli sírkő a XVII. századból, a megtalálás helyén

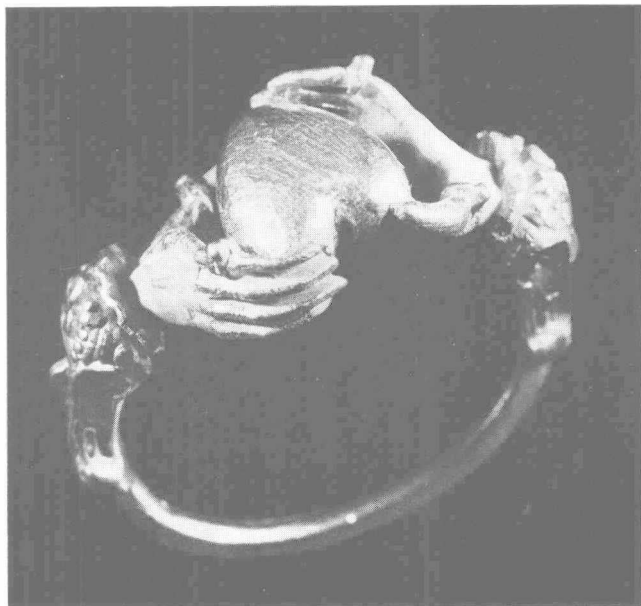
194. Felirat nélküli sírkő rajza, XVII. század

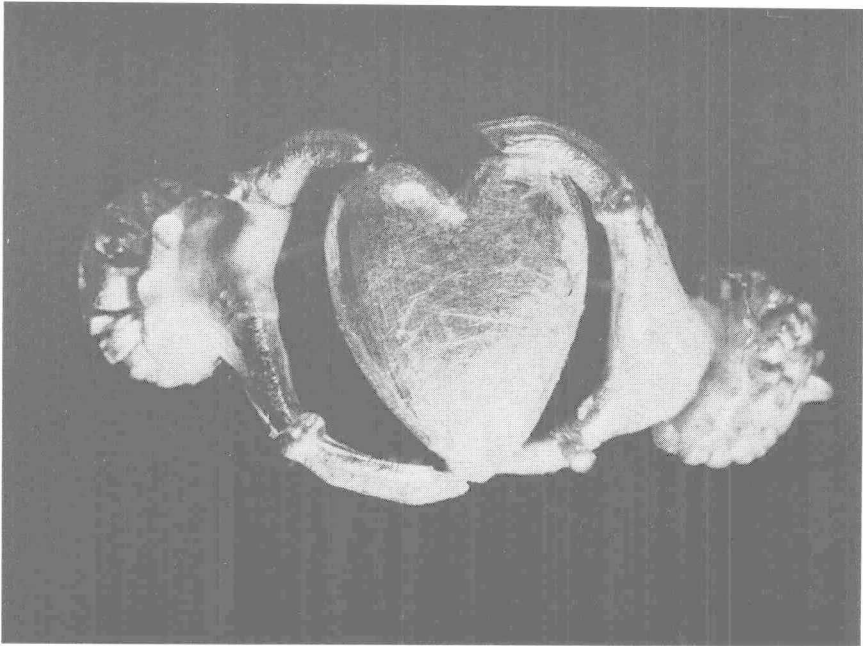
195. Felirat nélküli sírkő, XVII. század

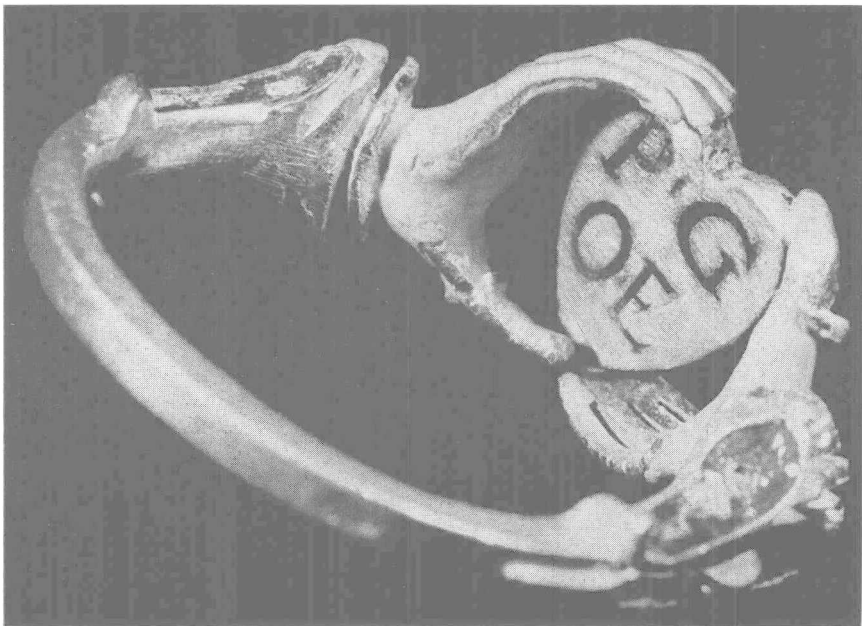
196. Ország Ilona és Perényi Gábor jeggyűrűje. XVI. század közepe

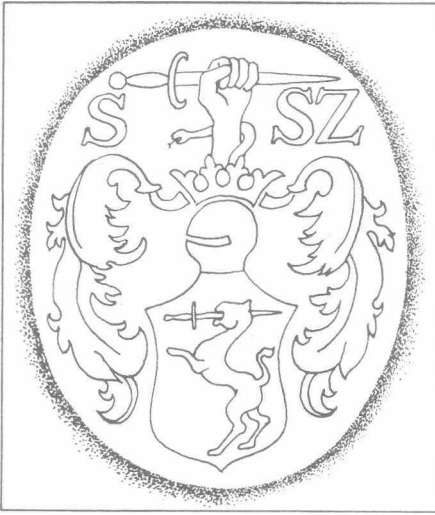
197. A szívet tartó két kéz a jeggyűrűn. A 196. kép részlete

198. A szív a jeggyűrűn. A 196. kép részlete

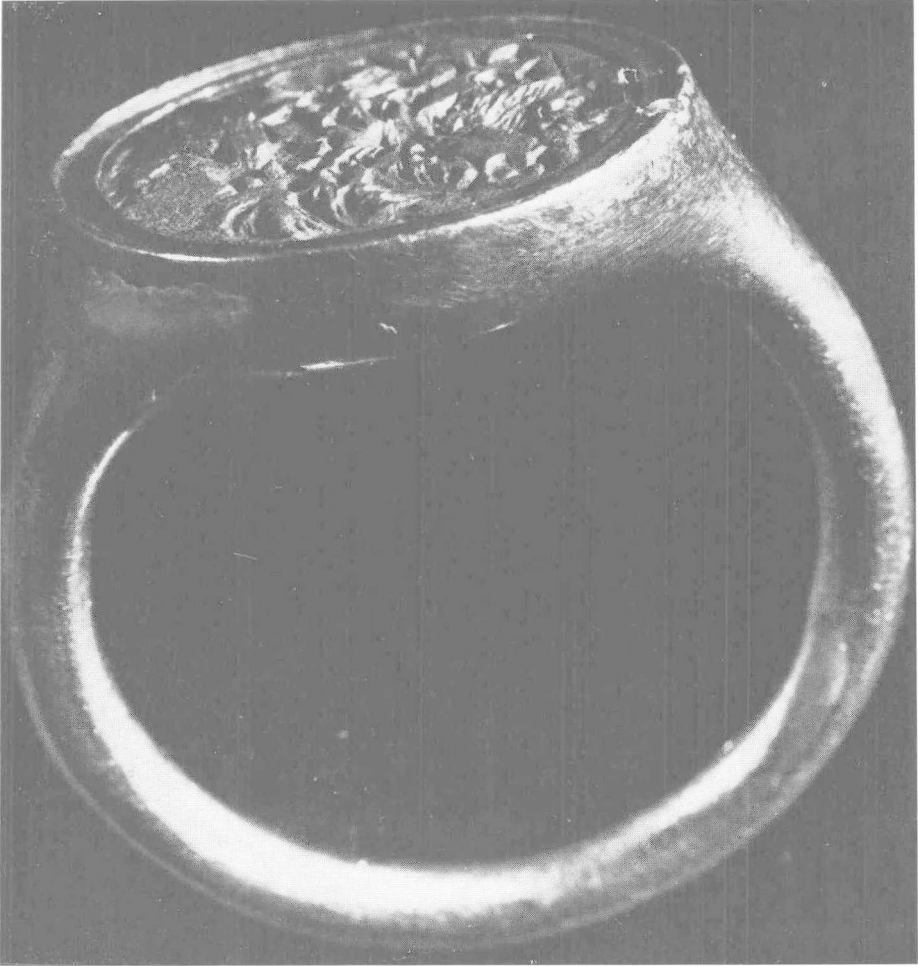
199. A jeggyűrűn levő szív hátoldala PG OE monogrammal

200. A IX. kriptában talált SSz monogramos pecsétgyűrű címérének rajza. XVII. század

201. A IX. kriptában talált SSz monogramos pecsétgyűrű címere

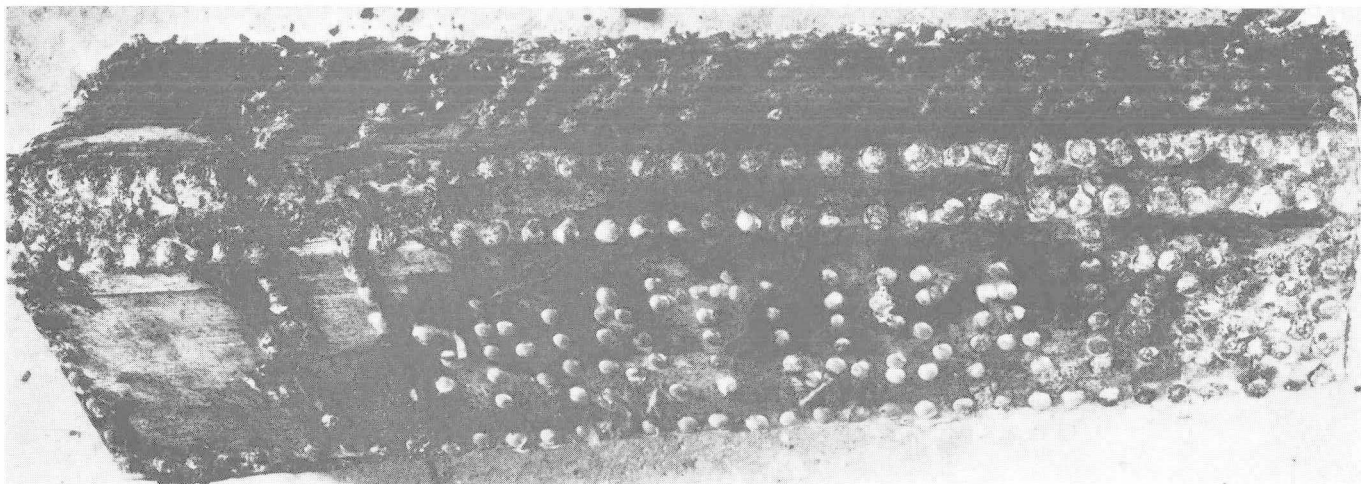
202. A IX. kriptában talált SSz monogramos pecsétgyűrű. XVII. század

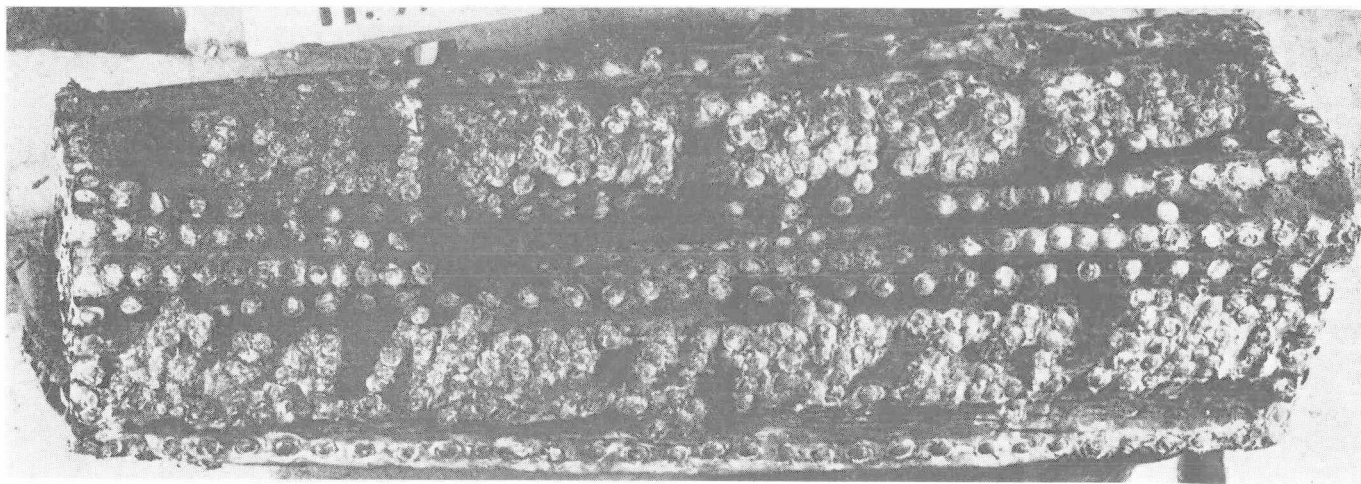
203. Debreczeni Zsigmond halotti zászlójának címere.
XVII. század közepe

204. Antoni Anna koporsójának fedele. 1787

205. A II. kriptában talált 6. sz. koporsó fedele. XVIII. sz. második fele

206. A II. kriptában talált 7. sz. koporsó fedele

207. A sárospataki r. k. templom belseje a helyreállítás után

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

A felelős szerkesztő: Balla Imre és Szécsi Katalin

Műszaki szerkesztő: Csákvári András

Terjedelem: 10,5 (A/5 ív) + 124 oldal melléklet

AK 1921 k 8385

HU ISSN 0324—7791

83.10185—Akadémiai Nyomda, Budapest—Felelős vezető: Bernát György

Ára: 71,— Ft

ISBN 963 05 2999 8

